

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOLOŠKI FAKULTET

Smiljana M. Ristić Bojanić

**PROUČAVANJE DEMINUCIJE
U TURSKOM JEZIKU
S TVORBENOG, SEMANTIČKOG
I PRAGMATIČKOG ASPEKTA**

Doktorska disertacija

Beograd, 2020.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Smiljana M. Ristić Bojanić

**A STUDY OF DIMINUTION IN THE TURKISH
LANGUAGE FROM THE PERSPECTIVE OF
WORD-FORMATION, SEMANTICS AND
PRAGMATICS**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2020

УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Смиляна М. Ристич Боянич

**ИЗУЧЕНИЕ ДИМИНУТИВОВ В ТУРЕЦКОМ
ЯЗЫКЕ: СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ,
СЕМАНТИЧЕСКИЙ И ПРАГМАТИЧЕСКИЙ
АСПЕКТЫ**

Докторская диссертация

Белград, 2020.

Mentor:

Prof. dr Mirjana Teodosijević, redovni profesor, Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu

Članovi komisije:

Datum odbrane: _____

Neizmernu zahvalnost dugujem prof. dr Mirjani Teodosijević na ukazanoj izuzetnoj časti da mi bude mentor pri izradi ove doktorske disertacije. Prateći moj rad s mnogo strpljenja i razumevanja, prof. Teodosijević mi je svojim stručnim savetima i dragocenim smernicama pružala nesebičnu pomoć i bezrezervnu podršku na ovom putu.

Veliku zahvalnost dugujem i prof. dr Kseniji Ajkut na svesrdnoj podršci i korisnim sugestijama pri izradi disertacije.

Najlepše se zahvaljujem prof. dr Oktaju Ahmedu što se ljubazno prihvatio da bude član Komisije za odobrenje teme doktorske disertacije kao i član Komisije za pregled i ocenu iste.

Takođe se zahvaljujem i svojim koleginicama i kolegama turkolozima, kao i prijateljima iz Turske koji su doprineli tome da rad bude u dodiru sa jezičkom stvarnošću.

Zahvaljujem se majci, ocu, sestri, suprugu i ćerki na podršci, ljubavi i strpljenju koje su mi bezrezervno pružali tokom mog rada na disertaciji.

PROUČAVANJE DEMINUCIJE U TURSKOM JEZIKU S TVORBENOG, SEMANTIČKOG I PRAGMATIČKOG ASPEKTA

Sažetak

Predmet istraživanja u ovom radu je deminucija u turskom jeziku. Lingvističko proučavanje kategorije deminutivnih izvedenica izvršeno je s tri aspekta: tvorbenog, semantičkog i pragmatičkog.

Eklektički pristup bavljenju ovom temom je proizašao kao rezultat dosadašnjih istraživanja različitih usmerenja. Deminucija se u ovom radu posmatra sa sinhronijskog stanovišta oslanjajući se na primere ekscerpirane iz korpusa književno-umetničkog, publicističkog, naučnog i razgovornog funkcionalnog stila.

Deminutivi predstavljaju stilski markirane izvedenice koje pripadaju sferi subjektivne ocene. Osnovno značenje koje deminutivne forme iskazuju je umanjenje, tačnije mala fizička veličina, a zatim i seme „slab, jadan, mlad, nejak“ i sl. Međutim, deminutivi su takođe i deo emotivno obojenih iskaza kojima se izriče, pre svega, pozitivan stav – simpatija, sažaljenje, naklonost, familijarnost, nežnost, ali i negativno obojen stav, koji bi mogao da se tumači kao nipodaštavanje ili poruga.

U radu se polazi od utvrđivanja tvorbenih karakteristika deminutivnih izvedenica, a zatim se vrši detaljna analiza tvorbene strukture i semantičke spojivosti tvorbenih morfema. Pored imenica, prideva i priloga kao vrsta reči koje se najčešće deminuiranju, analizira se i tvorbena i semantička spojivost ostalih vrsta reči (poput zamenica, postpozicija, uzvika i dr) i deminutivno-hipokorističkih sufiksa.

Imajući u vidu da je deminucija u turskom jeziku proučavana uglavnom sa aspekta morfologije, u ovom radu se analizira i lepeza različitih semantičkih realizacija deminutiva i time ukazuje na polisemantičku crtu deminutivnih oblika u turskom. Posebno se skreće pažnja na denotativna i konotativna značenja deminutiva. Analizirani su hipokoristici, kao prirodni pratioci deminutiva. S druge strane, ukazuje se i na leksikalizaciju imeničkih deminutiva, kao na pojavu koja je česta u turskom jeziku. Naime, turski je, zahvaljujući svojoj aglutinativnoj strukturi, vrlo pogodan za lako građenje novih leksema, te tvorba reči putem sufiksacije predstavlja jedan od najproduktivnijih načina za proširenje leksičkog fonda. Leksikalizacija izvedenica koje su formalno izgrađene pomoću deminutivnih nastavaka u najvećem broju slučajeva podrazumeva imenice.

S leksikološkog aspekta se posmatraju termini formirani pomoću nekih od deminutivnih sufiksa, kao i lekseme poput žargonizama, neologizama, okazionalizama, koje se nalaze na periferiji leksičkog sistema. Poseban osvrt se pruža na deminutivno-hipokorističke izvedenice u okviru žargonske leksike.

Jedan od najznačajnijih ciljeva ovog rada bilo je da i se opišu i analiziraju bogata pragmatička značenja deminutivno-hipokorističkih izvedenica koja se realizuju u različitim kontekstima i komunikativnim situacijama. Pored osnovnog značenja „mali“, utvrđuje se i ekspresivna vrednost deminutivnih izvedenica u njihovim različitim realizacijama – u jeziku svakodnevnog usmene i pismene komunikacije, u žargonu, oslovljavanju, u dečijem jeziku i dečijoj književnosti itd. Ukazuje se i na specifičnosti upotrebe deminutiva u kratkim formama narodne književnosti. Posebno se analiziraju deminutivno-hipokoristički oblici koji se javljaju u familijarnom obraćanju u turskom. Ilokutivni efekat koji se postiže upotrebom deminutiva analiziran je i objašnjen na primerima ekscerpiranim iz jezika svakodnevnog komunikacije i književnih dela.

Ključne reči: turski jezik, deminucija, deminutiv, hipokoristik, tvorba reči, semantika, pragmatika

Naučna oblast: Lingvistika

Uža naučna oblast: Turkologija

UDK:

A STUDY OF DIMINUTION IN THE TURKISH LANGUAGE FROM THE PERSPECTIVE OF WORD-FORMATION, SEMANTICS AND PRAGMATICS

Abstract

This study is based on research related to the use of diminution in the Turkish language. A linguistic analysis of the category of words derived by diminution has been carried out from a threefold perspective: that of word-formation, semantics and pragmatics.

The eclectic approach to addressing this topic has emerged as a result of previous research conducted across various fields. The paper studies diminution from a synchronic point of view by relying on examples taken from a whole host of literary-artistic, journalistic, scientific and conversational functional styles.

Diminutives are stylistically marked, derived words associated with the sphere of subjective judgement. The primary meaning of diminutive forms is reduction, more accurately physical 'smallness', and further, they may denote semantic units such as 'weak, miserable, young, feeble' etc. Nevertheless, diminutives are also part of emotionally coloured statements expressing, primarily, a positive attitude – of affection, sympathy, fondness, familiarity, gentleness – but also a negatively coloured attitude that might be interpreted as disparagement or ridicule.

The paper begins by determining the formative characteristics of words derived by diminution, and continues with a thorough analysis of the formative/derivational structure and semantic connectivity of formative morphemes. Aside from nouns, adjectives and adverbs, both the creative and semantic compatibility of other types of words (such as pronouns, postpositions, exclamations, etc.) as well as diminutive-hypocoristic suffixes, are also analyzed, since those are words that are most often transposed into diminutive forms.

Bearing in mind the fact that diminution in the Turkish language to date has been mainly studied from the standpoint of morphology, this paper also addresses a range of different semantic diminutive actualizations and thus lays special stress on the polysemic characteristic of diminutive forms in the Turkish language. Particular attention is paid to their denotative and connotative meaning. Hypocoristics, being natural companions to diminutives, are also analysed. Lexicalization of noun diminutives is also emphasized as a phenomenon that is common in the Turkish language. Moreover, owing to its agglutinative structure, the Turkish language is extremely suited to the formation of new lexemes so that suffixation stands as one of the most productive word-forming processes for the expansion of the fund of lexical items. In most cases, the lexicalization of derivatives, which are formally constructed using diminutive suffixes, involves nouns.

Terms formed by some diminutive suffixes are observed from a lexicological perspective, as well as lexemes such as jargon words, neologisms, occasionalisms, which are on the margins of the lexical system. Special reference is given to diminutive-hypocoristic-derived words within the scope of jargon lexicon.

One of the most important goals of this paper is to both describe and analyze the many and varied pragmatic meanings behind diminutive-hypocoristic derivatives actualized across different contexts and communicative situations. Aside from its basic meaning "small", the expressive value of diminutive derivatives is determined in their various actualizations - in the language of everyday oral and written communication, in jargon, when addressing people, in children's language and children's literature, etc. Special stress is also laid on the specific use of diminutives in short forms of folk literature. Special attention is devoted to the analysis of diminutive-hypocoristic word forms denoting familiarity in the Turkish language. The illocutionary effect achieved by using diminutives is analyzed and explained, providing ample examples excerpted from the language of everyday

communication and literary works.

Key words: Turkish language, diminution, diminutive, hypocoristic, word-formation, semantics, pragmatics

Scientific field: Linguistics

Scientific subfield: Turkology

UDC Number:

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. TVORBA REČI U TURSKOM JEZIKU	3
3. POJAM I DEFINICIJE DEMINUCIJE I DEMINUTIVA	8
3.1. Termini „deminucija“ i „deminutiv“	8
3.1.1. Istraživanja deminucije i deminutiva	9
3.1.2. Pojam deminucije u turskim terminološkim rečnicima	11
3.1.2.1. Deminucija, deminutiv i deminutivni sufiks u turkološkoj literaturi	11
3.2. Termin „hipokoristik“ u turskom jeziku	14
3.3. Proučavanja deminucije u turkološkim izvorima	14
3.4. Klasifikacija i kategorizacija deminutivnih sufiksa u turskom jeziku.....	18
3.5 Morfološki i leksičko-sintaksički načini izražavanja umanjenosti u turskom jeziku	18
4. DEMINUTIVNO-HIPOKORISTIČKI SUFIKSI U TURSKOM JEZIKU	20
4.1. Pregled deminutivnih sufiksa u ranijim fazama turskog jezika	23
4.2. Deminutivni sufiksi u savremenom turskom jeziku.....	26
4.2.1. Sufiks <i>-cik</i> (<i>-cik</i> , <i>-cuk</i> , <i>-cük</i> ; <i>-çik</i> , <i>-çik</i> , <i>-çuk</i> , <i>-çük</i>)	26
4.2.2. Sufiks <i>-ca</i> (<i>-ce</i> ; <i>-ça</i> , <i>-çe</i>).....	31
4.2.3. Sufiks <i>-cak</i> (<i>-cek</i>).....	33
4.2.4. Sufiks <i>-cağız</i> (<i>-ceğiz</i>).....	35
4.2.5. Sufiks <i>-ciğaz</i> (<i>-ciğez</i> , <i>-cuğaz</i> , <i>-cüğez</i> ; <i>-çiğaz</i> , <i>-çiğez</i> , <i>-çuğaz</i> , <i>-çüğez</i>)	36
4.2.6. Sufiks <i>-rak</i> (<i>-rek</i>).....	37
4.3. Sufiksi za unošenje semantike sličnosti (<i>benzerlik/benzetme</i>).....	38
4.3.1. Sufiks <i>-mtırak</i> (<i>-ımtırak</i> , <i>-imtırak</i> , <i>-umtırak</i> , <i>-ümtırak</i>)	39
4.3.2. Sufiks <i>-msı</i> (<i>-msi</i> , <i>-msu</i> , <i>-msü</i> , <i>-ımsı</i> , <i>-ımsı</i> , <i>-ımsı</i> , <i>-ımsı</i> , <i>-ımsı</i> , <i>-ımsı</i>)	40
4.3.3. Sufiks <i>-sı</i> (<i>-si</i> , <i>-su</i> , <i>-sü</i>)	42
4.4. Dalja deminucija u turskom jeziku	44
4.5. Netipična deminucija u turskom jeziku: <i>yarı</i> i <i>yarım</i>	45
4.6. Turski deminutivni sufiks <i>-cik</i> u srpskom jeziku	46
5. SEMANTIKA DEMINUTIVA U TURSKOM JEZIKU	48
5.1. Imenički deminutivi	48
5.1.1. Značenjske kategorije imeničkih deminutiva u turskom jeziku.....	48
5.2. Deminucija kod prideva i priloga	57
5.3. Deminucija kod zamenica	64
5.3.1. Zamenica <i>kendi</i>	64
5.3.2. Zamenica <i>hep</i>	64
5.3.3. Zamenica <i>herkes</i>	65
5.3.4. Zamenica <i>kimse</i>	66
5.4. Deminucija kod ostalih vrsta reči	66
5.4.1. Postpozicije	66
5.4.2. Uzvici	69
5.4.3. Imenice <i>bura</i> , <i>şura</i> i <i>ora</i>	72
5.4.4. Neodređenokoličinski brojevi	72
5.4.5. Osnovni brojevi	73
5.4.6. Priloška odredba za mesto <i>öte</i>	75

5.5. Glagolska deminucija	75
5.6. Polisemantičnost imeničkih deminutiva u turskom jeziku	77
5.7. Leksikalizacija imeničkih deminutiva	77
5.7.1. Leksikalizacija izvedenica sa sufiksima <i>-cik</i> , <i>-ca</i> i <i>-cak</i>	79
5.7.2. Leksikalizacija izvedenica sa sufiksima <i>-msi</i> , <i>-si</i> i <i>-rak</i>	83
5.7.3. Toponimi	84
5.8. Terminologija i terminologizacija	85
5.9. Ekspresivizacija i žargonizacija jezika	89
5.9.1. Deminutivi u rečnicima žargona	94
5.10. Hipokoristici	97
5.10.1. Deminutivi i hipokoristici ličnih imena i opštih imenica	99
5.11. Pleonazam i intenzifikacija	102
5.11.1. Pleonazam	102
5.11.2. Intenzifikacija kod prideva	104
5.11.3. Intenzifikacija kod priloga	105
6. PRAGMATIČKA VREDNOST IZVEDENICA SA DEMINUTIVNO-HIPOKORISTIČKIM SUFIKSIMA	106
6.1. Umanjivanje nametanja i druge pragmatičke realizacije deminutivnih formi.....	106
6.2. Oslovljavanje	113
6.2.1. Upotreba deminutiva u pismenom obraćanju	118
6.3. Deminutivi i hipokoristici u dečijem jeziku i dečijoj književnosti	120
7. DEMINUTIVI U KRATKIM FORMAMA NARODNE KNJIŽEVNOSTI	124
7.1. Zagonetke	124
7.2. Razbrajalice	130
7.3. Brzalice	133
7.4. Uspavanke	133
7.5. Narodna poezija	134
7.6. Bajke	135
8. KONTRASTIRANJE I PREVODNA EKVIVALENCIJA	138
9. ZAKLJUČAK	143
LITERATURA	146
IZVORI	153
Spisak skraćenica	155
BIOGRAFIJA	157

1. UVOD

Deminucija u turskom jeziku ima svoju dugu razvojnu istoriju koja datira od najstarijih pisanih spomenika turskog jezika. Uprkos tome, savremeni turski i strani turkolozi se prevashodno bave tvorbenim obrazcima deminucije i njegovim osnovnim značenjem umanjenja, često zanemarujući sociolingvističke aspekte date problematike i bez dublje semantičke i pragmalingvističke analize.

U radu se bavimo pojmom deminucije – ne samo njegovim osnovnim značenjem umanjenja, već i raznolikim leksičkim i kontekstualnim značenjima.

Pristup koji smo odabrali je eklektički, što podrazumeva da smo se vodili dosadašnjim istraživanjima različitih usmerenja i gledišta. Deminuciju smo pokušali da sagledamo kroz prizmu pre svega morfologije, semantike i pragmatike, sa neizbežnim i neizostavnim osvrtom na fonologiju i sintaksu. Za potrebe istraživanja ove teme koristili smo relevantnu literaturu na turskom, srpskom i engleskom jeziku.

U radu je kao polazna osnova uzeta morfema i njena uloga u jezičkom sistemu i nivoima jezičke analize.

Da bismo potkrepili tvrdnju da kategorija deminutiva u turskom jeziku ipak nije u dovoljnoj meri proučena, tragali smo za primerima kojima bi se pokazala veoma bogata paleta značenja i upotrebe koju deminutivi nose u sebi. S obzirom na široku rasprostranjenost upotrebe deminutiva u savremenom turskom jeziku, zabeleženi relevantni primeri preuzeti su iz korpusa književno-umetničkog, publicističkog, naučnog i razgovornog funkcionalnog stila. Prevodi su autorovi, ukoliko nije drugačije naznačeno.

Jedan od ciljeva ove disertacije je da se analizom ekscerpiranih primera ukaže na polisemantičku strukturu deminutiva. Deminutivi u svojoj osnovnoj funkciji nose značenje umanjenosti (imenički deminutivi) ili slabijeg stepena svojstva (pridevski i priloški deminutivi). Međutim, kao dodatne komponente deminutivnog značenja javljaju se i hipokorističnost, pejorativnost, ekspresivnost, eufemističnost, ironija, ali se takođe formiraju i nove, samostalne lekseme sa odsustvom deminutivnog značenja.

Kako su hipokoristici prirodni pratioci deminutiva, granica između deminutiva i hipokoristika često je nedovoljno jasna pa ju je samim tim teško povući. U vezi s tim, u turskoj lingvistici nije usvojen termin za hipokoristik koji bi bio opšteprihvaćen, te se o hipokoristicima govori gotovo isključivo u okviru deminucije i deminutivnih nastavaka.

Sledeći cilj ovog rada je da se ukaže i na učestalost upotrebe deminutivno-hipokorističkih oblika u različitim komunikativnim situacijama u turskom jeziku. Uloga deminutiva kao jezičkog sredstva za izražavanje ekspresivnog ili emotivnog stava posebno se ističe u oslovljavanju. Hipokoristička crta deminutivnih oblika najizraženija je u familijarnom obraćanju ili obraćanju dragim ljudima, međutim, iskazuje se vrlo često i u razgovoru sa osobama s kojima govornik nije prislan ili u komunikaciji s nepoznatim osobama, kada deminutivno-hipokoristički oblici imaju izrazit ilokutivni efekat.

Zanimljiva je i uloga deminutivnih oblika u tvorevinama iz oblasti narodnog stvarlaštva. Naime, deminucija je kategorija koja je zastupljena u skoro svim sferama i stilovima u turskom jeziku, ali s lingvističkog aspekta pažnju privlači njena posebna upotreba u usmenoj i pisanoj tradiciji narodne književnosti. Stoga smo pažnju posvetili i analizi deminutiva u zagonetkama, razbrajalicama, brzalicama i sličnim kratkim formama, kao i u proznim oblicima poput narodnih bajki.

U analizi deminucije u turskom jeziku veliko (nerešeno) pitanje predstavlja klasifikacija deminutivnih nastavaka. Kategorija deminucije kod prideva i priloga u turskom jeziku jeste polje na

kojem se javlja najviše nesuglasica i oprečnih mišljenja. Naime, novija lingvistička istraživanja donose nova razmišljanja o pojedinim aspektima nekih sufiksa, prvenstveno na polju semantike. U tim istraživanjima autori preispituju određene dosad opšteprihvaćene teze i polemišu o ranijim stavovima lingvista o deminutivnim sufiksima i njihovim funkcijama, posebno u pridevskim i priloškim izvedenicama sa nastavcima *-cik* i *-ca*, dotičući se nestabilnosti semantičke informacije koja je izražena sufiksom (na primer, kakvo značenje sufiks *-cik* unosi u izvedenicu u odnosu na osnovnu, motivnu reč: *küçükük* 'malecan, majušan, sićušan, vrlo mali?'). U ovom radu nastojaćemo da sagledamo sva nama dostupna izneta gledišta.

Još jedan problem koji se javlja je i klasifikacija pridevskih nastavaka *-si*, *-(i)msi* i *-(i)mturak*. Navedeni sufiksi, koji inače imaju ograničenu produktivnost i upotrebu u savremenom turskom jeziku, u izvedenu reč zapravo unose semantiku sličnosti, približnosti (*mavimturak* 'plavičast'), a kao takve ih mnogi turski lingvisti (Ediskun 1963, Banguoğlu 2004, Ergin 2013; Eker 2015) ne svrstavaju u grupu deminutivnih nastavaka (*küçültme ekleri*) već u zasebnu grupu nastavaka kojima se kazuje sličnost s pojmom koji označava motivna reč (*benzetme / benzerlik ekleri*). S druge strane, s obzirom na to da ovi nastavci u značenje prideva unose i nijansu deminutivnosti jer iskazuju osobinu u manjoj meri, pojedini lingvisti (Deny 1943; Korkmaz 2010; Gencan 2007; Čaušević 1996 i dr.) svrstavaju ih među deminutivne sufikse.

Leksikalizacija i terminologizacija imeničkih deminutiva u turskom jeziku predstavljaju proces kojim se putem semantičke promene bogati leksički fond. U radu će, pored analize tog procesa, biti pružen i osvrt na beleženje i obradu leksičkih jedinica u deminutivnoj formi u rečnicima turskog jezika. S druge strane, mnogi oblici deminutiva nisu leksikalizovani već se pojavljuju isključivo na stilskom planu. Leksikografska praksa u Turskoj ne podrazumeva dodavanje kvalifikatora „deminutiv“ za označavanje deminucije kod deminutivnih izvedenica, stoga ni kod takvih leksički obrađenih deminutiva ne postoji oznaka za različite realizacije njihovih značenja.

Kada su u pitanju vrste reči koje su podložne deminuiranju, u turskom jeziku se najčešće susrećemo sa imeničkom, pridevskom i priloškom deminucijom. Međutim, u savremenom turskom jeziku se javljaju određene tvorbene inovacije koje podrazumevaju proces deminuiranja po postojećem tvorbenom modelu – sufiksacijom, ali u spoju sa pojedinim vrstama reči koje nisu bile podložne deminuiranju. Kod takvih spojeva ukidaju se postojeća leksička i semantička ograničenja prevashodno zarad postizanja određenog stilskog efekta ili obogaćivanja izraza. U radu će takođe ukratko biti predstavljen i jedan netipičan vid deminucije koji se ne ostvaruje pomoću sufikslnih sredstava već uz pomoć leksema *yarı* i *yarım* ('pola, polu-').

2. TVORBA REČI U TURSKOM JEZIKU

Turski jezik je, po svojoj prirodi, vrlo pogodan za lako građenje novih leksema. S formalno-tvorbenog aspekta, njegova aglutinativna struktura pruža velike mogućnosti na polju derivatologije, i stoga je tvorba reči najproduktivniji način za proširenje leksičkog fonda. Leksičko bogaćenje turskog jezika najčešće se odvija kroz tvorbeni proces stvaranja novih leksema uz pomoć širokog spektra vrlo produktivnih nastavaka za izvođenje imenskih reči, putem sufiksacije.

Jezgro jezičkog fonda čine proste reči. Prema Gortan-Premk, „просте, неизведене или основне речи су оне код којих је однос знака према ономе што означавају, што им је семантички садржај, дакле, према референту директан, непосредан“ što ukazuje na odsustvo motivisanosti tog jezičkog znaka (Gortan-Premk 2004: 126).

Dragičević ističe da se leksički fond „najčешће богати грађењем нових речи, позајмљивањем лексема из страних језика, али и полисемијом, способношћу лексема да развију нова значења“ (Dragičević 2018: 297).

Kada je u pitanju bogaćenje leksičkog fonda u turskom jeziku, prema Ekeru (2015) postoji nekoliko načina na koje se ono ostvaruje:

a. ukalupljivanje (*kalıplaşma*) – nove lekseme se dobijaju ukalupljivanjem oblika sa gramatičkim nastavcima za deklinaciju i konjugaciju: *yüzde* (*yüz* + *de*), *çoktan* (*çok* + *tan*), *yakacak* (*yak* + *acak*), *gecekondu* (*gece* + *kondu*) itd.

b. derivacija (*türetme*) – nove lekseme se izvode dodavanjem tvorbenih nastavaka na imenski ili glagolski koren / osnovu: *satış* (*sat-* + *ış*), *birlik* (*bir* + *lik*), *yoklama* (*yok* + *la* + *ma*) itd.

c. kompozicija / slaganje (*birleştirme*) – sintagmatska nominacija: *sağlık ocağı*, *biçerdöver*, *çekyat*, *hissetmek*, *satın almak*, itd.

ç. slivenice / leksičke blende (*karma*) – podrazumeva građenje nove lekseme spajanjem slogova ili delova dveju reči u jednu: *albay* (*alay* + *bay*), *gerzek* (*geri* + *zekâ*), *tümgeneral* (*tümen* + *general*) itd.

d. skraćivanje / akronim (*kısaltma* / *akronim*) – i skraćenice nastale od početnih slova pojma koji nominuju vremenom mogu da postanu deo leksičkog fonda: *ODTÜ* (*Orta Doğu Teknik Üniversitesi*), *TED* (*Türk Eğitim Derneği*) i sl. Isto tako nastaju i oblici skraćenica slični slivenicama koji su sastavljeni od početnih slogova ili glasova: *OHAL* (*Olağanüstü Hâl*), *TÜBİTAK* (*Türkiye Bilimsel Araştırma Kurumu*) i dr. Ponekad se isti pojam može iskazati i prvim slogom ili prvim delom neke reči (skraćene imenice / imena): *İbo* (*İbrahim*), *kilo* (*kilogram*) i dr.

e. prikupljanje leksike iz govora / dijalektološke građe (*derleme*) – kao rezultat prikupljena građa je objavljena u rečniku *Derleme Sözlüğü*: *alan*, *araç*, *kavşak*, *güney*, *uyarmak*, *yatak*, *yitirmek* i dr.

f. pročešljavanje starih pisanih izvora (*tarama*) – kao rezultat pročešljavanja pisanih dela od 13. veka naovamo pisanih na turskom Turske nastao je *Tarama Sözlüğü*: *aklamak*, *başkan*, *köken*, *sonuç*, *tanık*, *yasa* i dr.

g. ostalo: semantička promena (*anlam kayması*), back-formation (*ters* (*geri*) *türetme*), kovanice (*uydurma*), funkcionalna promena (*işlevsel değişim*), pozajmljivanje (*ödüncleme*) (Eker 2015: 318-325).

S druge strane, Korkmaz (2009) navodi sledećih šest načina stvaranja leksema u turskom jeziku:

1. proste reči (*basit* (*yalın*) *kelimeler* (*kök kelimeler*))

2. izvedene reči (*türemiş kelimeler*)
3. složene reči (*birleşik kelimeler*)
4. ukalupljene reči (*kalıplaşmış kelimeler*)
5. frazeološke reči (*deyimleşmiş kelimeler*)
6. pozajmljenice (*alıntı kelimeler*) (Korkmaz 2009: 30).

Imajući u vidu aglutinativnu prirodu turskog jezika, najproduktivniji način bogaćenja leksičkog fonda u turskom jeste tvorbeni način putem sufiksacije.

Tvorba reči se u turskom jeziku proučava u okviru morfologije. Morfologija (tur. *şekil bilgisi*) je, prema definiciji Z. Korkmaz (2009), grana gramatike koja proučava „korenske reči nekog jezika, njegove nastavke, načine spajanja korena¹ i nastavaka, značenja i funkcije nastavaka, karakteristike derivacije i gramatičkih oblika, i druga pitanja u vezi sa oblicima“ (Korkmaz 2009: 5). Analizu tvorbenog procesa nastajanja deminutivnih izvedenica započecemo uvidom u tvorbeni sistem u turskom jeziku.

Morfeme, kao najmanje funkcionalne semantičke jedinice u sastavu reči, dele se na:

1. korenske² koje predstavljaju „bazu riječi koja je nosilac njenog osnovnog značenja, npr. *ev* »kuća«, su »voda«, keçi »koza«” i
2. sufiksalne koje „odgovaraju pojmu sufiksa ili nastavka“, klasifikujući se prema funkcijama (Čaušević 1996: 30).

Reči u turskom jeziku mogu biti:

1. jednomorfemske (najčešće jednosložna reč: *baş* 'glava', *sev-* (infinitivna osnova glagola 'voleti') (Korkmaz 2009: 11; Ergin 2013: 107) ili, ređe, dvosložni koren: *kulak* 'uvo') i
2. višemorfemske koje su nastale dodavanjem jednog ili više tvorbenih nastavaka na koren (Čaušević 1996: 57-58).

ev 'kuća': koren / korenska morfema = leksema

evli 'oženjen, udata': *ev* je koren / korenska morfema u izvedenici *evli*

evlilik 'brak': (*ev* je koren / korenska morfema, a *evli* je tvorbeno osnova u izvedenici *evlilik*)

U izvedenicama u turskom jeziku imenička tvorbeno ili oblička osnova je istovremeno i samostalna jedinica, tačnije, ona predstavlja samostalni semantički deo – ima leksemsko značenje, npr. *iyi* 'dobar' u *iyilik* 'dobrota', *gün* 'dan' u *günlük* 'dnevni'. Glagolska tvorbeno osnova je takođe značenjska jedinica, ali ne stoji samostalno (*çek-*, *çektir-*, *çektiril-*). Između korenske morfeme i izvedenice javlja se odnos motivacije, pri čemu korenska morfema (tvorbeno osnova) predstavlja motivnu reč a izvedenica motivisanu reč. U prvostepenim derivatima nemotivisana reč čini osnovu izvedene motivisane reči, a kod drugostepenih itd. derivata tvorbeno osnovu čini izvedenica, to jest, već motivisana reč: *çiçek* > *çiçekçi* > *çiçekçilik* itd. Dalje, ovaj skup izvedenica koje imaju isti koren i međusobno su povezane odnosom motivacije čini derivaciono gnezdo (u srpskom up. Ćorić 2008: 34-35), termin za koji Korkmaz (2009: 12) upotrebljava sintagmu *kök ailesi* ili *kelime ailesi* ('korenska porodica' ili 'porodica reči'). Međutim, kao što će se videti kasnije, neke izvedenice postaju demotivisane prilikom leksikalizacije (imenica *maymun* + deminutivni sufiks *-cuk* > *maymuncuk* 'kalauz'). Ali:

¹ U definiciji na turskom jeziku upotrebljena je leksema *kök* čije je osnovno značenje 'koren', a koja može da nosi i značenje 'osnova'. Pod njom se podrazumeva leksička morfema - osnovna, prosta, neizvedena, osnovinska reč, tj. tvorbeno ili oblička osnova koja je nosilac značenja.

² Korenska morfema se u turskom jeziku podudara s pojmom reč (Čaušević 1996: 58) – korenska morfema je istovremeno i leksička morfema koja prenosi opštu pojmovnu informaciju.

ev 'kuća': nemotivisana reč

evli 'oženjen / udata': motivisana reč, izvedenica, čija je motivna reč *ev* (u isto vreme i korenska morfema i tvorbena osnova izvedenice)

evlilik 'brak': motivisana reč, izvedenica, čija je motivna reč *evli* (korenska morfema / koren je *ev*, a tvorbena osnova *evli*)

Formalni odnos između tvorbene osnove i izvedenice je u turskom jeziku transparentan, dakle, izvedenica se lako može raščlaniti na tvorbene elemente (koren, osnova, sufiks) od kojih je formirana³.

Korkmaz i Ergin ističu da korenske morfeme predstavljaju morfološke jedinice stvorene još u veoma davnim fazama jezika i da se za potrebe današnjice ne formiraju novi koreni, već da se za bogaćenje rečničkog fonda mogu iskoristiti izvedenice sastavljene od postojećih korena uz pomoć postojećih sufiksa (Korkmaz 2009: 11; Ergin 2013: 108). U turskom jeziku postoje dve vrste korena i osnova:

1. imenički (denominalni) koren ili osnova (*ad kökleri / gövde kökleri*) i
2. glagolski (deverbalni) koren ili osnova (*fil kökleri / fil gövdeleri*).

Imenički koreni i osnove su samostalni elementi (*göz, deniz, gözlük*), dok glagolski to nisu (*gel-, düşündür-*). Dodavanjem različitih imeničkih tvorbenih sufiksa na koren, dobijaju se nove izvedenice koje mogu da stoje samostalno ili da posluže za dalju derivaciju.

Sufiksi⁴ su vezane morfeme i u turskom jeziku se dele na:

1. tvorbene (*yapım ekleri*) koji služe za izvođenje novih reči (derivaciju) i
2. gramatičke⁵ (*çekim ekleri*) koji označavaju različite gramatičke odnose u koje stupaju reči unutar rečenice (sufiksi za deklinaciju, konjugaciju, množinu, prisvojni sufiksi i dr.).

Tvorbeni sufiksi u turskom jeziku u okviru imeničke derivacije mogu imati mutaciono tvorbenu značenje kao u reči *dişçi* 'zubar' (od *diş* 'zub') u kojoj se nominuje imalac zanimanja, dok se, na primer, u deminutivnim izvedenicama javlja modifikaciono tvorbenu značenje: *evcik* 'kućica' (od *ev* 'kuća'). Tako se obrazuju „tvorbenu-semantičke kategorije“⁶ – različite značenske grupe u kojima izvedenice imaju isto tvorbenu značenje. Prema Ćoriću, „модификациона појмовна категорија садржај основног појма, за разлику од мутационе категорије, суштински не мења, него му даје додатно обележје“ (Ćorić 2008: 21). Mutaciona kategorija podrazumeva ime nosioca osobine, ime sredstva radnje, ime vršioca radnje, ime oruđa itd., te se menja tvorbenu značenje motivne reči. Međutim, u modifikacionoj tvorbenu-semantičkoj kategoriji nalaze se izvedenice kod

³ Gledano sa semantičkog aspekta, Korkmaz (2009) navodi nekoliko primera homonimije između imeničkih i glagolskih korena između kojih postoji semantička veza: *ağrı / ağrı-, boya / boya-, kuru / kuru-* i dr. Postavlja se pitanje koji je koren stariji, na šta autorka daje odgovor da se proučavanjem istorijskog razvoja jezika dolazi do zaključka da u ovakvim slučajevima prednost imaju glagolski koreni, nakon kojih su se formirale i imenice (Korkmaz 2009: 13). Postoje i slučajevi homonimije u kojima imenički i glagolski koreni nisu semantički povezani: *yaz / yaz-, boz / boz-, yüz / yüz-* i dr.

⁴ Kada se pisalo o izvođenju reči u starijoj literaturi na srpskom jeziku (npr. Stevanović 1975) podrazumevala se sufiksacija, stoga su najčešće korišćeni termini 'nastavak' ili 'sufiks', jer se prefiksacija vezivala za složenice. U novijoj literaturi se najčešće sreće termin 'tvorbenu formant' (Gortan-Premk 2004; Ćorić 2008; Dragičević 2010 i dr.). Mi smo se u ovom radu ipak odlučili za termine sufiks i nastavak (tur. *ek* sufiks, nastavak), s obzirom na to da je turski aglutinativni jezik (*eklemeli dil*) u kojem je sufiksacija osnovno sredstvo za izražavanje skoro svih gramatičkih kategorija i predstavlja osnovni vid izvođenja reči u turskom jeziku.

⁵ U srpskoj lingvistici se za ovu kategoriju sufiksa upotrebljava termin 'nastavci za oblik' (Stanojčić i Popović 2014: 73).

⁶ Up. Ćorić 2008: 19.

kojih se značenje koje nosi njihova motivna reč ne menja, već se modifikuje. U tu kategoriju se svrstavaju i deminutivi, hipokoristici, augmentativi i pejorativi.

Proste, neizvedene reči su jednoreferentne i karakteriše ih odsustvo motivisanosti. Kada je reč o referencijalnoj vrednosti izvedenica u srpskom jeziku, prema Gortan-Premk, izvedenice su, po pravilu, „двореферентне, и њихови су референцијални односи мотивисани, с једне стране, речју у творбеној основи и, с друге стране, семантичко-категоријалном вредношћу творбеног форманта“ (Gortan-Premk 2004: 127), o čemu piše i Dragičević (2010: 191) govoreći o dvodelnoj semantici derivata. Međutim, Gortan-Premk je ipak sklona sumnji što se tiče dvoreferentnosti reči subjektivne ocene (deminutiva, hipokoristika, augmentativa i pejorativa), kao i mocionih reči, i stoga ih svrstava u jednoreferentne derivate; kao primer navodi deminutiv 'kljunić' u kojem se ne vide dva različita referenta, već jedan referent 'kljun', koji je modifikovan deminutivnom semantikom tvorbenog formanta – deminutivnim sufiksom se precizira informacija iz motivne reči, tj. tvorbene osnove, i u značenju izvedenice se javlja determinativ 'mali'–'kljunić': 'mali kljun' (Gortan-Premk 2004: 127).

Dakle, značenje izvedenice se realizuje prožimanjem tvorbene osnove i sufiksa. Kod dvoreferentnih izvedenica poput *dişçi* 'zubar', upravni deo predstavlja sufiks *-çi*, koji označava vršioca radnje, dok motivna reč *diş* 'zub' pruža podatak o onome čime se bavi taj vršilac radnje. S druge strane, deminutivna imenica *gölcük* 'jezerce', kao jednoreferentna, u sebi sadrži leksemu *göl* 'jezero' modifikovanu deminutivnim sufiksom *-cük*, čime se semantička hijerarhija vezuje prvo za motivnu reč, a nakon toga za sufiks koji unosi dodatno obeležje u značenje motivne reči.

Za razliku od srpskog kao flektivnog jezika gde koren reči srasta sa sufiksima, za turski jezik je karakteristično da se sufiksi, kako tvorbeni tako i gramatički, najčešće prilagođavaju reči. Izuzeci od ovog pravila su, u određenim slučajevima, gubljenje završne foneme iz tvorbene osnove pri sufiksaciji kao u primeru *köpek + cik > köpecik* 'psić, kuca', kao i ozvučavanje finalnog bezvučnog suglasnika iz osnove ukoliko sufiks počinje vokalom, na primer *çocuk + um > çocuğum* 'moje dete'. Najveći broj sufiksa ima više oblika čiji izbor zavisi od finalne vokalne i konsonantske foneme lekseme na koju se dodaju, što propisuju zakoni o vokalnoj i konsonantskoj harmoniji.

U pogledu vokalne strukture, u turskom jeziku koji ima veoma razvijen vokalni sistem postoje jednovarijantni sufiksi (*-ki, -yor ...*), dvovarijantni koji podrazumevaju vokale *a* ili *e* (*-lar /-ler, -ca /-ce ...*) i četvorovarijantni sufiksi koji podrazumevaju vokale *ı, i, u* ili *ü* (*-si /-si /-su /-sü, -cık /-cık /-cuk /-cük ...*). Sufiksi se „dolepljuju” na koren ili osnovu reči u skladu sa zakonom o vokalnoj harmoniji koji predstavlja slaganje vokala prema njihovoj klasi (prednji - zadnji, otvoreni - zatvoreni, okrugli - ravni) u odnosu na poslednji vokal u reči na koji se dodaju (*ev + ler > evler* 'kuće'; *ayı + cık > ayıcık* 'medvedić, meca'). Konsonantska harmonija podrazumeva ozvučavanje finalne bezvučne foneme u tvorbenoj osnovi ukoliko iza nje sledi sufiks koji počinje vokalom (*kitap + um > kitabım* 'moja knjiga'), ili obezvučavanje sufiksa koji počinje fonemama *d, c, g* iza bezvučnih konsonantskih fonema (*f, p, ş, ç, k, h, s, t*) u finalnoj poziciji (*kuş + cuk > kuşçuk* 'ptičica').

Leksema na koju se dodaje sufiks u turskom jeziku po sastavu može biti prosta (tada je sastavljena od jedne morfeme: *göz* 'oko', *küçük* 'mali'), izvedena (sastavljena od slobodne i vezane morfeme / morfema: *gözlük* 'naočare'), složena (sastavljena od odredbenog i upravnog člana: *dilbilim* 'lingvistika', frazna leksema: *buzdolabı* 'frižider'). Imajući u vidu aglutinativnu strukturu turskog jezika, sve nabrojane vrste leksema mogu se posmatrati i kao osnove za dalje stvaranje novih leksema.

Većina turskih gramatičara zauzima tradicionalni stav i prihvata podelu vrste reči na tri glavne grupe: imenice, glagole i pomoćne reči (Aykut 2011: 136). Govoreći o pojavi supstantiviranja u turskom jeziku, Ajkut ističe da ta pojava „podrazumeva da vrste reči menjaju svoju prirodu i postaju poimeničene, pa je za takve vrste reči u turkološkoj literaturi usvojen naziv imena (*isim*)” (Aykut 2011: 43). Korkmaz objašnjava upotrebu termina *ad* u oblasti derivacije, ističući da taj termin, koji inače označava imenicu, ime, ona upotrebljava u širem smislu, tačnije

pod tom terminom podrazumeva i ostale imenske reči poput prideva, zamenica, priloga, postpozicija i veznika s obzirom na glavnu podelu reči na dve vrste: *ad* (nomen) i *fiil* (verbum) (Korkmaz 2009: 32). Ovde napominjemo da su u turkološkoj lingvističkoj literaturi u upotrebi sinonimski parovi *ad* i *isim* (imenica, ime), kao i *fiil* i *eylem* (glagol).

Klasifikacija tvorbenih sufiksa koju je prihvatila većina turkologa (Ergin 2013, Banguoğlu 2004, Korkmaz 2009, Gencan 2007, Lewis 2000, Zülfikar 1991, Eker 2015, Hengirmen 2002 i dr.) podrazumeva podelu na:

1. denominalne sufikse – sufikse za tvorbu imenskih reči od imenskih reči⁷ (*isimden isim yapma ekleri; addan ad türetme*)
2. deverbale sufikse – sufikse za tvorbu imenskih reči od glagola (*fiilden isim yapma ekleri; fiilden ad türetme*)
3. sufikse za tvorbu glagola od imenskih reči (*addan fiil yapma ekleri; addan fiil türetme*)
4. sufikse za tvorbu glagola od glagola (*fiilden fiil yapma ekleri; fiilden fiil türetme*)

Kao što se vidi iz ove podele, tvorbeni sufiksi mogu menjati klasu reči na koju se dodaju.

Deminutivni (deminutivno-hipokoristički sufiksi) u turskom jeziku spadaju u grupu denominalnih sufiksa.

⁷ Čaušević (1996: 437) preciznije određuje ovu kategoriju derivacionih sufiksa dajući joj naziv „denominalni sufiksi za tvorbu imenica, prideva i priloga“.

3. POJAM I DEFINICIJE DEMINUCIJE I DEMINUTIVA

Deminutivi predstavljaju univerzalnu tvorbeno-semantičku jezičku kategoriju. Deminucija podrazumeva proces građenja reči kojima se prvenstveno modifikuje značenje sadržano u motivnoj reči u smeru umanjenosti. Takva modifikacija je kompleksna pojava i podrazumeva različite značenjske varijacije, s obzirom na to da se vezuje za tvorbeno, semantičku i pragmatičku sferu jezika.

Kako bi se stekla sveobuhvatna slika u vezi sa načinom definisanja pojma deminucije u srpskom jeziku, koristili smo građu iz opštih priručnika poput rečnika, enciklopedija, leksikona, gramatika, a zatim i naučnih radova koje smo smatrali relevantnim za ovu temu.

3.1. Termini „deminucija“ i „deminutiv“

Termin 'deminucija' potiče od latinske reči *deminutio* ('smanjenje, okrnjenje'). Prema definiciji datoj u *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* (1969), deminucija znači „umanjivanje, stvaranje deminutiva pomoću osobitih nastavaka; umanjivanje značenja reči (imenica, pridjeva, priloga, glagola) koje se vrši 1. da bi se istaklo da je što maleno, manje od drugih bića, ili predmeta iste vrste, npr. knjižica: knjiga; 2. kao izraz odmila (hipokoristik, npr. djetesce: dijete; 3. ili se pak njom izražava prijezir, npr. čovječuljak: čovjek“ (Simeon 1969: 220).

Termin 'deminutiv' potiče od latinske reči *deminutivum*, i predstavlja „riječ ili oblik izveden iz druge riječi dodavanjem deminutivnog sufiksa“ (Simeon 1969: 220).

Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika Srpske akademije nauka i umetnosti (1966) odrednicu 'deminutiv' definiše kao „(према лат. *deminere*, *deminutivus*) грам. а. *реч* (обычно именица) која у односу на основну реч значи нешто мало или умањено; супр. аугментатив. б. непр. *реч* која се употребљава у тепању, име одмила, хипокористик.[...]“ (RSANU 1966: 193). Za odrednicu 'deminucija' stoji definicija „грам. *извођење*, *творба деминутива*; *деминутивна образовања*“ (RSANU 1966: 193).

U Vujaklijinom *Leksikonu stranih reči i izraza* (LSRI 1954: 232) sa termina 'deminutiv' i 'deminucija' upućuje se na izraze 'diminutiv' i 'diminucija', uz definisanje ovih pojmova na sledeći način: „diminutiv (lat. *diminutivum*) грам. umanjena reč, tj. reč koja svojim završetkom (diminutivnim sufiksom) izražava pojam umanjenja, napr. prst-prstić, kuća-kućica, dete-detence; tačnije: deminutiv“; „diminucija (l. *diminutio*) smanjivanje, smanjenje, umanjivanje, umanjenje, popuštanje; smanjenje, smanjenost, umanjenje, umanjenost; *trg.* odbijanje od sume; *diminutio capitis* (l. *diminutio capitis*) *prav.* građanska smrt“ (LSRI 1954: 232). U Leksikonu su takođe data značenja odrednica 'diminuirati' „(lat. *diminuere*) smanjiti, smanjivati, umanjiti, suziti, skratiti, popustiti (napr. u snazi, jačini)“ i 'diminutivan' „(l. *diminutivus*) umanjavan, koji smanjuje, umanjuje, sužava, skraćuje“ (LSRI 1954: 232). Za pojam 'hipokorizam' se kaže da je potekao iz grčkog jezika (laskavo nazivanje, laskav naziv) i da znači „laskava reč: ublažujući izraz, = eufemizam“ (LSRI 1954: 1058), dok se pojam 'hipokoristik' definiše kao „1. ime odmila, ime iz milošte, napr. Đokica mesto Đorđe; 2. takođe: *deminutiv*“ (LSRI 1954: 1059).

U *Enciklopediji leksikografskog zavoda* (ELZ 2 1956: 270) odrednica 'deminutiv' je definisana na sledeći način: „DEMINUTIV (lat. *deminutivus* *umanjujući*), izvedena riječ, kojom označujemo nešto maleno, mlado, nježno, umanjeno i sl. Upotreba deminutiva obično je izraz familijarnosti, nježnosti, sažaljenja, ali katkada i omalovažavanja i prezira. Pomoću različitih sufiksa i infiksa deminutivi se grade od imenica (*sinčić*, *momče*, *kućica*, *zvonce*), pridjeva (*sićušan*, *lagačak*), glagola (*sjeckati*, *pjevušiti*), priloga (*dobrano*, *malčice*). Vrlo su česti deminutivi od

vlastitih imena (*Milica, Jovanče, Savić*). Neke imenice, koje su po tvorbi deminutivi, imaju u jezičnoj upotrebi normalno (neumanjeno) značenje, na pr. *babica* (primalja), *carić* (ptica), *ljubičica*. Mnoga porodična imena (prezimana), osobito na -ić oblikom su deminutivi od vlastitih imena (*Matić* od *Mate*, *Vujić* od *Vujo*); isprva su ta imena povezivala, a katkada povezuju i danas, ime sina uz očevo ime, nadimak ili zanimanje (*Tomić* = Tomin sin, *Ćosić* = Ćosin sin, *Popović* = popov sin). Pojam 'hipokoristici' je u Enciklopediji (ELZ 3 1956: 403) definisan kao „imenice od milja (od dragosti), t. j. naročiti oblici nekih vlastitih i općih imenica, koji izražavaju odnos bliskosti (nježnosti, simpatije, intimnosti) prema imenovanim bićima; na pr. seka ili seja (od sestra), ujo (od ujak), mijo (od miš) i t. d. Svojom tvorbom (duženje jednosložnih, reduciranje višesložnih imenica, naročiti sufiksi, uzlazni naglasak na prvom slogu) razlikuju se h. od deminutiva, kojima su često srodni po značenju“.

Mala enciklopedija Prosveta, Opšta enciklopedija pojam 'deminutiv' opisuje kao „reč koja znači nešto umanjeno ili malo, npr.: *kućica, cvetić*, itd.“ (MEP 1978: 493), a hipokoristik kao „izraz od milja; npr. *seka* (sestra), *maca* (mačka), *Paja* (Pavle)“ (MEP 1978: 584).

3.1.1. Istraživanja deminucije i deminutiva

Savremena lingvistička proučavanja deminucije (i augmentacije) zasnivaju se na različitim teorijama i pristupima – ove kategorije se izučavaju kako sa sinhronijskog, tako i dijahronijskog aspekta, a najčešće se izučavaju na polju morfologije, semantike i morfopragmatike.

Deminutivi u srpskom jeziku su takođe proučavani sa stanovišta različitih grana lingvistike. Daničić (1860), Belić (1901) i Bošković (1936) (up. Grickat 1995: 1) bili su jedni od prvih proučavalaca problematike deminutiva i augmentativa u srpskom jeziku.

Prema Aleksandru Beliću (2000), imenice subjektivne ocene su „именице изведене од других именица (упор. старчић: старац), при чему значење именица остаје у изведеној речи неизмењено, само с нијансом индивидуалне оцене“ (Belić 2000: 77). Belić je u svojoj doktorskoj disertaciji istraživao razvoj sufiksa sa deminutivnim i amplifikativnim vrednostima.

Mihajlo Stevanović piše o izvedenim rečima subjektivne ocene kroz sintaksički odnos osnova izvedenih reči i njihovih nastavaka, a zatim se bavi i analizom deminutiva i hipokoristika na osnovu nastavaka uz pomoć kojih se oni grade (Stevanović 1975).

Deminucijom u srpskom jeziku detaljno se bavila Irena Grickat (1955-56, 1988, 1995). Deminucija je, prema Grickat, izražavanje „упоређености, градираности у правцу смањене мере“ (Grickat 1995: 6), dok su deminutivi „морфолошка категорија, која примарно денотира умањење, међутим, из тога израђају вишедимензионалне модификације“ (Grickat 1995: 1). Pod terminom deminutiv podrazumeva se, pre svega, izražavanje manje prostorne dimenzije kod imenica ili manje intenzitetske dimenzije kod prideva, ali u pretežnom broju slučajeva se pojavljuje i „хипокористичност, потврда симпатије, милоште, ганућа, умилности; неретко је то само атенуирање, ублажавање, мирење са недостацима“ (Grickat 1995: 2).

Autori *Hrvatske gramatike* (1997) deminutive ('umanjenice') definišu kao imenice kojima se kazuje da je „што по чему мање од онога што значи основна riječ“ (Barić i dr. 1997: 326), a dalje se navodi da se umanjenicama iskazuje hipokorističnost i pogrđnost.

Ivan Klajn u *Tvorbi reči u savremenom srpskom jeziku* (2003) deminutive i hipokoristike posmatra na osnovu tvorbenih nastavaka u srpskom jeziku. Klajn u poglavlju o sufiksaciji detaljno analizira tvorbene morfeme, među kojima su i deminutivni sufiksi, proučavajući njihove semantičke realizacije.

Stanojčić i Popović u *Gramatici srpskog jezika* (2014) deminutive (sa hipokoristicima) i augmentative (sa pejorativima) svrstavaju u reči subjektivne ocene, na osnovu modela derivacione tvorbe koje su grupisali po značenjima sufiksa u spoju sa tvorbenom osnovom motivnih reči. Deminutive definišu kao imenice „са значењем умањеног појма који означава мотивна

именица, и с тим у вези често и осећајно пристрасног (одмила) значења“ (Stanojčić i Popović 2014: 163), ili kao „изведене придеве којима се означава (по субјективној оцени говорника) умањена особина коју иначе означава мотивни придев [...]“ (Stanojčić i Popović 2014: 175).

Deminutivne i augmentativne imenice u srpskom jeziku proučavao je i Vladan Jovanović (2010) na polju derivacije, značenja i upotrebe u komunikaciji.

Dragana Veljković Stanković (2011) u monografiji *Reči subjektivne ocene u nastavi srpskog jezika i književnosti* temeljno analizira tvorbu, značenje i pragmatičku vrednost izvedenica iz kategorije reči subjektivne ocene (imenice, glagole, prideve, priloge i zamenice).

Pored navedenih monografija, o deminutivima i deminuciji u srpskom jeziku je napisan veći broj naučnih radova⁸.

Strani izvori daju sledeće definicije deminutiva:

Elektronski rečnik *Merriam-Webster* imenicu 'diminutive' definiše na sledeći način: 1. u gramatici: reč, afiks, ili ime koje obično ukazuje na malu veličinu: deminutiv (vidi DEMINUTIV odrednicu 2 značenje 1) reč, afiks, ili ime; 2. osoba koja je приметно mala: mala osoba”, a pridev 'diminutiv' kao: „u gramatici: ukazuje na malo po izgledu i ponekad stanje ili odliku bliskosti, dražesnosti, sažaljivosti, ili prezrivosti – koristi se kod afiksa (kao što su –ette, -kin/, -ling) i od reči koje se formiraju sa njima (kao što su kitchenette, manikin, duckling), skraćenih oblika (kao što je Jim), i izmenjenih oblika (kao što je Peggy); 2. izuzetno ili приметно mali: MALEN (SICUŠAN)”. Definicija termina 'diminution' glasi: čin, proces, ili trenutak kada se nešto postepeno smanjuje (po veličini ili značaju): čin, process, ili momenat smanjivanja: UMANJENJE”.

Prema istraživanjima američkog profesora lingvistike i informatike D. Džurafskog (1996), deminutivi predstavljaju jezičku univerzaliju i radijalnu kategoriju u čijem je središtu osnovno, prototipsko značenje 'dete' (*child*). Proučavajući semantiku deminutiva s kognitivno-lingvističkog aspekta, Džurafski iznosi teoriju da poreklo deminutiva leži u rečima koje su semantički ili pragmatički vezane za decu (Jurafsky 1996: 533). Ističući činjenicu da je reč o vrlo kompleksnoj semantičkoj kategoriji, on svoju teoriju u vezi sa sinhronijskom i dijahronijskom semantikom kategorije deminutiva zasniva na istraživanjima vršenim na osnovu građe iz više od šezdeset jezika.

S druge strane, Dresler i Merlini-Barbarezi (Dressler & Merlini-Barbarezi 1994) su problemu deminucije pristupili s aspekta morfopragmatike, proučavajući deminuciju i intenzifikaciju u italijanskom, nemačkom i engleskom jeziku s aspekta morfopragmatike. Na osnovu istraživanja došli su do teze o prednosti pragmatike u odnosu na semantiku deminutiva. Svoje ideje temelje na pragmatičkom obeležju deminutiva u govornim činovima koje glasi *non-serious* (ne-ozbiljno) (Dressler & Merlini-Barbarezi 1994: 144): „[...] mi pretpostavljamo da je generalno morfopragmatičko značenje deminutiva [ne-ozbiljno]. Pridodata kvalifikacija [ne-ozbiljno] je, između ostalog, strategija za umanjivanje nečije odgovornosti prema govornom činu koji se obavlja, ili, preciznije, za umanjivanje nečije privrženosti prema njegovoj ilokucionoj snazi [...]“ (Dressler & Merlini-Barbarezi 1994: 144).

⁸ Navodimo samo neke od radova: Ćorić, B. (2015). O daljoj deminuciji u srpskom jeziku. *Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga*. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti. 74-87.; Žugić, R. (2015a). Komparativna analiza imeničkih deminutiva srednjega roda na sufiks -če u bugarskom jeziku i prizrensko-timočkim govorima srpskog jezika, *Oktoih*. br. 5. 37-46.; Žugić, R. (2015b). Semantička analiza pridevskih deminutiva u prizrensko-timočkim govorima srpskoga jezika. *Jezikoslovni zapiski*, volume 21, issue 2, str. 135-147.; Žugić, R. (2015c). Tvorba pridevskih deminutiva u prizrensko-timočkim govorima srpskog jezika i bugarskom jeziku. *Jezikoslovni zapiski*, volume 21, issue 1, str. 137-150.; Ristić, S, B. Milosavljević, V. Jovanović. (2005). Jedno moguće rešenje obrade deminutiva sa sufiksima-če i-(č) ić (leksikografsko-leksikološki pristup). *Srpski jezik* 1-2. Beograd. 597-616.; Đurić, R. (2004). Deminutivni sufiksi u srpskom i njihovi prevodni ekvivalenti u engleskom jeziku. Novi Sad: *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 47(1-2), 147-164.; Janić, A. (2013). Leksikalizacija imeničkih deminutiva u srpskome jeziku. *Philologia Mediana*, V/5. Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu. 367-380.; Dragičević, R. (2015). Недеминутивні значення деминутивів. *Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga*. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti i dr.

Prema Liču, deminutivi predstavljaju vezu između značenja i kulture koja odražava funkcionalnost nekog jezika (Leech 2014: 277).

Posmatrajući deminutive u okviru semantike, Tejlor (Taylor 1991) ističe da su deminutivi polisemična kategorija koja pomoću metafore i metonimije proširuje svoje osnovno značenje 'fizički mali'.

3.1.2. Pojam deminucije u turskim terminološkim rečnicima

Termini zauzimaju posebno mesto u leksičkom fondu svakog jezika jer se od reči opšteg fonda razlikuju u tipu značenja. Prema rečima Gortan-Premk, termini su „[...] настали из потребе да се фиксира, номинира, а у науци и дефинише специјална реалија” (Gortan-Premk 2004: 118). Problem sa kojim se suočava i turska turkologija jeste pitanje lingvističke terminologije. U turskom jeziku su izražene neujednačenost i nestalnost u pojmovno-terminološkom aparatu što bez sumnje potvrđuje konstataciju R. Bugarskog (2007) da nauku o jeziku karakteriše „nesistematska, povremeno proizvoljna i čak haotična upotreba termina” (Bugarski 2007: 93).

Od osnivanja Republike Turske 1923. godine sprovedene su različite društvene reforme u cilju modernizacije novonastale države, a jednu od najznačajnijih predstavljala je jezička reforma. O tom pitanju pisala je M. Teodosijević (1995) koja se prva u srpskoj turkološkoj školi bavila istraživanjima jezičke reforme. Reformu na polju jezika pokrenuo je Mustafa Kemal Atatürk usvajanjem novog, latiničnog pisma 1928. godine. Nakon toga je oformljeno Tursko lingvističko društvo (*Türk Dil Kurumu*⁹) koje je za zadatak imalo da sprovede usvojene reforme. Ovo Društvo je na sebe preuzelo i ulogu u postavljanju standardizacije, propisivanju termina i unifikaciji na polju terminologije, a njegovi stručnjaci rade na formiranju terminološkog korpusa iz različitih nauka, umetnosti i struka. Pored Društva kao zvanične institucije koja radi na standardizaciji turskog jezika, modernizaciji terminologije je svojim angažovanjem doprineo i veliki broj pojedinaca koji su sastavili nemali broj terminoloških rečnika u Turskoj. Međutim, to u velikoj meri izaziva pojavu neujednačenosti na polju lingvističke terminologije.

3.1.2.1. Deminucija, deminutiv i deminutivni sufiks u turkološkoj literaturi

Termin „deminutiv” u turskoj lingvističkoj literaturi nema jedinstven opšteprihvaćen ekvivalent u vidu jednočlanog termina poput eng. diminutive, fr. diminutif, nem. diminutiv, srp. deminutiv. S obzirom na činjenicu da lingvistička terminološka praksa u turskom jeziku retko beleži slučajeve bogaćenja leksičkog fonda putem pozajmljivanja stranih termina, u upotrebi se nikada nije našao ni internacionalizam „deminutiv”. Ta pojava se može objasniti uticajem pokreta jezičkog purizma i težnjom lingvista i kulturnih radnika koji su učestvovali u jezičkoj reformi i radili na čišćenju turskog jezika od pozajmljenica¹⁰, da se u turskom terminološkom mikrosistemu, naročito u lingvističkoj terminologiji, koriste prevashodno turske reči. Imajući u vidu tu činjenicu, broj internacionalnih lingvističkih termina u savremenom turskom jeziku je vrlo mali. Veliki broj termina je nastao kalkiranjem.

⁹ Društvo je osnovano 1932. godine pod nazivom „Türk Dili Tetkik Cemiyeti” (Društvo za proučavanje turskog jezika), dok današnji naziv nosi od 1936. godine.

¹⁰ Deo turske terminološke leksike u oblasti lingvistike čine i pojedine arapske i persijske pozajmljenice (*harf, kelime, lehçe* i dr.) koje su ušle u jezik još u davna vremena kada su arapska i persijska kultura, nauka i književnost prodrle u tursku kulturu. Uprkos pokušajima čišćenja jezika od pozajmljenica u 20. veku, u lingvističkoj terminologiji su se ipak, iako načelno nepoželjni, zadržali neki dubleti: *isim* (ar.) - *ad* (tur.), *fiil* - *eylem*, *hâl* - *durum*, *kelime* - *sözcük*, *cümle* - *tümce*, *şart* - *koşul* i sl.

Uvidom u referentnu lingvističku literaturu u kojoj se proučavaju deminucija, hipokorizacija, intenzifikacija i stepenovanje / gradiranje, uočeno je odsustvo terminološke usaglašenosti u vezi sa ovim pojavama.

U prvim turskim gramatikama je za termin deminucija upotrebljavan izraz *ism-i tasgîr*. Özjaşamış Şakar (2018) u radu „*Eski Türkiye Türkçesinde Küçültme, Sevgi, Şefkat ve Acıma İşlevli Ekler*“ navodi nekoliko starih gramatika u kojima su sufiksi „za deminuciju, hipokorističnost, saosećanje i sažaljenje“ (Özyaşamış Şakar 2018: 21) obrađeni pod naslovom „*ism-i tasgîr*“¹¹: *Müyessiretü'l-Ulûm*¹²: +cUk, +cUgAz, +cA, (prema Karabacak 2002: 31-34); *Tertîb-i Cedîd-i Kavâid-i Osmâniyye*¹³: +cAk, +cAğIz, +cIk (prema Karabacak 2007: 32); *Kavâid-i Lisân-ı Türki*¹⁴: +cIk (prema Türkay 1999: 17); *Mufassal Yeni Sarf-ı Osmâni*¹⁵: +cIk, +cAğIz, +cAk (prema Toparlı, 2003: 25).

Leksema koja se u savremenom turskom jeziku vezuje za termin „deminutiv“ je glagolska imenica *küçültme* 'umanjenje, smanjenje, (deminucija)', nastala skraćivanjem infinitivnog oblika glagola *küçültmek* 'umanjiti, smanjiti', u čijoj je osnovi opet pridev *küçük* 'mali, mala, malo'. Glagolska imenica *küçültme* se najčešće javlja u sintagmama, a prevashodno u neodređenoj genitivnoj vezi *küçültme eki* 'deminutivni sufiks', u kojoj je imenica *küçültme* na poziciji determinansa i prevodi se pridevom. Sintagmu *küçültme eki* su usvojili skoro svi turski lingvisti (Ergin, Banguoğlu, Korkmaz, Hatiboğlu, Ediskun, Gencan, Eker, Zülfikar, Hengirmen, i dr.). Pored tog oblika, u literaturi se termini „deminutiv“ ili „deminutivni“ javljaju i u sledećim oblicima i terminologizovanim sintagmama:

- *küçümсенікler* (Deny, 1943: 305) 'deminutivi'
- *azımsanıк* (Deny, 1943: 309) 'deminutiv'
- *küçültmelіkler* (Emre, 1945: 156) 'deminutivi'
- *küçültmelіk eki* (Gülsevin, 2017: 124) 'deminutivni sufiks'
- *adlarda küçültme* (Banguoğlu 2004: 340; Korkmaz 2009: 250; Hengirmen 2002: 121) 'imenička deminucija'
- *küçültme adları* (Banguoğlu 2004: 340; Korkmaz, 2009: 43; Gencan 2007: 191) 'deminutivne imenice / imenički deminutivi'
- *küçültmeli ad* (Hatiboğlu 1972; Korkmaz 2010: 151; Aksan 2015: 86) 'deminutivna imenica'
- *küçültme isimleri* (Ediskun 1963: 113) 'deminutivne imenice / imenički deminutivi'
- *sıfatlarda küçültme* (Korkmaz 2009: 377) 'pridevska deminucija'
- *küçültme sıfatları* (Banguoğlu 2004: 349; Korkmaz 2009: 378; Gencan 2007: 222; Ediskun 1963: 147; Hengirmen 2002: 136) 'deminutivni pridevi / pridevski deminutivi'
- *küçültmeli sıfat* (Hatiboğlu 1972; Korkmaz 2010: 151) 'deminutivni pridev'
- *küçültme zarfları* (Banguoğlu 2004: 377) 'deminutivni prilozi / priloški deminutivi'
- *küçültmeli zarf* (Korkmaz 2010: 152) 'deminutivni prilog'
- *aşırı küçültme* (Banguoğlu 2004: 351) 'diminutif excessif'
- *aşırı küçülme* (Korkmaz 2010: 27) 'diminutif excessif'
- *azlık derecesi* (Eker 2015: 309) 'stepen umanjenosti'

¹¹ Kako navodi Kizilkaja (Kızilkaya 2017), za deminutivne sufikse je u osmanlijskom turskom korišćen termin „*lahika-i tasgîriyye / tasgîr lahikası* (Vardar, Berke, vdğr, 1980: 109)“, dok se u prvim gramatikama turskog jezika koristi termin „*edât-ı tasgîr* (Bergamalı Kadri 1946: 50)“ (Kızilkaya 2017: 219).

¹² Ovo delo koje je 1530. godine napisao Bergamalı Kadri (Bergamalı Kadri) smatra se prvom turskom gramatikom.

¹³ Gramatika osmanskog jezika koju su 1851. godine sastavili Ahmet Dževdet (Ahmet Cevdet) i Mehmed Fuad-paša (Mehmed Fuad Paşa).

¹⁴ Gramatika turskog jezika za koju se smatra da je 1885. godine napisao turski pisac Halit Zija (Uşaklıgil) (Halit Ziya Bey).

¹⁵ Ovo delo je 1900. godine napisao Šejh Ali Vasfi Efendi (Şeyh Ali Vasfi Edendi). Njegova gramatika je bila među najzastupljenijim gramatikama u školama u doba Ustavnosti (Özçam 1997: 8).

Na polju lingvistike su u izdanju Turskog lingvističkog društva objavljena dva referentna rečnika gramatičkih termina. Prvi je rečnik *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* lingvistkinje Vedžihe Hatiboglu (1972; prvo izdanje 1969), a drugi, obimniji, rečnik *Gramer Terimleri Sözlüğü* Zejnep Korkmaz (2010; prvo izdanje 1992. godine). Njima se priključuje i rečnik lingvističkih termina *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, koji je priredila grupa autora na čelu sa Berkeom Vardarom (Vardar i dr. 2007). Za potrebe ovog rada poslužićemo se definicijama iz navedena tri rečnika.

Važno je istaći to da ni u jednom od navedena tri terminološka rečnika nije zastupljena samostalna¹⁶ odrednica „deminutiv” u svom osnovnom i opštem značenju 'umanjena reč, umanjjenica', kada taj pojam označava bilo koju vrstu reči (imenicu, pridev, prilog) čije je osnovno značenje modifikovano tvorbenim putem u smeru umanjenja. Takođe, u navedenim rečnicima nije data ni definicija pojma *küçültme*.

Jedinica *küçültme* je zastupljena samo u elektronskoj verziji rečnika *Güncel Türkçe Sözlük* (GTS) Turskog lingvističkog društva: 1. *imenica* Umanjivanje (*Deminucija, prim. aut.). 2. *imenica, gramatika* reč koja ukazuje na malu veličinu nečega¹⁷ (*Deminutiv, prim. aut.).

Navodimo definicije termina *küçültme eki* ('deminutivni sufiks'):

Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü: „deminutivni sufiks (tur. tasgir eki; eng. diminutive suffix; fr. diminutif, suffixe diminutif; nem. Verkleinerungssuffix). Sufiksi koji značenju reči pridodaju značenja umanjenosti, malobrojnosti, ljubavi, saosećanja. U turskom jeziku se ta značenja ostvaruju uz pomoć sledećih sufiksa: *-ce* (*güzelce*); *-cik, -cek* (*kedi-cik, ufa-cık, küçü-cük, küçü-cek, anne-ciğ-im*); *-ceğiz / -(ev-ceğ-iz, çocuk-cağ-ız)*; *-imsi, -imtrak* (*yesil-imsi, yeşilimtrak*); *-rak* (*ufa-rak*) i dr.“ (Hatiboğlu 1972)

Gramer Terimleri Sözlüğü: „deminutivni sufiks (nem. Verkleinerungssuffix; fr. suffixe diminutif, eng. diminutif, diminutive; osm. lâhika-i tasgiriyye). Sufiksi koji u značenje imenskih reči na koje se dodaju unose značenje male veličine, malobrojnosti, ljubavi i saosećanja. Sufiksi koji u turskom jeziku realizuju ta značenja i koji su svi naglašeni su *+CA* (*seyrek+çe, tatlı+ca, deli+ce, «çubuk», güzel+ce*); *+cIK* (*kimse+cik, ada+cık, kuş+cuk, yavru+cuk, bir yudum+cuk, ince+cik, küçü+cük < küçük+cük, mini+cik < minik+cik*); *+cAK* (*yav+ru+cak, büyü+cek < büyük+cek, çabu+cak < çabuk+cak*); *+cAğIz* (*adam+cağız, kız+cağız*); *+rAk* (*az+rak, ufa+rak < ufak+rak, küçü+rek < küçük+rek, acı+rak*) i dr.“ (Korkmaz 2010: 151)

Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü: „deminutivni sufiks (nem. Verkleinerungssuffix, fr. suffixe diminutif, eng. diminutive suffix). Sufiksi koji u imenice i prideve unosi značenje male veličine (umanjenosti), ljubavi, sažaljenja i dr. Na primer, *yavrucuk, minicik* i dr. su reči koje su primile deminutivni sufiks. U turskom jeziku kod imenica postoji deminutivni sufiks *-cik* (*-cık, -cük, -cuk, -çik, -çık, -çük, -çuk*), a kod prideva sufiksi *-cik, -ce, -si, -msi, -mtrak, -rak*. Vidi: augmentativni sufiks.“ (Vardar i dr. 2007: 141)

U pomenutim rečnicima se navode definicije odrednica *küçültmeli ad* (deminutivna imenica), *küçültmeli sıfat* (deminutivni pridev) i *küçültmeli zarf* (deminutivni prilog), o kojima će biti više reči u narednim poglavljima.

¹⁶ Rečnik gramatičkih termina beleži sintagme *küçültmeli ad* 'deminutivna imenica (imenički deminutiv)', *küçültmeli sıfat* 'deminutivni pridev (pridevski deminutiv)' i *küçültmeli zarf* 'deminutivni prilog (adverbijalni deminutiv)' (Korkmaz 2010: 151-152).

¹⁷ tur. „Bir şeyin küçüğünü gösteren söz biçimi“.

3.2. Termin „hipokoristik“ u turskom jeziku

U *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* hipokoristik (grč. *hypokorizesthai* - izigravati dete, tepati) je definisan kao „ime, ime nježnosti, ime odmila, imenica odmila, imenica od dragosti, riječ od dragosti, riječ od mila, riječ od milja, umiljateljno ime [...]“ (Simeon 1969: 477).

U turskoj lingvističkoj terminologiji ne postoji opšteprihvaćen poseban termin za hipokoristički sufiks. Kada se govori o hipokoristicima, uostalom kao i o deminutivima, upotrebljava se termin *küçültme eki* ('deminutivni sufiks'). Kao što se vidi u citiranim definicijama odrednice *küçültme eki*, pored ostalih izraza poput *küçüklük* (umanjenost) i *azlık* (malobrojnost) sreću se i izrazi *sevgi ifadesi* ('izraz od milošte'), *sevimsilik* ('umiljatost'), *acıma* ('sažaljenje'), *şefkat* ('saosećanje'), koji ukazuju na hipokorističnost.

Jedan od retkih turskih turkologa koji terminološki razlikuje i razdvaja deminutive i hipokoristike je T. Banguoglu, lingvista bliži evropskoj nego turskoj turkologiji. Banguoglu u gramatici turskog jezika *Türkçenin Grameri* (2004: 182) upotrebljava termine *okşama sıfatları* (adjectif hypocoristique) i *okşama adları* (nom hypocoristique).

A. U. Elove u prevodu Denijeve *Gramatike turskog jezika*¹⁸ za hipokoristik upotrebljava termine *sevgi küçümseniği* (Deny 1943: 306) ili *seviş ve acıyış küçümseniği* (Deny 1943: 307).

U rečniku lingvističkih termina *Dilbilim Sözlüğü* grupe autora na čelu sa K. Imer (2011) ponuđen je termin *sevimli* kao ekvivalent pridevu 'hipokorističan (hypochoristic)' u oblasti semantike, definisan kao „svojstvo formi koje se upotrebljavaju za obraćanje od milja“ uz primer *kedicik* ('maca') (İmer i dr. 2011: 223). S druge strane, u istom rečniku je u spisku engleskih termina s prevodom na turski za termin *hypocoristic form* dat izraz *küçültmeli biçim* ('deminutivni oblik') (İmer i dr. 2011: 324).

U rečniku *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (2007) u zagradi pored pojma *okşamak* (infinitivni oblik glagola *okşamak* u značenju 'milovati') stoji „(Alm. hypocoristisch, Fr. hypocoristique, İng. hypocoristic)“ uz objašnjenje da se taj izraz upotrebljava za „forme koje u sebi sadrže iskaz od milošte“ (Vardar 2007: 141).

Na osnovu analiziranih rečnika kao i lingvističke literature, došli smo do zaključka da nijedan od navedenih ponuđenih termina za odrednice „hipokoristik“ ili „hipokorističan“ nije prihvaćen kao deo terminološko-pojmovnog aparata u turskom jeziku. Stoga se zaključuje da se hipokorističnost najčešće pojavljuje kao pratilac deminutivnosti, bez dublje analize te pojave.

U obimnom tursko-srpskom rečniku *Türkçe - Sırpça Sözlük* (TSS) iz 1997. godine koji predstavlja najznačajniji leksikografski izvor na našim prostorima vezan za turski jezik, odrednice vezane za deminuciju su definisane na sledeći način:

küçültme - 1. gl. im. od *küçültmek* 2. gram. deminutiv; ~ eki deminutivni sufiks

küçültmek - 1. smanjiti, umanjiti; omaliti 2. diskreditovati, degradirati 3. kriti godine, prikazivati se mlađim

derecelendirmek - 1. ocenjivati, procenjivati (kod dodele nagrada); rangirati 2. muz. postepeno pojačavati-smanjivati (prelaze) (TSS 1997)

3.3. Proučavanja deminucije u turkološkim izvorima

Deminutivi u turskom jeziku predstavljaju tvorbenu-semantičku kategoriju koja je veoma zastupljena u pisanom i govornom diskursu. Međutim, pitanje deminucije i modifikovanja stepena svojstva je u gramatikama turskog jezika, kao i u nekolicini monografija i radova, zastupljeno u različitoj meri. Ovoj problematici se najčešće pristupa sa sinhronijskog aspekta, dok se manji broj

¹⁸ U pitanju je prevod s francuskog na turski jezik.

naučnika bavi dijahronijskom analizom. Turski gramatičari su kao osnovu za proučavanje deminutiva uzimali tvorbene aspekte i sufiksni materijal.

Jedan od prvih gramatičara koji su proučavali pitanje deminucije bio je francuski turkolog Žan Deni (Jean Deny), autor gramatike *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)* koju je na turski preveo Ali Ulvi Elove (Ali Ulvi Elöve). Deni deminutive proučava u poglavlju *Küçümsenikler* s aspekta tvorbe i značenja, a primeri su ispisani prvo arapskim (osmanskim) pismom a zatim i latiničnim (turskim), uz prevod na francuski jezik. Sufiksi koje je Deni okarakterisao kao deminutivne su *-cik, -ca, -rak, -si, -msı* i *-mturak* (Deny 1943: 305-312).

Turski političar, lingvista i pisac Ahmet Dževat Emre (Ahmet Cevat Emre) je u delu *Türkçede İsim Temelleri* iz 1943. godine jedno kraće poglavlje posvetio pitanju imeničke deminucije. U tom poglavlju pod naslovom *Küçültmelik Şeklinde İsimler* ('Imenice u formi deminutiva') Emre kroz primere ukazuje na sličnost određenih (imeničkih) deminutiva u indo-evropskim jezicima sa onima u turskom jeziku, navodi sličnost između određenih sufikslnih tvorbenih morfema (rus. *otets* poredi sa imenicama *ataç, anaç, ekeç* (*babacık, anacık, ablacık*) u turskom) i vrši uporednu analizu (Emre 1943: 107-109). U delu *Türk Dilbilgisi* Emre je pisao o deminutivnim obrazovanjima pod naslovom *Küçültmelikler* (1945: 156).

Ruski turkolog Andrej Nikolajevič Kanonov (Андрей Николаевич Кононов), autor gramatike turskog jezika *Грамматика современного турецкого литературного языка* (1956), u zasebnom poglavlju govori o oblicima subjektivne ocene (Kononov 1956: 113). Kanonov ističe da se deminutivno-hipokoristički, a ređe i deminutivno-pejorativni oblici grade sufiksacijom, dok se augmentacija postiže morfo-sintaksičkim putem. Među sufikse subjektivne ocene ubraja sufikse *-cik* i *-cağız* (Kononov 1956). Deminucijom kod imenica i prideva Kanonov se detaljnije bavi u radu *İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı* (Kononov 1968).

Bosanski orijentalista Hazim Šabanović u *Gramatici turskog jezika* sufikse za građenje deminutiva navodi u okviru tvorbe denominalnih imena (Šabanović 1944).

Fehim Bajraktarević, jugoslovenski orijentalista i osnivač Seminara za orijentalnu filologiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, u knjizi *Osnovi turske gramatike* u vezi sa deminutivima navodi samo nastavke *-cik* i *-ciğız* (Bajraktarević 1962: 48).

Engleski lingvista Džefri Luis (Geoffrey Lewis) u gramatici *Turkish Grammar* (2000) ne analizira deminutivne sufikse kroz pregled tvorbenih nastavaka, već deminutive svrstava u zasebnu kategoriju i zasebno piše o deminutivima (Diminutives) i deminutivima ličnih imena (Diminutives of personal names) (Lewis 2000).

Jedan od najcenjenijih turskih gramatičara, Muharem Ergin (Muharrem Ergin) u gramatici *Türk Dil Bilgisi*, pruža pregled i analizu deminutivnih nastavaka kako uz sinhronijski tako i dijahronijski pristup (Ergin 2013).

Turska lingvistkinja Vedžihe Hatiboglu (Vecihe Hatiboğlu) u monografiji o sufiksima u turskom jeziku *Türkçenin Ekleri* daje pregled tvorbenih nastavaka i nastavaka za oblik. Kroz veliki broj primera ilustruje koje se vrste reči izvode određenim sufiksima, ukazujući na, u nekim slučajevima, polifunkcionalnost i višeznačnost određenih nastavaka u turskom, u koje se mogu svrstati i deminutivni (Hatiboğlu 1981). Zanimljivo je to da je Hatiboglu jedna od malobrojnih lingvista koji su u sufiksni korpus turskog jezika uključili i sufiks *-ş* (Hatiboğlu 1981: 144).

Jedan od retkih turskih lingvista koji je svojim učenjem bliži evropskoj školi i zapadnjačkom pristupu turkologiji je Tahsin Banguoglu (Tahsin Banguoğlu). U knjizi *Türkçenin Grameri* Banguoglu analizira tvorbene sufikse u turskom, među kojima i one koje služe za izvođenje deminutivnih formi. Međutim, pored posebnih poglavlja u kojima se bavio imeničkom deminucijom (*Adlarda Küçültme*) i deminutivnim pridevima (*Küçültme Sıfatları*), on je izdvojio i deminutivne priloge (poglavlje *Küçültme Zarfları*) (Banguoğlu 2004), što predstavlja izuzetak u odnosu na ostale gramatičke studije.

Pitanjem deminucije bavi se i turska lingvistkinja Zejnep Korkmaz (Zeynep Korkmaz) u kapitalnoj studiji *Türkiye Türkçesi Grameri – Şekil Bilgisi* („Gramatika turskog jezika -

morfoloģija“). I Korkmaz, poput većine gramatičara, razmatra sufiksnu problematiku kroz sinhronijski pregled i analizu tvorbenih nastavaka, pri čemu se dotiče i deminucije. Međutim, kategoriji deminutiva mnogo veći značaj pridaje u zasebnim poglavljima „Imenička deminucija“ (*Adlarda Küçültme*) i „Pridevska deminucija“ (*Sıfatlarda Küçültme*). U poglavlju o imeničkim deminutivima se, uz veliki broj primera, obraća posebna pažnja na semantiku deminutiva izvedenih od nastavaka *-cik*, *-cak* i *-cağız*, dok su u kategoriji pridevskih deminutiva grupisani sufiksi *-ca*, *-cana*, *-cak*, *-cik*, *-si*, *-msı*, *-mıtrak* i *-rak*. U odeljku o priložima u turskom jeziku pojavljuju se i deminutivni sufiksi ali samo ilustrovani primerima unutar rečenice (Korkmaz 2009). U radu *Türk Dilinde +ÇA Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine bir Deneme* Korkmaz (1958, 1995) razmatra odnos između derivacionog i obličkog sufiksa *-ça*.

Turski lingvista Tahir Nežat Gendžan (Tahir Nejat Gencan) se takođe bavi problematikom deminutiva. Deminutivne sufikse kojima se izvode imenice grupisao je u odeljku „Imenički deminutivi“ (*Küçültme Adları*), a one od koji se grade pridevi u odeljku „Pridevski deminutivi“ (*Küçültme Sıfatları*) (Gencan 2007).

Turski lingvista Hajdar Ediskun (Haydar Ediskun) u delu *Yeni Türk Dilbilgisi* (1963) jedno kratko poglavlje posvećuje deminutivnim imenicama (*Küçültme İsimleri*), opisujući ih prevashodno sa semantičkog aspekta. Deminutivne sufikse kojima se izvode druge vrste reči opisao je u poglavljima o pridevima, priložima i zamenicama (Ediskun 1963).

U gramatici Mehmeta Hengirmena (Mehmet Hengirmen) (2002) se takođe kroz pregled tvorbenih nastavaka sreću i deminutivni nastavci, ali su izdvojena i poglavlja u vezi sa deminucijom imenica i prideva (*Adlarda Küçültme; Küçültme Sıfatları*).

M. Kaja Bilgegil (M. Kaya Bilgegil) u gramatici *Türkçe Dilbilgisi* (1982) piše o imeničkim deminutivima (*küçültme isimleri*) i stepenu umanjenosti kod prideva (*azlık derecesi*).

Srpski turkolog Slavoljub Đinđić u *Udžbeniku turskog jezika*, u kratkom odeljku o deminutivima u sufikse te tvorbeno-semantičke kategorije ubraja samo sufikse *-cik* i *-cağız* (Đinđić 1989).

Turski lingvista koji se bavio pitanjem tvorbe reči, a naročito problemom leksikalizacije i terminologizacije, je Hamza Zulfikar (Hamza Zülfikar). Zulfikar u monografiji *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları* obrađuje sve vrste sufiksa u turskom jeziku s morfofonološkog i semantičkog aspekta, s posebnim osvrtom na obrazovanje terminoloških jedinica sufiksalmom tvorbom (Zülfikar 1991). Kroz takvu analizu on daje uvid i u polisemantičnu funkciju deminutivnih nastavaka u turskom jeziku.

Predstavnik hrvatske turkološke škole Ekrem Čaušević u *Gramatici suvremenoga turskog jezika* (1996) deminutivne sufikse navodi u okviru denominalnih sufiksa za tvorbu imenica, prideva i priloga. Pored toga, u poglavlju o pridevima u turskom jeziku on se posebno dotiče modifikacije stupnja pridevskog svojstva u okviru koje navodi sredstva za intenzifikaciju i umanjenje pridevskog svojstva (Čaušević 1996).

Doajen srpske turkologije Mirjana Teodosijević u knjizi *Turski jezik u svakodnevnoj komunikaciji* (2004) ukazuje na pragmatičku ulogu deminutiva u obraćanju i pisanju pisama i osvrće se na pojavu skraćivanja ličnih imena u turskom jeziku.

Oktaj Ahmed (Oktay Ahmed), predstavnik makedonske turkološke škole, u monografiji *Вовед во морфологија на турскиот јазик* (2008) deminutive zasebno izučava u poglavlju o imenskim gramatičkim kategorijama kao gramatičku kategoriju deminutiva („Грамагичката категорија деминутив“), kao i u odeljku o umanjenju intenziteta kod prideva. Ahmed deminutivne sufikse obrađuje i u odeljku o denominalnim sufiksima za izvođenje imenskih reči („Деноминативни наставки за номинализација“) (Ahmed 2008).

Suat Eker (Suat Eker), autor gramatike *Çağdaş Türk Dili* (2015), deminutivne sufikse navodi u okviru tvorbenih nastavaka za izvođenje imenskih reči (Eker 2015), kao i Goksel i Kerslejk u gramatici *Turkish: A Comprehensive Grammar* (2006) koje se kroz tvorbu imenskih reči sufiksima dotiču deminutivnih sufiksa i njihovih funkcija (Göksel & Kerslake 2006).

Studija u kojoj je pitanje deminucije zastupljeno u najvećoj meri je monografija Ilknur Karagoz (İlknur Karagöz) pod nazivom *Tarihî Türk Lehçelerinde Sıfat ve Zarflarda Pekiştirme ve Derecelendirme* (2018). Koristeći i dijahronijski i sinhronijski pristup, autorka proučava intenzifikaciju i stepenovanje (gradiranje) kod prideva i priloga u starim turskim dijalektima na materijalu 32 teksta iz perioda od 8. do 15. veka n. e. U monografiji se analiziraju sredstva kojima se postižu intenzifikacija i stepenovanje (gradiranje) priloga i prideva (uz pomoć tvorbenne morfeme, zatim upotrebom samostalne morfeme, tj. lekseme ispred prideva i priloga, kao i pomoću sintagme). Prema Karagoz, stepenovanje (gradiranje) se vrši u dva smera u odnosu na nulti stepen prideva ili priloga - u smeru umanjenja ili u smeru uvećanja (Karagöz 2018: 27). Govoreći o funkciji koju sufiksi imaju unutar izvedenice, Karagoz ističe da pojedini sufiksi mogu da imaju stepenovanja (gradiranja) u oba smera, dakle, i u smeru umanjenja i u smeru uvećanja (Karagöz 2018: 32), što je pitanje kojim se turske gramatike nisu detaljnije bavile.

Osim navedenih gramatika i monografija, u lingvističkoj literaturi na turskom jeziku postoji i veći broj značajnih radova u kojima se proučava problem deminucije.

Među novijim istraživanjima o deminuciji važno mesto zauzima rad Seme Aslan (Sema Aslan) *Türkiye Türkçesinde Küçültme ve Pekiştirme Kavramları ve -Cik Eki Üzerine*. Naime, autorka u ovom radu otvara mnoga (nejasna ili nerazjašnjena) pitanja u vezi sa deminucijom i intenzifikacijom: o funkciji sufiksa *-cik*, zatim kojim se sredstvima i na koje načine postižu deminucija i intenzifikacija, da li i u kojoj meri termini i predstave ovih pojava obuhvataju i odslikavaju te same pojave, kao i na osnovu kog kriterijuma se postavljaju granice u vezi sa ovim dvema pojavama (Aslan 2002). Aslan iznosi tvrdnju da sufiks *-cik* ne unosi značenje umanjenosti u motivni pridev ili prilog, već upravo suprotno, da tada vrši funkciju intenzifikatora.

Baljemez u radu + *CA Ekİ, Sıfatın Anlamını Güçlendirir mi?* piše o sufiksu *-ca* i njegovoj ulozi intenzifikatora kod prideva (Balyemez 2015).

Gedže (Gece 1995) u radu *Türkçede Sıfatı Derecelendirme Yolları* razmatra različite načine gradiranja prideva u turskom jeziku.

Ozjaşamış Şakar (Özyaşamış Şakar 2018) u radu *Eski Türkiye Türkçesinde Küçültme, Sevgi, Şefkat ve Acıma İşlevli Ekler* je na korpusu starog turskog Turske (starog anadolijskog turskog) analizirala funkciju i semantiku nastavaka koji se u gramatikama tradicionalno nazivaju 'deminutivnim' sufiksima, iznoseći mišljenje da postoji potreba za preimenovanjem tih sufiksa, s obzirom na to da oni ne vrše samo funkciju umanjenja, već i da u nekim slučajevima nose značenja hipokorističnosti, saosećanja i sažaljenja. Stoga daje predlog da se sufiksi iz ove kategorije nominalizuju kao „*küçültme, sevgi, şefkat ve acıma ekleri*”, dakle, ne prema najrasprostranjenijoj funkciji, već uzimajući u obzir i njihove ostale funkcije (Özyaşamış Şakar 2018: 28).

Gokdaji i Sebzedžioğlu proučavaju sufiks *-ca* i njegove funkcije u savremenom turskom jeziku u radu pod nazivom *Türkiye Türkçesinde -CA Biçimbiriminin Türleri* (Gökdayı ve Sebzeçioğlu 2011).

Tosun u radu o sufiksu *-ca Türkiye Türkçesinde +CA Ekinin Kullanım ve Anlam Çeşitliliği* navodi čak šesnaest značenja koja ovaj sufiks može da unose u izvedenicu kao derivacioni sufiks (Tosun 2010).

Kızılkaya piše o deminuciji u arapskom i turskom u *Türk ve Arap Dilinde Küçültme (Tasğir)* (Kızılkaya 2017).

Pored ovih istraživanja koja se bave pitanjem deminucije, postoje i radovi koji se na posredan način dotiču deminutiva, najčešće u vezi sa kategorizacijom sufiksa sa semantikom sličnosti (*benzetme / benzerlik ekleri*)¹⁹, o kojima će biti više reči u daljem radu.

Kako se može zaključiti iz ovog kraćeg pregleda osnovne turkološke literature, deminucija je u najvećoj meri obrađivana u oblasti tvorbe reči u okviru koje su navođeni tvorbeni formanti i osnovne funkcije deminutiva, dok je semantički aspekt slabije zastupljen. Ono što privlači najveću

¹⁹ Çifci 2016; Özçelik 2004; Banguoğlu 1957; Ercilasun 2007 i dr.

pažnju jeste neusaglašenost oko sistematizacije, klasifikacije i kategorizacije deminutiva u turskom jeziku. Naime, različiti stavovi i razmišljanja gramatičara po pitanju funkcije i značenja određenih sufiksa doveli su do vrlo razuđene slike o sistemu deminutiva u turskom jeziku.

3.4. Klasifikacija i kategorizacija deminutivnih sufiksa u turskom jeziku

U turskom jeziku većina sufiksa ima vrlo jasnu funkciju i vrlo transparentno značenje koje nose u sebi. Međutim, postoje i sufiksi koji imaju više od jedne funkcije i jednog značenja (poput sufiksa *-ça*). Pokušaji da se tačno odredi pripadnost određenih derivata određenoj kategoriji kao što su kategorija deminutiva ili intenzifikatora (u sferi reči subjektivne ocene) nisu bili uspešni. Međutim, ono oko čega su lingvisti složni jeste imenička deminucija – prilično je jasna semantika imeničkih derivata izvedenih uz pomoć sufiksa *-cik*, *-cak* kao i uz pomoć izrazito hipokorističkog sufiksa *-cağiz*.

Pored gramatičkih kategorija kod imenica poput kategorije roda, broja, padeža, u turskoj morfologiji se može postaviti i pitanje kategorizacije nekih derivata. Ističući činjenicu da je gramatička kategorija diskutabilan termin u lingvistici, Ahmed (2008) o gramatičkim kategorijama kaže sledeće: „To je najčešće klasa sintaksičkih svojstava koje izražavaju značenje iz istog pojmovnog područja, javljaju se pri kontrastiranju jedne s drugom, ali izražavaju se na isti način“ (Ahmed 2008: 103). Ahmed dalje obrađuje gramatičku kategoriju deminutiva, roda, broja i padeža. Čaušević, pak, kao gramatičke osobine imenica navodi kategorije roda, broja, posvojnosti, padeža i određenosti (Čaušević 1996: 60).

Međutim, odsustvo jedinstva se primećuje na polju tvorbeno-semantičkih kategorija. Kao kriterijum za formiranje neke tvorbene kategorije uzima se značenje izvedenice. Dok mnogi turski lingvisti, analizirajući sufikse, daju tvorbeno značenje za svaki sufiks pojedinačno (npr. sufiks *-ci* služi za izvođenje imena vršioaca radnje: *gazeteci* 'novinar'; sufiks *-(ş)ar* služi za izvođenje distributivnih brojeva), pojedini gramatičari su pokušali da, prema modelu derivacione tvorbe, grupišu izvedenice (iste vrste) po značenjima koje njihovi sufiksi nose u spoju sa tvorbenom osnovom. Katkada su obrazovane kategorije koje obuhvataju izvedenice sa različitim sufiksima, poput kategorije deminutiva ili intenzifikatora (Ediskun 1963: *küçültme isimleri*; Banguoğlu 2004: *küçültme isimleri, küçültme adları*; Gencan 2007: *küçültme adları, pekiştirmeli sıfatlar, küçültme sıfatları*; Ahmed 2008: *граматичката категорија деминутив*, itd.).

3.5. Morfološki i leksičko-sintaksički načini izražavanja umanjenosti u turskom jeziku

Pored upotrebe osnovnih reči u izražavanju i kazivanju misli, postoji potreba i da se određene realije iskažu na drugačiji način – modifikovano prema objektivnoj ili subjektivnoj oceni. Ponekad je to u pitanju precizniji opis fizičkog izgleda, brojnog stanja, osobine ili stanja, dakle kvantitativna i kvalitativna procena, a ponekad izražavanje ekspresivnog ili emotivnog odnosa prema određenom pojmu.

U jeziku se koriste različita sredstva za izražavanje umanjenosti, malih dimenzija, malog broja, kratkog vremenskog perioda, smanjenog stepena osobine, umanjenog svojstva, hipokorističnosti, saosećanja, sažaljenja, manjka snage, manjka važnosti ili vrednosti, nižeg statusa, ironije, pomirenosti i sl.

Umanjivanje se u turskom jeziku može postići različitim sredstvima: upotrebom leksičke morfeme, sintagme u funkciji priloga (određenim komparativnim oblicima sa atenuiranim značenjem), i sufiksacijom. Naše istraživanje se oslanja na morfološko deminuiranje, to jest na deminuciju putem sufiksacije.

Umanjivanje sadržaja nekog pojma najčešće se postiže upotrebom prideva ili priloga u svojstvu kvantifikatora: *küçük bir ev* 'mala kuća', *küçük çocuk* 'malo dete', *ufak bir hata* 'sitna greška', *az kişi* 'malo ljudi', *biraz tuz* 'malo soli', *bir avuç badem* 'šaka badema'.

küçük çocuk ('malo dete')
(pridev) (imenica)

biraz tuz ('malo soli')
(prilog) (imenica)

Komparativni oblik *-dan az* 'manje od':

Bugün hava düünden az güneşli.
Danas je vreme manje sunčano nego juče.

Za stepenovanje / gradiranje prideva i priloga u turskom jeziku upotrebljavaju se i vezane tvorbene morfeme – sufiksi (sufiksno deminuiranje).

küçük + ce > küçükçe ('omanji')
motivni pridev + sufiks > modifikovan pridev gradiran u smeru umanjenosti

Kada su u pitanju deminutivne imenice u turskom jeziku, mogu se uporediti deminutivna imenica i sintagma 'mali + imenica' i na taj način utvrditi odnos deminutivnog sufiksa prema imenici na koju je dodat: deminutivni sufiks ima značenjsku i funkcionalnu vrednost koju ima i pridev 'mali' u sintagmi, dakle, i deminutivni sufiks i pridev 'mali' modifikuju značenje imenice. I u jednoj i u drugoj konstrukciji upravna reč je imenica.

evcik = küçük ev
kućica = mala kuća

Kada je reč o pridevima i priložima, mogao bi se primeniti isti princip poređenja: upravnu reč u sintagmi 'malo + pridev' predstavlja pridev, dok determinator 'malo' modifikuje značenje prideva. Analogno tome, deminutivni sufiks sa značenjem 'malo' u izvedenici modifikuje značenje motivnog prideva:

güzelce = (bir)az güzel
lepuškasta = malo lepa

4. DEMINUTIVNO-HIPOKORISTIČKI SUFIKSI U TURSKOM JEZIKU

S obzirom na to da se u ovom radu bavimo tvorbenom deminucijom, polaznu tačku u istraživanju i težište rada činiće sufiksi. Analizom tvorbeno-semantičkih aspekata sufiksa pokušaćemo da odredimo mesto svakog od njih u sistemu deminutivnih sufiksa.

Potreba čoveka za upotrebom jezičkih sredstava koja bi modifikovala značenje, tačnije, stepen svojstva nekog pojma, postojala je oduvek. Međutim, iako je to formalno moguće, deminutivi se ne grade od svake punoznačne (imenske) reči, već se ta vrsta modifikacije vezuje za pojmove kod kojih se može pretpostaviti variranje obima ili prema kojima se može zauzeti ekspresivni stav ili emotivni odnos.

Deminutivi se u turskom jeziku izvode od imenskih vrsta reči. Oni najčešće modifikuju značenje motivne reči, tj. modifikuju značenje leksičke morfeme koja predstavlja tvorbenu osnovu izvedenice.

Prema Ekremu Čauševiću, u turskom jeziku ne postoje striktno granice među vrstama reči, stoga se uključuju ne samo morfološka, već i semantička i sintaksička svojstva date reči – *güzel* 'lep', *güzel yazmak* 'lepo pisati', *güzeller* 'lepotani' (Čaušević 1996: 59). U vezi sa vrstom reči, a govoreći konkretno o priložima, Ajkut ističe činjenicu da „turski prilozi nemaju morfološka obeležja i da ih je zato moguće sagledati samo u skladu sa sintaksičkom funkcijom koju vrše” kao i to da „prosti prilozi izraženi jednom rečju po obliku mogu biti identični pridevima, ali se po funkciji razlikuju utoliko što su pridevi imenske, a prilozi glagolske dopune” (Aykut 2011: 157).

Kao što je već ranije istaknuto, mišljenja lingvista, kako turskih tako i stranih, po pitanju deminucije nisu ujednačena. Stoga se, nažalost, ne mogu doneti čvrsti zaključci u vezi sa klasifikacijom deminutivnih sufiksa u turskom jeziku. Uporednim pregledom gramatika turskog jezika i ostale referentne literature zabeležili smo sufikse koje su određeni autori eksplicitno ili referencijalno označili kao deminutivne i / ili hipokoristične, ili kao sufikse sa semantikom umanjenog, oslabljenog značenja.

Na osnovu pregleda referentne lingvističke literature u oblasti savremene turkologije, deminucija se u turskom jeziku najčešće postiže sledećim deminutivnim sufiksima sa svim njihovim fono-morfološkim varijantama:

tabela 1.
*Deminutivni (deminutivno-hipokoristički) sufiksi
u savremenom turskom jeziku*

<i>-cık (-cik, -cuk, -cük; -çık, -çik, -çuk, -çük)</i>
<i>-cak (-cek, -çak, -çek)</i>
<i>-ca (-ce, -ça, -çe)</i>
<i>-cağız (-ceğiz)</i>
<i>-cığaz (-ciğez)</i>
<i>-rak (-rek)</i>
<i>-(i)mtırak (-imtırak, -umtırak, -ümtırak)</i>
<i>-sı (-si, -su, -sü)</i>
<i>-(i)msı (-imsi, -umsu, -ümsü)</i>

tabela 2.
Pregled deminutivnih (deminutivno-hipokorističkih) sufiksa u turkološkoj literaturi
prema autorima

	-cik	-cak	-cağız	-ciğaz	-ce	-cene	-rak	-imsı	-sı	-imtrak	ostali sufiksi
Ahmed 2008	-cik	-cak	-cağız	-ciğaz	-ca						
Bajraktarević 1962	-cik			-ciğiz							
Banguoğlu 2004	-cik	-cek	-ceğiz		-ce	-cene	-rek				-ş
Bilgegil 1982	-cik		-ceğiz		-ca		-rak	-imsı		-imtrak	
Čaušević 1996	-cik	-cak	-cağız	-ciğaz	-ca		-rak	-msı		-mtrak	
Deny 1943	-cik	-cek	-ceğiz		-ce		-rek	-imsı	-sı	-imtrak	
Đindić 1989	-cik		-cağız								
Ediskun 1963	-cik	-cek	-ceğiz		-ce		-rek				
Eker 2015	-cik	-cak	-cağız	-ciğaz							-ş
Emre 1945	-cik	-çek	-cügez -ceğiz		-çe						(-kiye)
Ergin 2013	-cik	-cak -cek	-cağız -ceğiz	-ciğaz -ciğez -cuğaz -cügez	-ce						
Gencan 2007	-cik	-cek	-ceğiz		-ce	-cene	-rek	-imsı	-sı	-imtrak	
Göksel & Kerslake 2006	-cik	-cak	-cağız		-ca	-cana					
Hatiboğlu 1981	-cik	-cak	-cağız		-ca		-rak	-msı		-mtrak	-ş -t -z
Hengirmen 2002	-cik		-ceğiz		-ce			-imsı		-imtrak	
Kononov 1956	-cik		-cağız	-cağaz -ciğiz							
Korkmaz 2009	-cik	-cak	-cağız		-ca	-cana	-rak	-imsı	-sı	-mtrak	aç, az
Lewis 2000	-cik	-cek	-ceğiz		-ce		-rek	-imsı	si	-imtrak	-o -i -(t)ş
Šabanović 1944	-cik		-ceğiz		-ce		-rek	(-msı)	(-sı)	(-mtrak)	-cecik
Zülfikar 1991	-cik	-cak	-cağız				-rak				

Sufiksi *-(t)mtrak* (*-imtrak*, *-umtrak*, *-üimtrak*), *-sı* (*-si*, *-su*, *-sü*) i *-(t)msı* (*-(i)msı*, *-(u)msu*, *-(ü)msü*) kojima se izvode pridevi subjektivne ocene ređe se navode kao deminutivni sufiksi. Naime, njihova prvenstvena funkcija jeste unošenje semantike sličnosti u motivnu reč. Ali kao što će se videti kasnije, ti sufiksi ipak u određenim slučajevima u reči unose nijanse deminutivnosti jer ukazuju na umanjen stepen izraženosti osobine koja je označena motivnom rečju.

Navedeni sufiksi stoje u centru sistema deminucije u turskom jeziku. Međutim, na periferiji tog sistema nalaze se sufiksi koji još uvek nisu našli svoje mesto u standardnom turskom jeziku i koji se ne pominju u gramatikama i ostaloj referentnoj lingvističkoj literaturi. U kategoriju deminutiva bi se tako mogli svrstati i sufiksi *-ş*, *-ış*, *-oş*, *-ık*, *-i* i *-o* koji čine deo ekspresivne leksike turskog jezika i koji u reči najčešće unose hipokorističko značenje.

U turskom jeziku je zastupljena imenska deminucija: dodavanjem tvorbenih sufiksa na tvorbenu osnovu izvode se imenske vrste reči. Deminutivni nastavci se u turskom jeziku dodaju prvenstveno na imenice (*kutu* 'kutija': *kutucuk* 'kutijica'), prideve (*yeşil* 'zelen': *yeşilimtrak* 'zelenkast'), priloge (*az* 'malo': *azıcık* 'malkice'), kao i neke zamenice (neodređena zamenica *kimse* 'neko, niko': *kimsecik* 'niko'), broj jedan (*bir* 'jedan, neki': *biricik* 'jedini, jedinstven'), i retko na postpozicije (*bu kadar* 'ovoliko': *bu kadarcık* 'ovolicno', *gibi* 'kao': *gibicik* '(mali) kao'). Najzastupljenija vrsta reči u deminutivnoj tvorbeno-semantičkoj kategoriji u turskom jeziku jesu imenice kod kojih je polisemantička crta veoma razvijena.

Imenički deminutivi se u savremenom turskom jeziku, na prvom mestu, grade uz pomoć sufiksa *-cık*, a zatim i neproduktivnog sufiksa *-cak*, izrazito hipokorističkog sufiksa *-cağız*, kao i sufiksa *-ca* koji se kod imeničkih deminutiva realizuje na polju leksikalizacije i terminologizacije.

tabela 3.
Podela deminutivnih (deminutivno-hipokorističkih) sufiksa
prema vrsti lekseme koju grade

sufiksi za tvorbu deminutivnih imenica	sufiksi za tvorbu deminutivnih prideva	sufiksi za tvorbu deminutivnih priloga
<i>-cık</i>	<i>-cık</i>	<i>-cık</i>
<i>-ca</i>	<i>-ca</i>	<i>-ca</i>
<i>-cağız</i>	<i>-cak</i>	<i>-cak</i>
<i>(-ş)</i>	<i>-rak</i>	<i>-rak</i>
<i>(-ış)</i>	<i>-sı</i>	<i>(-cana)</i>
<i>(-oş)</i>	<i>-msı</i>	<i>(-cacık)</i>
<i>(-i)</i>	<i>-ımtırak</i>	
<i>(-o)</i>	<i>(-cacık)</i>	
	<i>(-ş)</i>	
	<i>(-ış)</i>	
	<i>(-oş)</i>	
	<i>(-i)</i>	
	<i>(-o)</i>	
	<i>(-ık)</i>	

Kao što se može zaključiti na osnovu pregleda tvorbenog sistema u turskom jeziku, deminutivi i hipokoristici u turskom jeziku su izvedenice, koje, kao takve, predstavljaju motivisane reči. Zahvaljujući vrlo transparentnoj aglutinaciji, izvedenice se mogu lako raščlaniti na tvorbene elemente koji je sačinjavaju. Na taj način se može posmatrati odnos motivne reči (ili osnovne reči) i sufiksa koji je modifikuje.

4.1. Pregled deminutivnih sufiksa u ranijim fazama turskog jezika

U cilju da se sistem deminutiva u turskom jeziku adekvatno predstavi, u istraživanje je neophodno uvesti i dijahronijski pristup. Pregledom deminutivnih sufiksa u ranijim fazama turskog jezika pokušaćemo da pružimo uvid u razvoj deminucije. Dok je jedan broj nastavaka zadržao svoju primarnu, deminutivno-hipokorističku funkciju, neki sufiksi su pretrpeli određene fonetske alternacije, pojedini sufiksi su vremenom iščezli, pojedini su postali neproduktivni ili manje produktivni, pojedini su izgubili svoje prvobitno značenje 'mali', neki sufiksi danas učestvuju u leksikalizaciji i terminologizaciji, neki su se zadržali u dijalektima i govorima, dok je kod nekih sufiksa vremenom prevladala semantika sličnosti. U slučaju sufiksa *-ça* zabeležena je i promena kategorije – od gramatičkog nastavka za relativ-ekvativ do derivacionog nastavka.

Turski jezik je tokom svog razvoja prošao kroz različite faze i primio mnoge uticaje drugih, naročito njemu nesrodnih jezika, poput arapskog, persijskog i francuskog. Ti uticaji su najveći na polju leksike, a znatno manji na polju morfologije i sintakse, stoga se može zaključiti da su i deminutivni sufiksi upotrebljavani u različitim fazama razvoja turskog jezika izvorno turski sufiksi²⁰. Timurtaš ističe da se, pored izvornih sredstava za deminuiranje, u osmanlijskom turskom vrlo retko javljala imenska deminucija (*ism-i tasgîr*) iz arapskog (Timurtaş 1998: 148).

Sačuvani spomenici i pisana dela tokom istorije pružaju neprocenjiva svedočanstva o razvoju turskog jezika, uticajima koje je primao tokom vremena, promenama u strukturi sintakse, razvoju leksike, ali isto tako i o razvoju sufiksa i derivacionog sistema u turskom. Arhaična leksika je zabeležena u *Tarama Sözlüğü*²¹, rečniku koji obuhvata turske reči prikupljene u periodu od 1935. do 1977. godine prečešljavanjem književnih dela pisanih na „turskom Turske“ koja datiraju od 13. do 19. veka. Pored ovog rečnika, postoje i izvori koji obuhvataju predosmanski period razvoja turskog jezika.

Orhonski natpisi (*Orhun Yazıtları*)²², najstariji turski natpisi na nadgrobnim spomenicima a istovremeno i prvi sačuvani turski književni spomenici, predstavljaju neprocenjiv istorijski trag o staroj turskoj državi Gokturk (*Köktürk / Göktürk*) i kulturnom i društvenom životu njenih naroda. Spomenici su pisani na starom turskom jeziku gokturskim pismom²³ koje se smatra najstarijim turskim pismom. Ta faza razvoja turskog jezika je u periodizaciji nazvana *Eski Türkçe* (staroturski) i obuhvata period od 6. do 9. veka n.e.²⁴

Sledeće važno delo iz predosmanlijskog perioda je didaktički spev *Kutadgu Bilig* („Znanje koje donosi sreću“). Ovo delo je napisao Jusuf Has Hadžib (Yusuf Has Hacib) u 11. veku, nakon što su Turci prihvatili islam. Delo je pisano na karahanidskom turskom jeziku koji se može smatrati produžetkom starog ujugurskog turskog (Taş 2015: 19), a u delu je zastupljena i arapska, a naročito

²⁰ Bilgekaya se dotiče i deminutivnih imenica persijskog i arapskog porekla koje imaju svoje mesto u turskom jeziku. On navodi kako se dodavanjem persijskih sufiksa *-ça* ili *-ek* na reči persijskog porekla dobijaju deminutivne imenice poput *dîvânçe*, *bağçe*, *zevrakçe*, *kenîzek* (Bilgekaya 1982: 178). Kada je reč o arapskim pozajmljenicama, isti autor ističe činjenicu da su se u turskom jeziku vrlo retko upotrebljavali arapski deminutivi kao i to da oni, osim semantike umanjnosti, ponekad nose i pejorativno značenje, značenje približnosti, opadanja (Bilgekaya 1982: 182).

²¹ *Tarama Sözlüğü* obuhvata lekseme koje danas nisu više u upotrebi ili one čiji su struktura ili značenje modifikovani (Dilçin, Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 7). Ovaj rečnik je dostupan i u elektronskoj verziji na internet stranici Turskog lingvističkog društva.

²² Orhonski natpisi datiraju iz 8. veka n.e. Pronađeni su 1889. godine u slivu reke Orhon u Mongoliji, a dešifrovali su ih danski lingvista i turkolog V. Thomsen (*Vilhelm Thomsen*) i ruski turkolog nemačkog porekla V. Radlof (*Wilhelm Radloff*) 1893. godine.

²³ Ovo pismo se ponekada naziva još i „turske rune“ (Gabain 1988: 5).

²⁴ Prema Džaferogluu u pitanju je period od 6. do 9. veka nove ere (Caferoğlu 1984: 52), a prema nekim drugim klasifikacijama period od 8. do 9. veka (Aksan 2015: 118), ili od 5. do 10. ili čak do 13. veka (Eker 2015: 92, 97).

persijska leksika²⁵. Sastoji se od više od 6500 stihova koje je na turski jezik preveo Reşid Rahmeti Arat (*Reşid Rahmeti Arat*)²⁶.

-(a)ç: Ovaj sufiks je u staroturskom u primerima *ögüçüm* 'anneciğim' ('majčice' i *ataçım* 'babacığim' ('tatice') imao deminutivnu i hipokorističku funkciju (Gabain 1988: 43). U delu *Knjiga Dede Korkuta*²⁷ zabeležen je jedini primer dodavanja ovog sufiksa na pridev u starom anadolijском turskom (Gülsevin 2017: 123): *bozaç* ('sivkast'), čime je stepenovanje prideva usmereno ka umanjenju (Karagöz 2018: 35). U čagatajskom turskom²⁸ se kao deminutivni sufiks sreće u primerima *karlugaç* / *karluvaç* (*kırlangıç*), *sandulaç* / *sandalaç* (*bülbülçük*) (Eckmann 1988: 31). Nekadašnji deminutivni, slabo produktivni sufiks, danas se u savremenom turskom jeziku može videti u malom broju imenica i prideva (*topaç*, *kıraç*, *yamaç*, *anaç*, *babaç*; staroturski: *begeç*, *ekeç*, *ataç*) (Banguoğlu 2004: 171).

-ak: U staroturskom je imao funkciju intenzifikatora, a u tekstovima „starog turskog Turske“ (starom anadolijском turskom) imao je ograničenu upotrebu u deminutivnoj funkciji: *gölek* (*küçük göl*, *gölcük*) (Özyaşamış Şakar 2018: 21-22). *Yeni Tarama Sözlüğü* beleži primer *gölek*²⁹ u značenju *gölcük* 'jezerce' (*Yeni Tarama Sözlüğü* 2018: 108).

-az: Sufiks *-az* u izvedenicu unosi semantiku sličnosti, približnosti. U primeru *göğez* (plava boja slična teget; zelenkasta?) u starom anadolijском turskom ovaj sufiks oslabljuje pridev *gök* i time se stepenovanje usmerava ka umenjenju (Karagöz 2018: 46-47). Banguoğlu pretpostavlja da se ovaj isti sufiks u staroosmanskom produžava deminutivni sufiks *-çük* i i sufiks za gerundijum *-icek* u primerima *yer-cüg-az* (*yerceğiz*) i *çıklar-ıcağ-az* (Banguoğlu 2004: 175; takođe: Ergin 2013: 166). Karagoz dodaje da je ovaj sufiks u sinhronijskoj lingvistici prihvaćen u obliku *-cağız* kao složen, ali zaseban sufiks (Karagöz 2018: 47).

-ça: U staroturskom je postojao samo oblik sa bezvučnim konsonantom *ç* (Ergin 2013: 167). U kasnijem periodu je iz persijskog jezika u turski ušao persijski sufiks istog fonetskog sastava³⁰, što je ponekad dovodilo do zabune (Clouston 2007: 188). Ovaj sufiks dodat na neke prideve i priloge stepen svojstva motivnog prideva i priloga usmerava u oba pravca (Karagöz 2018: 50, 55): u gokturskom *azça* (mala količina); u starom anadolijском turskom *akça* (*akça*, *beyazca*, *beyazımsı*, *az beyaz*); *ulugça* (*büyükçe*) / *kiçigçe* (*küçükçe*). Gabain, upućujući na Denija, napominje da ovaj sufiks služi za deminuciju i intenzifikaciju (Gabain 1988: 43) i daje primere *ança* 'biraz', *o kadar*, *azrakça'çok az*, i dr.

-çak: Ovaj sufiks je od samog početka postojao u turskom jeziku, ali mu se produktivnost vremenom smanjivala. U staroturskom je predstavljao sufiks za deminuciju: *koliçak* 'kolcuk'

²⁵ U periodu kada je nastalo ovo delo otpočeo je upliv arapske i persijske leksike u turski jezik prvenstveno pod uticajem arapskih nauka i persijske književnosti.

²⁶ Neke lekseme sa deminutivnim nastavcima zabeležene u delu *Kutadgu Bilig* su *oğulçuk*, *örümçek*, *burçak*, *kançık*, *monçuk*, *pürçek*, *sığırçık*, *basınçak*, *kudhurçuk*, *karınçak*, *büşinçek*, *kençekçe*, *bürünçük*, *sarmaçuk*, *yemeçuk* i dr.

²⁷ *Knjiga Dede Korkuta* (*Dede Korkut Kitabı*) je najpoznatiji ep Turaka Oguza, predaka današnjih Turaka, za koji se pretpostavlja da je napisan u 15. veku.

²⁸ Književni (i narodni) jezik istočno-turkijske grupe jezika kojim se govorilo od 15. do 20. veka na području srednje Azije.

²⁹ Leksema *gölek* zabeležena je i u drugim rečnicima Turskog lingvističkog društva – *Güncel Türkçe Sözlüğü*, *Tarama Sözlüğü*, *Derleme Sözlüğü* (*Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü*) – u značenju *küçük göl*, *gölcük*, *gölet* i sl. Puskuluoglu leksemu *gölek* navodi u rečniku *Yaşar Kemal Sözlüğü* u kojem su obuhvaćene lekseme, izrazi i frazeologizmi koje je u svojim delima upotrebljavao veliki turski pisac Jaşar Kemal, a za koje Puskuluoglu piše da nisu bile zastupljene u rečnicima turskog jezika (Püsküllüoğlu 1974: 42).

³⁰ Proučavajući derivacione sufikse u čagatajskom turskom, Ekman beleži upotrebu persijskog deminutivnog sufiksa -*ça*: *bilekçe*, *kasabaça*, *şairçe* (Eckmann 1988: 32).

(Gabain 1988: 43). Njime se iskazuju deminucija i hipokorističnost što ga izjednačava sa sufiksom *-cık* (Ergin 2013: 165). U starim turskim dijalektima od imenica gradi deminutivne imenice, a od prideva i priloga deminutivne ili intenzifikovane prideve i priloge koji su ograničeni na period starog anadolijskog turskog (Karagöz 2018: 59): *tatlucak* (*tatlıca, tatlıya yakın, tatlımsı*), *anulcak* (*yavaşça, yavaşcacık, pek yavaş bir biçimde*). Primeri su zabeleženi i u čagatajskom turskom: *bekçek, çukurçak* i sl. (Eckmann 1988: 44).

-cağız: jednak je sufiksu *-cuğaz* (Ergin 2013: 166; Özyaşamış Şakar 2018: 21-22); u reč unosi pre svega hipokorističko, a zatim i deminutivno značenje.

-çuk: Javlja se u periodu starog anadolijskog turskog (Karagöz 2018: 65). Kloson navodi da je ovaj sufiks predstavljao novi sufiks koji se u 11. veku retko upotrebljavao (Clauson 2007: 189). Od imenica formira deminutivne imenice, a dodat na prideve i priloge ima funkciju intenzifikatora: *azacuk*³¹ (*azıcık, (küüçücük), çok az, pek az*), *birezçük* (*birazcık, azıcık*) (Karagöz 2018: 66; 68). U delu Kutadgu Bilig u obliku s ovim sufiksom javljaju se primeri *sıgırçuk* (*sığırçık kuşu*), *ogulçuk* (*rahim, ana karnı*), *tagarçuk* (*küçük torba, çanta*) i dr. (Taş 2015: 34). U starom anadolijskom turskom su zabeleženi primeri *delücek, karıncuk, kuyucuk, oglancuk* i dr. (Gülsevin 2017: 124-125). U čagatajskom se sreću primeri *tagarçuk* (*küçük torba*), *yarımçuk* (*tamamlanmamış, yarı tamam*) (Eckmann 1988: 33).

-çın: Javlja se samo u tekstovima iz perioda karahanidskog turskog i od imena boja gradi prideve sa semantikom sličnosti: *kökçin* (*kırmsı, göğümsü, gök renge benzer, akça*) (Karagöz 2018: 69).

-çuğaz: Deminutivno-hipokoristički sufiks *-çuğaz* se javlja u starom anadolijskom turskom, a postao je od sufiksa *-cuk, -çük* (Ergin 2013: 166): *kızçuğaz, gözçügez*. Ergin ističe da se oblik sa *-c* pojavljuje tek nakon tog perioda u razvoju turskog jezika, a da se slaganje vokalne harmonije u tom nastavku poštuje tek u novije vreme (Ergin 2013: 166). S druge strane, Gulsevin (Gülsevin 2017: 124) navodi primere iz starog anadolijskog turskog sa zvučnom varijantom *-cuğaz*: *evcügez, gözcügez, kızcugaz, kurtcugaz*.

-k: U staroturskom se ovaj sufiks javlja kao deminutivni i hipokoristički sufiks (Gabain 1988: 45): *öğük* 'annecik', *yulak* 'küçük çay, derecik'.

-kak: Prema Gabain, ovaj sufiks je u staroturskom služio za deminuciju i intenzifikaciju i sreće se u malom broju primera: *arkak, irkak* 'erkek', *arangak* 'erkekçik, adamcık' > *parmak* i dr. (Gabain 1988: 45).

-kinya (*-kına, -gina, -kıya, -kıa*): Sufiks *-kinya* je postojao još u vreme staroturskog kada je učestvovao u izvođenju reči sa značenjem deminutivnosti, hipokorističnosti i intenzifikacije (Gabain 1988: 105). Sreće se u gokturskom, ujugurskom, karahanidskom, harezmijskom, čagatajskom i kipčaćkom turskom; od imenica gradi imeničke deminutive i hipokoristike, a od prideva i priloga pojačane prideve i priloge (Karagöz 2018: 73): *azkinya* (*azıcık, çok az*). Taş daje primer izvedenice iz dela *Kutadgu Bilig*: *azkına* (*azıcık, pek az*), *harfkına* (*harf, harfçık*) (Taş 2015: 45). Ekman navodi da se sufiks *-gina* (*-kına, -gine, -kine*) u čagatajskom turskom dodaje na imenice i prideve i da formira deminutive: *azgina, hücregina, kentkine, kiçikkine, ogulgına, yahşıgina* itd.

³¹ Ergin (2013) objašnjava da je oblik *az-ı-cık* potekao od *az-a-cık*, jer je oblik sa *-a* postojao i u starom anadolijskom turskom upravo u primeru *azacuk* (Ergin 2013: 164), i da bi u tom smislu oblik *-acuk, -ecek* (sic!) mogli da se prihvate kao jedan sufiks, pod čijim je uticajem, najverovatnije, kasnije formiran i oblik *bir-i-cık*. Obrađujući sufikse u starom anadolijskom turskom, Gulsevin (Gülsevin 2017: 123) izdvaja sufiks *-acuk* kao zaseban; on navodi da taj sufiks umanjuje svojstvo kod prideva kao i da je prisutan samo u jednom primeru: *azacuk*.

(Eckmann 1988: 34). U delu *Kodeks Kumanikus*³² (*Codex Cumanicus*) je zabeleženo da je u kipčaćkom turskom uobičajena upotreba sufiksa *-gina* kod oblika pridevskih deminutiva (Kuun 1880: CVI). Erdžilasun ističe da ovaj sufiks nije postojao u „starom oguskom turskom“³³, već da su se u tom periodu za deminuciju upotrebljavali sufiksi *-çuk(az)* i *-çaguz* (Ercilasun 1984: 455).

-ımtul / -ımtık: Ova dva sufiksa, uz *-ımsı* i *-ımtırak* u reč unose semantiku sličnosti (Banguoğlu 2004: 179); javljaju se u harezmijskom turskom u primeru *qaramtul* (*karamsı, siyahımsı, siyaha çalar renkte*) (Karagöz 2018: 96), kao i u čagatajskom turskom kod naziva boja: *kökümtül* (*mavımsı*), *karamtul* (*siyahımsı*), *sarımtul* (*sarışın*) i dr. (Eckmann 1988: 36). I *Yeni Tarama Sözlüğü* beleži lekseme poput *karamtık* (*karamtul*) u značenju *karamsı, karaya çalar* 'crnpurast, koji vuče na crno' (*Yeni Tarama Sözlüğü*, 138).

-sig: Sufiks *-sig* unosi semantiku sličnosti u imena boja gradeći prideve (Karagöz 2018: 151): javlja se u gokturskom: *kızılsig* (*kızılca, kızıla yakın, kızıla benzer*). Pretpostavlja se da je sufiks *-si*, koji je u upotrebi u zapadnom turskom, potekao od ovog starijeg oblika *-sig* (Ergin 2013: 170).

U savremenom turskom jeziku su se u upotrebi u sferi deminucije zadržali sufiksi *-ça* (*-ca*), *-çak* (*-cak*), *-cağız* i *-çuk* (*-cık*), sa svim svojim alomorfima.

4.2. Deminutivni sufiksi u savremenom turskom jeziku

4.2.1. Sufiks *-cık* (*-cik, -cuk, -cük; -çık, -çik, -çuk, -çük*)

Neki sufiksi su vremenom gubili svoju deminutivnu službu u turskom jeziku. Međutim, sufiks *-cık* je najproduktivniji deminutivni sufiks koji je tokom istorije razvoja turskog jezika življe zadržao svoju osnovnu, deminuirajuću službu sa širokim semantičkim spektrom. Ovaj sufiks u isto vreme ima i vrlo važnu ulogu u leksikalizaciji i terminologizaciji izvedenica.

Imenički deminutivi sa sufiksom *-cık* se u turskom jeziku upotrebljavaju ukoliko postoji naglašena potreba za modifikacijom značenja osnovne, tj. motivne reči. U suprotnom, upotrebljava se konstrukcija sa pridevom koji označava umanjenost: *küçük* ('mali, mala, malo') + imenica, *ufak* ('sitna, sitna, sitno') + imenica, i sl.

Glavna uloga ovog sufiksa je građenje deminutiva i hipokoristika od imenskih reči. Nekada se ova dva značenja kod imenica javljaju zasebno, a nekada istovremeno i teško ih je razlučiti ili razdvojiti (*kedıcık* 'mačkica' i 'maca'). Zbog te svoje primarne uloge u imeničkoj deminuciji, svrstava se u deminutivne sufikse. Međutim, kao što ćemo kasnije videti u poglavlju o semantici derivata, postavlja se pitanje deminutivne funkcije ovog sufiksa kada učestvuje u građenju izvedenih prideva, priloga i zamenica.

Sufiks *-cık* je opisan u svim gramatikama turskog jezika i u literaturi vezanoj za morfologiju i tvorbu reči.

Dijahronijskom pristupu sufiksu *-cık* najviše prostora posvetio je turski lingvista Ergin (2013). Ergin ističe da je to sufiks koji je prisutan od samog početka perioda zapadnog turskog jezika³⁴ i koji je u poslednje vreme veoma produktivan. Kako dalje navodi, sufiks *-cık, -cik, -cuk, -*

³² *Codex Cumanicus* je značajno delo iz 14. veka koje su sastavili italijanski i nemački misionari. U delu se obrađuje jezik i narodna književnost kipčaćkih Turaka (Kumana).

³³ Stari oguski turski je drugi naziv za stari anadolijanski turski i predstavlja prvu fazu zapadnog turskog jezika.

³⁴ Kuznjecov (1995) iznosi drugačiji stav u vezi sa poreklom sufiksa *-cık* u odnosu na mišljenja nekih turkologa poput Bohtlingka, Vamberija, Denija, Ergina i dr. (Böhtlingk, Vambery, Deny, Ergin). Naime, on smatra da sufiks *-cık* nije potekao od sufiksa *-çak* ili *-ça* i tvrdi da je sufiks *-cık* poreklom čak stariji, pravilniji i produktivniji od *-çak*, kao i to da se teško može zamisliti da se sufiks *-cık* povezuje sa nekim drugim sufiksima (Kuznetsov 1995: 240). Svoj sud o poreklu ovog sufiksa zasniva na teoriji da je sufiks *-cık* (*-cik*) nastao od glagola *çık-* (*çıkmak* 'izaći'), opisujući

cük nije postojao u staroturskom (*Eski Türkçe*), već se pretpostavlja da je ovaj sufiks nastao od sufiksa *-cak*, *-cek* koji od davnina ima svoje mesto u turskom, dok je sufiks *-cık* nastao kasnije i u upotrebi je od početka zapadnog turskog (Ergin 2013: 164). Taş (2015) daje primer za sufiks *-çuk* iz karahanidskog turskog koji postoji u knjizi *Kutadgu Bilig*, najstarijem primeru turske književnosti islamskog perioda: *siğırçuk* (*siğırıcık kuşu* 'čvorak'), (Taş 2011: 33-34). Karagoz je u svom istraživanju utvrdila da se pridevi i prilozi modifikovani sufiksom *-cık* sreću u tekstovima iz perioda starog anadolijskog turskog³⁵ (Karagöz 2018: 65).

Ovaj nastavak je u početku najverovatnije imao samo oblik sa bezvučnim konsonantom *ç*. Ergin (2013) iznosi pretpostavku da se oblik sa konsonantom *c* javlja tek na kraju perioda starog anadolijskog turskog, ako se posmatra činjenica da se u tom periodu ovaj nastavak ponekad pisao sa *ç* a ponekad sa *c*, dok se u poslednjim fazama osmanlijskog kao i u turskom Turske primećuje da je korišćen samo oblik sa *c* (Ergin 2013: 164). Ni danas nastavak nije u potpunosti prilagođen konsonantskoj harmoniji, tačnije, primećuje se da se nakon bezvučnih konsonanata ne izgovara potpuno *ç*, već preovlađuje izgovor *c*, ali uprkos tome oseća se razlika u izgovoru nastavka nakon zvučnih i bezvučnih konsonanata. Ergin ističe da će se sufiks verovatno vrlo brzo prilagoditi konsonantskoj harmoniji i da će se jasno razlikovati oblici sa *c* i *ç* (Ergin 2013: 164).

Kada su u pitanju vokalne varijante kod nastavaka, u starom anadolijskom turskom sufiksi su imali samo oblike sa okruglim vokalima, za koje Ergin navodi primere *tuta-çuk* (*dudakçık*), *gice-çük*, *kara-çuk* (Ergin 2013: 164). U periodu osmanskog jezika javljaju se i ravni vokali u sufiksima, a u poslednjim fazama osmanskog kao i u turskom Turske, sufiks ima više vokalnih varijanti, tačnije spada u četvorovarijantne sufikse. U rečniku *Yeni Tarama Sözlüğü* mogu se sresti primeri poput *erkeçük* u značenju *küçük erkek*, *delikanlı* 'mladić' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 96), *oğlancuk* (*oğlancık*) kao *çocuk*, *küçük çocuk* 'dete, detence' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 172), *nesneçük* (*nesneçik*) kao *az*, *küçük de olsa bir şey* 'nešto malo' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 169), *eşecük* kao *küçük eşek*, *eşekçik* 'magarence' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 98), *helkeçük* (*halkaçık*) *küçük bakraç* 'mali bakrač' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 118), zatim kod prideva *ıracuk* u značenju *biraz uzak*, *uzakça* 'malo dalje, podalje' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 122) i dr. U *Yeni Tarama Sözlüğü* uz odrednicu *kadıncık* stoji *hanımefendi* 'gospođa' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 133), a uz odrednicu *karıcık*³⁶ (*karıcuk*) stoji *ihiyar*, *yaşlı kadın* 'starica' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 139). U istom rečniku sufiks *-cık* dodat na zamenice *buncuk*, *şuncuk* znači *öteberi*, *ufak tefek şeyler* 'nevažne, sitne stvari, stvarčice' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 211). Zanimljivo je i ponuđeno značenje odrednice *topracuk* (*toprak* 'zemlja'; *toprak + cuk*) u *Yeni Tarama Sözlüğü* – naime, u objašnjenju stoji *bir parça toprak*, *önemli olmayan toprak* (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 222) 'deo zemlje, nevažna zemlja', što ukazuje ne samo na kvantitet, to jest, u ovom slučaju, na malu meru, već i na umanjenu vrednost pojma o kojem je reč.

Sufiks-*cık* se najčešće direktno dodaje na tvorbenu osnovu (koren ili osnovu reči) i podleže zakonima vokalne i konsonantske harmonije.

masa + cık > masacık 'stočić'

jednu zamišljenu scenu kojom slikovito pokazuje moguću vezu: nekoj važnoj osobi pokazuju konje, a ta osoba, nakon što je pomilovala svakog konja, kaže samo jednu reč: *At!* ('konj'). Međutim, kada je shvatio da su na redu zakrčljali i slabi konji, povikao je: *At çık!* u smislu *At(lar) çıktı, sona erdi!* ('Konji su izašli, završeno je!'). Ako su onaj ili oni koji su prisustvovali toj sceni iskaz *At çık!* samo shvatili u pejorativnom kontekstu ne razumevajući ono što se želelo reći, tada se tumačenje više ne vezuje za glagol *çıkma* već *-cık* postaje pomoćna reč ili čak nastavak. Kuznetsov podseća da se *-çık* i u savremenom jeziku upotrebljava u pejorativnom značenju. Imajući u vidu ovu teoriju o poreklu tog sufiksa, on smatra su se hipokoristična semantika i značenje saosećanja i sažaljenja razvili kasnije, naknadno (Kuznetsov 1995: 241).

³⁵ Period starog anadolijskog turskog (*Eski Anadolu Türkçesi*) podrazumeva period od 13. do sredine 15. veka (Gülsevin 2017: 9), jezik kojim su govorili Seldžuci (Oguzi), preci današnjih Turaka, jezik nastao na temeljima oguskog jezika.

³⁶ Osim *karıcık* zabeležena je i leksema *karıca* (*karı + ca*) u značenju *ihiyar kadın*, *yaşlı kadıncağız* 'stara žena, sirota / uboga starica' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 139).

imenica + dem. sufiks > imenički deminutiv

Nakon tvorbene osnove koja se završava vokalom ili zvučnim konsonantom sledi zvučna varijanta sufiksa:

kedi + cik > kedicik 'maca'

ev + cik > evcik 'kućica'

Nakon osnove koja se završava bezvučnim konsonantom sledi bezvučna varijanta sufiksa:

kuş + çuk > kuşçuk 'ptičica'

kitap + çik > kitapçik 'knjižica'

U pojedinim slučajevima dolazi do fonetskih alternacija poput gubljenja suglasnika i dodavanja samoglasnika. Pri dodavanju sufiksa *-cik* na koren / osnovu reči koja se završava konsonantom *k*, u najvećem broju slučajeva dolazi do gubljenja finalnog *k* iz osnove reči:

köpek + cik > köpecik 'psić, kuca'

Kada se posmatraju slični primeri, primećuje se da se ovaj sufiks uglavnom javlja u obliku sa zvučnom fonemom *c*. Pored ovog generalnog zaključka, Zulfikar (2011) primećuje da je počela da se upotrebljava i varijanta sa bezvučnom fonemom *ç*, što se vidi iz primera kao što su *Mehmetçik* (naziv za turskog vojnika odmila), *ağaççik* 'malo drvo, žbun', *başçik* 'prašnik' i sl, što Zulfikar smatra da bi trebalo prihvatiti kao pozitivnu pojavu (Zulfikar 2011: 68). Rečnici često beleže obe varijante: *bebecik* i *bebekçik*, *eşecik* i *eşekçik*. Međutim, postoje slučajevi poput *köpecik* i *köpekçik* u kojima ni jedan od oblika nije zabeležen u rečnicima *Büyük Türkçe Sözlük* (BTS) ili *Güncel Türkçe Sözlük* (GTS).

Kod pridevskih i priloških derivata finalno *k* se po pravilu gubi:

ufak + cik > ufacık 'sićušan'

küçük + cük > küçücük 'majušan, malecki'

yumuşak + cik > yumuşacık 'veoma mekan, mekušan'

U malobrojnim primerima beleži se ubacivanje epentetskog vokala³⁷ ispred sufiksa:

az + cik > az-ı-cık > azıcık 'malkice'

dar + cik > dar-a-cık > daracık 'prilično uzan'

bir + cik > bir-i-cık > biricik 'jedan jedini'

Prema Erginu (2013), varijanta sa *a* je postojala u starom anadolijskom turskom *az-a-cuk*, pa bi se, po njemu, u tom smislu sufiks *-acuk*, *-ecek* mogao prihvatiti i kao zaseban sufiks, dodajući i da je oblik *bir-i-cik* najverovatnije nastao pod uticajem ili tog istog nastavka ili pod uticajem oblika kao što su *küçü-cük*, *öpü-cük*, *iki-cik* (Ergin 2013: 164).

Sufiks *-cik* ima i posebnu upotrebu kada se u nekim slučajevima dodaje nakon sufiksa *-ca*, *-ce*, *-ça*, *-çe*:

-ca + -cik > -cacık (*-cecik* / *-çacık* / *-çecik*)

³⁷ Epentetski vokal, za razliku od sufiksa, nema značenje.

Ova dva sufiksa zajedno učestvuju u građenju složenog (dvostrukog, drugostepenog, proširenog) sufiksa za izvođenje intenzifikovanih priloga i prideva (*buncacık, şuncacık, oncacık, güzelcecik, kolaycacık, usulcacık, yavaşçacık, hafifçecik, ...*):

güzel + ce > güzelce > güzelce + cık > güzelcecik 'prilično, vrlo lep'
yavaş + ça > yavaşça > yavaşça + cık > yavaşçacık 'prilično, vrlo sporo'

Spajanjem ova dva sufiksa dobija se složeni sufiks čija je prevashodna funkcija da pojača značenje osnovne reči, tako da se javlja u ulozi intenzifikatora. Međutim, Ustunova (2008) zaključuje da je i dalje u pitanju jedan vid deminucije čak iako je reč o preuveličavanju ili preterivanju u opisu: „[...] sklopom {-CAcIK} u reč se unosi svojstvo preterivanja / preuveličavanja u značenju više, brže i sl. Zapravo, čak i kad se preteruje, u pitanju je deminucija.“ (Üstünova, 2008: 252-253).

Çocuk oturduğu yerden kalktı, usulcacık annesinin yanına gitti ve kulağına bir şeyler fısıldadı.

(Z. Korkmaz, TTG-ŞB, 467)

Dete je ustalo s mesta na kom je sedelo, polagano otišlo do svoje majke i nešto joj šapnulo na uvo.

Kao sinonim reči *usulcacık* javlja se oblik *usullacık* 'lagano, polagano, neprimetno', koji nije dvostruki, složeni deminutiv.

Kediyi uyandırmamaya çalışarak kucağına aldı, yastığın üstüne usullacık koydu.

(Y. Kemal, FSKAB, 170)

Uzeo je mačku u naručje trudeći se da je ne probudi i lagano je spustio na jastuk.

Kırmızı tekrar baktı ve usullacık "Canım!" dedi.

(O. Kemal, S, 51)

Crveni ponovo pogleda i mirno reče: „Dušo moja“.

Motivne reči kod izvedenih imeničkih deminutiva ne moraju biti isključivo imenice, već ima primera gde se dodavanjem deminutivnog sufiksa na pridev ili zamenicu taj pridev ili zamenica poimeničavaju (*küçük + cük + üm > küçücüğüm* 'malecka moja', *kimse + cık > kimsecik* 'baš niko').

U turskom jeziku pridevi stoje ispred imenica koje opisuju ili određuju i predstavljaju neporomenljive reči. Ali za turski jezik je karakteristično poimeničavanje prideva, kada se imenica iz imeničke sintagme izostavi, a pridev supstantivira tako što se ponaša kao prava imenica. Takav supstantiviran pridev može da primi i deminutivni sufiks *-cık*.

U narednoj rečenici je na pridev *zavallı* 'jadan, sirot' dodat sufiks *-cık*, a zatim i sufiks za množinu *-lar*. Na taj način je dobijena imenica u množini *zavallıcıklar* u značenju 'jadničci, sirotani, siročići', kojom se iskazuje sažaljenje prema nekome ili nečemu.

Acımak... Zavallılar, zavallıcıklar demek, sizi kim böyle bıraktı demek onlara yapılacak aşşğılamaların en sinsicesi sayılmaz mı?

(Ö. Asaf, KBŞO, 410)

Sažaljevati... Reći im „jadnici, jadničci, ko vas je tako ostavio“ ne smatra li se najpodmuklijim poniženjem koje im se može prirediti?

Aklıma o evvelsi günkü Hulusi'nin getirdiği çocuk geldi. Zavallıcık.

(T. Dursun K., H/RAE, 230)

Palo mi je na pamet ono dete koje je Hulusi doveo pre neki dan. Jadničak.

Naredni primer iz književnog teksta takođe pokazuje promenu vrste reči: dodavanjem deminutivnog sufiksa *-cik* i sufiksa za množinu *-lar* na pridev *tatlı*³⁸ 'sladak' izvedena je imenica *tatlıcıklar* 'slatkice, slatkiši'.

O zaman ben de dedim ki 'Haydi bakalım moon walk öğretelim size tatlıcıklar'. Yok yok bi'dak'ka. Tatlıcıklar demedim. Demiş olamam.

(E. Temelkuran, DÜK, 96)

Tada i ja rekoh: „Ajde da vidimo da vas naučim „moonwalk”, slatkiši.” Ne, ne, samo trenutak. Nisam rekla „slatkiši”. Nemoguće da sam to rekla.

I pridev *güzel*³⁹ 'lep, lepa, lepo' u sledećoj rečenici prima deminutivni sufiks *-cik*:

Tasalanmayın hiç güzelcikler.

(E. Temelkuran, DÜK, 221)

Uopšte nemojte da brinete, lepotice.

Određeni pridevi su leksički i semantički spojivi sa deminutivnim sufiksom (obično su u pitanju leksikalizovani supstantivirani pridevi), međutim, u kolokvijalnom jeziku se mogu sresti i okazionalizmi poput izvedenice *mutlucuklar* od *mutlu* 'srećan' – *'srećničići'.

Dodavanjem ovog sufiksa na motivnu imenicu dobijaju se imenice koje:

1. imaju značenje umanjenog osnovnog pojma: *kutu + cuk > kutucuk* 'kutijica', *oda + cik > odacık* 'sobica, sobičak', *göl + cük > gölcük* 'jezerce':

Beş on dakikalık bir yoldan sonra bir kayacığın tepesinde küçük bir kilise görünüyordu.

(H. E. Adıvar, H, 28)

Nakon pet, deset minuta puta na vrhu jedne male stene ukazala se jedna mala crkva⁴⁰.

2. imaju značenje hipokorističnosti: *anne + cik > annecik* 'mamica', *kedi + cik > kedicik* 'mačkica, maca':

Mektubuna "sevgili anneciğim, canım babacığım ve de fedakar ağabeyciğim" diye evdekilerin hepsine seslenen uzunca bir başlık koymuştu.

(Z. Korkmaz, TTG-ŞB, 251)

Započela je pismo podužim obraćanjem svim ukućanima: „Draga majčice, dragi tajo i odani bato”.

*Ellerinden öperim kocacığım,
babacığımız ellerinden öperiz.*

(N. Hikmet, BŞ, 832)

Ljubim ti ruke, mužiću moj,
ljubimo ti ruke, tatice naš.

³⁸ Leksema *tatlı* u turskom postoji i kao pridev 'sladak, slatka, slatko', ali i kao poimeničen pridev, dakle, kao imenica 'slatkiš'.

³⁹ I leksema *güzel* je pridev ('lep, lepa, lepo') koji može biti poimeničen: 'lepotica, mis'.

⁴⁰ U rečenici na turskom je ispred imenice *kilise* upotrebljen atribut *küçük*. Prevod glasi 'mala crkva', međutim, u srpskom bi, u ovom primeru, mogao biti upotrebljen imenički deminutiv 'crkvica'. U nastavku rada će biti više reči o kontrastiranju i prevodnoj ekvivalenciji.

*Ne arteryo skleroz, ne nikotin, ne hapis,
işte bu yüzden, doktorcuğum,
bu yüzden bende bu angina pektoris ...*

(N. Hikmet, BŞ, 909)

Ni ateroskleroza, ni duvan, ni zatvor,
Eto, zbog toga je, dragi moj doktore,
Zbog toga je ova moja angina pektoris...

Subjektivna ocena može biti i pozitivna i negativna, pa se takvom ocenom ističu pozitivne ili negativne crte nekog pojma. Reč je o (najčešće) pozitivnoj kvalifikaciji određenog pojma ili osobe. Realizuje se značenje simpatije, bliskosti, ljubavi, saosećanja i sl. Najčešće se upotrebljava kod termina koji označavaju rodbinske odnose, a na sufiks *-cik* se nadovezuje i prisvojni sufiks (najčešće) 1. lica jednine *-im*. Takve hipokorističke izvedenice se na srpski najčešće prevode sintagmom koja podrazumeva atribut „dragi / dragi moj“ ispred imena ili termina za rodbinski odnos.

3. ukazuju na izraz sažaljenja: *köpek + cik > köpecik* 'jadna, sirota kuca, kućence, psić':

Zavallı Samihacığımı, güzel akıllı kızımı mutlu edemez bu Ferhat.

(O. Pamuk, KBT, 267)

Taj Ferhat moju sirotu Samihicu, moju lepu pametnu ćerku ne može da usreći.

Dün sokakta bir köpecik gördüm.

Juče sam na ulici video jedno (jadno) kućence.

Subjektivna ocena u ovom slučaju ne podrazumeva osećaj nežnosti i familijarnosti, već osećaj sažaljenja, ali uz odsustvo negativne ocene. Na srpski se prevodi ili samo imeničkim deminutivom, ili uz dodavanje atributa „sirot, jadan“⁴¹.

4. nose značenje pejorativnosti: *adam + cik > adamcık* 'čovečuljak', *hoca + cik > hocacık* 'profesorčić':

Ceviz kadar akılcığı ile övünüp duruyor. İşe yaramaz bir oğlancığı var.

(Z. Korkmaz, TTG-ŞB, 251)

Neprestano se hvališe svojim mozgićem (pameću) veličine oraha. Ima nekakvog sinčića koji je beskoristan.

O ostalim različitim značenjima i realizacijama deminutivnog sufiksa *-cik* biće više reči u daljem radu.

4.2.2. Sufiks *-ca* (*-ce*; *-ça*, *-çe*)

Sufiks *-ca*, *-ce*, *-ça*, *-çe* se u turskom jeziku upotrebljava u različitim funkcijama, stoga i rečima na koje se dodaje daje različita značenja. Višeznačnost ovog sufiksa se, pre svega, ogleda u činjenici da on ima funkciju kako tvorbenog nastavka tako i nastavka za oblik (gramatičkog sufiksa). Kao nastavak za oblik gradi relativ-ekvativ kojim se „uspostavlja relacija između dva pojma koji se porede, odnosno ekvivalencija po sadržaju i kriterijima poređenja [...] što ga se on

⁴¹ Naziv prvog romana Dostojevskog *Bedni ljudi / Jadni ljudi* (rus. *Бедные люди*) na turskom glasi *İnsancıklar*.

najčešće upotrebljava kao padež⁴² kriterija poređenja” (Čaušević 1994: 102), a sa nekim imenicama ima značenje zajedništva ili sveukupnosti (Đinđić 1989: 164). Međutim, sufiks *-ca* je postao tvorbeni sufiks nakon što je nekadašnji sufiks za ekvativ *-ça* postao ukalupljen i nakon što je promenio klasu. U toj funkciji služi za izvođenje imenica (*kaynakça* 'izvor'), pridevskih deminutiva (*büyükçe* 'povelik'), prideva i priloga (*dostça* 'prijateljski'), naziva jezika (*Türkçe* 'turski') i zameničkih priloga (öylece 'tako, na taj način').

Çocuklar alçakça bir masanın etrafına dizilmişler, masal dinliyorlar.

(Y. K. Karaosmanoğlu, Y, 117)

Deca, poređana oko jednog onižeg stola, slušaju bajku.

Kao što ćemo videti u poglavlju koji se bavi leksikalizacijom i terminologizacijom, sufiks *-ca* može da gradi imenice od imenica i prideva pri čemu dolazi do potpune ili delimične leksikalizacije: *kaplıca* i *ılıca* 'banja, termalni izvor', *sivilce* 'bubuljica', *kokarca* 'tvor', *gerekçe* 'obrazloženje, zaključak; pobuda, motiv'. Ovaj sufiks je, poput sufiksa *-cık*, vrlo produktivan i u toponomastici, pa su od određenih imenica i prideva nastali brojni toponimi: *Çatalca*, *Yenice*, *Derince*, *Doğanca*...

Sufiks *-ca* je izrazito produktivan kod izvođenja prideva i priloga. Motivisana reč tada dobija značenje jednakosti, sličnosti, približnosti (Zülfikar 1991: 62-63) sa motivnom rečju, ili vrši funkciju deminucije (Korkmaz 2009: 377; Čaušević 1996: 437), tačnije, gradi pridevske i priloške umanjene (prideve i priloge s manjim stepenom svojstva): *küçükçe* 'omanji', *güzelce* 'lepuškasta'.

büyük ev 'velika kuća' > *büyükçe ev* (ne toliko velika kuća⁴³)

Biraz tembelcedir.

(Mektuplar, 36)

Malo je polenja.

Međutim, u novije vreme javljaju se neka nova pitanja i semantička istraživanja koja za cilj imaju da ukažu upravo na suprotnu modifikaciju stepena svojstva kod pomenutih vrsta reči, dakle, na intenziviranje (*pekiştirme*) a ne primarno i obavezno umanjenje (*küçültme*), i to u slučaju izvođenja prideva (i priloga) uz pomoć sufiksa *-cık* (Aslan 2002) i sufiksa *-ca* (Tosun 2010).

Sufiks *-ca* zajedno sa sufiksom *-cık* učestvuje u građenju složenih sufiksa kod izvođenja priloga. Korkmaz navodi da se spajanjem sufiksa *-ca* i *-cık* grade intenzifikovani deminutivni prilozni (Korkmaz 2009: 37).

geniş > *genişçe* > *genişcecik* 'prilično širok, prostran'

yakın > *yakınca* > *yakıncacık* 'prilično, vrlo blizu'.

Sufiks *-ca* ima i svoj prošireni oblik *-cana*. Naime, na sufiks *-ca* u malobrojnim slučajevima može se dodati sufiks *-na* (od deminutivnog sufiksa *gına*, tačnije *kınya* iz staroturskog). Gradi priloge i prideve i javlja se pretežno u govornom jeziku.

güzel + *ce* + *ne* > *güzelcene* 'prilično lepo, lepuškasto'

Kemal de duydu, başını çevirdi.

⁴² Mada je generalno uvrežen stav da u turskom jeziku postoji šest padeža (nominativ - apsolutni padež, genitiv, dativ, akuzativ, lokativ i ablativ), neki lingvisti u padežni sistem uvrstavaju i instrumental i relativ-ekvativ kao sekundarne padeže, budući da izražavaju padežne odnose, a ne grade se pomoću gramatičkih morfema koje imaju funkciju isključivo padežnih nastavaka (Čaušević 1994: 75, 99).

⁴³ Up. Ahmed 2008: 122.

- *İyicene gördün mü? dedi Muhtar.*

(T. Dursun K., SO, 196)

I Kemal ču to, pa okrene glavu.

- Jesi li dobrano video?, reče muhtar.

Sonra Van Gölü kıyısına Tatvana geldiğimizde yüzbaşı yere usulcana yığılıverdi. (Y. Kemal, FSKAB, 160)

A kada smo kasnije došli na obalu jezera Van u Tatvan, kapetan se lagano / tiho stropoštao na zemlju.

U vezi sa deminutivnim svojstvom proširenog (naglašenog) sufiksa *-cana* Banguoğlu navodi primere *bolcana* i *büyükçene* (Banguoğlu 2004: 159). Dalje, u odeljku o pridevskim deminutivima isti autor daje primere za koje kaže da u pojedinim slučajevima unose značenje 'prilično', a u drugim slučajevima nosi 'detraktivno', umanjujuće značenje: (Banguoğlu 2004: 350): *eskicene, sulucana* (sic!), *aptalcana, fazlacana, güzelcene* itd.

Pišući o sufiksu *-cana* Korkmaz (2009: 36) navodi da on gradi prideve poput *eskicene, güzelcene (bir kız), tatlıcana (bir bitki)* i dr. koji se sreću u narodnom govoru. Iako je priloga sa ovim sufiksom malo, oni nose pojačano značenje u odnosu na motivnu reč, a akcenat je na slogu ispred nastavka (Korkmaz 2009: 38): *aptalcana, çabukçana, usulcana, iyicene, yavaşçana* i sl.

Karşımızda güzelcene bir kız oturuyordu.

Naspram nas je sedela jedna lepuşkasta devojka.

Mermer üstüne kazılmış fena bir yazı zorcana okunuyor.

(S. F. Abasıyanık, SH, 172)

Prilično se teško mogao razabrati loše napisan tekst urezan na mermeru.

4.2.3. Sufiks *-cak (-cek)*

Za izražavanje deminucije i hipokorističnosti kod imenica, prideva i priloga u turskom jeziku koristi se i sufiks *-cak*⁴⁴. Sufiks *-cak* spada u neproduktivne deminutivne sufikse u savremenom turskom jeziku, te se zadržao samo u manjem broju imenica, prideva i priloga: *kuzucak* 'jagnjence', *yavrucak* 'detence', *büyücek* 'povelik', *ılıcak* 'mlakast', *şimdicek* 'odmah', *çabucak* 'hitro', *demincek* 'netom', *hemencek* 'smesta'. Češće se upotrebljava uz prideve i priloge, kao i za izvođenje novih reči.

Kuzucak şaşkın şaşkın melemeğe başladı.

(Z. Korkmaz, TTG-ŞB, 252)

Jagnjence/jagnješce je počelo zbunjeno da bleji.

U *Yeni Tarama Sözlüğü* beleže se primeri poput *geyicek* kao *geyikçik* 'mali jelen, lane' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 105), *tavucak* kao *tavukçuk* 'mali petao, petlić'; 'mala kokoška, kokoškica' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 218).

Dodavanjem ovog nastavka može se izvršiti i leksikalizacija, a *-cak* se u sferi leksikalizacije smatra produktivnim sufiksom za izvođenje novih reči (*ayakçak* 'stepenik; pedala'), a posebno

⁴⁴ Sufiks *-cik* koji je nastao od sufiksa *-cak*, vremenom je stekao sve širu primenu kao deminutivni sufiks, dok je, nasuprot njemu, sufiks *-cak* izgubio na produktivnosti i zadržao se samo u malobrojnim primerima (Ergin 2013: 165; Korkmaz 2009: 252).

imenica čija se osnova završava fonemama *m* ili *n* kao u primerima *oyuncak*⁴⁵ 'igračka', *örümcek* 'pauk', *salıncak* 'ljuljaška', *sağlıcakla* 'u zdravlju' i dr. Produktivan je i kao sufiks za građenje toponima: *İlıcak*, *Kuyucak*, *Bürücek* i dr.

Kod sufiksa *-cak* susrećemo se i sa njegovom drugom funkcijom kada se upotrebljava kao gramatički sufiks, tj. nastavak za oblik (Ergin 2013: 165): *evcek* i *ailecek* 'porodično, zajedno sa čitavom porodicom'. Sufiks *-cak* tada ima upotrebu blisku sufiksu *-ca* u istoj funkciji.

Rečnik Turskog lingvističkog društva odrednicu *yavrucak* opisuje kao izraz kojim se ukazuje na to da se deci prilazi sa simpatijom. Uz definiciju odrednice data su i dva sinonima⁴⁶ koji takođe predstavljaju leksikalizovane hipokoristike, ali sa različitim sufiksima – *yavrucağız* i *yavrucuk*.

Çünkü üç yaşına kadar afyon ruhuyla sızdırılan bu zavallı yavrucakta uykusuzluk illeti vardı ve yıllardır gözüne bir damla uyku girmiş değildi.

(İ. O. Anar, PKA, 22)

Jer, taj jadničak, koji je do svoje treće godine omamljivan tinkturom opiuma, patio je od nesanice i godinama nije ni oka sklopio.

Kada su u pitanju pridevske i priloške izvedenice⁴⁷, ovaj sufiks se javlja kod manjeg broja reči. Prema Korkmaz, dodavanjem ovog sufiksa na prideve dobijaju se pojačani deminutivni pridevi, a isto tako i pojačani prilozi (Korkmaz 2009: 40).

Kalpak büyücek bir ipek kumaşa sarılmıştı.

(Y. Kemal, FSKAB, 20)

Kalpak je bio umotan u oveci komad svile.

Aşağıya indi, bir büyücek düzlükte soluk aldı.

(Y. Kemal, FSKAB, 173)

Sišao je i odmorio na jednoj ovecoj ravnini.

İskeleye bağlanmış büyücek bir balıkçı teknesi sallanıyordu.

(Y. Kemal, FSKAB, 227)

Jedan oveci ribarski čamac, privezan za pristanište, ljuljao se.

*Büyücek bir el kadar
kırk yapraklı bir kitap ...*

(N. Hikmet, BŞ, 1285)

Jedna knjiga od četrdeset listova
poput neke poveće šake...

Poyraz, çabucak gitti kilisenin kapısını açtı.

(Y. Kemal, FSKAB, 215)

Pojraz je brzo otišao da otvori vrata crkve.

⁴⁵ Kada su u pitanju leksikalizovane forme, ovaj sufiks gubi funkciju deminutivnog sufiksa, kao što je slučaj u primeru *oyuncak* 'igračka' (od *oyun* 'igra').

⁴⁶ U *Tursko-srpskom rečniku* Turskog lingvističkog društva se kod odrednica *yavrucak* i *yavrucuk* primećuju značenjske nijanse što ne ukazuje na potpunu sinonimičnost ove dve odrednice: *yavrucak* 'detence (iz sažaljenja)'; *yavrucuk* ' (drago) dete, čedo'. U ovom rečniku nije zabeležena odrednica *yavrucağız*.

⁴⁷ Korkmaz navodi da je deminutivni sufiks u pridevskim izvedenicama naglašen, a da u priloškim izvedenicama nije (Korkmaz 2010: 151-152).

Prošireni oblik ovog sufiksa glasi *-cek + -cik > -cecik*. Spajanjem ta dva deminutivna sufiksa formira se složeni (dvostruki, drugostepeni) sufiks pa se tako najčešće javljaju intenzifikovani prilozi poput *şimdicecik* 'odmah sad', *hemencecik* 'smesta', *çabucacık* 'brzom brzinom, na brzaka, odmah'. Ovaj prošireni oblik retko se viđa kod prideva (*küçücecik* 'majušni', *minicecik* 'minijturni').

Ayol, o adam demincecik buralardaydı. Şimdi nerelere kayboldu.

(Z. Korkmaz, TTG-ŞB, 467)

Hej, onaj čovek je (koliko) malopre bio tu. Kuda li je sad nestao?

4.2.4. Sufiks *-cağız (-ceğiz)*

Sufiks *-cak* se upotrebljava i u proširenom obliku u vidu dvovarijantnog sufiksa *-cağız / -ceğiz*⁴⁸. Sufiks *-cağız* koji od imenice gradi imenicu, pored deminutivne funkcije kazuje i hipokorističnost, nežnost, saosećajnost, sažaljenje, nečije jedno ili bespomoćno stanje, a u toj funkciji je efektivniji u odnosu na sufiks *-cik*:

adam + çağız > adamcağız 'siroti, jadan čovek'

ev + ceğiz > evceğiz 'mila, simpatična kućica; skromna kućica'

kedi + ceğiz > kediceğiz 'jadna, sirota maca'

Ovaj sufiks ima čestu upotrebu u standardnom jeziku. Većinom se izgovara i piše u varijanti sa zvučnim konsonantom *-c*:

çocuk + çağız > çocukcağız (umesto *çocukçağız*) 'siroto detence'

kuş + çağız > kuşcağız (umesto *kuşçağız*) 'ptić, ptičica, sirota ptica'.

Ređe se primećuje i odstupanje od poštovanja zakona vokalne harmonije pri dodavanju nastavaka, pa se može javiti i oblik *beycağızım, efendicağızım* (Ergin 2013: 166).

Na izvedenicu sa sufiksom *-cağız* mogu se dodati i prisvojni sufiksi: *beyceğizim* 'moj gospodin' (Zülfikar 1991: 65); *cancağızım* 'dušica moja' (Teodosijević 2004: 82).

Saf adamcağız bunları asıl kendi kendimi avutmak için söylediğimi anlamıyordu.

(R. N. Güntekin, D, 63, prema Z. Korkmaz, TTG-ŞB, 253)

Siroti naivni čovek nije razumeo da sam ja to rekao kako bih, ustvari, utešio samoga sebe.

Sufiks *-cağız* dodat na pokaznu zamenicu gradi pridev ili imenicu: *buncağız* 'ovolicno, tolicno; ovaj jadnik, sirotan'.

[...] *Karısı kara kuru, ufacık bir hanımcağız.*

(N. Hikmet, BŞ, 1285)

[...] Žena mu je jedna slabašna, sićušna gospoda.

”[...] *Karınları da açtır herifcağızların.*

Ekmeek vermek de yasak mı? [...]”

(N. Hikmet, BŞ, 1464)

„Jadnići su sigurno ogladneli.

⁴⁸ Ovaj sufiks čine *-cak* i sufiks *-iz* za pojačavanje koji je, zapravo, nastao od *-az*: *-cağaz > -cağız* (Korkmaz: 2009: 253).

Zar je i hleba davati zabranjeno?"

"[...] *Bu bulut bu kızcağızın
öldürdü nineciğini [...]*"

(N. Hikmet, BŞ, 1836)

„[...] Taj oblak je ubio
dragu baku ove jadne devojke [...]"

"- *Kafamızda getirelim geri
o delikanlı günleri cancağızım,
o dehşetli güzel günleri ..*"

(N. Hikmet, BŞ, 228)

„Prisetimo se
tih momačkih dana, druškane,
tih strahovito lepih dana..."

Zanimljiv primer predstavlja pojava sufiksa *-cağız / -ceğiz* u poštapalici *efendime söyleyeyim* 'zatim, ovaj, onaj, kako se zove, elem': *efendiceğizime*⁴⁹ *söyleyeyim* je proširena varijanta osnovnog oblika poštapalice. Taj izraz upotrebljava govornik kada ne uspeva da pronađe pravu reč. Oblik sa sufiksom *-cağız* se na srpski prevodi isto kao i osnovni oblik poštapalice.

Baştanbaşa Yunanistan'ı, İtalya'yı, İspanya'yı, sonra efendiceğizime söyleyeyim, neydi adını söyleyiver, işte orasını, hep gezip dolaştık.

(A. Nesin, ÖE)

Uzduž i popreko smo obišli Grčku, Italiju, Španiju, zatiium ... reci kako beše ono, e eto i tu zemlju.

4.2.5. Sufiks *-cığaz* (*-ciğez*, *-cuğaz*, *-cüğez*; *-çığaz*, *-çiğez*, *-çuğaz*, *-çüğez*)

Sufiks *-cığaz* je deminutivni sufiks kojim se, pored deminucije i hipokorističnosti, iskazuje i samilost, saosećanje, sažaljenje. Gradi imenice od imenica. Prema Erginu (2013: 166), ovaj sufiks je nastao od sufiksa *-çuk*, *-çük*⁵⁰ i u starom anadolskom turskom je imao oblik *-çuğaz*, *-çüğez*.

U rečniku *Yeni Tarama Sözlüğü* sreću se primeri poput *ercügez*⁵¹ (*er* + *cügez*) u značenju *küçük erkek çocuk* (*Yeni Tarama Sözlüğü* 2018:96), *uççuğaz* kao *uçcağız* 'krajčićak' (*Yeni Tarama Sözlüğü* 2018: 228) i dr.

Vremenom je ovaj sufiks postao neproduktivan i ustupio je mesto sufiksu *-cağız / -ceğiz*, pa se danas sreće vrlo retko i to samo u primerima kao što su:

hanım + *cığaz* > *hanımcığaz* 'sirota gospođa'
bey + *ciğez* + *im* > *beyciğezim* 'gospodine moj (ponizno)'
yavru + *cuğaz* > *yavrucuğaz* 'detence'

Međutim, ovaj sufiks čuva produktivnost u dijalektima gde se češće upotrebljava nego u standardnom jeziku (Ergin 2013: 166).

⁴⁹ Kod A. Nesina se pojavljuje i varijanta ove poštapalice u kojoj nema slaganja vokalne harmonije: *efendicağızima söyleyeyim* (A. Nesin, BK1, 109).

⁵⁰ Ergin (2013) objašnjava kako se oblik s zvučnim konsonantom *c* pojavio kasnije, nakon starog anadolijskog turskog, a kako je vokalska viševarijantnost uvedena takođe u novije vreme. On ističe da zvučna varijanta sufiksa ima češću upotrebu od bezvučne, tj, ne vezuje se previše za konsonantsku harmoniju (Ergin 2013: 166).

⁵¹ U elektronskom izdanju rečnika *Tarama Sözlüğü* beleži se varijanta sa mekim g - *ercügez*.

“Açma be kızanım!” dedi, “Dayanamam kuru fasulyeye. A be mideciğezim terslik etmese de yesem bir kaşıkcağız. [...]”

(R. Ilgaz, BBA, 86)

„Ne otvaraj, bre, dete”, reče, „ne mogu da odolim prebrancu. Eh, kad mi se samo moj siroti želudac ne bi usprotivio pa da pojedem jednu kašičicu [...]”

4.2.6. Sufiks *-rak (-rek)*

Neproduktivni sufiks *-rak* služi za izvođenje prideva. Ovaj nekadašnji komparativni sufiks⁵² (Korkmaz 2009: 382; Banguoğlu 2004: 349) služi za poređenje po intenzitetu. U savremenom turskom jeziku je dobio deminutivnu funkciju, podrazumeva slab stepen umanjjenja koji se može izraziti kvantifikatorom biraz 'malo' (Korkmaz 2009: 382). Sa deminutivnim značenjem je preživio u malom broju reči.

U *Yeni Tarama Sözlüğü* se sreću primeri poput *incerek* u značenju *incecik, narin, zayıfça* 'tanušan' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 129), zatim *kiçirek* (*gicirek, kiçürek, küçürek*) kao *küçücük, küçükçe, daha küçük, ufacak* 'majušan, omanji, manji, sićušan' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 152), *tizrek* (*tizirek*) kao *derhal, çabucak* 'odmah, smesta, brzo' (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 220) i sl. Zanimljiv primer predstavlja leksema *öndünrecük* (Yeni Tarama Sözlüğü 2018: 129) koja je data u značenju *biraz önde, azıcık önde* 'malo ispred, malčice napred'. Ova leksema je izvedena dodavanjem deminutivnog sufiksa *-cük* na leksemu *öndünrek* (*öndünürek*) u značenju *daha önce* 'ranije, malo pre', koja je, pak, izvedena od reči *öndin* (*öndün*) 'pre, ranije, unapred' koja je primila sufiks *-rek*.

Pridevi izvedeni pomoću ovog sufiksa označavaju umanjenu, ublaženu osobinu osnovnog prideva ili, pak, nijansu date osobine, sličnost, približnost. Kod dodavanja ovog sufiksa na reč koja se završava konsonantom *k*, finalno *k* se gubi.

acı + rak > acırak 'ljutkast, prilično gorak, prilično ljut'

boz + rak > bozrak 'sivkast'

küçük + rek > küçürek 'omanji, prilično mali'

ufak + rak > ufarak 'mali, sićušan, prilično sitan'

alçak + rak > alçarak 'omanji, oniži, prilično nizak'

Muhlis'i diğerlerine nispeten küçürek bir odaya soktular.

(H. R. Gürpınar, prema Gencan 2007: 223)

Muhlisa su smestili u jednu omanju prostoriju u poređenju sa ostalim prostorijama.

İncerek, uzunca boylu, düzgünce yüzlü, sessiz, terbiyeli bir oğlan.

(M. Ş. Esendal, GTS)

Bio je to mršuljav, povisok, tih, pristojan dečko pravilnih crta lica.

Alçarak sandalyede, bacak bacak üstüne atar, kolaylıkla, çabucak yazardı.

(M. Ş. Esendal, GTS)

Na onižoj stolici bi prekrstila noge i lako, brzo pisala.

⁵² Ekman (1953) piše o obliku *-raq*, alomorfu sufiksa *-rak*, koji se dodaje na osnovu koja se završava konsonantom. Ovaj alomorf je bio u upotrebi samo u starom anadolijskom turskom, a tragovi se mogu naći i u pojedinim turkijskim dijalektima (Eckmann 1953: 50-51).

Kısararak boylu, kara kuru Nadir Hanım'ın yerinde şimdi şişman denilecek kadar etlenmiş bir hanım var.

(M. Ş. Esendal, GTS)

Ma mestu oniže, crnomanjaste gospođe Nadir, sada je tu jedna popunjena gospođa za koju bi se čak moglo reći i da je debela.

Neke od leksikalizovanih oblika sa sufiksom *-rak* predstavljaju sledeći primeri:

dış + rak > dışrak 'egzoteričan'

iç + rek > içrek 'ezoteričan'

dış + rak + çı +lık > dışrakçılık 'egzoterija'

iç + rek + çı +lık > içrekçili 'ezoterija' (Zülfikar 1991: 136).

Osim manjeg broja pridevskih izvedenica koje gradi kao samostalan sufiks, *-rak* je svoje mesto našao i u sufiksu *-(i)mtırak*.

4.3. Sufiksi za unošenje semantike sličnosti (*benzerlik / benzetme ekleri*)

Kada je reč o modifikaciji značenja prideva u turskom jeziku, uočava se odsustvo jedinstvenog mišljenja po pitanju određivanja vrsta opisnih prideva prema značenju. Lingvisti su pokušavali da na neki način klasifikuju proste i izvedene prideve, ili sufikse za izvođenje prideva prema njihovoj funkciji. Ta neusaglašenost je posebno vidljiva u vezi sa sufiksima za deminuciju i za izvođenje prideva kojima se iskazuje da je pojam koji označava taj modifikovani pridev zapravo sličan onome što znači motivna reč.

Pišući o različitim činiocima koji učestvuju u deminuiranju u srpskom jeziku Grickat (1995: 30) pominje i tvorbenu i značenjsku fluidnost u istorijskom trajanju jezika. Isto se svakako može reći i za turski jezik. Određeni turski tvorbeni sufiksi su se vremenom menjali (kod nekih je značenje bivalo prošireno, kod ponekih suženo, a kod pojedinih nastavaka se razvijalo drugačije značenje od prvobitnog).

Sufiksima *-msi* i *-sı* se u turskom jeziku prvenstveno iskazuje opšta sličnost, posebno kada su u pitanju imenice, u primerima poput *dalgamsı* 'talasast, koji podseća na talase' ili *erkeksi* 'muškobanjast, poput muškarca' i sl. Tada ovi sufiksi u osnovi nose značenje *gibi, -e benzer, -i andıran, -a yakın, -a çalar* 'kao, poput, nalik na, koji podseća na', pri čemu se vrši jedna vrsta poređenja. Međutim, daljom semantičkom analizom moglo bi se doći do zaključka da se upotrebom ovih sufiksa u pojedinim slučajevima ostvaruje i slabiji stepen svojstva osnovne reči, tačnije manji stepen prisustva osobine. To posebno važi za reči koje označavaju boje i ukuse.

Jedan od prvih lingvista koji je govorio o posebnog kategoriji sufiksa sa značenjem sličnosti, približnosti jeste Banguoğlu (1957). U radu *Türkçede Benzerlik Sıfatları* on analizira sufikse koji u pridevske izvedenice koje označavaju boje i ukuse unose semantiku umanjenja i sličnosti: *-msi, -mırak, -ce, -çil* i *-rek* (Banguoğlu 1957: 14-15). Međutim, pored naziva boja i ukusa, sufiks *-msi* gradi mnoge druge prideve koji nose semantiku sličnosti, stoga Banguoğlu smatra da bi trebalo da se razmisli i o posebnoj kategoriji prideva sa semantikom sličnosti, paralelno sa kategorijom pridevskih deminutiva (Banguoğlu 1957: 16).

U pojedinim radovima nailazimo na oprečna mišljenja u vezi sa kategorijom deminucije i kategorijom značenja sličnosti. U radu *Benzetme-benzerlik ve Bu Kavramları Sağlayan Ekler Üzerine* Özçelik (2004) preispituje kategorizaciju derivacionih sufiksa *-ca, -cıl, -man, -(i)msı, -(i)mtırak, -sı* i *-sıl* datu u jednom broju gramatika turskog jezika i lingvističkih terminoloških rečnika. Naime, autor navodi da su ovi sufiksi ili neki od njih u lingvističkoj literaturi svrstavani u kategoriju deminutivnih sufiksa, uprkos činjenici da se navedeni sufiksi na prvom mestu

upotrebljavaju za iskazivanje semantike sličnosti (Özçelik 2004: 145-147). Özçelik zaključuje da je najispravniji metod da se pri uvrštavanju sufiksa u određenu kategoriju daju sva njegova značenja, počev od onog najčešćeg, kao i to da je pogrešno davati naziv nekom sufiksu isključivo prema jednoj njegovoj značenjskoj funkciji (Özçelik 2004: 153).

Jedan rad novijeg datuma u kojem se govori o sufiksima koji se upotrebljavaju u funkciji unošenja semantike sličnosti je i rad *Türkiye Türkçesinde Benzerlik İşleviyle Kullanılan Ekler* autorke Seldžen Čifdži (Çifci 2016). U ovom radu autorka je s tvorbenog i semantičkog stanovišta analizirala sve leksičke jedinice i primere sa sufiksima *-ca*, *-(i)msi*, *-(i)mtirak*, *-rak* i *-sı* ekscerpirane iz *Rečnika turskog jezika* (2011) i gramatika. Kategorizaciju nastavaka je izvršila prema službi u kojoj su ti nastavci najproduktivniji, na osnovu čega donosi zaključak da se navedeni analizirani sufiksi upotrebljavaju u funkciji unošenja semantike sličnosti putem stepena približnosti („*yakınlık derecesiyle benzerlik*” işlevli kullanımı). Kao cilj istraživanja autorka navodi potrebu za formiranjem nove kategorije u turskom jeziku – *Türkçede Benzerlik Kategorisi* (Çifci 2011: 191).

4.3.1. Sufiks *-mtirak* (*-ımtirak*, *-imtirak*, *-umtirak*, *-ümtirak*)

Sufiks *-(i)mtirak* se ubraja u grupu nastavaka za sličnost, približnost (*benzerlik*, *yakınlık*). Međutim, mnogi lingvisti ovaj sufiks svrstavaju i među deminutivne sufikse za izvođenje prideva (Deny 1943: 311; Korkmaz 2009: 377; Gencan 2007: 223, Lewis 2000: 58; Hengirmen 2002: 136 i dr.).

Sufiks *-(i)mtirak* nije postojao u staroturskom, već se javlja u poslednjem razdoblju zapadnog turskog (Ergin 2013: 171). S obzirom na to da je većina sufiksa u turskom jeziku jednosložna, sufiks *-(i)mtirak* zapravo poreklom predstavlja složeni sufiks, čije su sastavne vezane morfeme vremenom srasle. Kao što smo već videli, u starom anadolijskom turskom su se za funkciju unošenja sličnosti ili približnosti upotrebljavali sufiksi *-(i)mti* i *-(i)mtik*, a za sufiks *-(i)mtirak* se pretpostavlja da je nastao dodavanjem sufiksa *-rak* upravo na jedan od ta dva nastavka (Korkmaz 2009: 60; Ergin 2013: 172). Spada u slabije produktivne sufikse savremenog turskog jezika.

Osnova ovog sufiksa podrazumeva jednu vokalnu varijantu *-mtirak*⁵³, u kojoj učestvuju samo vokali zadnjeg reda *ı* i *a*, pa se u tom fonetskom obliku i dodaje na osnovu koja se završava vokalom:

mavi + *mtirak* > *mavimtirak* 'plavičast, plavkast'
sarı + *mtirak* > *sarımtirak* 'žučkast'
acı + *mtirak* > *acımtirak* 'ljutkast, gorkast'
ekşi + *mtirak* > *ekşimtirak* 'kiselkast'

Međutim, ukoliko se ovaj sufiks dodaje na tvorbenu osnovu koja se završava konsonantom, onda se između osnove i sufiksa ubacuje zatvoreni vokal (*ı*, *i*, *u* ili *ü*) koji ih povezuje, i koji prati vokalnu harmoniju u odnosu na poslednji vokal u osnovi:

beyaz + *ı* + *mtirak* > *beyazımtirak* 'beličast'
yeşil + *i* + *mtirak* > *yeşilimtirak* 'zelenkast'
boz + *u* + *mtirak* > *bozumtirak* 'sivkast'

⁵³ U *Gramatici turskog jezika* Luis daje oblik *-mtrak* i navodi da se u obliku *-mtrak* čini da je u pitanju epentetički vokal, ali da to može biti i preživeli oblik neke starije forme (Lewis 2000: 55).

Sufiks *-(i)mtırak* služi za izvođenje pridevskih umanjjenica kojima se kazuje sličnost, približna nijansa. Kao što se može videti iz navedenih primera, dodaje se na reči koje označavaju boje i ukuse, stoga je njegova produktivnost vrlo ograničena.

Na srpski jezik se najčešće prevodi pridevima izvedenim pomoću sufiksa *-ast*, *-kast*, *-ičast*, tačnije onim sufiksima koji označavaju umanjeni stepen izraženosti osnovne osobine ili vrše službu unošenja semantike sličnosti.

Nedense acımtırak değil de çocuksu bir sesle söyledi bunu.

(P. Kür, HH, 101)

Iz nekog razloga je to rekao ne gorkim, već nekim detinjastim glasom.

Acımtırak bir gülümseme belirmişti adamın yüzünde.

(P. Kür, HH, 150)

Na čovekovom licu se primetio nekakav pomalo bolan osmeh.

[...] *Kavakların kulçıkları sarımtırak yaprakların altında kaldı.*

(N. Hikmet, BŞ, 868)

Mace topole ostale su pod žučkastim lišćem.

Iako je uobičajeno da se sufiksom *-(i)mtırak* grade pridevske izvedenice, beležimo slučaj kada se daljom derivacijom od izvedenog prideva gradi glagolska osnova.

Ya da uçak yolculuğunun yüzde ve vücutta yarattığı çöküntünün (el-ayak büyümesi, göz küçülmesi, saçlarda ve kaslarda ölgünlük, cildin sarımtıraklaşması gibi) izleriydi onu yıpranmış gösteren.

(P. Kür, HH, 129)

Ili su to možda bili tragovi lošeg stanja koje putovanje avionom ostavi na licu i telu (kao što su otečene šake i stopala, skupljene oči, umrtvljenost kose i iznemoglost mišića, koža koja postaje žučkasta) učinili da izgleda tako iscrpljena.

U datom primeru sintagme *cildin sarımtıraklaşması* je od izvedenog prideva *sarımtırak* 'žučkast' formirana glagolska imenica, tačnije skraćeni infinitiv *sarımtıraklaşma* koji označava 'pojavu kada neko ili nešto dobija žučkastu nijansu'. Ovaj oblik predstavlja skraćeni infinitiv glagola *sarımtıraklaşmak* 'postati žutast / žučkast' koji nije zabeležen ni u jednom rečniku turskog jezika.

sarımtırak + laş + ma

pridev + tvorbeni sufiks za izvođenje glagola + skraćena infinitivna osnova

4.3.2. Sufiks *-msı* (*-msi*, *-msu*, *-msü*, *-ımsı*, *-ımsi*, *-ımsu*, *-ümsü*)

Sufiks *-msı* se najčešće ubraja u grupu sufiksa koji učestvuju u građenju prideva sa značenjem sličnosti – *benzetme / benzerlik ekleri*. Ovaj sufiks se dodaje na imenice (*ağaç > ağacımsı*) i prideve (*bayat > bayatımsı*) koji se završavaju vokalom ili konsonantom. Podleže zakonu vokalne harmonije. Zulfikar (Zülfikar 1991: 129) ističe da se sufiks *-msı* češće dodaje na dvosložne nego na jednosložne lekseme (ređe: *al* 'crven' > *alımsı*, *ak* 'beo' > *akımsı*).

Ovim sufiksom se na prvom mestu izvode pridevi koji označavaju sličnost. Sličnost s motivnom imenicom se uspostavlja prema raznovrsnim osobinama: izgledu, obliku, obeležju, sastavu, boji, ukusu i sl.

dalga + msi > dalgamsı 'talasast, valovit'
iğne + msi > iğnemsı 'poput igle, igličast'
hamur + umsu > hamurumsu 'testast, poput testa'

Sufiks *-msı* gradi pridevske umanjenice kada se doda na reči koje označavaju boje i ukuse i tada ima značenje deminucije, tačnije, ublažavanja ili označava približnu boju ili ukus, nijansu boje ili ukusa. Dakle, u ovom slučaju i deminutivnost, pored sličnosti, spada u deo semantičkog sadržaja prideva.

sarı + msi > sarımsı 'žućkast'
mavi + msi > mavımsı 'plavičast'
kırmızı + msi > kırmızımsı 'crvenkast'
acı + msi > acımsı 'ljutkast'
tatlı + msi > tatlımsı 'slatkast'
ekşi + msi > ekşımsı 'kiselkast'

Yüzünü elleriyle örtmüş, saçlarını da ellerinin üstüne düşürmüştü. Uzun, dalgalı, mavımsı parıltıları olan simsiyah saçlar...

(P. Kür, HH, 138)

Pokrila je lice rukama, a kosu je pustila da joj pada preko ruku. Ta duga, talasasta zift crna kosa s plavičastim odsjajem...

Sinemaların afişlerinde insanı tedirgin eden acımsı bir yalnızlık vardı.

(T. Dursun K., SO, 29)

Na bioskopskim posterima je postojala nekakva pomalo bolna usamljenost koja je čoveka uznemiravala.

En korkunç yeri göz çukurları idi. Dipleri hala pembemsi idi.

(S. F. Abasıyanık, SH, 59)

Najstrašnije su mu izgledale očna dna. Očna dna su mu još bila ružičasta.

Bir geminin ambarında mazot, makine yağı, deniz, ekşımsı ve tatlı balık kokan, lombozlarından ışık süzülen loş bölmede, üstü çentik çentik tahta masanın başında, hayatında yattığı tek İsveçli olan Astridi hünerli ellerini uzatıyordu ona.

(Z. Livaneli, BKBABÖ, 18)

U skladištu jednog broda, u polumračnom odeljku kroz čije se svetlarnike probijala svetlost, u odeljku koje je mirisalo na mazot, mašinsko ulje, more, kiselkastu i slatku ribu, za stolom čija je površina bila izrezbarena, svoje spretne ruke pružala mu je Astrid, jedina Šveđanka s kojom je u životu spavao.

[...]
azıcık tehlikesiz
azıcık tehlikeli
yâni serüvenimsi
-ne bileyim
sıcacık bir köşecik!

[...]

(H. H. Korkmazgil, KVŞ, Simon Dö Bovuar'a Apaçık Mektup, 145)

[...]

pomalo bezopasno

pomalo opasno
to jest pomalo avanturističko
- otkud znam
jedno tako toplo čoše!
[...]

Yine de üzgün; ama tatlımsı bir üzüntü bu, kahredici değil, yerleşik.

(Y. Atılgan, AA, 24)

Pa ipak je bila tužna; ali to je bila pomalo slatka tuga, ne ona koja razara, nego ona koja se ukorenila.

Osim navedene upotrebe ovog sufiksa u opštoj leksici turskog jezika, sufiks *-msı* je zastupljen i u stručnoj leksici. Javlja se kao ekvivalent za francuski sufiks *-ide*, u rečima koje predstavljaju sinonime pojedinih arapskih leksema sa nisbom (*-î*) kao i u rečima koje označavaju podred životinjskih ili biljnih vrsta:

*maden + imsi > madenimsi*⁵⁴ 'metalni; metaloid' (fr. metaloide)
sedef + imsi > sedefimsi (= sedefî) 'sedefast'
kedi + msi + ler > kedimsiler 'životinje iz podreda mačaka'

4.3.3. Sufiks *-sı* (*-si*, *-su*, *-sü*)

Sufiks *-sı* se, pored sufiksa *-msı* i *-mtırak*, najčešće svrstava u grupu sufiksa sa semantikom sličnosti, približnosti. Sufiks *-sı* se dodaje samo na imenice i prideve koji se završavaju konsonantom⁵⁵ kako se ne bi pomešali sa alomorfom prisvojnog sufiksa 3. lica jednine *-sı* (*-si*, *-su*, *-sü*).

badem + sı > bademsı 'poput badema, koji podseća na badem, bademast'
yılan + sı > yılsı 'koji podseća na zmiju, zmijast'

Poreklo ovog sufiksa se vezuje za sufiks *-sığ* koji je bio u upotrebi još uperiodu staroturskog. Prema Korkmaz, sufiks *-sı* ima deminutivnu službu koju ostvaruje putem poređenja i nalaženja sličnosti (Korkmaz 2009: 381).

Najčešće se dodaje na imenice koje se upotrebljavaju u funkciji prideva, kao i na manji broj prideva.

erkek + sı > erkeksi 'muškobanjast'
çocuk + su > çocuksu 'nalik na dete, poput deteta, detinjast'
örümcek + sı > örümceksi 'paučinast, nalik na paučinu, poput paučine'

⁵⁴ Sinonimi su *madensi*, *metalsı*.

⁵⁵ Prema Korkmaz (2009: 381), sufiksi *-sı* i *-msı*, zapravo, potiču iz istog izvora, s tim što se prvi generalno dodaje na reči koje se završavaju suglasnikom (*kadınsı*, *erkeksi*), a drugi na reči koje se završavaju samoglasnikom (*acımsı*, *borumsu*, *cücemsi*, *deremsi*, *eğşimsi*, *incemsi*, *köylümsü*, *tatlımsı*, *tuzlumsu*). Međutim, danas se nastavak *-msı* ne dodaje samo na reči koje se završavaju samoglasnikom već i na one koje se završavaju suglasnikom. U tim slučajevima se između tvorbenne osnove, tj. motivne reči i sufiksa ubacuje, u skladu sa zakonom vokalne harmonije, jedan od vokala *-ı*, *-i*, *-u*, *-ü*: *beyaz > beyazımsı*, *esmer > esmerimsi*, *kızıl > kızılımsı*, *dolap > dolabımsı*, *mektup > mektubumsu*, *orman > ormanımsı*, *pembe > pembemsi*...

Za razliku od sufiksa *-msı* koji ima istu funkciju, sufiks *-sı* nije produktivan za građenje izvedenica od naziva za boje i ukuse. U rečniku TDK zabeležen je samo primer *kızılsı* 'crvenkast', dok u turskom rečniku A. Puskuluoglu nalazimo i pridev *kekresi* kao sinonim za *kekremsi* 'kiselkast'.

Ovaj sufiks se koristi za izvođenje prideva koji nose određeni stepen nekog svojstva. Iako najveći broj lingvista ovaj sufiks ne svrstava među deminutivne, prema jednom broju lingvista ovaj sufiks, kao i sufiksi *-msı* i *-mtırak*, gradi izvedenice koje, zbog unošenja semantike blage sličnosti, u odnosu prema motivnoj reči nosi nijansu deminutivnosti, ublažene osobine (Korkmaz 2009: 381; Lewis 2000: 58; Deny 1943: 311; Gencan 2007: 223; Hengirmen⁵⁶ 2002: 136; Bilgegil 1982: 194; Čaušević 1996: 440 i dr.).

Bu adam aptalsı görünümü ve çocuksu tavırlarıyla insanın kafasında bir soru yaratıyor.
Ovaj čovek svojom budalastom pojavom i detinjastim ponašanjem tera čoveka da se zapita.
(Z. Korkmaz, TTG-ŞB, 381)

Bir an sokağa düşen güneş ışıklarında bir kırılma, bir oynaşma oldu. Altın sarısı, ipeksi buklerle dolu bir baş, ağaçların dallarının arasından Rüya Sokağı'na eğildi.
(N. Eray, AABO, 41)

U jednom trenutku su se prelamali i igrali zraci sunca koji su padali na ulicu. Glava puna zlatno-žutih svilenkastih uvojaka spustila se u Ulicu snova kroz krošnje drveća.

Kavaklardan daha açık, daha gümüştü bir gökyüzü vardı tepede.

(E. Öz, CK, 36)

Na brdu je nebo bilo svetlije od topola, srebrnastije.

Çocuksu bir inat demek daha mı doğru? Ama, önceden planlanmış bir yolculuğu böyle pat diye yarıda kesmek, çocuksu bir inattan daha fazla bir şeyler gerektirmiyor mu?
(P. Kür, HH, 7)

Zar je tačnije reći detinjasta tvrdoglavost? Zar nije potrebno nešto malo više od detinjaste tvrdoglavosti da bi se tek tako kao grom iz vedra neba napola prekinulo unapred isplanirano putovanje?

Zalim, mavi gözleri, ipeksi tüyleri, üçgen yüzü, büyük kulakları ve uzun kuyruğu, kendi türünün en muhteşem örneği olması için yetip artıyordu bile.

(Z. Livaneli, BKBABÖ, 34)

Njene zločeste, plave oči, svilenkasta dlaka, trouglasto lice, velike uši i dugačak rep bili su dovoljni, čak i više od toga, da je učine najboljim primerkom svoje vrste.

S obzirom na to da imaju istu funkciju, sufiksi *-sı* i *-msı* u pojedinim slučajevima mogu da se dodaju na istu reč i tako daju isto značenje: *sedefsi* = *sedefimsi* 'sedefast', *metalsı* = *metalimsi* 'metalast, koji podseća na metal' i sl. Kao i sufiks *-msı*, i sufiks *-sı* učestvuje u stvaranju stručnih termina (*köksü* 'polukoren, rizoid').

⁵⁶ Hengirmen (2002: 136) u deminutivne sufikse ubraja *-ca*, *-cik*, *-ımsı* i *-ımtırak*, ne navodeći sufiks *-sı*. Bilgegil (1982: 194) takođe ne navodi sufiks *-sı* u toj funkciji.

4.4. Dalja deminucija u turskom jeziku

U književnim delima se može naići na retke primere deminucije drugog stepena koja podrazumeva nadovezivanje istovetnih deminutivnih sufiksa jedan na drugi. Primeri koje smo zabeležili čine osnovna, tj. motivna reč i udvostručen deminutivni sufiks *-cik*.

deminucija prvog stepena:

ufak + cik > ufacik

deminucija drugog stepena:

ufacik + cik > ufacıcık

Kao što je slučaj i kod prvostepene deminucije kada se pri sufiksaciji gubi finalno *k* iz motivne reči, tako i pri dodavanju drugog deminutivnog sufiksa u drugostepenoj deminuciji dolazi do gubljenja suglasnika *k* iz prvog deminutivnog sufiksa *-cik*.

ufa(k) + cı(k) + cik > ufacıcık

Zaten şu katarıcıkken, ufacıcık bir çocukken bir yürekliydi o!

(Y. Kemal, İM3, 244)

Ionako je bio srčan još dok je bio ovolicki, dok je bio malo malecno dete (malecko detence).

Drugi, istovetni deminutivni sufiks dodat je na deminutivni pridev kojim je već ostvareno pojačano značenje motivne reči (koja, pak, sama po sebi označava nešto malo ili sićušno u kvantitativnoj sferi). Rezultat ove dvostruke sufiksacije je pridev koji još više pojačava i ističe značenje prvostepeno izvedenog prideva. *Ufak* znači 'sitan, mali', *ufacık* 'sićušan, majušan', dok bi *ufacıcık* moglo da se na srpski prevede pridevom 'sićušan, majušan' i deminutivom imenice ispred koje stoji⁵⁷, ili samo pridevom 'sićušan', ukoliko je imenica izostavljena.

Küçücük küçücük mavi kelebekler, her birisi mine çiçekleri kadar, ufacıcık...

(Y. Kemal, İM3, 215)

Majušni plavi leptiri, svaki je poput verbene, sićušan...

Kako se može videti iz datih primera, ovaj vid deminucije se javlja samo kod prideva, dok u proučavanju izvorima nismo imali prilike da naiđemo na istu ili sličnu dvostruku deminuciju kod imenica, prideva ili nekih drugih vrsta reči. Takođe je važno istaći to da ni gramatička ni leksikografska literatura ne beleže primere ovakve deminucije drugog stepena.

Dvostruki deminutivi mogu biti formirani spajanjem sufiksa *-ca* i *-cik*, kao i sufiksa *-cak* i *-cik*.

Bir küçücük kurşun kalemlle şuncacık bir kağıt parçasının olmaması, "fikir" denilen insan varlığındaki en üstün kudreti sulandırıp dağıtmakta, hiçbir işe yaramaz hale getirmekteydi.

(K. Tahir, EŞİ, 394)

Činjenica da nije bilo ni najmanje grafitne olovke kao ni tolickog parčeta papirića, razvodnjavala je i rasturala najveću moć koja postoji u ljudskom postojanju, a koju nazivamo „idejom“, i dovodila je do toga da ne služi ničemu.

⁵⁷ Iako bi ovakav ponuđeni prevod predstavljao pleonazam, on bi, po našem mišljenju, u ovakvim slučajevima bio upotrebljen opravdano, s obzirom na to da je autor i ciljao ka ekstremno pojačanom značenju motivnog prideva upotrebivši dvostruku deminuciju.

4.5. Netipična deminucija u turskom jeziku: *yarı* i *yarım*

O netipičnoj deminuciji u srpskom jeziku pisala je Ristić (2012), analizirajući složenice sa prefiksima sa značenjem kvantifikacije. Prema Ristić, uz tvorbene procese intenzifikacije, „u srpskom jeziku se odvijaju i tvorbene procesi deintenzifikacije, različitog vida ublažavanja sadržaja, što se u korpusu novih речи potvrđuje velikom produktivnošću deintenzifikatora polu-“ (Ristić 2012: 13).

S obzirom na to da je i u turskom jeziku situacija slična, po tom pitanju se može povući paralela između turskog i srpskog jezika. Naime, u turskom se, kao pandan srpskom prepozitivnom konstituentu 'polu-', javljaju lekseme *yarı* ('pola, polovina') i *yarım* ('pola, polovina'). One se upotrebljavaju za označavanje „polovine nečega u odnosu na preostali deo“ (Čaušević 1996: 184), tj. za označavanje „neodređenog, prelaznog stepena u ublažavanju sadržaja“ (op. Ristić 2012: 13). Klajn piše o dva značenja konstituenta 'pola-' u srpskom: ta značenja su „половина (нечега)“ i „половичан, делимичан, недовољан, недовршен“ (Klajn 2002: 81).

Lekseme *yarı* i *yarım* mogu stajati samostalno (*yarıda kalmak* 'ostati nedovršen'; *yarım kilo peynir* 'pola kilograma sira', *yarı buçuk* 'vrlo malo, neznatno'), ali u slučaju kada odgovaraju složenicama 'polu-' u srpskom jeziku, onda su u funkciji atributa. Sa rečima ispred kojih stoje grade imenice, prideve i priloge. U turskom jeziku su reči stranog i domaćeg porekla podjednako zastupljene u ovakvim konstrukcijama.

Konstrukcije s leksemama *yarı* i *yarım* mogu imati sledeća značenja:

a) polovina nečega:

'polulopta' *yarım küre* / *yarı küre*⁵⁸, 'polumesec' *yarım ay*, 'polufinale' *yarı final*, 'polugodište' *yarı yıl*, 'polukrug' *yarım daire*...

b) značenje nedovoljnog stepena svojstva (značenje prelaznog stanja, slabo izražen stepen, mešanje nijansi, nedovršenost, nepotpunost, delimičnost, neodređen stepen verovatnoće):

'polusan' *yarım uyku*, 'poluistina' *yarı gerçek*, 'polumrak, polutama' *yarı karanlık*, 'poluosmeh' *yarı gülücük*, 'poluostrvo' *yarımada*⁵⁹, 'polubog' *yarı tanrı*, 'polumrtav' *yarı ölü*, 'polugo' *yarı çıplak*, 'poluotvoren' *yarı açık*, 'poluzatvoren' *yarı kapalı*, 'poluprofesionalno' *yarı profesyonel*, 'polulud' *yarı deli*, 'poluproizvodi' *yarı mamuller*, 'polučovek' *yarım adam*, 'poluprovidan' *yarı transparan*, 'poludobrovoljno' *yarı gönüllü*, 'polufeudalan' *yarı feodal*...

Fuat Bey kızın söylediği yabancı türküyü bir zaman gözleri yarı kapalı dinledi.

(K. Tahir, EŞİ, 87)

Gospodin Fuat je neko vreme poluzatvorenih očiju slušao stranu pesmu koju je devojka pevala.

Memed yarı deli zaten...

(Y. Kemal, İM1, 91)

Memed je ionako polulud.

Kamil Bey, yarı karanlık yer altı odasını birden doldurup solukarını kesen umutsuz yalnızlığın ortasında kalakalmıştı.

(K. Tahir, EŞİ, 463)

⁵⁸ Važeći pravopis turskog jezika propisuje odvojeno pisanje složenih reči čiji je prvi konstituent leksema *yarı* i *yarım*, dok je u praksi приметna tendencija ka spojenom pisanju.

⁵⁹ Leksema *yarımada* je, za razliku od njoj sličnih, jedna od retkih leksema koja se posmatra kao složenica.

Gospodin Kamil je odjednom ostao u sred beznadežne samoće koja je odjednom ispunila njegovu polumračnu sobu u suterenu ostavljajući ga bez daha.

Esmer, kocaman gözlü, yarı çocuksu, iki günlük kadın bir gülümsemeydi.

(T. Dursun K., OSS, 65)

Bio je to osmeh poludetinjaste žene udate tek dva dana, smeđih krupnih očiju.

Nepotpunost, nedovršenost, nedovoljnost, kao relativni kvantifikator ukazuje na negativnu asocijaciju koja se odnosi na značenje osnovne reči (značenje osnovne reči može biti neutralno, pozitivno ili negativno).

yarım adam 'polučovek', *yarı ağlamsı* 'poluplačljivo'

Demek, Anadolu, maddesiyle, insanıyla, ruhuyla hiçbir dayanağı olmayan yarı ölümler ülkesi...

(K. Tahir, EŞİ, 48)

Znači, Anadolija je zemlja polumrtvih koja nema ni na šta da se osloni sa svojim materijalnim, svojim ljudima, svojim duhom...

4.6. Turski deminutivni sufiks *-cik* u srpskom jeziku

Intenzivan jezički kontakt turskog (osmanlijskog) i srpskog jezika ostvaren je tokom viševjekovne vladavine Osmanlijskog carstva na prostorima Balkana. Uticaj turskog jezika na srpski najvidljiviji je na polju leksike, o čemu najbolje svedoči rečnik turcizama⁶⁰ A. Škaljića „Turcizmi u srpskohrvatskom – hrvatskosrpskom jeziku“ (1985) koji sadrži 8742 leksičke jedinice ekscerpirane iz literature i narodnog govora. Međutim, jedan deo uticaja turskog na srpski ispoljava se i na tvorbenom planu i to u vidu tvorbenih nastavaka, među kojima je i deminutivni sufiks *-džik* (*-cik*).

Kada je reč o turskim deminutivnim sufiksima koji su se zadržali u srpskom jeziku, nailazimo samo na sufiks *-džik* (tur. *-cik* / *-cik* / *-cuk* / *-cük*; *-çık* / *-çik* / *-çuk* / *-çük*). Ovaj sufiks spada u grupu manje zastupljenih, za razliku od vrlo produktivnih drugih turskih sufiksa poput *-čija* / *-džija* (od *-çi* / *-ci*), *-luk* (od *-lik*), *-lija* (od *-li*) i *-ana* (od *-hane*).

Ovaj deminutivni sufiks turskog porekla se u srpskom jeziku zadržao samo u fonetskoj varijanti *-džik* (*-cik*). Turski konsonant *c* je, iako se izgovara kao glas između dž i đ, tj. kao meko dž ili tvrdo đ, u srpski prešao u vidu najbližeg parnjaka dž, dok ostale vokalne i konsonantske varijante ovog deminutivnog sufiksa ne postoje (preostalih sedam alomorfni oblika u turskom su *-cik* / *-cuk* / *-cük*; *-çık* / *-çik* / *-çuk* i *-çük*).

P. Radić (2001), jedan od proučavalaca turskih leksičkih uticaja u oblasti tvorbe reči, ističe činjenicu da „srpskohrvatski narodni govori poznaju obrazovanja sa sufiksom *-džik* u ograničenom obimu“, navodeći sledeće primere preuzete iz rečničkog korpusa: 'amamdžik' (mali amam), 'buredžik' (vrsta jela), 'duvardžik' (zid između sobe i odeljenja u kući u kojem se kuva), 'kazandžik' (mali kazan), 'limundžik' (vrsta biljke) i 'hurmadžik' (vrsta slatkiša) (Radić 2001: 106-107).

Dalje govoreći o sufiksu *-džik*, Radić navodi oblik *-džika* u mocionoj formi (u reči 'kadundžika' - ženica, gospođica, kadunica / tur. *kadıncık*), zatim navodi pojavu sufiksa *-džik* u narodnim govorima u imenima dečjih igara u kosmetskim srpskim govorima ('beštašadžik', 'gudžadžik', 'pločadžik', 'snašadžik' itd.), daje primere koji su ušli u literarne tekstove, a koji se takođe sreću u ograničenom broju ('kapidžik' - mala vrata na ogradi dvorišta, bašte ili na ogradi između susednih kuća; 'hamamdžik' - domaće, kućno kupatilo), kao i hibride 'sobadžik' (soba za

⁶⁰ Pod turcizmima se podrazumevaju reči koje su iz turskog, arapskog i persijskog jezika ušle u srpski (srpskohrvatski) jezik posredstvom turskog u periodu intenzivnih jezičkih kontakata u doba osmanlijske vladavine.

sanduke i odijela uz veću sobu) i 'biserdžik' (metaf. vrsta sitnog veza vez sa sitnim bodovima po platnu sličnim sitnom biseru) (Radić 2001: 107).

Pišući o sufiksu -džik, Klajn (2003: 208) daje reč „капиџик (са скраћеном основом⁶¹ именице *капија*), 'мала врата на огради између суседних кућа'” као практично једину са суфиксом -džik deminutivnog значења, али такође упућује и на Радића дајући неке од његових наведених примера.

Екскерпиралући турџизме из рукописне збирке рећи Димитрија Џемерикића, Призренца, који је лексичку грађу сакупљао у првој половини 20. века из старијег стања српског призренског говора, S. Petrović (2012) наводи да су „у Чемериџићевој збирци потврђене [...] само две речи са овим суфиксом: *амамџик* и *капиџик*. Како за обе постоји одговарајући турски етимон, а продуктивност овог суфикса са речима нетурског порекла није велика, може се рећи да је ово једини од овде разматраних суфикса који се није осамосталио као творбена морфема у овом српском говору“ (Petrović 2012: 348).

Ако се узме у обзир чињеница да је Призрен одувек био познат као multilingualna заједница више народа, међу којима су најбројнији били Турци (у SFRJ познати као турска народност), изненађује постојање малог броја турџизама са deminutivним суфиксом у српском језику, иако су турски deminutivни суфикси били прилично присутни у ословљавању и свакодневном комуникацији.

⁶¹ У питању је изведенка настала од турске рећи *капи* (врата) која је примила deminutivни суфикс -џик: *капиџик* (мала врата, вратанца).

5. SEMANTIKA DEMINUTIVA U TURSKOM JEZIKU

Denotativno značenje deminutiva podrazumeva kvantitativnu sferu, tj. umanjenu veličinu, manju dimenziju, smanjeni obim neke realije. U zavisnosti od semantičke kategorije osnovnih imenica realizuju se i deminutivna [...] značenja (Jurafsky 1996: 546).

diken 'trn, bodlja'
dikencik (značenje: *küçük diken*) 'trnić, bodljica'

Tepeciğe koştu...

(Y. Kemal, FSKAB, 132)

Otrčao je prema brežuljku...

S druge strane, deminutivi predstavljaju i reči subjektivne ocene. Sud se donosi na osnovu lične procene.

Kısaca boyluydu.

(S. F. Abasıyanık, SH, 108)

Bio je onižeg stasa.

O zaman fark ettim adamdaki tuhaflığı, adamın yüzü maviydi. Mavimsi. Mavi çalar gibi, belli bir açıdan bakınca mavi.

(E. Temelkuran, DÜK, 188)

Tada sam primetila to što je bilo neobično kod tog čoveka – lice mu je bilo plavo. Plavičasto. Kao da je vuklo na plavo, plavo kad se posmatra iz određenog ugla.

5.1. Imenički deminutivi

U osnovi imeničkog deminutivnog sufiksa *-cik* je značenje 'malo' koje se prvenstveno vezuje za malu veličinu ili slab intenzitet, a zatim i značenje 'mio, drag, sirot' koje se vezuje za hipokorističnost, ekspresivnu ocenu. Samostalni hipokoristički sufiksi su *-cağız* i *-cığaz* koji u sebi nose seme 'sirot, jadan, skroman, drag'. U derivaciji učestvuje i sufiks *-ca*, kao i sufiks *-cak* koji se beleži u manjem broju primera.

Međutim, semantika deminutiva kojima se označavaju ljudska bića, kako je u srpskom primetio Jovanović (2010), vezuje se za sadržaje odnosa gde se „размера умањујуће / увећавајуће” концептуализује као параметар вредновања, оцене и статуса“ (Jovanović 2010: 83). U turskom jeziku je takođe primetno da se deminucijom imenica koje označavaju osobe, pored hipokorističkog značenja i sažaljenja, realizuju i značenja koja se vezuju za negativnu subjektivnu ocenu: ništavan, beznačajan, prezriv, koji nije vredan poštovanja, i sl.

Značenje deminutiva se realizuje na nivou teksta.

5.1.1. Značenjske kategorije imeničkih deminutiva u turskom jeziku

Deminutivi u kategoriji ljudskih bića: *annecik* 'mamica, majčica, mama', *babacık* 'tatica, taja, tata', *yavrucak* 'detence, čedo', *adamcık* 'čovečuljak', *oğlancık* 'dečkić', *doktorcuk* 'doktorčić', *hocacık* 'profesorčić', *Almancık* 'Švaba', *adamcağız* 'siroti, jadan čovek', *kadıncağız* 'sirota žena,

ženica', *zavallıcık* 'jadničak', *küçücük* 'mališan, malecka', *memurcuk* 'činovničic', *ihtiyarcık* 'siroti, ubogi starac' ...

Najčešće se razvija hipokoristička semantika. Pored toga, mogu se razviti značenja nipodaštavanja, neuvažavanja i sl.

Almasaymışım da, o babasının evinde yokluk mu görmüş de... yediği önünde yemediği arkasındaymış, rahmetli babacığı pazar sepetini taşıyamazmış doluluktan da Nefise koşa koşa gider yardım edermiş...

(Ş. Yaşar, THKL, 17)

I što li sam kupio, i da li je ona videla nemaštinu kod svojih... Nema čega nije imala, njen pokojni tajo nije mogao da nosi cegere koliko bi bili puni pa bi Nefise odlazila trčeci da mu pomogne.

Sağlıklı insanlar işte böyle uyurlar, diye düşündü Memed, böyle bebecikler gibi sessiz uyurlar.

(Y. Kemal, İM4, 100)

„Eto tako spavaju zdravi ljudi“, pomisli Memed, „spavaju nečujno kao male bebe“.

O kadar ki – o zaman Güldâne on yedisine bile basmamıştı - genç kadıncık, bunu bir dokundurmadır kuruntusuna düşerek... (T. Buğra, YB, 91)

Toliko da je – a tada Guldane nije napunila ni 17 godina – ta mlada ženica upala u zabludu je da je to neka prozivka...

Aklıma o evvelsi günkü Hulusi'nin getirdiği çocuk geldi. Zavallıcık.

(T. Dursun K., H/ RA-E., 230)

Palo mi je na pamet ono dete koje je Hulusi doveo pre neki dan. Jadničak.

Böyle bir suçluyu, çocuğunu geçirme pahasına da olsa salıvermezdi bir memurcuk.

(R. Ilgaz, KG, 122)

Jedan sitan činovnik tako nekog krivca ne bi pustio ni po cenu da mu dete ne prođe godinu.

Emin bey:

- *Adı ne bu herifciğin? Dedi.*

(T. Dursun K., SO, 101)

Gospodin Emin upita:

- *Kako je ime tom čovi?*

Cin ifrit olduğu halde güleryüz göstermek zorunda kalıyor, yerine göre şakalaşmaya bile kalkışıyordu: «Haydi hacı!» diyordu, «Biraz toparlan da koluna Kızlar Koğuşundan birini takip taburcu edeyim seni! Şöyle dişine göre bir hatuncukla beraber!»

(R. Ilgaz, BBA, 83)

Iako je bio besan, morao je da mu se smeši, i čak je, kada je bilo potrebno, pokušavao i da se našali sa njim: „Hajde hadžijo!“, govorio je, „malo se oporavi, a onda da ti dovedem neku sa ženskog odeljenja da te drži pod ruku pa da te pustim iz bolnice! Zajedno sa nekom ženicom po tvojoj meri!“, govorio je.

“Yok, hanımcığım yok, benim bir şey öğrettiğim yok. Nerden öğrenmişse öğrenmiş, bana sordu, ben de ...”

(O. Kemal, EK.S, 128)

„Ma ne, gospođo draga, ne, ništa ga nisam ja naučio. Odakle je naučio – naučio je, mene je pita, a ja ...“

O koyvermediği yarım yarımıcık⁶² adamcıklarla mı?

(Ö. Asaf, KBŞO, 576)

Zar sa tim polu-polovičnim jadnim muškarcima kojima ne daje oduška?

U narednoj rečenici imamo primer ironije i poruge, iskazane dodavanjem deminutivnog sufiksa *-cık* na reč *star* 'zvezda' (tur. *yıldız*), reč stranog porekla koja je ušla u turski kao deo zapadnjačke popularne kulture.

Toplum şımarık starcıklardan iğrendi.

(<https://www.ahaber.com.tr/magazin/2017/08/06/sarkici-yasar-toplum-simarik-starcıklardan-igrendi>)

Ljudima su se smučile razmažene „zvezdice“.

Deminutivi u kategoriji delova tela: *kafacık* 'glavica', *ayacık* 'stopalce, nožica', *elceğiz* '(sirota, mila) rukica', *ayak bileceği* '(nožni) zglobić', *dudakçık* 'usnica', *mideciğez* 'stomačić', *memecikler* 'sike'...

Može se razviti i osnovno, umanjujuće značenje, kao i hipokorističko. Ta značenja mogu biti i neodvojiva.

Hiç olmazsa babalar kalkıp bir açıklama yapsalar kızları, oğulları adına da, Liseli gençler boşuna isim ezberlemek için kafacıklarını yormasalar...

(R. Ilgaz, CC, 104)

Kad bi se barem očevi digli i u ime i svojih kćeri i sinova dali neko objašnjenje, kad ne bi gimnazijalci zamarali svoje glavice uzalud učeći napamet imena...

Takođe se može ostvariti i potcenjivački i omalovažavajući prizvuk.

O küçük beyinciklerinizi yormanıza gerek yok.

Nema potrebe da zamarate te svoje male mozgice.

“Ne bağıryyorsun kızım, ne ağlıyorsun? Bakiim. Ah! Benim güzel kızım büyümüş, memecikleri patlamış. Aman da aman, artık genç kız oluyorsun.”

(D. Asena, KAY, 3)

„Šta vičeš, kćeri, što plačeš? Da čujem. Ah! Moja lepa ćera stasala, porasle joj sikice. Oh bože, postaješ devojčurak. ”

“Peki!” dedi Mustafa, “Şimdi rahatça içebilirim artık. Şöyle demlice bir çay, büyükannenin elceğiyle hazırlanmış!”

(R. Ilgaz, KG, 77)

„U redu”, reče Mustafa, „Sada mogu na miru da pijem. Jedan malo jači čaj pripremljen slabašnim rukama tvoje bake!”

Ayacıklarında yüksek ökçeli terlik gibi, bişey, saçları kıvrır kıvrır...

⁶² Izraz *yarım yarımıcık* 'polovičan, polu-polovičan, nedovršen, napola' predstavlja ekspresivni okazionalizam nastao od udvojene lekseme *yarım* na koju je dodat deminutivni sufiks *-cık*.

(A. Nesin, BK1, 116)

Na njenim malim stopalama nešto poput papuča sa visokim potpeticama, kovrdžave kose...

Ayak bileciğin şişmiş. Onu bile aylar sonra ancak bu akşam bilinçle biliyorum. Özür dilerim Aysel, çok özür dilerim...

(A. Ağaoğlu, H, 195)

Otekao ti je gležnjić. Čak sam posle toliko meseci tek večeras i toga svestan. Izvini, Aysel, jako mi je žao...

Deminutivi u kategoriji životinja: *ayıcık* 'medvedić, meda, meca', *kaplancık* 'tigrić', *kurbağacık* 'žabica', *kedicik* 'maca, mačkica', *kurtçuk* 'crvić; vučko', *kuşcağız* 'ptičica, ptić', *hayvancağız* '(jadna, sirota) životinja', *kuzucuk* 'jagnješce' ...

Ponekad imaju denotativno, a ponekad samo konotativno značenje. Često se ova dva značenja prepliću.

Sabahları gün doğar doğmaz minnettar serçeciklerim, hücremin önünde konsere başlarlar.

(A. Nesin, BK5, 2314)

Svako jutro čim svane, moji zahvalni vrapčići otpočinu koncert ispred moje ćelije.

"İşe her gün aynı çorapla mı gideceğim?" diye kalpli, kurdeleli, ayıcıklı çoraplarımın arasına kendi siyah çorabını koydu.

(pinkfreud, SB, 112)

Rekavši „Zar ću svaki dan da idem na posao u istim čarapama?“ i stavila svoju crnu čarapu među moje čarape sa srcima, mašnicama i medama.

Gemicileri bir korku aldı. Tehlike gerçekten büyüktü. Çünkü hiçkimse, bu küçük hayvancıklara elini süremiyordu.

(A. Nesin, BK1, 424)

Mornare je uhvatio strah. Opasnost je zaista bila velika, jer niko nije smeo da dodirne ove male životinjice.

"... O da söyledi bana bu ada Karınca Adası dedi bir cennet. Demedi bana o bir kuşcağızın yuvası, bir kuşun kafesi, bir insanın hapishanesi..."

(Y. Kemal, FSKAB, 195)

„... i on mi je rekao, ovo ostrvo, Ostrvo Karindža, pravi je raj. Nije mi rekao da je to gnezdo jedne (jadne) ptičice, kavez jedne ptice, zatvor jednoga čoveka...

Deminutivi u kategoriji biljaka: *tomurcuk* 'pupoljak', *yaprıcık* 'listić; latica', *çiçecik* 'cvetić, cvetak', *dalcık* 'grančica', *kökçük* 'korenčić', *filizcik* 'mladica', *kılçık* 'riblja koščica; dlačica'...

Razvija se denotativno ili hipokorističko značenje. Neki oblici su leksikalizovani (*tomurcuk*, *kılçık* itd).

Belli belirsiz, deniz kokusu, ot, çiçek, tomurcuk, kamış kokularını getiren ılık, ince bir yel esiyordu...

(Y. Kemal, FSKAB, 133)

Duvao je neki topao blagi povetarac donoseći neodređene mirise mora, trave, cveća, pupoljaka i trske...

Mehmet çok hayal kuran bir çocuktü. Küçük bir ak çiçeğin rüzgarda kopup uçuşan yapracıkları gibi havada titreşe titreşe yere serpilen karlara bakıp dalmıştı.

(A. Nesin, ADM, 20)

Mehmet je bio dete koje je mnogo maštalo. Zagledao se u pahuljice koje su padale na zemlju trepereći u vazduhu kao raspršene latice/listići malog belog cveta otkinutog na vetru.

Ova, siperler üst üste şişmiş ölülerle dolmuş, hava, toprak, gök, nergis tarlaları, gelincikler, tarlalar dolusu yarpuz, lavanta ölü kokularıyla kokmuş.

(Y. Kemal, FSKAB, 135)

Dolina se ispunila naduvenim mrtvacima sa nagomilanim štitovima, a vazduh, zemlja, nebo, polja narcisa, bulke, polja puna metvice i lavande mirisala su mirisom smrti.

Deminutivi u kategoriji predmeta: *kutucuk* 'kutijica', *kitapçık* 'knjižica; brošura', *iplikçik* 'končić', *şişecik* 'mala flaša, flašica', *pencerecik* 'prozorčić, prozorče', *belgecik* 'dokumentić', *cimbızcık* 'pincetica', *masacık* 'stočić', *deftercik* 'sveščica', *lambacık* 'lampica', *tuvaletçik* 'mala wc-šolja'...

Razvija se denotativno (*masacık* 'stočić, mali sto') ili hipokorističko značenje ((*şirin*) *perdecikler* '(slatke) zavesice').

Nasılsa su, biraz daha güçlü akıyor şimdi; düşün deliklerinden incecik, biraz sert iplikçikler halinde fıskırıyor, teninde varlığını daha iyi duyuruyor.

(A Ağaoğlu, H, 31)

Nekako sada voda teče malo jače; kroz rupice na tušu šiklja poput tanušnih, malo tvrdih končića i na koži joj se jače oseća.

Kapısının üzerinde el genişliğinde bir pencerecik...

(R. Ilgaz, KG, 154)

Jedan prozorčić širine šake iznad vrata...

Pisuar adı verilen tuvaletçikler de pek bir sempatiktir...

(Z. K. Coşkun, TAK2, 45)

I male wc-šolje koje se nazivaju pisoari su prilično simpatične...

Deminutivi u kategoriji prostora: *evcik* 'kućica, kućerak', *köşecik* 'ćošće, ćoškić', *dükkâncık* 'pradnjica, dućanče', *tepecik* 'brdašće, brežuljak', *gölcük* 'jezerce', *kilisecik* 'crkvice' ...

Razvija se umanjeno ili hipokorističko značenje.

Denizin çekilişinde ortaya çıkan gölcüklerdeki balıkları yakalayıp yediler.

(A. Nesin, BK5, 2322)

Hvatali su i jeli ribe iz malih jezera koja su se pojavila kada se more povuklo.

Erkekler bilet alıp sıradan çıkana dek bir kıyıcıkta bekliyorlar, bir olup kapıdan giriyorlardı sonra. (sinema hk.)

(T. Dursun K., SO, 193)

Muškarci su kupovali karte i čekali na jednoj obalici sve dok nisu izašli iz reda, a zatim su svi zajedno ulazili kroz vrata. (o bioskopu)

O herkesi ev sahibi yaptı da kendisine bir kulübecik bile almadı.

(Y. Kemal, FSKAB, 46)

On je svima omogućio da imaju kuće, a za sebe nije kupio čak ni kolibicu.

Adacıkların bir kısmı da yarı çıplaktır.

(Y. Kemal, İM1, 333)

A jedan deo ostrvaca je bio polugo.

Deminutivi u kategoriji mere za vreme: *saniyecik* 'sekundica', *dakikacık* 'minutić', *saatçık* 'satić', *güncük* 'danić', *aycık* 'mesečak', *yılcık* 'godinica'...

Razvija se aproksimativno, hipokorističko i eufemističko značenje.

Izvedeni oblici se ne tumače u značenju „mali (minut, sat, i sl)“, tako da je prava deminutivnost isključena. Deminutivnim oblicima imenica koje označavaju neku meru vremena relativizuje se pojam vremena. Za ovakve forme Tejlor koristi termin „aproksimativni deminutiv“ (engl. approximative diminutive) (Taylor 1991: 146).

Kara Abdi, "Kadını karşına alacaksın ve hiç olmazsa bir saatçık olsun konuşacaksın," demişti.

(S. F. Abasıyanık, SH, 84)

Kara Abdi beše kazao: „Dovešćeš ženu pred sebe pa ćeš, ako ništa drugo, razgovarati sa njom bar jedan satić“.

Kada su u pitanju vremenske jedinice, deminucijom se, u najvećem broju slučajeva, naglašava približno trajanje:

Ömrüm kalmışsa bir yılcık da, bundan sonra ölünceye kadar da rahat yaşayayım, dedim, her gün ölmektense ... Nasip değilmiş.

(Y. Kemal, İM3, 570)

Ako mi je ostalo samo godinica dana života, rekoh, onda da mirno živim dok ne umrem, umesto da svaki dan umirem... Čini se da mi nije suđeno.

Bu arada, yâni o bir dakikacığın içinde...

(T. Buğra, YB, 149)

U međuvremenu, tokom tog jednog minuta (*minutića)...

Deminutivi u kategoriji hrane i pića: *gazozcuk* 'gazirani sokić', *çorbacık* 'čorbica', *pastacık* 'tortica', *çaycağız* 'čajić', *köftecik* 'ćuftice'...

Deminutivi u kategoriji hrane i pića mogu zadržati svoje osnovno, umanjeno značenje.

Ben enginarları yemesem de köftecikleri yerdim nasılsa.

(Z. Altınok Akatlı, Yİ, 137)

Iako ne jedem artičoke, ionako bih jela ćuftice.

Şu duraktan kalkan bir tramvaya binmemek, az ilerdeki lokantaya girip bir çorbacık bile içmemek!

(R. Ilgaz, KG, 188)

Ne moći ući u tramvaj koji kreće sa one stanice, ući u onaj restoran u blizini i ne moći pojesti čak ni çorbicu!

Međutim, ovakvim deminutivnim oblicima može se ostvariti i pragmatičko značenje, sa ciljem umanjivanja nametanja i ublažavanja težine molbe.

Hadi bir çorbacık yapiver.

Hajde na brzaka skuvaj jednu çorbicu.

Deminutiv može da se upotrebi za dodvoravanje sagovorniku ili njegovo odobrovoljavanje:

Yalnız beyciğim... Dilim damağım kurudu. Şuradan bi de gazozcuk ikram edin! Kolay mı efendim mahalleleri dolaşmak?

(S. F. Abasıyanık, HB, 10)

Nego, dobri moj gospodine, osušise mi se usta, poslužite me odatle nekim gaziranim piçencem. Lako li je, gospodine moj, obilaziti mahale?

Deminutivi u kategoriji apstraktnih imenica: *davacık* 'tužbica', *şikayetçik* 'žalbica', *adresçik* 'adresica', *fıkracık* 'anegdoticica', *umutçuk* 'sitna nada', *olaycık* 'događajčić', 'incidentčić', *bilgicik* 'informacijica', *hedefçik* 'mali cilj, ciljčić', *manzumecik* 'pesmica (poezijica)' ...

Markopaşa adında bir gazete çıkarmış. Bir fıkracık yazmamı istediler bu gazeteye.

(A. Nesin, BK1, 30)

Izdavao je novine pod nazivom Markopaşa. Tražili su mi da napišem jednu kratku anegdotu za te novine.

(Bu son kitapta fakirin de bir manzumeciği var).

(B. Necatigil, M, 50)

(U toj poslednjoj knjizi i moja malenkost ima jednu pesmicu).

Okulun kapı numarasını bildiği için, aşağı yukarı bir adresçik uyduruverdi hemen: «Rumeli Caddesinde... Kimbilir kaç kere geçtin önünden!»

(R. Ilgaz, KG, 140)

Pošto je znao ulični broj škole, brzo je izmislio otprilike neku adresicu: U ulici Rumeli... Ko bi ga znao koliko si puta prošao ispred nje.

Yeniköy'de Rumlar yerleşikmiş eskiden, kıyı köylerinde balıkçılık yapılmış. Böyle minik bilgicikler.

(Z. Altınok Akatlı, Yİ, 50)

Nekada su Grci naseljavali Jenikoj, a u priobalnim selima se bavilo ribolovom. Takve sićušne informacijice.

Böl ve yönet. Hedefini, hedefçiklere böl. Böylece her hafta ya da ay, hedefçikler başarmış olursun. Ve damlaya damlaya göl olur.

(N. Karaibrahimgil, NK, 298)

Podeli i upravljaj. Svoj cilj podeli na manje ciljeve (ciljiće). Tako ćeš svake nedelje ili svakog meseca uspeti da postigneš manje ciljeve. I zrno po zrno – pogača.

Küçük olaylarla, umutçuklarla doludur. (H. Taner, YS, 29)
Bila je puna sitnih dešavanja, puna sitnih nada.

Deminutivi u kategoriji mere za količinu: *damlacık* 'kapljica', *parçacık* 'delić, komadić', *dilimcik* 'kriškica', *yudumcuk* 'gutljajčić', *lokmacık* 'zalogajčić', *solukçuk* 'mali, kratki uzdah', *gıdımcık* 'delić, malkice' ...

Realizuje se aproksimativno, hipokorističko, eufemističko, ironično, šaljivo značenje.
Deminucija u ovoj kategoriji mera za količinu najčešće razvija hipokoristički ton.

İki yudumcuk da içti.

(T. Dursun K., SO, 23)

A popio je i dva gutljajčića.

Doktor her gün idrarını tahlil bahanesiyle bir lokmacık olsun pilav yiyordu.

(S. F. Abasıyanık, SH, 205)

Doktor je svakog dana jeo bar zalogajčić pilava izgovarajući se analizom urina.

Ne olur; dinle beni a oğlum. Torunum çok hasta, çok zayıf. Hekimlere gösterdim. Hekimler, her sabah bir gıdımcık bal yerse iyi olacağını söylediler.

(A. Nesin, ADM, 34)

Molim te, poslušaj me, bre sine. Moj unuk je jako bolestan, jako je mršav. Odvela sam ga kod lekara. Lekari su rekli da će ozdraviti ako svako jutro pojede malčice meda.

Arada bir açılır o çekmeceler, kutular. O zarflar... Bakılır, bakılır... Dalınır gidilir. Bazı parçacıklar daha çok durdurur, düşündürür...

(Ö. Asaf, KBŞO, 261-262)

Povremeno se otvaraju te fioke, kutije. Te kovertе... Gledaju se, gledaju... Udubljuje se. Na nekim parčićima se duže zadržava, razmišlja...

Pišući o ekspresivnom leksičkom iskazivanju količine u srpskom jeziku, Dragičević (2018: 380-382) u okviru partitivnih sintagmi analizira imenice – partikulizatore koje ekspresivno označavaju konkretne ili apstraktne pojave malih dimenzija, mere, intenziteta ili količine (nit, zrno, vlakno, kapljica, trunka itd.). Autorka govori i o povezivanju leksema kod ekspresivnih kolokacija tog tipa i ukazuje na to da „партикулизатор уноси и додатне информације осим квантитета појаве на коју се односи“, dajući primere za pozitivan afektivni intenzitet (zračak nade) i kvantitativno obezvređivanje (krpica oblaka) (Dragičević 2018: 381-382).

Burnunun ucunda minicik bir ter damlaciği parlamıştı.

(T. Dursun K., OSS, 65)

Na vrhu nosa joj se zasijala jedna minijaturna kapljica znoja.

Zanimljivo je uporedo posmatrati deminutivne imenice s partitivnim značenjem poput *zerrecik* (mrvica) u turskom i *zeričak* u srpskom (dem. i hip. od zera; vrlo malo, sitno). I sama motivna imenica *zerre* u turskom jeziku nosi značenje prekomerne umanjenosti koja je u rečniku GTS opisana kao *çok küçük parçacık* (veoma sitan delić), a u Tursko-srpskom rečniku kao 'sićušni

deo; trunčica, mrvica, zrnce; kapljica; fiz. molekul'. Deminucija je posebno naglašena kada je u upotrebi u svom deminutivnom obliku *zerrecik*. Zeričak⁶³ je, pak, deminutivno-hipokoristički oblik nastao od imenice 'zera' koja predstavlja turcizam u srpskom jeziku i složenog deminutivnog sufiksa -içak. Obe ove deminutivne imenice nose značenje 'mrvice, trunka, vrlo malo'.

Turski pesnik i pisac Nedžip Fazil Kısakurek (*Necip Fazıl Kısakürek*) u svojim stihovima pesme „Çile” upotrebljava deminutivni oblik imenice *zerre*:

”Ben ki, toz kanatlı bir kelebeğim,
Minicik gövdeme yüklü Kafdağı,
Bir *zerreciğim* ki, Arş'a gebeyim,
Dev sancılarımın budur kaynağı!”

Ja koji sam leptir prašnjavih krila,
Na moje majušno telo natovarena je planina Kaf,
Ja sam jedna mrvice – trudna sa sedmim nebom,
To je izvor mojih oštih bolova...⁶⁴

U jednom stihu pesme „Pismo” Branka Ćopića upotrebljen je deminutivni oblik turcizma 'zera' – 'zeriçak', kojom se u ovom primeru ostvaruje kvantitativno značenje 'malo' u funkciji priloga.

„Kako li sam poželio majko,
da te vidim bar malo, zeriçak,
da zavirim u štalu i baštu
i da Žući na rep bacim čiçak.”
”Nasıl özledim anne,
seni az da olsa, bir zerrecik görmeyi,
ahıra, bahçeye uğramayı,
Sarıcığ'ın kuyruğuna ... atmayı.”

Deminutivi u kategoriji novca i moneta: *paracık* 'parice', *liracık* 'lirica', *kuruşçuk* 'sitna parica, kurušćić', *dinarçık* 'dinarčić', *dolarçık* 'dolarče'...

Kod ovakvih deminutivnih obrazovanja najčešće se razvija eufemističko i hipokorističko značenje. Ređe se javlja negativno značenje – tada se oseća prezriv stav govornika prema novcu.

Paracıklarımı yastığımın altına koydum, yattım.

(A. Nesin, BK1, 362)

Svoje parice sam stavio pod jastuk, pa sam legao.

Yaşar Yaşamaz ancak şimdi aymıştı, ama paracıklarını da Beyler Koğuşundaki o iri herife kaptırmıştı [...].

(A. Nesin, YNYNY, 213)

⁶³ O daljoj deminuciji u srpskom jeziku pisao je Božo Ćorić (2015). U radu se, između ostalog, analiziraju primeri prvostepene dalje deminucije sa dvojnóm (višestrukóm) motivacijóm, među kojima je i izvedenica zeriçak ← zericica i zera (Ćorić 2015: 86). Takođe su potvrđene i sinonimske strukture zeriçica - zeriçak.

⁶⁴ Prevod Mirjane Teodosijević.

Jašar Jašamaz se tek tad bio osvestio, ali njegove parice je maznuo taj krupan lik iz muške spavaonice [...].

Herkes gözüme düşman görünüyordu. Beni öldürüp paracıklarımı alacaklar.

(A. Nesin, BK1, 429)

Svako mi se činio kao da je neprijatelj. Ubiće me i potom će mi uzeti moje parice.

Satılan ceketten topu topu altı liracık vardı cebinde.

(R. Ilgaz, KG, 104)

U džepu je imao svega šest lirica od prodatog sakoa.

“Canımı al, paracıklarıma dokunma!” denilmiştir.

(K. Tahir, YA, 189)

Kaže se „Liši me života, ali mi parice ne diraj!“

Deminutivno upotrebljena imenica koja označava neku valutu može da ukazuje na ironiju, sarkazam, šalu i podsmeħ u iskazu.

Söz konusu uygun kredi de 2.5 milyon dolarcıktır.

A povoljni kredit o kom je reč iznosi samo 2,5 miliona dolara. (smešnih 2,5 miliona dolara; *dolarčića)

Kategorija ostalih reči: *kabarcık* 'mehurić', *lekecik* 'flekica', *dalgacık* 'talasić'...

Sağa sola oynarlar, sonra bir istikamet tutturur, bu esmer lekecikler geçip giderlerdi.

(S. F. Abasıyanık, SK, 11)

Kretale su se levo desno, zatim hvatale neki pravac i tako su te crne flekice nestajale.

Nalbant Şevket kapıda görünmüştü, serum şişesine bakıyordu ters ters şişedeki kabarcıklara.

(R. Ilgaz, BBA, 88)

Potkivač Šefket se pojavio na vratima i gledao sumnjičavo u flašu sa serumom, u mehuriće u flaši.

Upotrebom sufiksa *-cık* postiže se naglašavanje blizine, kako prostorne tako i vremenske.

Allahım, öldür beni şuracıkta.

(PuCCa, KABD, 76)

Bože, ubij me na mestu (smesta).

U značenjima nekih priloga realizuje se naglašena vremenska punktualnost, kao u primerima *smesta*, *istog trena*, *u tom trenu*, *u tom času*, i sl.

5.2. Deminucija kod prideva i priloga

Kako je ranije istaknuto, u turskoj lingvistici je primetna neusaglašenost kada su u pitanju terminologija, zatim pristup problemu deminucije i intenzifikacije, kao i neusaglašenost po pitanju podele i klasifikacije deminutivnih i intenzifikatorskih sufiksa, tačnije, modifikatora za

stepenovanje svojstva prideva (i priloga). U daljem radu će se, pored navedenih pitanja, analizirati i problem nestabilnosti semantičke informacije koju u sebi nose, pre svega, pridevski sufiksi.

Pridevski sufiksi koji su u turskoj morfologiji najčešće klasifikovani ili okarakterisani kao deminutivni su *-cık, -ca, -cak, -rak, -sı, -msı, -ımtırak* (ređe složeni sufiksi *-cacık* i *-cana*). Na periferiji leksičkog sistema turskog jezika nalaze se pridevske izvedenice sa sufiksima *-(ı)ş, -oş, (-i), (-o)* i *-(i)k*.

Deminutivni pridevi načelno služe za označavanje manje zastupljene osobine, tj. manjeg stepena svojstva od onog koji je iskazan motivnom rečju. Ponekad se u značenju takvih deminutiva kao pratilac javlja i hipokorističnost. Dakle, pridevi mogu biti modifikovani u sferi kvantiteta, kao i kvaliteta s aspekta afektivnosti.

U najobimnijem delu na polju morfologije turskog jezika *Türkiye Türkçesi Grameri – Şekil Bilgisi*, Zeynep Korkmaz u potpoglavlju pod naslovom *Sıfatlarda Küçültme* (Korkmaz 2009: 377) zasebno obrađuje pridevsku deminuciju i u deminutivne sufikse⁶⁵ ubraja *-ca, -cana, -cak, -cık, -sı, -ımsı, -ımtırak* i *-rak*, napominjući da među nabrojanim sufiksima postoji razlika u stepenu modifikacije. Prema Korkmaz, sufiks *-cık* je „najintenzivniji”⁶⁶ među deminutivnim sufiksima, a u prideve na koje se dodaje unosi značenje umanjenosti i intenzifikacije (Korkmaz 2009: 379). Autorka dalje ističe da sufiks *-cık* dodat na prideve koji zapravo semantički izražavaju umanjenost, umanjenju dodaje prekomernost, preteranost (*aşırılık*): *azıcık, birazcık, minicık, ufacık* i sl. (Korkmaz 2009: 380). Dakle, ako se motivnim pridevom iskazuju mala veličina, mala količina, slab intenzitet, onda se sufiks *-cık* javlja kao intenzifikator tog značenja.

İki bahçe arasında alçacık bir duvar vardı.

(Z. Korkmaz, TTG-ŞB, 380)

Između dva dvorišta nalazio se oniži zid (omanji zidić).

U vezi sa tim značenjem, rečnik gramatičkih termina *Gramer Terimleri Sözlüğü* (2010) sadrži odrednicu *aşırı küçülme*⁶⁷ (fr. diminutif excessif) koja se definiše kao stepen prekomernog umanjenja: *aşırı küçülme* je „stepen pojačanog umanjenja koji se postiže upotrebom deminutivnog sufiksa +Cık/+CUk koji od imena gradi ime, kod prideva koji označavaju malu veličinu ili malobrojnost: *azıcık, küçücük, minicık, incecik, kısacık, sıcacık, yumuşacık, körpecik* i dr.” (Korkmaz 2010: 27).

Sufiksom *-cık* je intenziviran sadržaj⁶⁸ motivnog prideva, međutim, stilskim markiranjem se njime ističe i hipokoristička crta:

incecik bel – tanan / tanušan struk

Pridev *minicık* 'minijaturan' je izveden iz prideva *mini / minik* koji je u turski ušao pod uticajem francuskog jezika (skraćeno od lat. *minus*). Postoje i varijante *minnak* i *minnacık* koje nose isto značenje 'minijaturan, malecan, sićušan'. A kako bi se dobilo značenje 'još manji od minijaturnog', dodatna intenzifikacija osnovnog značenja 'minijaturan' neretko se postiže redupliciranim oblikom *minimini* uz dodavanje deminutivnog sufiksa *-cık*: *minimincık*, ili u malo izmenjenoj formi *miniminnacık*, o čemu će biti više reči u nastavku rada.

⁶⁵ Korkmaz navodi da opisni pridevi, nakon što prime određene nastavke koji im daju novu funkciju, značenju imenica koje slede iza njih daju semu umanjenosti (Korkmaz 2009: 377).

⁶⁶ ”+cık / +cUk Eki küçültme eklerinin en güçlüsüdür.”

⁶⁷ Izdanje ovog terminološkog rečnika iz 1992. godine beleži termin *aşırı küçültme*, koji predstavlja kauzativni oblik glagolske imenice, za razliku od termina *aşırı küçülme* bez kauzativnog obeležja koji se nalazi u izdanju rečnika iz 2010. godine. Termin *aşırı küçültme* koristi i Banguoglu u odeljku o deminutivnim pridevima (u: 2004: 351).

⁶⁸ Biraj (Biray 1999: 38) navodi da se sufiks *-cık* u leksemi *irimcık* u turskom Turske pojavljuje u augmentativnoj funkciji: *irimcık* ('pokrupan'): *oldukça iri* ('prilično krupan'), međutim, tu izvedenicu ne beleže rečnici turskog jezika.

Ovaj prilagođeni pridev, sa svim svojim varijantama, najčešće upotrebljavaju mlađi govornici u svakodnevnoj komunikaciji kada žele da opišu nešto što je veoma malo, prema fizičkim dimenzijama, ili nešto prema čemu osećaju simpatiju i naklonost ili sažaljenje, dakle, emotivni stav. Varijantama prideva izvedenih od reči *mini* male dimenzije se iskazuju ekspresivno, za razliku od slučajeva kod kojih se ne javlja ekspresivnost, kao što su izvedenice sa prefiksoidom *mini*⁶⁹ (*minibüs* 'minibus' i sl) ili sintagme sa pridevom *mini* (*mini etek* 'minisuknja').

Sonra kendi de biniyor ve minicik bir çışlık...

(P. Kür, HH, 107)

A onda i sama ulazi, a zatim – majušan vrisak...

Şu Fransızlar ne kadar da severler 'küçük' sözcüğünü. Sokaklar, köprüler, kahveler, kadınlar... O 'küçük' kadınlardan biri de benim elbette. Belki de 'tout petit ' hatta... Küçükük, minicik...

(P. Kür, HH, 141)

Kako samo ti Francuzi vole reč 'mali'. Ulice, mostovi, kafići, žene... Jedna od tih 'malih' žena sam svakako i ja. Možda čak i 'tout petit'... Malecka, minijaturna...

Neki pridevi sa određenim sufiksima označavaju umanjen stepen osobine u odnosu na motivnu reč:

güzelce bir kız 'lepuškasta devojka'
serince hava 'prohladno (sveže) vreme'

Kada je u pitanju značenje deminutiva, T. Banguoglu (2004) je jedan od retkih turskih lingvista koji je pokušao da ukaže na različite nijanse u semantici pridevskih deminutiva u turskom. On nudi tumačenje semantičke gradacije dajući sledeći primer, uz napomenu da ponuđena gradacija važi samo za pojedine slučajeve (Banguoglu 2004: 349-350):

Pridev *kısa* 'kratak':

kısaca (*biraz kısa*) 'pomalo kratak, okraći'
kısarak (*oldukça kısa*) 'prilično kratak'
kısacık (*pek kısa*) 'podosta / poprilično kratak'

Pišući o deminutivnim priložima Banguoglu (2004: 377) opet kao primer uzima pridev / prilog *kısa* kako bi ukazao na postojanje razlike u nijansama u upotrebi deminutivnih sufiksa *-ca*, *-rak* i *-cık*:

kısaca kesmişsin - *biraz kısa* 'okraće'
kısarak geldi - *oldukça kısa* 'prilično kratko'
kısacık bıraktılar - *pek kısa* 'vrlo kratko'

U srpskoj lingvistici R. Dragičević postavlja pitanje „šta su deminutivi prideva” (2001: 63). Analizirajući prideve subjektivne ocene u okviru prideva izvedene od sekundarnih prostih prideva sa značenjem ljudskih osobina u srpskom jeziku, na primerima 'veličak' i 'debeljast' i na osnovu njihovih definicija u Rečniku MS ('prilično velik, povelik' i 'podosta debeo, odebeo, podebeo') raspravlja o tome da li su u pitanju deminutivi ili augmentativi, i nudi dva razmišljanja:

⁶⁹ Up. Dragičević 2018: 273.

„1. [...] Биће да се у дефиницијама попут оних које смо навели за *дебелаџаст* и *величак* придеви *дебео* односно *велик* употребљавају у ширем значењу, па *повелик* или *прилично велик* значи „који поседује особину величине у приличној мери у односу на придев *мали*, који поседује исту особину у незнатној мери”. Овако схваћена синтагма *прилично велик* омогућава нам да поимамо да је *велик* (у ужем смислу) већи од *прилично великог* (где *велик* схватамо у ширем смислу). А пошто се *велик* у ужем смислу имплицитно пореди по величини, *величак* је мањи и то је онда заиста деминутив.“

„2. Друго размишљање се своди на то да придеви које обрађујемо можда уопште немају деминутиве и аугментативе. Можда су сви придеви које смо назвали придевима субјективне оцене заиста субјективно обојени, али само као хипокористици или пејоративи. Данас они не означавају увећан или умањен степен особине исказане мотивним придевом, већ исти степен особине, али за разлику од мотивног придева, он је обојен личним ставом - афирмативним (хипокористичним) или негативним (пејоративним). *Величак*, *таначак*, *танушан* значе, можда, исто што и *велик* односно *танак*, али обојено похвалним односом према ономе на кога се особине односе. *Дебелаџаста госпођа* је можда исто што и *дебела госпођа*, али нам избор придева *дебелаџаст* казује да говорник има лични став о тој дебљини“ (Dragičević 2001: 63).

У турској лингвистичкој литератури су се у новije време појавили научни радови у којима се расправља о одређеним суфиксима, попут *-cık* и *-ca*, и о њиховој функцији и семантици коју носе у мотивни pridev. Истраживање S. Aslan (2002) указује на то да суфикс *-cık* врши функцију интензификатора када се дода на pridev или prilog i да у том случају *-cık* не представља deminutivni суфикс.

küçücük: malecki 'vrlo mali'

incecik: tanušan 'veoma tanak'

Prema Aslan, у оба примера је реализовано појачано, а не ослабљено значење основне речи, тацније мотивног prideva. Autorka ističe да суфикс *-cık* donosi интензификацију која се може изједначити са обликом апсолутног superlativa, који управо и служи за интензификацију значења prideva: *incecik kız* = *ipince kız* (Aslan 2002: 226). Те две творбене морфеме (prefiksoid код апсолутног superlativa i суфикс *-cık*) могу заједно градити још више појачан степен својства prideva, као у примеру *dapdaracık* 'vrlo, izuzetno tesno'.

Analizirajući prideve са суфиксом *-ca* на корпусу неколико речника турског језика, као и на резултатима спроведене анкете, Baljemez (2015) износи мишљење да не постоји усуглашеност у теорији i пракси по питању уманјености код prideva који су окарактерисани као deminutivni (Balyemez 2015: 915). Naime, значења појединих лексема у оквиру истог речника data су истовремено i као deminuirana i као интензификована (amplifikovana), затим, значење одређених pridava је различито тумачено у различитим речницима (npr. dok се у једном речнику изведени pridev *büyükçe* квалификује као уманјен, у другом је појачан), dok anketa показује опет другачију слику, такође семантички врло nestabilnu (Balyemez 2015: 915).

Kako тумачи Karagoz (Karagöz 2018), у истраживањима је отежано одређивање границе између форме i употребе пошто су као полазна тачка узимани или једно или друго од та два. Stoga су у литератури појмови интензификација (*pekiştirme*) i gradiranje / stepenovanje (*derecelendirme*) који spadaju у polje семантике ponekad испитивани zasebno, а ponekad један у оквиру другог (Karagöz 2018: 22).

Ono što би svakako moglo да се закључи је то да би pridevi i prilozii изградени помоћу nastavaka *-cık*, *-ca*, *-cak*, *-si*, *-msı* i *-(i)mtırak* zbog своје „fazičnosti“⁷⁰ mogli да се тумаче као речи субјективне оцене.

Belki de bir ilahiydi, yumuşak, incecik sesiyle yavaşça söylediği?

(B. Uzuner, S, 204)

А можда је то била нека илахија коју је mekim, *tananim* гласом *lagano* певала?

⁷⁰ О појму „fazičan“ више у: Radovanović 2015.

Birinin saçları uzun ve lüle lüle, ötekininkiler kısacık...

(P. Kür, HH, 62)

Jednoj je kosa bila dugačka i sva u loknama, a drugoj vrlo kratka...

Elinde kendisini en acımasızca kullanmış bir adamın hediyesi ağır bir çantayla, yapayalnız yaşadığı küçücük daireye doğru isteksizce yürüme özgürlüğü...

(P. Kür, HH, 84)

Bezvoljna sloboda hodanja prema maleckom stanu u kojem je živela, noseći u ruci tešku tašnu – poklon od jednog čoveka koji ju je na najbezdušniji način iskoristio...

Şimdi bomboş olan bu kısacık sokak, protesto yürüyüşü yapan öğrencilerle hınca hınç doluydu o gün.

(P. Kür, HH, 135)

Ta veoma kratka (kraćušna) ulica koja je sada potpuno prazna, tog dana je bila dupke puna studenata koji su protestovali.

Şaşırdım, çünkü yalnız değildin. Yanında ufacık, parmak kadar, senin boyundan biraz uzunca boylu, beyaz yüzlü, siyah takım elbiseli, beyaz gömleğinin yakası açık; siyah yaşlıca saçları yanından ayrılmış, gençten bir adam duruyordu.

(N. Eray, AABO, 38)

Zbunila sam se jer nisi bio sam. Pored tebe je stajao jedan mlađi, sićušan čovek, poput palčića, koji je bio malo viši od tebe, bledog tena, u crnom odelu, s raskopčanom kragom bele košulje, crne beživotne kose s razdeljkom na stranu.

Adamın teni yumuşacıktı.

(İ. O. Anar, PKA, 20)

Čovekova koža je bila veoma nežna (mekušna).

Bize ılıkça bir gazoz ikram eden gazinocu: Ben memurum.

(S. F. Abasıyanık, SH, 30)

Vlasnik kazina koji nam je ponudio prilično mlako gazirano piće: Ja sam službenik.

Ufacıktın, parmak kadardın.

(N. Eray, AABO, 67)

Bio si sićušan, majuşan kao palčić.

Ağzı yumuşacıktı, sıcacıktı, kadife gibiydi.

(T. Dursun K., OSS, 67)

Usta su joj bila meka, tako topla, poput plişa.

Sarışın, küçülebildiği kadar küçülmüş, ufacık bir şey olmuştu.

(E. Öz, SNG, 42)

Plavuša se smanjila koliko je mogla i postala nešto sićušno.

Üç odalı bir katta oturuyorlar, demek zengince insanlar.

(A. Nesin, BDÇ, 28)

Stanuju u trosobnom stanu, znači da su poprilično bogati ljudi.

Uzunca bir karaltı geldi burnumun dibine.

(E. Öz, CK, 37)

Približila mi se jedna poduža silueta.

Onu yarın, hem gözlerden irak olur diye, hem de güzel bir yer olduğunu bilerek, pahalıca olsa da, Kent Otel'in altındaki büyük restorana götürmeye karar verdin.

(E. Öz, CK, 60)

Iako je prilično skup, odlučio si da je sutra odvedeš u veliki restoran ispod hotela Kent, zato što si znao da je em daleko od očiju, em da je lepo mesto.

U primeru koji sledi, pridev koji je primio deminutivni sufiks ukazuje na značenje subjektivne procene koja je nesigurna, a koja se dodatno relativizuje prilogom *az* 'malo' koji prethodi izvedenici *yaşlıca* 'postariji'.

Ağzına giren bıyıkları vardı, az yaşlıcaydı.

(T. Dursun K., SO, 52)

Imao je brkove koji su mu ulazili u usta, bio je malo postariji.

Adeta barakamsı evin alçacık penceresinde bir ihtiyar kadın hayaleti vardı.

(S. F. Abasıyanık, HB, 94)

Na onižem prozoru kuće koja je podsećala na nekakvu baraku, ukazala se utvara neke starice.

Sličan problem postoji i u srpskom jeziku, o čemu je pisala Ristić (2000, 2009) ukazujući na to da „појаве из домена прагматичке квантификације и њеног градирања, у пракси и у дескриптивној лексикографији, нису ни близу тако јасне ни издиференциране“ (Ristić 2000: 231). Ristić kao uzrok odnosa konkurencije ističe nestabilnost sistema gradacionih jedinica kao i podložnost pragmatičkim faktorima (Ristić 2009: 154; 2000: 231), zbog čega se „систем градације налази у стању непрекидне реорганизације“ (Ristić 2000: 231).

U ljudskoj prirodi postoji potreba da se pojam ili radnja odrede ili opišu pridevima i priložima, kako osnovnim, tako i njihovim izvedenim, modifikovanim oblicima. U turskom jeziku se, prema Karagoz (2018: 22), potreba za iskazivanjem nijanse u vezi sa nekim pojmom, jasnijim opisom pomoću poređenja, ili pojačavanjem značenja u okviru same reči postiže intenzifikacijom (*pekiştirme*) i gradiranjem / stepenovanjem (*derecelendirme*).

Stepenovanje / gradiranje (*derecelendirme*) se, prema Karagoz, može definisati kao pojava u kojoj pridevi i prilozima koji služe za opisivanje nekog pojma ili radnje semantički oslikavaju različite stepene istog kvaliteta na osnovu poređenja ili prema odnosu sličnosti ili bliskog značenja (Karagoz 2018: 22), dakle, stepenovanje / gradiranje predstavlja stepenovano uvećanje ili umanjenje pojma koji je iskazan pridevom ili prilogom.

S druge strane, takođe prema Karagoz, intenzifikacija / amplifikacija (*pekiştirme*) predstavlja pojavu pojačavanja leksičkog značenja neke oznake kojom se iskazuje svojstvo određenog pojma ili radnje, bez oslanjanja na poređenje ili odnos sličnosti, pri čemu intenzifikatori/ amplifikatori iskazuju stepen prideva ili priloga (Karagoz 2018: 22). Međutim, autorka ističe da se intenzifikacijom⁷¹ iskazuje samo stepen koji se povećava u okviru njihovog sopstvenog značenja, a ne stepen koji se relativno uvećava ili smanjuje poređenjem ili prema odnosu sličnosti.

Kada se govori o pridevskoj, kao i o priloškoj gradaciji, potrebno je da pridev ili prilog sa semantičkog aspekta ispunjavaju uslov za modifikaciju i gradaciju. U vezi sa tim, Gortan-Premk analizira problem antonima i beleži sledeće: „Антоними чија је супротност заснована на односу сразмере знатна заступљеност / незнатна заступљеност зову се степеновани, градабилни

⁷¹ Prema Karagoz, intenzifikaciju bi trebalo definisati kao „stepen isključivog uvećanja“ (*salt çoğalma derecesi*) kod prideva i priloga (Karagoz 2018: 22).

антоними, а они чија се супротстављеност заснива на односу присуство / одсуство - нестепеновани, неградабилни антоними“ (Gortan-Premk 2004: 147). Prema Gortan-Premk, odnos gradabilne antonimičnosti javlja se kod određenih jednoreferencijalnih prideva: veliki - mali, visok - nizak, dug - kratak, dubok - plitak, debeo - tanak, blizak - dalek, i dr.

Dakle, pozicija nekog modifikovanog prideva (ili priloga) kao gradacione jedinice može se predstaviti u vidu gradacionog kompleksa. Pragmatičkom kvantifikacijom gradacionog tipa obrazuje se antonimijski kompleks. Pridevi koji učestvuju kao parametri i koji su na krajnjim pozicijama skale su antonimijski parovi (na primer veliki : mali), dok su ostali članovi raspoređeni na gradacionoj skali u odnosu na stepen svojstva koji je njima iskazan. U sredini se nalazi neleksikalizovana, neutralna vrednost tog svojstva ili osobine, ono što se može posmatrati kao norma ili prototip.

Pišući o antonimiji i antonimskim lancima, Radovanović podseća na relativnu semantičku vrednost prideva imajući u vidu njihovu realizaciju u kontekstu (Radovanović 2015: 53). Prčić upotrebljava termin „skalarna antonimija“ za koju vezuje „poredivost“, koja po njemu „podrazumeva sposobnost morfosintaksičkog poređenja, stvaranjem oblika komparativa i superlativa [...], te sposobnost premodifikacije prilozima poput [...] POMALO, UMERENO, VEOMA, IZUZETNO, u svojstvu indikatora različitih pozicija na skali“ (Prčić 2008: 132)

Međutim, ovde je važno ukazati na razmišljanja M. Radovanovića o fazi lingvistici gde autor skreće pažnju na mogućnost posmatranja stvari na drugačiji način od „tvrde logike“, „tvrđog“ aristotelovskog prosuđivanja i to „алатом такозване „фазии“ (fuzzy), „меке“ (soft) логике, [...] или како слично именовано (другачије казано, то је логика нијансирања, градирања, скалирања, рангирања, гранулирања, степеновања, логика континуума, и сл)“ (Radovanović 2015: 13-14), a zatim postavlja pitanje i kako se raspoređuju kvaliteti na skalama vrednovanja a kako kvantifikuju (2015: 34).

U sledećem primeru se modifikovani pridevi koji se odnose na fizičku veličinu nalaze u suprotnom odnosu, kao gradabilni antonimi (iako nisu pravi), i to na samim krajnjim pozicijama skale. Osnovni oblici datih prideva su *koca* 'ogroman' i *küçük* 'mali'. Pridev *koca* je modifikovan u vidu reduplikacije prvog sloga i dodavanjem konsonanta s, što predstavlja morfološki način za intenzifikaciju stepena svojstva⁷²: *koskoca* 'sasvim, potpuno ogroman, enorman'. S druge strane, pridev *küçük* je primio sufiks *-cık* koji u ovom slučaju predstavlja deminutivni sufiks za pojačavanje značenja osnovnog prideva, koji inače nosi značenje nečega što je malo: *küçücük* 'majušan, malecki, vrlo malen, sićušan'.

Bu adam koskocaman, çam yarması gibi bir adam, söylediklerine göre İnce Memed küçücük, bir çocuk gibi bir şeydi.

(Y. Kemal, İM3, 175)

Taj čovek je bio ogroman, grdosija od čoveka, a prema onome što su govorili, Indže Memed⁷³ je bio sićušan, poput nekog deteta.

Modifikacijom dva prideva koji se značenjski nalaze u suprotnom odnosu se još više naglašava i stilski markira međusobna udaljenost njihovih osnovnih, nemodifikovanih značenja.

O küçücük bir adam, buysa dev gibi.

(Y. Kemal, İM3, 119)

On je malecki čovek, a ovaj je kao džin.

⁷² Intenzifikacijom putem reduplikacije prvog sloga prideva i dodavanjem konsonanta (*m*, *p*, *r* ili *s*) na takvu okrnjenu osnovu ispred osnovnog prideva, dobija se apsolutni superlativ. Pojačavanje kod prideva može da se postigne i reduplikacijom samog prideva: *koca koca*, *küçücük küçücük*, itd.

⁷³ Glavni protagonist romana je nadimak *Ince* dobio po fizičkom izgledu i karakteru: Mršavko Memed (*ince* 'tanak, sitan, mršav, fin, prefinjen, suptilan, nežan, delikatan' i sl).

5.3. Deminucija kod zamenica

5.3.1. Zamenica *kendi*

Zamenica *kendi* (sâm, lično) u imeničkoj funkciji ostvaruje značenje usmerenosti prema određenom pojmu (najčešće licu), čime se naglašava njena uloga u komunikacionoj situaciji. Ova zamenica u imeničkoj funkciji može primiti sufiks *-cik*⁷⁴. Značenje koje se na taj način realizuje ne odstupa mnogo od osnovnog značenja osnovnog oblika zamenice – sâm, lično. Zamenica je tada stilski markirana i u njeno značenje se donekle unosi hipokoristički ton. U pragmatičkoj sferi se ostvaruje komponenta 'važno za govornika'.

Bu elbiseyi kendiciğime yaptırđım. (u funkciji zamenice)

(Ediskun 1963: 160)

Ovu haljinu sam dala da se sašije za moju malenkost.

Odada kendi kendiciğine çalışıyor. (u funkciji priloga)

(Ediskun 1963: 160)

Radi u sobi za samoga sebe.

U prvom primeru se dodavanjem sufiksa *-cik* dodatno naglašava već postojeća usmerenost ka licu. U drugom primeru se ističe da subjekat samostalno, bez ičije pomoći vrši radnju, čemu je doprineo deminutivni sufiks *-cik*.

Jedan od retkih lingvista koji je dao primere za dodavanje deminutivnog sufiksa *-cik* na zamenicu *kendi* jeste Ediskun (1963: 160). Pored Ediskuna, francuski turkolog Deni (1943) u poglavlju o deminutivnim sufiksima navodi izvedenicu *kendi-ceğ-i* kao primer dodavanja deminutivnih sufiksa na zamenice koje u tom izvedenom obliku zadržavaju svoje osnovno značenje ali se upotrebljavaju u iskazima sa hipokorističkom notom (Deny 1943: 307). Ruski turkolog Kanonov se takođe kratko dotiče dodavanja ovog deminutivno-hipokorističnog sufiksa na zamenice, dajući primer *kendiciğim* (*kendi-cik-im*) 'grešan ja' (Kononov 1956: 113). H. Šabanović je dao primer *kendiciği* za koji kaže da ima isto značenje kao i *kendi*, ali da „samo označuje da je izraz rečen od mila“ (Šabanović 1944: 91), dok Đinđić primer *kendiciğim* ('ja, grešan') daje za „emfatični deminutiv“ koji se obrazuje od zamenica i neodređenih prideva (Đinđić 1989: 249).

Iako se u navedenim gramatikama pominje deminuirana forma zamenice *kendi*, činjenica je da se u praksi, kako govornoj tako i pisanoj, vrlo retko upotrebljava. Ukoliko se upotrebi, na srpski se prevodi u nemodifikovanom, tj. u svom osnovnom obliku:

O kendicik buraya gelecek.

On će sâm doći ovamo.

Bunun kendicik ile ne alakası var?

Kakve to ima veze sa njim samim?

5.3.2. Zamenica *hep*

Takođe redak slučaj upotrebe deminutivnog sufiksa *-cik* uz zamenicu je i primer *hepicik* izveden iz zamenice *hep* 'svi, sve' koja ima imeničku funkciju. Vokal *i* između osnovne reči i sufiksa predstavlja rastavni vokal i nije nosilac značenja.

⁷⁴ Godine 2014. Tursko lingvističko društvo je počelo da traži turski ekvivalent za reč 'selfie' i za mišljenje se obratilo i narodu koji je dao vrlo inventivne predloge, među kojima i *kendicik*, *bencik*, *kendiş* i sl.

hep + i + cik > hepıcik

U prevodu na srpski jezik bi morao da se zadrži prevodni ekvivalent osnovne reči *hep* u značenju 'sve, svi', kao sinonim zamenice *hepsi* 'sve, svi'.

İşte hepıcıği bu!

Eto, to je sve!

Sonra da başladı anlatmaya:

“Bak sana deyim Süleyman Emmi, babam öleli var ya, elimizde nemiz var, nemiz yoksa hepıcığini almış Abdi Ağa. [...]”

(Y. Kemal, İM1, 27)

A onda je krenuo da objašnjava:

„Čuj, da ti kažem čika Sulejmane, znaš, otkako mi je umro otac, sve što smo imali (i nemali) uzeo nam je baš sve Abdi-aga. [...]“

Elini dizine vurdu:

“Bak kardaşım, sana hepıcığini bir bir anlatayım. [...]”

(Y. Kemal, İM1, 240)

Lupila je šakom o koleno:

„Slušaj, brale, da ti ispričam sve jedno po jedno. [...]“

Dün gibi, bugün gibi... Hepıcıği ayan beyan aklımda.

(O. Şahin, KYAM, e-knjiga)

Kao i juče, tako i danas... Baş svega se jasno sećam...

Ovaj oblik smo zabeležili i u naslovu jednog novinskog teksta koji glasi *Allı Güllü, Hepıcıği de Yerli Mali* 'Šarenilo, sve je to domaća roba'.

Bu bağlamda enflasyonla mücadele kapsamında hamle yapılacak ve allı güllü, dallı morlu, hepıcıği de yerli mali fiyatlarda indirim kararı alınacakmış.

(<http://www.istecanakkalegazetesi.com/yazar/6966-alli-gullu-hepicigi-de-yerli-mali>)

U vezi s tim, rečeno je da će biti uloženi napor u sklopu borbe s inflacijom kao i da će biti doneta odluka o smanjenju cena domaće šarene robe upadljivih boja.

Durmuş Ali: “Hepıcığimiz duyduk yavru. Eline sağlık. Hepıcığimiz sevindik. [...]”

(Y. Kemal, İM1, 320)

Durmuş Ali: „Svi smo čuli, čedo. Ruke ti se pozlatile. Svi smo se obradovali. [...]“

5.3.3. Zamenica *herkes*

Deminutivni sufiks *-cık* dodat na zamenicu *herkes* ne utiče na sadržaj motivne reči.

Karnı yemez ki İnce Memedi köylüye haber versin, haber versin de herkescikler de İnce Memedi doya doya görsün.

(Y. Kemal, İM2, 124)

Ne može da podnese da javi seljanima za Indže Memeda, da javi pa da se svi nagledaju Indže Memeda.

Upotreba deminutivnih oblika navedenih zamenica ukazuje na prevashodno pragmatičku, a ne na morfološku ulogu deminutivnog sufiksa *-cik*.

5.3.4. Zamenica *kimse*

Zamenica *kimse* 'neko' ili 'niko' (u negativnoj rečenici), koja ima samo imeničku upotrebu, takođe može primiti deminutivni sufiks *-cik*, kao i prisvojne sufikse (*kimseciğimiz* 'baš niko naš'):

Bahçede kimsecikler yoktu.

U dvorištu nije bilo žive duše (baš nikoga).

”*Aman, kimsecikler duymasın. Bu kasaba çok tutucudur.*”

(Y. Kemal, FSKAB, 45)

„Uh, samo da niko ne čuje. Ova kasaba je veoma konzervativna.”

5.4. Deminucija kod ostalih vrsta reči

U razgovornom funkcionalnom stilu, a takođe i u književnom, beleži se proširivanje deminucije na vrste reči koje nisu bivale podložne deminutivnoj sufiksaciji, katkad zbog semantičke nespojivosti. Kako je već viđeno, u turskom jeziku se morfološkim putem najčešće deminuiraju imenice, pridevi i prilozima, kao i zamenice. Ostale vrste reči se retko deminuiraju – tek onda kada je u pitanju kolokvijalni govor ili neka stilska egzibicija.

Ostale vrste reči koje mogu da prime deminutivne sufikse su postpozicije (poput onih u primerima *ondan sonracağıma* (postpozicija *sonra*) 'elem', *yağmurdan az öncecik* (postpozicija *önce*) 'nešto malo pre kiše' i sl), zatim postpozicija *kadar* u značenju prideva ili priloga za količinu i meru (*bu kadarıcık* 'ovolicno'), uzvici, kao i brojevi (*on altıcık saniye* od broja *on altı* 'šesnaest'). Takvim formama se postižu određeni stilski efekti, ali se istovremeno pokazuje i da se na taj način prevazilaze ograničenja u semantičkoj spojivosti osnovne reči i sufiksa. Većina primera pripada supstandardnoj leksici.

5.4.1. Postpozicije

S obzirom na to da turske postpozicije, kao „funkcionalne reči bez samostalnog značenja, koje služe za izražavanje različitih odnosa između imenskih oblika i drugih reči u rečenici” (Aykut 2007: 10), služe za preciziranje odnosa određenih reči u rečenici, deminuiranje samih postpozicija nikako ne predstavlja pojavu koja je uobičajena, već naprotiv, uglavnom se javlja kao poštapalica, individualizam, tačnije okazionalizam, ili stilski obojen izraz.

Samostalno upotrebljena leksema *sonra* predstavlja prilog i ima značenje 'posle, zatim' (*Sonra yokoldu. Zatim je nestao. Önce seni aradım, sonra da onu. Prvo sam zvao tebe, a posle i njega.*). Međutim, *sonra* može biti i postpozicija ukoliko se nađe iza imenske reči u ablativu i nosi značenje 'posle, nakon, za' (*Biz senden sonra geldik. Mi smo došli posle tebe.*). Stilsko markiranje se postiže dodavanjem deminutivnog sufiksa *-cik* na leksemu *sonra*.

Sonracık⁷⁵ eşimle buluşup orada kalmaya karar verdik.

Malo kasnije sam se našla sa suprugom pa smo odlučili da ostanemo tamo.

⁷⁵ *poslice, *kasnijice

Specifičan izraz sa deminuiranom postpozicijom *sonra* glasi *ondan sonracığima*. Na izraz *ondan sonra* ('zatim, nakon toga') dodat je deminutivni sufiks *-cık*, zatim prisvojni sufiks za 1. lice jednine *-im* koji je uticao na prelazak bezvučnog konsonanta *k* u zvučno *ğ* (meko g), i na kraju je dodat i nastavak *-a* za dativ:

ondan sonra + -cık + -im + -a > ondan sonracığima

Izraz *ondan sonra* se često koristi u svakodnevnom govoru, ali neretko i kao poštapalica, tako da izraz *ondan sonracığima* predstavlja samo njegovu proširenu varijantu. *Ondan sonracığima* je poštapalica⁷⁶ bez posebnog značenja koja služi da se popuni praznina ili pauza u govoru koja je nastala kao posledica traženja odgovarajućih reči ili oklevanja, čime se dobija još nekoliko trenutaka za razmišljanje i formulisanje naredne misli. Upotrebljava se u istim govornim situacijama kao i poštapalica *efendime söyleyeyim*, s tim što je *ondan sonracığima* karakteristična za govor mladih, dok izraz *efendime söyleyeyim* uglavnom koriste starije osobe. Prevod na srpski bi mogao glasiti 'zatim, ovaj, onaj, kako se zove, elem'.

Ve en son eve gittik. Ondan sonracığima ... Öyle işte.
I na kraju smo otišli kući. A onda... Eto, tako.

Primeri se mogu naći i u književnim tekstovima:

Mehmetağa sonracığima firdolayı geri dönerdi.

(T. Dursun K., OSS, 19)

Pošto napravi krug, Mehmetaga bi se zatim vratio.

U razgovornom stilu se izraz *sonracığima* pri izgovoru često skraćuje, pa se tako dobije oblik *sonracima*:

Bir cigara yakmaya vakit bulabildim. Alt kamaradan güverteye fırladım. Sonracima, İstanbul sokaklarına bir vuruş vurdum kendimi ki, sorma!

(S. F. Abasıyanık, HB, 89)

Uspeo sam da nađem vremena da zapalim jednu cigaretu. Izjurio sam iz donje kabine na palubu. A zatim sam tako jurnuo na ulice Istanbula, ne pitaj!

Leksema *önce* se samostalno upotrebljava kao prilog sa značenjem 'pre, prvo' (*Az önce görüştüğüm*. Malopre smo se čuli. *Önce sen söyle*. Prvo ti reci.). Ali ukoliko *önce* stoji iza imenske reči koja je primila sufiks za ablativ, onda je u funkciji postpozicije. Postpozicija *önce* se na srpski prevodi kao 'pre' (*senden önce* 'pre tebe'). Deminutivni sufiks *-cık* može stajati na leksemi *önce* u oba slučaja i u oba slučaja je stilski markirana – kada se doda na prilog dobija se ekspresivno značenje kraćeg vremenskog perioda koji je prethodio nečemu, a kada se doda na postpoziciju više se postiže hipokoristični ton u iskazu.

En son ne zaman güldün? Az öncecik. (prilog)
Kada si se poslednji put smejala? Baş malopre.

Yağmurdan az öncecik uyandım. (postpozicija)
Probudila sam se nešto malo pre kiše (malkice pre kiše).

⁷⁶ D. Aksan koristi termin *doldurma sözleri* 'dopunske reči / reči za dopunjavanje' (Aksan 2004: 199).

Ben doğmadan birkaç sene öncecik... (postpozicija)
Samo nekoliko godina pre nego što sam se rodila...

Osim gorenavedenih postpozicija, u kombinaciji sa sufiksom *-cık* srećemo i imenicu *karşı* (koja se najčešće javlja u funkciji postpozicije u značenju 'naspram, prema / za, protiv, preko puta'). Primer *Karşıcık* (Karšidžik) koji smo zabeležili predstavlja toponim, tačnije, naziv jednog sela u blizini grada Divriği (*Divriği*) u okrugu Sivas (*Sivas*).

karşı + *-cık* > *karşıcık* > *Karşıcık*

Deminutivni sufiks *-cık* dodat na postpoziciju *gibi* 'kao, poput', formira oblik *gibicık*, koji predstavlja okazionalizam u turskom jeziku. Postpozicija *gibi* stoji iza imenice u nominativu ili zamenice u genitivu i služi za izražavanje poređenja po kvalitetu (*buz gibi* 'kao led'). Međutim, u izrazu *kutu gibi* postpozicijom *gibi* vrši se kako poređenje po svojstvima, tako i poređenje po veličini, na šta ukazuje i objašnjenje tog izraza u rečniku *Güncel Türkçe Sözlük* Turskog lingvističkog društva kao *küçük fakat kullanışlı ve şirin* 'mala ali praktična i simpatična, mila' (GTS): kao primer upotrebe dati su stihovi turskog pesnika Ahmeta Muhipa Dranasa „*Eviniz kutu gibi küçücük bir evdi / Sarmaşıklarla balkonu örtük bir evdi*” 'Vaša kuća beše malecka kao kutija / s balkonom prekrivenim bršljanom'.

U sledećem primeru izraz *kutu gibi*, umesto punog oblika sa pridevima *küçük* ili *küçücük*, neočekivano stoji samostalno uz pridodat deminutivni nastavak *-cık*: *kutu gibi küçük / küçücük* > *kutu gibicık*. Ovaj okazionalizam predstavlja plod autorove želje za ekspresivnim izražavanjem.

Sigortadan emekli olunca Saadettin Bey'e dedimdi, "Yaşlanıyorum artık Sadi Beyciğim, bir küçücük ev aldım şehir içinde, Paşabayır'da, Yeşilada'nın sokağında eski bir apartman, iki oda, kutu gibicık. Müsaaden olursa kiracısı çikana kadar çalışayım daha da, üç kuruş biriktireyim, evin içini yaptırım, girer otururum o parayla."

(M. Ü. Eriş, OKG)

Kada sam se penzionisao bio sam rekao gospodinu Sadetinu: „Već starim, moj dobri gospodine Sadi, kupio sam jedan stančić u gradu, na Paşabajiru, jedna stara zgrada u ulici u kojoj je Jeşilada, dve sobe, kao kutijica šibica. Ako se slažeš, ja bih još malo da radim dok se ne iseli podstanar, da uštedim još koji kuruš i da je sa tim novcem sredim iznutra, uselim se i stanujem tu.”

I govorni čin umanjeња molbe, želje, nametanja može se postići deminuiranjem nekih postpozicija, iako je to vrlo redak slučaj:

Yoruma küçük bir İnşallah alırsın gibicık notlar bırakırsanız sevinirim.

Bilo bi mi drago ako biste u komentarima ostavili porukice tipa: „Daće bog da dobiješ”.

Doslovan prevod ove konstrukcije nije moguć jer je deminutivni sufiks *-cık* dodat na postpoziciju, a postpozicije najčešće zamenjuju srpske predloge: *gibicık* = 'kao' + dem.

Bir de şey, ben daha az öncecik bir tane one shot attım.

I još nešto, ja sam još samo malopre ispio jednu na eks.

Jedna neobična upotreba deminutivno-hipokorističkog sufiksa u pisanoj književnosti zabeležena je u primeru *yancağız*⁷⁷.

⁷⁷ *Yancağız* se javlja i u toponimiji kao naziv jednog brda u blizini Marmarisa.

Kemal oturdu. Sakıp Beyin masasında tahtadan bir mürekkep hokkası, önünde redis uçlu bir yazı kalemi, yancağızında da yarımlanmış bir çay bardağı duruyordu.

(T. Dursun K., SO, 40)

Kemal je seo. Na stolu gospodina Sakipa stajala je jedna drvena mastionica, ispred nje jedno redis pero, a odmah do nje jedna polu-ispijena čaša čaja.

Naime, imenica *yan* ('strana') u funkciji sastavljene postpozicije primila je sufiks *-cağız* čija je funkcija da u značenju motivne imenice unosi hipokorističnost, sažaljenje, saosećanje i sl. Umesto da upotrebi prost, osnovni oblik kvazipostpozicije *yanında* (imenica *yan* + prisvojni sufiks *-ı* za oblik 3. lica jednine + pronominalno *n* + sufiks *-da* za lokativ) u značenju 'pored', pisac je stilski markirao iskaz. Pri prevođenju na srpski jezik takav iskaz neće biti modifikovan jer u srpskoj rečenici ima funkciju predloga, koji ne može biti stilski markiran. Ovim modifikovanjem osnovne reči *yan* istovremeno se ukazuje i na blizinu, tačnije vrlo malu udaljenost između dva opisana predmeta.

“Uçacağım!” dedim. Gittim. Uçtum babamın yancağızına.

(<http://www.hurriyet.com.tr/aglamak-yok-16517068>)

Rekoh: „Ukrcaću se na avion!“ Otišla sam. Odletela sam kod tate.

Imenica *arka* ('zadnja strana, zadnji deo nečega, leđa, pozadina') u funkciji sastavljene postpozicije nosi značenje srpskog predloga 'iza, za'. Ukoliko se na imenicu *arka* doda deminutivni sufiks *-cık* (*arka* + *cık*), dobija se deminutivni oblik *arkacık*, što u doslovnom prevodu znači 'mala leđa, leđanca, pozadinica'. Međutim, upotrebom deminutivnog sufiksa u situaciji kada je leksema *arka* u funkciji kvazipostpozicije i kada ima prostorno značenje, osnovna reč se modifikuje, stilski markira, i postiže se umanjeno udaljenosti, tačnije, ukazuje se na blizinu nečega učesnicima govornog čina.

Süleyman:

“Ula,” dedi, ”deli deyyus, ahacık Değirmenoluk köyü şu dağın arkacığında. Geldiğın yolu bilmiyor musun?”

(Y. Kemal, İM1, 23)

Sulejman reče:

„Ej, rogonjo ludi, eto tu ti je selo Degirmenoluk, tık iza ove planine. Zar ne prepoznaješ put kojim si došao?“

5.4.2. Uzvici

Sufiks *-cık* se sreće i kod pokaznih uzvika (*gösterme ünlemleri*) *işte* i *aha*.

İştecik predstavlja leksikalizovani deminutivni oblik uzvika *işte* 'evo, eto, no, dakle, prema tome, tako, kao što vidiš, vidite' koji se upotrebljava kako bi se pokazalo ili ukazalo na nešto ili nekoga, na neko mesto ili neku misao. Deminutivni oblik ovog uzvika je izrazito stilski markiran, a tu izvedenicu su u svojoj poeziji koristili veliki turski pesnici kao što su Hasan Husejin Korkmazgil (Hasan Hüseyin Korkmazgil) i Fazil Husnu Daglardža (Fazıl Hüsni Dağlarca).

Çocuktan Al Haberi

çocuktan aldım haberi

yakın, diyor

güzel, diyor

dopdolu, diyor
iştecik, şuracıkta
iştecik yolu, diyor
[...]
iştecik, şuracıkta
koş birazcık koş, diyor
[...]
iştecik, şuracıkta
diren azıcık, diyor

(H. H. Korkmazgil, O, e-knjiga)

Nek ti deca jave
deca su mi javila
blizu je, kažu
lepo je, kažu
prepuno je, kažu
eto, baš tu
eto mu puta, kažu
[...]
eto, baš tu
potrči malčice, potrči kažu
[...]
eto, baš tu
izdrži malkice, kažu
[...]

I pesnik Daglardža u svojoj poeziji neretko upotrebljava derivat *iştecik*:

Diye
[...]
İştecik kimseler alamaz elimden
Yüzlerce yıl yüzlerce yıl yediğim deneyi.
[...]

(F. H. Dağlarca, ÇK, DB, 6)

Reče
[...]
Eto, niko ne može da mi oduzme
iskustvo koji sam stotinama i stotinama godina trošio.
[...]

İkice
[...]
İştecik geceleyin
Sularda yansır
Yerden göğecek
İkisin
[...]

(F. H. Dağlarca, İkice, Delice Böcek)

Dvojica
[...]
Eto noću

Obojica se
Ogledaju na vodi
Od zemlje do neba
[...]

Osim u poeziji, reč *iştecik* takođe u značenju osnovne reči *işte* 'eto' čini deo turskog dijalektološkog rečničkog fonda, a prema dijalektološkom rečniku *Derleme Sözlüğü* Turskog lingvističkog društva njena upotreba je zabeležena u okolini Denizlija, Ankare i Hataja.

İçlerinden yaşça Hasan'a en yakın olanı mezarlık dönüşü 'Hasan da gitti, sıra bize geldi iştecik' deyip...

(<https://www.yenisafak.com/yazarlar/ismailkilicarslan/bir-mezarin-peinde-2010681>)

Među njima Hasanu najbliži po godinama je u povratku s groblja rekao: „Ode i Hasan, eto došao je red i na nas“...

Ahacık je deminutivni oblik uzvika *aha* i upotrebljava se u narodnom govoru. Uzvik *aha* je, prema rečniku Turskog lingvističkog društva, sinonim za uzvik *işte*. U *Tursko-srpskom rečniku* je za uzvik *aha* dato značenje (prilikom ostvarivanja očekivanog) 'aha! eto!'.
Iako se uzvik *aha* upotrebljava i za iskazivanje začuđenosti, straha, tuge, radosti, ljutnje i podruge, u dijalektološkom rečniku Turskog lingvističkog društva značenja uzvika *aha* i njegovog deminutivnog oblika *ahacık* izjednačena su u pokaznom značenju *işte*, *orada*, *hemen şurada*, *bu* ('eto, tamo, odmah tu, ovo').

Uzvik *ahacık* se, kao i *iştecik*, upotrebljava za pokazivanje ili privlačenje pažnje, na upućivanje na nešto ili nekoga u govornoj situaciji. Ukazuje na malu udaljenost, na mesto ili pojam koji je vrlo blizu učesnika u govornom činu. Na turski se prevodi kao 'evo' ili 'eto, tu'.

Ahacık şurası, şu kapkara görünen yer, bük.

(Y. Kemal, İM1, 303)

Evo (eto) tu, to mesto koje izgleda crno kao zift je šikara.

*Umut
Bir su buldum ahacık
İşildayan kayanın dibinde
Damlanın yüzbinde biri.
[...]*

(F. H. Dağlarca, ÇK, DB, 42)

Nada
Pronašao sam neku vodu, eto tu,
U podnožju stene koja se presijava
U jednoj od sto hiljada kapi.
[...]

Ahacık može biti upotrebljen i samostalno. Odnosi se na neznatnu blizinu, vrlo malu udaljenost od učesnika u govornoj situaciji.

- *Çakmağım nerde?*
- Ahacık.
- Gde mi je upaljač?
- Eto tu (ti je).

Još jedna neuobičajena upotreba deminutivnog sufiksa *-cık* ogleda se u dodavanju ovog nastavka na leksemu *neyse* ('šta god, kako god', 'bilo kako bilo', 'nije važno', 'dobro', 'šta je tu je' ...) koja se upotrebljava u funkciji veznika, priloga ili uzvika (GTS). Upotrebom izraza – lekseme *neysecik* postiže se umanjnje nametanja tokom razgovora, kada govornik ublažava svoj iskaz prekidanjem sopstvenog izlaganja koristeći deminutivni oblik *neysecik* umesto uobičajenog *neyse*.

Neysecik, herkese bol şanslar.

Kako god (da ne dužim više), srećno svima.

5.4.3. Imenice *bura*, *şura* i *ora*

Sufiks *-cık* se može dodati i na imenice *bura* 'ovo mesto', *şura* 'to mesto' i *ora* 'ono mesto' u funkciji priloga za mesto: izvedenica *şuracık* 'eto tu, eto to mesto, baš tu' ukazuje na blizinu nekog mesta, malu udaljenost.

Bilseydim ki içinizde azıcık adamlık var, sizi ipe göndermez, hemen buracıkta öldürürdüm.

(Y. Kemal, İM3, 589)

Da sam znao da u vama ima malkice ljudskosti, ne bih vas poslao na vešala, nego bih vas ovde na licu mesta ubio.

Oracıkta palmiyenin altındaki bir tahta banka uzanıp denize ve gökyüzüne dalmıştın.

(N. Eray, AABO, 15)

Baş na tom mestu si se bio pružio na jednoj drvenoj klupi pod palmom i zagledao se u nebo.

Allahım, öldür beni şuracıkta.

(PuCCa, KABD, 76)

Bože, ubij me smesta.

5.4.4. Neodređenokoličinski brojevi

Neodređenokoličinski brojevi (nastali od pokaznih zamenica i postpozicije *kadar*) mogu imati i funkciju prideva i priloga za količinu i meru: *bu kadar* 'ovoliko', *şu kadar* 'toliko', *o kadar* 'onoliko', a kao takvi mogu primiti i deminutivni sufiks *-cık*: *bu kدارcık* 'ovolico, tolicno' i analogni su im po značenju. Upotrebljavaju se kao priloški intenzifikatori.

Bu kدارcık ete bu kadar para!

Toliko novca za tolicno mesa!

Şu köşeye bağ dikse, bu kدارcık toprağın bağı bir evi değil, beş evi beslerdi.

(Y. Kemal, FSKAB, 173)

Kad bi u ovom delu zasadio vinograd, vinograd bi na tolişnom zemljištu hranio ne jednu već pet kuća.

”Bu kدارcık mı bu ada?” diye sordu gümlleyen sesiyle.

(Y.Kemal, FSKAB, 225)

„Zar je ovo ostrvo ovolişno?”, upitao je grmeći.

“Sizi çok seviyorum” desem, bana inanır mısınız, şu kدارcık?..

Ako bih Vam rekao: „Mnogo Vas volim”, da li biste mi poverovali barem ovolicko“?

Poređenje po kvantitetu (npr. po količini, meri vremena) može se postići upotrebom postpozicije *kadar* u svojstvu kvantifikatora. Ukoliko se na postpoziciju *kadar* doda sufiks *-cik*, onda se taj izraz stilski markira i naglašava se količina iskazana njime.

Hele o ağzi, burnu, gözleriyle, yarım avuç kadarcık yüz...

(<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/cetin-altan/olaylar-bir-kordugum-cozdukce-dolasiyor-1207733>)

A ta njegova usta, nos, oči, majušno⁷⁸ lice kao pola dlana'.

Yobazoğlu Hasan birden kımıldadı, sonra kendi yöresinde topaç gibi dönmeye başladı, sonra yandaki huğun üstüne sermek için ıslattıkları kıl çulu delikanlıların elinden kaptı, çula sarındı, göz açıp kapayınca kadarcık bir sürede safi yalına kesmiş ahıra daldı.

(Y. Kemal, İM2, 38)

Jobazoglu Hasan se odjednom pomerio, pa je počeo da se vrtilo oko sebe kao čigra, a zatim je iz ruku mladića oteo prostirku od kostreti koju su nakvasili kako bi je prostrli na kolibu od trske, umotao se u prostirku, i u tren oka uleteo u štalu koja se pretvorila u čist plamen.

Konstrukcija *göz açıp kapayınca kadarcık bir sürede*⁷⁹ je sintagma kojom se iskazuje brzina vršenja neke radnje: vrlo brzo, u tren oka, dok trepneš, dok si rekao 'keks', brzom brzinom, u najkraćem mogućem roku. U iskazivanju brzine radnje u ovom izrazu učestvuje pre svega sâmo leksičko značenje glagola *göz açıp kapamak* (trepnuti, otvoriti i zatvoriti oko), zatim gerundijum za izražavanje vremena *-ınca* u dativu sa postpozicijom *kadar* u značenju 'dok, do', kao i deminutivni sufiks *-cik* dodat na postpoziciju kao deo gerundijumske konstrukcije, koji dodatno umanjuje trajanje i svodi ga do najkraće mere.

5.4.5. Osnovni brojevi

Deminucija kod brojeva je vrlo retka pojava u turskom jeziku jer je leksički nespojiva sa njima. Jedini leksikalizovani oblik u standardnom turskom jeziku je deminutiv broja jedan – *biricik*. Između broja *bir* i sufiksa *-cik* ubacuje se interkalarni vokal *i*:

bir + cik > bir + i + cik > biricik

Tursko-srpski rečnik (TSS) odrednicu *biricik* opisuje kao 'jedinствен, jedini'. U *Rečniku savremenog turskog jezika* Turskog lingvističkog društva ovaj pridev je opisan kao '(onaj) kome nema sličnog, čega nema dva, mnogo voljen, jedan, jedini' (GTS). Rečnik arhaizama daje značenje *bir kerecik* 'samo jednom' (TS).

Leksema *biricik* ispred reči *oğul* 'sin' ili *kız* 'ćerka' prevodi se kao 'jedinac', tj. 'jedinica'.

Şu anda biricik oğluma da gözyaşları içinde elveda diyorum.

(A. Nesin, RBNK, 124)

U ovom trenutku se i sa svojim sinom jedincem opraštam u suzama.

⁷⁸ Kvantifikator *bir avuç* znači 'malo', a *yarım avuç* je upola manje od malog, 'majušno, sićušno'.

⁷⁹ Doslovan prevod ove sintagme bi glasio 'u periodu koji je toliko kratak da traje dok se oko otvori i zatvori, dok trepneš'.

Leksemom *biricik* u značenju 'jedan jedini' ukazuje se na usmerenost ka nečemu ili nekome ko je poseban, pa tako i voljen, te se u tom kontekstu na srpski može prevesti pridevom 'voljen':

Biricik karıcığım daha işten dönmemişti.

(A. Nesin, BK1, 107)

Moja voljena supruga se još nije bila vratila s posla.

Dodavanjem denominalnog sufiksa *-lik* na pridev *biricik* izvodi se imenica *biriciklik* '(nečija) jedinstvenost, jedinstvena pozicija, unikatnost, neponovljivost'.

Galiba, onu ne olursa olsun kaybetmeye dayanamamak, bazen kendimizi kaybetmek pahasına ona sahip olmayı isteyecek kadar onu değerli bulmak; karanlıklarımızı karıştıran aşkı, sevdiğimizize duyduğumuz hayranlıkla, sevgiyle, onun biricikliğine olan inançla sarıp sarmalamak, aşkın bazen sığlaşan vahşetini aşkın içinde her zaman bulunmayan duygularla zenginleştirmek.

(A. Altan, İBY, 58)

Verovatno to što po svaku cenu ne možemo da podnesemo da je izgubimo, to što je ponekad smatramo vrednom toliko da želimo da je posedujemo po cenu da izgubimo sebe; što je čvrsto grlimo verujući u to da je jedna jedina, što surovost koja u ljubavi ponekad postaje plitka obogaćujemo osećanjima koja nisu uvek deo ljubavi.

Leksema *ikicik*, deminutivni oblik broja dva (*iki + cik*), javlja se samo u pojedinim govorima⁸⁰ u Turskoj. Ova leksema u tim govorima najčešće ne zadržava svoje osnovno deminutivno značenje u vezi sa brojem dva, već se upotrebljava kao pokazni uzvik *işte* u značenju *işte, şurada* 'eto, evo tu'.

Leksema *ikicik* može ukazivati i na malu količinu. U tom kontekstu znači 'malkice, vrlo malo, samo malo':

Derken, soruyor Nâzım usuldan: Vera, öteki kutuyu açsak, ucundan, ikicik alsak, farkına varmaz değil mi Babayev?

(F. Erdinç, KNG, 79)

U tom trenutku, Nazim sasvim tiho upita: „Vera, a da otvorimo drugu kutiju, da uzmemo malkice, s kraja, Babajev ne bi primetio, zar ne?“

Önce ikicik, sonra ikicik daha derken, çabucak yarıyı geçmişler.

(F. Erdinç, KNG, 80)

I onda prvo malkice, pa zatim još malkice, kad – brzo smazaše više od pola.

Oblik *ikicecik* (*iki + ce + cik*) se javlja kao izuzetak u odnosu na standardni turski jezik. Zabeležen je kao deminutivni oblik broja dva u značenju male količine *iki tanecik* 'samo dva (komada), malo' u govoru stanovnika mesta Esentepe (Karaman), o čemu je pisao Oztürk (up. Öztürk 2018: 228).

Deminutivni oblik osnovnih brojeva (do deset) pojavljuje se kao stilska bravura u razbrajalicama, kratkoj narodnoj usmenoj formi koja se izgovara kao deo dečije igre, pri čemu deminuirani brojevi ne dobijaju posebno značenje, već je cilj postizanje zvučnosti i ritma kroz rimu:

[...] *biricik / ikicik / üççük / dörtçük / beşcik / altıcık / yedıcik / sekızıcık / dokuzcuk / oncuk* [...]

⁸⁰ Dijalektološki rečnik Turskog lingvističkog društva navodi da se leksema *ikicik* javlja u govoru nekih sela u oblasti Konje, Mugle, Afjona i Ankare.

Brojevi mogu da prime deminutivni sufiks *-cik* i kada želi da se ukaže na vremensku ograničenost, kratkoću trajanja. Naredni primer je zabeležen u TV kvizu „*Kelime Oyunu*“ („Igra reči“) kada je voditelj kviza upotrebio deminutivni oblik osnovnog broja ispred reči koja označava meru vremena (*saniye* 'sekunda'), želeći da takmičaru saopšti i da ga upozori na činjenicu da je za odgovor na pitanje koje je postavljeno ostalo veoma malo vremena. U tom slučaju, deminutivni broj se prevodi osnovnim brojem ispred kojeg se dodaje prilog 'samo'.

On altıcık saniye kaldı...

Ostalo je samo šesnaest sekundi...

Na kratkoću, isticanje i nedovoljnost vremena moglo se ukazati i dodavanjem deminutivnog sufiksa na reč koja označava meru vremena umesto na broj: *on altı saniyecik*.

5.4.6. Priloška odredba za mesto *öte*

U kolokvijalnom jeziku se može čuti i izraz *Öteciğe git!*, koji se upotrebljava u značenju 'Idi malo dalje! Udalji se malo!' Na imenicu *öte* s prostornim značenjem 'dalja strana (u odnosu na govornika)' dodat je deminutivni sufiks *-cik*, a zatim i sufiks za dativ koji označava pravac kretanja.

öte + cik + e > öteciğe

Izraz *ötecik* ima funkciju priloške odredbe za mesto. Rečenica *Öteciğe git!* u značenju 'skloni se od mene, ne muvaj mi se tu, ne smetaj' predstavlja iskaz koji u sebi nosi poruku indirektnog omalovažavanja sagovornika. Mesto na koje se ukazuje je udaljeno (i fizički – prostorno i u apstraktnom značenju – neka zamišljena tačka) i deminuirano, pa se za umanjivanje pritiska na sagovornika u govornom činu zahteva koristi deminutivni oblik ove lekseme.

5.5. Glagolska deminucija

Glagolska deminucija se ne pominje u turskim gramatikama, stoga se stiče zaključak da u turskom jeziku ne postoji prava glagolska deminucija, već samo imenska (imenička, pridevska i adverbijalna). Međutim, može se reći da ipak postoje nekakvi oblici deminucije, tačnije približno izražavanje deminuiranja glagola leksičkim i sintaksičkim putem. Grickat (1955-56) ističe da se u srpskom jeziku, za razliku od značenja umanjnja ili familijarnog, nežnijeg ili nemarnijeg stava kod imenica, ili značenja nepotpunosti osobine ili naročitog stava prema njoj kod prideva, „у деминутивном глаголу може постићи велики број различитих, и то међусобно доста удаљених значења“ (Grickat 1955-56: 47). Naglašavajući da deminutivnost kod glagola treba posmatrati u „условном, доста проширеном смислу“ (Grickat 1955-56: 47), Grickat navodi neka od različitih značenja koja se razvijaju kod deminutivnih glagola, a njima se na kraju može dodati i posmatranje radnje sa simpatijom ili ironijom:

„Деминутивни глагол може значити да се радња врши кратко време, повремено, а не трајно, учестало а притом с мањим интензитетом, или тренутно, иако јој је природа трајна; или се радња врши са ситнијим резултатом, ако јој је значење резултативно; или се уопште врши нека неважна радња, несавршена, недовршена, или налик на основну радњу.“ (Grickat 1955-56: 47)

Za razliku od srpskog jezika, razvijenost glagolske deminucije nije karakteristična za sistem glagola u turskom jeziku. Iako je različitim postupcima moguće postići modifikovanje intenziteta i dinamike radnje, u turskom se ta modifikacija ne vezuje za deminuciju kao posebnu kategoriju.

Dok se u srpskom jeziku glagolska deminucija tvori sufiksacijom (zajedno sa jednim oblikom infiksacije) i prefiksacijom (Grickat 1995: 14), u turskom se glagolska deminucija ne postiže, kako bi bilo očekivano, deminutivnom sufiksacijom, već se približno iskazuje upotrebom zasebnih leksema ili imensko-glagolskih konstrukcija (frazoloških glagola), zatim uključivanjem adverbijalnih dopuna (priloških determinatora), ili eventualno upotrebom određenih analitičkih formi glagola za izražavanje vidskih karakteristika glagolske radnje. Međutim, u takvim obrazovanjima nije lako odrediti stepen deminutivnosti, s obzirom na to da te forme prvenstveno služe za iskazivanje trajanja ili načina vršenja neke radnje.

a) LEKSIČKI: samostalne ili frazne lekseme: *dürtmek* 'bocnuti, bockati (oštrim predmetom)' (neizveden oblik glagola koji je deminutivni sam po sebi) - *Ucu sivri bir şeyle veya elle hafifçe itmek* (GTS); *sıçramak* 'poskakivati, skakutati'; *doğramak* '(i)seckati, iseći na sitne delove' (drobiti, tesati, deljati); *karalamak* 'naškrabati' (jedno od značenja); *yudumlamak, yudum yudum içmek* 'pijuckati' - *Yudum yudum içmek, acele etmeden yavaş yavaş içmek* (GTS); *kakışmak* 'gurkati se'; *gülümsemek* 'smeškati se' (osmehnuti se, nasmejati se) - *Güler gibi olmak, hafifçe gülmek* (GTS); *kulak kabartma* 'osluškivati, prisluškivati' (načuljiti uši); *çene çalmak, sohbet etmek* 'ćaskati'; *çalkalamak* '(pro)mućkati' (isprati, proprati; mutiti (tečnost); grgljati; ...)

Veliki broj glagola u ovoj grupi čine (ekspresivni) onomatopejski glagoli, dakle, glagoli čiju osnovu čini onomatopejska reč: *ziplamak* 'poskakivati, skakutati', *cupkati*; *çitirdamak* 'pucketati'; *tingildamak* 'zveckati'; *çıtlamak* 'pucketati, praskati (o vatri, grančicama)'; *parmakları çıtlatmak* 'pucketati prstima'; *şakırdamak* 'praskati, pucketati (o prstima), pljeskati'; *tıırdamak* 'tapkati, trupkati', itd.

Şişeyi çalkalayın!
Promućkajte flašu!

Ateş çıtlıyor.
Vatra pucketa.

b) SINTAKSIČKI: glagol uz adverbijalne dopune: glagoli uz osnovne, modifikovane ili reduplicirane priloge za meru, način i količinu poput *az* 'malo', *azıcık* 'malkice', *az az* 'malo (po malo)', *biraz* 'malo', *birazcık* 'malkice', *hafif* 'lagano, nežno', *hafifçe* 'polagano', *yavaş* 'polako', *yavaşça* 'lagano' i dr.

Azıcık uyudum.
Dremnuo sam / dremucnuo sam / spavucnuo sam. (dosl. Malkice sam odspavao.)

Çocuk biraz öksürüyor.
Dete kašljuca. (dosl. Dete malo kašlje.)

Hafifçe sallanıyordu .
Ljuljuškala se. (dosl. Lagano se ljuljala.)

c) SINTAKSIČKI: modalni modifikator u vidu analitičke forme $-(y)ı+vermek$ (gerund $-(y)ı$ i glagol *vermek* 'dati') služi za izražavanje brzine vršenja radnje i trenutačnosti:

Markete gidiver.
Skokni do prodavnice.

ili modifikator u vidu analitičke forme *-ip durmak* kojom se iskazuje trajnost i višekratnost:

Bütün gün bana aynı şeyi sorup durdu.

Ceo dan me je zapitkivao za istu stvar. (*sorup durmak* 'zapitkivati')

Za ovako široko shvatanje glagolske deminucije Grickat (1955-56) daje objašnjenje u kojem „deminuirati“ radnju ne znači obavezno „skratiti je ili momentalizovati“, već se ona može i ponavljati i biti jednokratna (Grickat 1955-56: 80). Analitičke forme glagola u turskom jeziku mogu da ukazuju upravo i na iterativnost glagola, a među takve glagole bi mogli da se svrstaju i deminutivni, jer se na neki način sadržaj radnje modifikuje i „usitnjavanjem“ vršenja radnje.

Razmišljanja iznesena u ovom odeljku predstavljaju samo početnu ideju za dublju analizu realizacije deminucije kod turskih glagola. Poređenje bi bilo najbolje vršiti kontrastivnom analizom, s tim što bi polazni jezik bio srpski zbog visoko razvijenog sistema deminutivnih glagola, dok bi turski bio ciljani jezik.

5.6. Polisemantičnost imeničkih deminutiva u turskom jeziku

Prema definiciji Gortan-Premk (2004), polisemija⁸¹ je „семантичко варирање у оквиру једне лексеме“, dok derivacija⁸² predstavlja „семантичко варирање између двеју лексема [...] из истог деривационог система [...]“ (Gortan-Premk 2004: 137).

Činjenica je da nisu svi derivati polisemični. Međutim, derivati u formi deminutiva mogu imati razvijenu polisemantičku strukturu. Razlog tome je najčešće polisemantičnost same motivne reči. Polisemija kod izvedenica u turskom jeziku posebno je zastupljena kod velikog broja imeničkih deminutiva. Te polisemične izvedenice najčešće imaju dva značenja – osnovno, tj. primarno, i sekundarno. Postoje brojni primeri imeničkih deminutiva kod kojih je osnovno, deminutivno značenje omogućilo njihovo sekundarno značenje, što ćemo objasniti na primerima ekscerpiranim iz rečnikâ Turskog lingvističkog društva.

Kod deminutivnih izvedenica u turskom najčešće se uočava leksička metafora, pod kojom se ne podrazumeva stilski figura već jezički mehanizam koji služi za „prenos imena s jednog pojma na drugi na osnovu sličnosti⁸³“. Ta sličnost se zasniva na asocijativnom povezivanju i može da podrazumeva izgled, oblik, funkciju, poreklo, i sl. (npr. *yumurtacık* 'jajašce, jajna ćelija' od *yumurta* 'jaje').

5.7. Leksikalizacija imeničkih deminutiva

U bogaćenju osnovnog i terminološkog leksičkog fonda turskog jezika značajnu ulogu ima leksikalizacija imeničkih deminutiva.

Kada je reč o organizaciji leksičkog sistema, Dragičević (2018) leksički sistem predstavlja u vidu koncentričnih krugova, pri čemu centralni krug predstavlja osnovni, najstabilniji leksički fond jednog jezika, dok koncentrične krugove oko tog jezgra čini leksika s periferije jezičkog sistema - arhaizmi, dijalektizmi, neologizmi, žargonizmi i ostala markirana leksika (Dragičević 2018: 209).

Kako ista autorka ističe govoreći o stanju u srpskom jeziku (2018), leksikalizacija predstavlja „последњи стадијум у осамостаљивању недеминутивних значења именица са деминутивним образовањем“ i takve imenice karakteriše desementizacija i demotivisanost (Dragičević 2018: 303). Ova tvrdnja se može primeniti i na pojavu leksikalizacije deminutiva u

⁸¹ Gortan-Premk za termin 'polisemija' upotrebljava i izraz 'semantička derivacija' (Gortan-Premk 2004: 137).

⁸² Za termin 'derivacija' Gortan-Premk koristi izraz 'semantičko-morfološka derivacija' (Gortan-Premk 2004: 137).

⁸³ O metafori i leksičkoj metafori su pisale D. Gortan-Premk (2004: 86) i R. Dragičević (2010: 148).

turskom jeziku, kao što se vidi na velikom broju datih primera. Naime, imenica *tomurcuk* 'pupoljak' obrazovana je od imenice *tomur* i deminutivnog sufiksa *-cuk*, međutim, ne doživljava se kao deminutiv, što potvrđuje pretpostavku da kod imenice *tomurcuk* nije sačuvana deminutivnost i da se ona ne dovodi u vezu s leksemom *tomur*⁸⁴, već za govornike turskog jezika predstavlja fitonim, termin koji je deo opšteg (i specijalizovanog) leksičkog fonda.

Lekseme osnovnog fonda turskog jezika odlikuje bogata polisemija kao semantičko variranje u okviru jedne lekseme, a zbog aglutinativne prirode turskog jezika, te lekseme imaju i izuzetno bogatu derivaciju.

Jedna od izvedenica u turskom koju odlikuje polisemantičnost je leksema *kurbağacık* 'žabica'. Ova leksema je nastala dodavanjem deminutivnog sufiksa *-cık* na motivnu reč *kurbağa* 'žaba'. U rečniku GTS data su sledeća značenja ove izvedenice u odnosu polisemije:

1. *imenica* mladunče žabe, mala žaba
2. *imenica* mali engleski ključ
3. *imenica* podesivi ključ
4. *imenica* ručica postavljena na donje ivice stvari koji se povlače na gore kao što je prozorski ram
5. *imenica, medicina* neka vrsta male ciste ispunjene tečnošću na dnu usne šupljine, ranula

Primarno značenje ove izvedenice je u vezi sa pravom, stvarnom deminucijom u fizičkom smislu, dok je ista izvedenica u preostala četiri ponuđena značenja delimično ili potpuno izgubila deminutivno svojstvo kao posledica demotivacije. U ta četiri značenja prisutno je pomeranje značenja pomoću metafore.

O stepenu leksikalizacije imeničkih deminutiva u srpskom jeziku pisala je A. Janić (2013), iznoseći podelu u tri grupe: „1) potpuna leksikalizacija sa terminološkim statusom, odnosno sa statusom tehničkog termina; 2) potpuna leksikalizacija bez terminološkog statusa, odnosno bez statusa tehničkog termina; 3) delimična, slaba leksikalizacija, bez terminološkog statusa.“ (Janić 213: 369). U prvu grupu spadaju imenice koje su stekle status termina i kod kojih se ne oseća deminutivnost (*babica*, *žabica*, *jezičak*, *čašica*, *četkica*, *svećica*,...), a koje su vezu sa neleksikalizovanim deminutivnim oblikom ostvarile putem metafore i u tome se ogleda polisemantičnost. Druga grupa obuhvata imenice bliske terminima koje „ne pripadaju određenoj naučnoj oblasti ili disciplini, već drugim sferama života“ (Janić 2013: 370), poput *bombice*, *kolica*, *strelice*, *vrtića* i dr. U treću grupu ulaze slabo leksikalizovani deminutivi kod kojih se još uvek oseća deminutivnost (u određenoj meri je prisutna komponenta [+malo]) (Janić 2013: 371) poput imenica *žabica*, *knjižica*, *pahuljice* i dr.

Postoji veliki broj pravih deminutiva koje turska leksikografija nije obuhvatila. Izvedenica *kuşçuk* 'ptičica' formirana je od imenice *kuş* 'ptica' i deminutivnog sufiksa *-çuk* i ima deminutivno i hipokorističko značenje 'mala ptica', 'sirota ptičica'. Uprkos tome što čini deo opšte leksike turskog jezika, ova deminutivna izvedenica nije zastupljena kao leksička jedinica u (nama dostupnim) opštim i terminološkim rečnicima turskog jezika. Kao još neke od primera možemo navesti i lekseme *kedicik* 'mačkica, maca', *köpecik* 'kuće, kuca, psić', *ayıcık* 'medvedić, meda, meca', *arabacık* 'automobilčić, autić' i dr. S druge strane, beleži se veliki broj potpuno leksikalizovanih deminutiva (prvenstveno na polju terminologije) kod kojih je dato samo leksikalizovano značenje, a izostavljeno ono osnovno, pravo deminutivno značenje koje pripada osnovnom leksičkom fondu.

Ovde dolazimo do pitanja prevoda leksičkih jedinica u dvojezičnim rečnicima. S obzirom na to da se kod leksičke ekvivalencije lekseme posmatraju van konteksta, leksički ekvivalenti postoje samo kao potencijalna zamena. Drugim rečima, iako lekseme imaju svoju vrednost van konteksta,

⁸⁴ Leksema *tomur* nije deo opšteg leksičkog fonda već je u različitim značenjima zastupljena u nekolicini terminoloških rečnika (medicinska, zoološka, biološka terminologija) i označava 'mehur, klobuk, bradavicu, kvržicu', i sl.

njihovo pravo značenje zavisi od njihove specifične realizacije u određenom jezičkom kontekstu, što je posebno karakteristično za turski jezik.

5.7.1. Leksikalizacija izvedenica sa sufiksima *-cik*, *-ca* i *-cak*

Kao što ćemo videti iz daljeg izlaganja, leksikalizovani deminutivi su vrlo česti u terminološkom opusu na polju anatomije. Vrlo ilustrativne primere predstavljaju termini u vezi sa srcem (*kalp*). Naime, mnoge termini iz oblasti kardiologije imaju formalni oblik deminutiva poput *odacık*, *yaprakçık*, *karıncık*, *kapakçık* o kojima će biti reči u nastavku.

Izvedenica *odacık* je formirana od imenice *oda* 'soba, prostorija; komora' i deminutivnog sufiksa *-cik* i javlja se u denotativnom i konotativnom značenju 'mala prostorija, mala soba, sobica, sobičak' ili 'simpatična, skromna, jadna, bedna prostorija ili soba, sobičak'. Osim toga, ova imenica je zabeležena i kao deo bibliotečkog terminološkog korpusa u značenju 'mala prostorija ili radni prostor u biblioteci namenjen istraživačima za potrebe dužeg istraživanja' (*Kitaplıkbilim Terimleri Sözlüğü*). U anatomiji se, pak, termin *odacık* koristi kao naziv za srčanu šupljinu (*kalp odacıkları* 'srčane šupljine').

Primarno značenje imenice *kapakçık* je u rečniku *Güncel Türkçe Sözlük* definisano kao 'mali poklopac', dakle 'poklopčić' kao deminutiv, dok sekundarno značenje predstavlja anatomski termin koji znači 'mali poklopac na srcu i venama koji u svojstvu ventila sprečava vraćanje krvi i drugih tečnih supstanci' ('zalistak' koji usmerava krv u srcu). Jasno je da je sekundarno značenje ove izvedenice dobijeno prema metaforičnom značenju deminutiva na osnovu izgleda, što ukazuje na postojanje čvrste semantičke veze.

Još dva termina iz oblasti anatomije koja su ilustrativna su *kulakçık* i *karıncık*. Izvedenica *kulakçık* je obrazovana od imenice *kulak* 'uvo' i deminutivnog sufiksa *-çık*. Međutim, opšti rečnici turskog jezika ne beleže deminutivno značenje ove reči ('uvce, malo uvo'), već samo anatomski termin u značenju 'srčana pretkomora'. S druge strane, izvedenica *karıncık*, nastala od imenice *karın* 'stomak, trbuh, abdomen' i deminutivnog sufiksa *-cik*, zabeležena je u rečniku turskog jezika GTS kao 1. šupljina unutar bilo kog organa u telu⁸⁵, 2. dve šupljine koje se nalaze u donjem delu srca, od kojih jedna pumpa krv u desno plućno krilo, dok druga služi za preuzimanje krvi koja će biti pumpana iz levog plućnog krila u telo (dakle, srčana komora⁸⁶). Maternji govornici turskog jezika imenicu *karıncık* posmatraju kao stručni termin, dok se deminutivno značenje ('stomačić') izgubilo, što govori o visokom stepenu leksikalizovanosti ove izvedenice.

Kao što se može zaključiti iz navedenih primera, leksikalizaciji su podložniji deminutivi turskog porekla. U leksikalizaciji u turskom jeziku⁸⁷ su, sa tvorbenog stanovišta, među deminutivnim sufiksima dominantni su sufiksi *-cik*, *-cak* i *-ca*.

Bez formalnih izmena leksema građenih deminutivnim sufiksom *-cik*, leksički fond se bogati kroz polisemiju, leksikalizaciju i terminologizaciju. Ovde se opet vraćamo na polisemantičku strukturu imeničkih deminutiva na *-cik*. Neke deminutivne imenice koje označavaju umanjene predmete ili pojmove se potpuno ili delimično leksikalizuju. Kod imenica u kojima je proces leksikalizacije potpuno završen ne oseća se deminutivnost. Tako su izvedeni termini u određenim naukama i disciplinama: medicini, biologiji, zoologiji, tehnologiji i dr. (*badem* 'badem' + *-cik* > *bademcik* 'krajnik'). U slabije (delimično) leksikalizovanim deminutivima se i dalje oseća deminutivnost, kada još uvek postoji značenje umanjenosti ili umanjenog stepena. Kao ilustraciju možemo navesti da je u *Rečniku turskog jezika* Turskog lingvističkog društva pod odrednicom

⁸⁵ Ovaj leksikalizovani deminutiv se javlja u anatomske terminologiji u sintagmama, na primer *beyin karıncığı* 'moždana šupljina' (GTS).

⁸⁶ Značenje 'srčana komora' je dato u *Tursko-srpskom rečniku* kao jedino značenje lekseme *karıncık*.

⁸⁷ O stvaranju leksema putem derivacije pisao je H. Zulfikar (Zülfikar 1991) u knjizi *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, gde je dao pregled tvorbenih sufiksa koji učestvuju u građenju leksema kao i stručnih termina u turskom jeziku.

kitapçık na prvom mestu dato pravo značenje deminutiva imenice *kitap* 'knjiga' – 'mala knjiga, knjižica' (*küçük kitap*), a sledeće značenje je 'mala knjiga sa manjim brojem stranica (manjeg obima) koja obično ima za cilj predstavljanje ili promociju nečega / nekog sadržaja; brošura'.

1945-1949 yılları Türk Dil Kurumunda çok sayıda terim kitapçıklarının yayımlandığı tarihlerdir.

(Zülfikar 1996: 10)

Tursko lingvističko društvo je u periodu od 1945. do 1949. godine objavilo veliki broj terminoloških brošura.

Stepen leksikalizacije imeničkih deminutiva često je relativan i može biti zastupljen u većoj ili manjoj meri.

Mnoge reči koje su primile sufiks *-cık* ukalupljene su i leksikalizovane, a mnoge su uvrštene u terminološki korpus. Dok u nekim slučajevima takve izvedenice predstavljaju umanjeni oblik nekog pojma ili predmeta (*beyin* > *beyincik* 'mali mozak'), kod imenica u kojima je proces leksikalizacije potpuno završen nekada se ne oseća deminutivnost zbog mnogih indirektnih asocijacija (Banguoğlu 2004: 164), kao u primeru *hiyar* 'krastavac' > *hiyarcık* med. 'tumor žlezde' gde je došlo do osamostaljenja lekseme. Tada su dobijene lekseme, posmatrajući s tvorbenog aspekta, samo u formi deminutiva, ali nose novo značenje koje se ne vezuje striktno za značenje motivne reči od koje su izvedene - drugim rečima, semantika se ne vezuje za umanjenje niti za emotivni stav ili subjektivnu ocenu već kod izvedenica dolazi do semantičke promene kroz gubitak motivacije kada one dobijaju samostalno značenje. Pri prevođenju na srpski jezik na umu se mora imati nedeminutivnost ovakvih leksema, te na taj način pristupiti pronalaženju ekvivalenata - utvrditi da li i u srpskom jeziku kao ekvivalent postoji leksikalizovani oblik deminutiva, motivna reč (bez deminutivnog sufiksa) ili neka druga leksema.

Banguoğlu (2004) beleži i to da su pojedine deminutivne imenice na *-cık* u procesu derivacije zadržale oblik deminutiva koji je postojao u njihovim oblicima u osmanskome kada su prevođene sa francuskog na arapski: *fr. ventricul - ar. buteyn - tur. karıncık* 'srčana komora', *fr. auricule - ar. uzeyn - tur. kulakçık* 'srčana pretkomora', *cervelet - muheyh - beyincik* 'mali mozak' i dr. (Banguoğlu 2004: 164).

U turskom jeziku su neke lekseme dobile status posebnih leksema sa „istaknutim značenjem“. Primeri za deminutivne imenice koje su putem ukalupljivanja daju značenje 'više, superiorne osobine'⁸⁸ ilustrovaćemo njihovom upotrebom u sledećim rečenicama:

Mehmetçık⁸⁹ Türk ordusunun temel taşıdır.

(Z. Korkmaz, TTG-ŞB, 251)

Turski vojnik je kamen temeljac turske vojske.

Dodavanjem deminutivnog sufiksa *-çık* na vlastito ime *Mehmet* dobijena je leksikalizovana reč koja predstavlja naziv za turskog vojnika odmila.

Ayşecik⁹⁰, başarılı filimleriyle büyük ün kazanmıştır.

⁸⁸ „üstün nitelikli“ (Korkmaz)

⁸⁹ *Mehmetçık* je naziv od milošte za turskog vojnika

⁹⁰ *Ayşecik* je naziv filma snimljenog 1960. godine prema istoimenom romanu turskog pisca Kemaletina Tuğçua (Kemalettin Tuğçu). Film je doživeo četnaest nastavaka, a naslov svakog od njih sadrži ime *Ayşecik*. To ime se i dan-danas vezuje za glumicu Zeynep Degirmendzioglu (Zeynep Değirmencioğlu) koja je tumačila glavni lik u pomenutim filmovima. Zanimljiv je podatak da je u nekim od kasnijih nastavaka, kako je glumica rasla, vremenom ime lika koji je tumačila zamenilo ime *Ayşe*, tj. deminutivno-hipokoristički sufiks iz *Ayşecik* je ispušten i ime je ostalo u svom osnovnom obliku. Krajem devedesetih godina 20. veka snimljena je i istoimena televizijska serija (*Ayşecik* i *Can Ayşecik*) u kojoj je glavnu ulogu tumačila Edžem Kanun (Ecem Kanun), koju mlađe generacije

(Z. Korkmaz, TTG-ŞB, 252)

Ajšedžik (Ajšica) je stekla veliku slavu svojim uspešnim filmovima.

O evinde hanım hanımcık⁹¹ çocukların yetişmesiyle ilgileniyor.

(Z. Korkmaz, TTG-ŞB, 252)

Ona se kod svoje kuće bavi odgajanjem mladuh damica.

Prema rečniku TDK, izraz *kadın kadıncık* se u savremenom turskom jeziku javlja u funkciji imenice u značenju 'vaspitana, učtiva, čestita / ozbiljna žena, gospođa, dama, ženica' ali i u funkciji priloga 'pristojno, učtivo, čestito, damski, gospodstveno'. Rečnik turskog jezika Puskuluoglua taj izraz daje u sledećem značenju: 'žena koja obavlja kućne poslove valjano, detaljno, koja šije, zna da se sredi, žena odmerenog ponašanja, dama'.

Kocası marangozdu, sabahları çok erken giderdi. Onun arkasından, hemen kadın kadıncık temizliğe başlardı.

(N. Meriç, GTS)

Suprug joj je bio stolar i izjutra bi odlazio veoma rano. Nakon njegovog odlaska odmah bi počinjala da detaljno čisti.

Rečnici beleže ukalupljene forme koje sadrže deminutivni sufiks *-cık*, poput *kargacık burgacık* ('kriv, loš rukopis'), *gez göz arpacık* (izraz koji se upotrebljava za bolje nišanje pri gađanju iz puške) i sl.

Mektup az okuryazar birinden geldiği için kargacık burgacık yazılmıştı.

(A. Nesin, BK1, 41)

Pismo je bilo napisano lošim rukopisom pošto je dolazilo od osobe koja je slabije pismena.

Uzvik *agu* 'gukanje odojčadi kada se raduju' (GTS, TSS) javlja se i u izvedenom obliku sa deminutivnim sufiksom *-cık*: *agucuk* 'izraz odmila (za tepanje) za dojenče' (GTS), *agucuk* 'dojenče' (TSS).

Pored toga što sufiks *-cık* učestvuje u građenju medicinskih, zooloških i botaničkih termina (*gelin* 'mlada, nevesta' > *gelincik* bot. 'bulka', zoo. 'lasica'⁹², med. 'vodena bolest'; *kulak* 'uvo' > *kulakçık* 'srčana pretkomora'), naziva bolesti (*pamuk* 'pamuk' > *pamukçuk* med. 'mlečica, ustobolja (novorođenčadi)' kao i naziva alata i sprava (*maymun* 'majmun' > *maymuncuk* 'majmunčić, kalauz'), isto tako učestvuje i u građenju toponima, i to najčešće ojkonima: *Asarcık, Ayvacık, Çınarcık, Germencık, Hisarcık, Ovacık, Pazarcık, Pınarcık, Sökücük*, i dr.

Neobičan primer predstavlja leksema *buldumcuk* i njena tumačenja u leksikografskim izvorima. Ova leksema je pre svega veoma zanimljiva s tvorbenog aspekta jer je u pitanju

takođe pamte po nadimku *Ayşecik*.

⁹¹ Doslovan prevod izvedenice *hanımcık* na srpski glasi 'gospođica' (od *hanım* 'gospođa'), međutim, Rečnik Turskog lingvističkog društva za odrednicu *hanımcık* daje sledeći opis: 'izraz koji kazuje da se gospođama obraća odmila', dok izraz *hanım hanımcık* (u funkciji prideva ili priloga) označava '(ženu ili devojk) postojanog, razumnog i odmerenog, damskog ponašanja'. U turskom jeziku se za izraz 'gospođica', tačnije pri obraćanju mladoj ženskoj osobi, ne koristi izraz *hanımcık* već *küçük hanım*, pa se, imajući u vidu tu činjenicu, na osnovu konteksta mora pronaći odgovarajući prevodni ekvivalent.

⁹² Doslovan prevod lekseme *gelincik* (*gelin* 'nevesta' + *cık*) na srpskom glasi 'nevestica'. Turski lingvista Aksan je u delu *Her Yönüyle Dil* (2015) u poglavlju o eufemizmima (tur. *güzel adlandırma*) pisao o terminima za lasicu u turskom (*gelincik*) i u pojedinim stranim jezicima: u francuskom taj naziv glasi 'belette' (lepotica, mala lepota), u nemačkom 'Schöntierle' (lepa životinjica), u starom engleskom 'fairy' (lepa, poput vile), u srpskom 'nevěst'ka' (sic!) (Aksan 2015: 98). Prema Aksanu, nazivi za lasicu u stranim jezicima su dokaz da se brinulo o tome da se toj životinji nadene ime koje je eufemizam, što važi i za turski, s obzirom na to da se u Turskoj lasica smatra životinjom koje se čovek plaši i koja donosi nesreću (Aksan 2015: 98).

izvedenica nastala dodavanjem deminutivnog sufiksa na osnovu koja ne predstavlja pravu imenicu niti pridev, već glagolski oblik kao ukalupljenu formu: *buldum* je oblik 1. lica jednine glagola *bulmak* 'naći, pronaći' u prošlom vremenu –'pronašao / la sam'. Rečnik Turskog lingvističkog društva (GTS) daje objašnjenje ovog pojma u značenju 'skorojević' u funkciji prideva (*sifat*), dok u dijalektološkom rečniku Društva stoji značenje 'ljubak (mio, simpatičan)'. Prema rečniku GTS, frazalni glagol *buldumcuk olmak* označava radnju opisano kao 'ponašati se razmaženo nakon što se do nečega dođe naknadno'.

S druge strane, leksema *buldumcuk* u Puskuluogluovom rečniku turskog jezika javlja se kao pridev u sintagmi *buldumcuk delisi* kada označava '(nekoga ko je) začuđen, zbunjen (*şaşkın*) jer je pronašao više od onoga za šta se nadao', kao i u frazalnom glagolu *buldumcuk olmak* u značenju 'mnogo se obradovati zbog nečega što je stečeno / dobijeno, a što je došlo nenadano, neočekivano'. U *Tursko-srpskom rečniku* je značenje ovog frazalnog glagola opisano kao 'biti van sebe od radosti, poludeti od radosti'. U *Rečniku ženskog žargona* glagol *buldumcuk olmak* je dat u značenju 'mnogo se obradovati što nešto ili neko postoji'.

Iako ni u jednom od analiziranih rečnika nije dat primer rečenice iz koje bi se mogla uvideti nijansa značenja lekseme *buldumcuk*, iz objašnjenja te jedinice može se zaključiti da se u rečniku GTS primećuje negativna subjektivna ocena i pejorativni prizvuk, dok takva ocena izostaje u Rečniku ženskog žargona, Tursko-srpskom rečniku, kao i u Puskuluogluovom.

Yapmacık je još jedna netipična leksema jer je izgrađena od glagolske imenice (oblika skraćenog infinitiva) i nastavka *-cık*, a pritom ima pridevsku funkciju. U *Tursko-srpskom rečniku* dato je značenje 1. 'izveštačen, usiljen; neiskren, pritvoran, lažan' 2. 'pritvornost, pritvorstvo, licemernost', a zatim se ispoljava i derivacioni potencijal ove lekseme gde reč prima nastavke *-li* i *-sız* ponovo gradeći prideve: *yapmacıklı* 'neiskreno, pritvorno', *yapmacıksız* 'iskreno, nepritvorno'.

Hiç yapmacıksız açık bir gülüşle: "Hoş bulduk amca" dedi.

(S. F. Abasıyanık, SH, 10)

Bez ikakve/trunke *neiskrenosti*, širokog osmeha rekao je: „Bolje vas našao, striče.”

Izvedenica *şakacıktan* '1. u šali, kao šala; 2. kao od šale, lako, neprimetno' takođe je leksikalizovana. Nastala je dodavanjem nastavka *-cık* i padežnog nastavka za ablativ na osnovnu, motivnu reč *şaka* 'šala'.

Bazı muhacirlerden, yakışıklı genç kişilerden şakacıktan para alır ama geri verir.

(Y. Kemal, FSKAB, 47)

Neke izbeglice u şalı uzimaju novac od zgodnih mladića ali ga vrata.

Sufiks *-ca* može da gradi imenice od imenica i prideva pri čemu dolazi do potpune ili delimične leksikalizacije: *kaplıca* i *ılıca* 'banja, termalni izvor', *sivilce* 'bubuljica', *kokarca* 'tvor', *gerekke* 'obrazloženje, zaključak, pobuda, motiv'. Ovaj sufiks je, poput sufiksa *-cık*, vrlo produktivan i u toponomastici, pa su od određenih imenica i prideva nastali brojni toponimi: *Düzce*, *Yenice*, *İkizce*, *Çamlıca*, *Taşlıca*, *Tuzluca*, *Kumluca*, *Sütlüce*...

Sufiks *-cak* se u sferi leksikalizacije smatra produktivnim sufiksom za izvođenje novih reči (*ayakçak* 'stepenik; pedala'), a posebno imenica čija se osnova završava fonemama *m* ili *n* kao u primerima *oyuncak*⁹³ 'igračka', *örümcek* 'pauk', *salıncak* 'ljudjaška', *sağlıcakla*⁹⁴ 'u zdravlju' i dr. Takođe je produktivan i kao sufiks za građenje toponima: *Bulancağ*, *Kuyucağ*, *Göynücek* (*Göynükçek*) i dr.

⁹³ Kada su u pitanju leksikalizovane forme, ovaj sufiks gubi funkciju deminutivnog sufiksa, kao što je slučaj u primeru *oyuncak* 'igračka' (od *oyun* 'igra').

⁹⁴ Interesantno je da jedino T. N. Gendžan leksemu *sağlıcak* obrađuje u okviru odeljka o rečima koje su izvedene pomoću slabije produktivnih nastavaka i podvodi je pod izvedenice koje su nastale spajanjem osnovne reči sa sufiksom *-lıcak*, dajući primer *sağlıcakla* / *sağlıcaklı* (Gencan 2007: 279).

"*Sağlıcakla kal Poyraz. Bir tek adam öldürecek olsaydım, insana kıyabilseydim, Demirciyi öldürürdüm, hem de kolaylıkla. O kadar, o kadar cana kıydı. Sağlıcakla.*" (Y. Kemal, FSKAB, 229)

„*Ostaj zdravo*, Pojraze. Da sam hteo da ubijem i jednog jedinog čoveka, da sam mogao da ga lišim životu, ubio bih Demirdžija, i to lako. On je toliko mnogo ubijao, toliko mnogo. *Ostaj zdravo.*”

Yeğenim, sandalyeler arasına bir salıncak yapmış, bebeğini uyutuyor.

(N. Tosuner, S, 20)

Moja nećaka je napravila *ljuljašku* između dve stolice i uspavljuje svoju bebu.

Hirant bir de çerçevesiz bahar levhası bırakmıştı. Onu da örümceklerinden temizledi.

(S. F. Abasıyanık, SH, 225)

Hrant je bio ostavio i jednu neuramljenju sliku proleća i nju je očistio od *paukova*.

Sabah erkenden kalktı, doğru zeytinliğe koştu, gün doğdu doğacak, bir çalıdan öbür çalıya gerilmiş büyük bir örümcek ağı gördü.

(Y. Kemal, FSKAB, 139)

Ujutru je ustao rano i otrčao pravo u maslinjak. Samo što nije svanulo, primetio je veliku *paučinu* koja je bila razvučena između dve grane.

Čuveni turski pesnik Daglardža je bio jedan od velikih jezičkih inovatora koji se priključio radu na jezičkoj reformi i pokretu jezičkog purizma. Njegovo obimno i bogato stvaralaštvo obuhvata, pored inovacija u pesništvu, i inovacije na polju leksikologije, morfologije, sintakse i stilistike. Prema M. Teodosijević, Daglardža je „uživao da izvodi nove reči i da ih „lansira“ na neobičan način“, što je postalo njegova „opsesivna potreba“ (Teodosijević 1995: 194). Među derivacionim sufiksima koje je najčešće koristio pri iznalaženju novih reči pri bogaćenju svog pesničkog kazivanja nalazi se i sufiks *-cak*. Jedna od tih reči je i kovanica *sevgicek*, izvedena od derivata *sevgi*⁹⁵ 'ljubav'. Leksemu *sevgicek* ne beleži ni jedan relevantni rečnik savremenog tuskog jezika i ona nije zaživela i našla svoje mesto u derivacionom gnezdu poteklom od morfeme *sev-* (*sevmek* 'voleti'), već je ostala kao potencijalna leksema. Sufiks *-cek*, kao što je već objašnjeno u poglavlju u vezi sa tvorbom reči, osnovnim rečima i izvedenicama bi mogao da dà više značenja, od kojih je prvo deminutivno značenje. Vedžihe Hatiboglu navodi šest mogućih semantičkih varijacija ovog sufiksa (Hatiboglu 1981: 35-37). Međutim, detaljno analizirajući Daglardžino pesničko delo, Teodosijević smatra da bi najprikladnije značenje ove reči bilo „sva ljubav“, jer „pesnik objašnjava ogromnu ljubav u pesmi „*Sevgicek*“, a ne tanušnu“ (Teodosijević 1995: 133).

5.7.2. Leksikalizacija izvedenica sa sufiksima *-msı*, *-sı* i *-rak*

U oblasti terminologizacije svoje mesto su našli i sufiksi *-msı*, *-sı* i *-rak*. Iako i ovi sufiksi u određenim situacijama unose nijansu deminutivnosti u motivnu reč, na polju leksikalizacije se realizuju najčešće prema svom osnovnom značenju, prema semantici sličnosti, opskrbjenošću nekom osobinom. Takvi su:

köpek + msı > köpeğimsi 'psolik'

köpek + msı + ler > köpeğimsiler 'psolike zveri'

yılan + sı > yılanısı 'zmijast'

ağaç + sı > ağaçısı 'drvenast'

⁹⁵ Leksema *sevgi* je i sâmâ derivat nastao spajanjem morfemske osnove *sev-* i tvorbenog sufiksa *-gi*.

dış + rak > dışrak 'egzoteričan'

iç + rek > içrek 'ezoteričan'

Sufiks *-msı* ima važno mesto u terminologiji turskog jezika. Nakon sprovedenih jezičkih reformi, kulturni radnici su se posvetili pronalaženju novih turskih reči kao zamenu za postojeće, stare termine iz osmanskog jezika i one novijeg datuma iz francuskog, engleskog i drugih evropskih jezika. Najčešće su pribegavali stvaranju novih leksema putem derivacije.

Zbog svoje funkcije unošenja semantike sličnosti u izvedenicu, sufiks *-msı* je poslužio kao odgovarajuća zamena za francuske sufikse *-ide*, *-*: metaloide *-metalımsı*, deltoide *-deltamsı* (Zulfikar 1991: 129). Ponekad ovaj sufiks, kao i sufiks *-sı*, gradi izvedenice koje zamenjuju lekseme sa arapskom nisbom: *sedefi - sedefımsı*, *beyzî - yumurtamsı*, *ibrevî - iğnemsı*...

H. Zulfikar (1991: 129) koji se bavio problemom terminologije u turskom jeziku navodi da se dodavanjem nastavka za množinu *-lar / -ler* na izvedenicu sa sufiksom *-msı* dobija naziv za podredove nekih živih vrsta kao taksonomske kategorije u hijerarhijskoj klasifikaciji organizama. Najčešće predstavlja turski naziv za francuske zoološke ili biološke termine: *köpeğimsiler*⁹⁶ – životinje iz podreda pasa, psolike zveri; *kedimsiler* – životinje iz podreda mačaka, mačkolike životinje; *örümceğimsiler* – insekti iz podreda paukova, paukoliki insekti.

U terminološkom sistemu turskog jezika sufiks *-sı* je takođe našao svoje mesto u građenju zooloških i bioloških termina: *buğdaysı meyve* 'krupa (plod)', *insansılar* 'antropoidi, čovekoliki majmuni', *leyleksiler* 'rodarice, red ptica letačica' i dr.

Kao što se može zaključiti iz navedenih primera, lekseme sa sufiksom *-msı* i *-sı* u najvećem broju slučajeva predstavljaju prideve (*borumsu* 'cevast'), ali mogu biti i imenice nastale od prideva (*metalsı* 'metaloid'), posebno ukoliko im se pridoda sufiks za množinu (*leyleksiler* 'rodarice, red ptica letačica'). Izvedenice sa sufiksom *-rak* su pridevske reči.

5.7.3. Toponimi

Mnoštvo toponima u Turskoj je izvedeno pomoću deminutivnih nastavaka. Najfrekventiji su toponimi sa nastavkom *-cık*, a zatim i *-ca*: *Kuzguncuk*, *Ayvacık*, *Çınarcık*, *Pınarcık*, *Derince*, *Yenice*, *Bozcaada*, *Alacahöyük*, *Güzelcehisar* itd.

Etimologija arhiseme u izvedenicama sa deminutivnim sufiksima je u najvećem broju slučajeva vrlo transparentna, kao u primeru *Kalecik*, u kom se jasno vidi leksema *kale* 'utvrđenje, tvrđava' koja je primila deminutivni sufiks *-cık*, pa se može zaključiti da je taj gradić dobio ime po tvrđavi koja se nalazi u blizini. Međutim, u jednom broju toponima nije lako ili čak nije moguće utvrditi poreklo.

Turkolog H. Eren je u monografiji *Yer Adlarımızın Dili* (2010: 65-68) istraživao poreklo toponima *Edincik*. Edindžik (*Edincik*) je jedan budžak, nahija⁹⁷ u opštini Bandırma (*Bandırma*), okrug Balıkesir (*Balıkesir*). Međutim, reč *edin* na koju je u toponimu *Edincik* dodat sufiks, nije poznata u anadolskim dijalektima. Stoga se Eren obratio starijim izvorima i utvrdio da naziv ovog mesta ispisan osmanlijskim pismom jasno ukazuje na to da je u pitanju reč *Aydıncık* (istovetni pisani oblik ove reči se sreće i u *Putopisu* Evlije Čelebije) (Eren 2010: 66). *Aydıncık* je oblik koji je nastao dodavanjem sufiksa *-cık* na vlastito ime *Aydın* (toponim *Aydıncık* je čest u Turskoj). Fonološke alteracije koje su se vremenom realizovale u toponimu *Edincik*, Eren (2010: 67) ilustruje na sledeći način: *Aydıncık > Aydıncık > Aydıncık > Eydıncık > Edincik*.

U priručniku toponima turskog porekla Gulensoj (1995: 82-85) daje spisak nastavaka uz pomoć kojih su izvedeni nazivi sela u Turskoj, među kojima navodi i nastavke za deminutiv: *-ca*, *-*

⁹⁶ Prema taksonomskoj klasifikaciji, niži rang u odnosu na red i podred predstavlja porodica, za čije se nazive u turskoj terminologiji najčešće koristi sufiks *-gil*: *köpekgiller* 'porodica pasa'.

⁹⁷ Administrativna jedinica u Turskoj.

cak, -ce, -ceğiz, -cek, -ciğaz, -cık, -cik, -cuk, -cük, -ca, -çağız, -çe, -çık, -çuk, -çük, -rak, -rek: Borucak, Belceğiz, Beycağız, Sazcığaz, Hancığaz, Adacık, Ağacık, Bağcık, Çimencik, Sorkuncuk, Koççağız, Balatçık, Armutçuk, Söğütçük, Ulucak, Yağmurcuk, Tilkicek, Tilkicik, Kuşcuğaz, ...

Nazivi gradova: *Meydancık, Kozcağız, Kavacık, Kızılcadağ, Kayacık, Harmancık, İnecek, Bahçecik, Çınarcık, Dağkızılca, Damlacık, Derecik, Alıcık, Asarcık, Aydıncık, Ayvacık, Örencik, Saraycık, Yakacık, Yalınca, Yeşilce, ...*

Nazivi srezova: *Kıbrısçık, Ayancık, Düzce, Gölcük, Göynücek, Kalecik, Köyceğiz, Kuyucak, Mihaliççik, Osmancık, Ovacık, Pazarcık, Sarıcakaya, Tuzluca, ...*

Naziv okruga: *Bilecik.*

Izvedeni toponimi mogu učestvovati u daljoj derivaciji ili slaganju: *Tepecikören, Uzuncaorman, Yaylacıkseki, Güneygölcük, Güzelcehisar, Gölcükler, Eskikonacık, Ortakdaracık, Sarıcalı, Sarıcasu, Yalnızcabağ...*

5.8. Terminologija i terminologizacija

Gledajući s lingvističkog aspekta, D. Šipka ističe da terminologija predstavlja disciplinu leksikologije sa visokim stepenom autonomije (Šipka 2006: 124; 149-150).

Prema R. Bugarskom (2007), reč „terminologija“ je višeznačna i upotrebljava se u bar pet značenja:

„1. skup termina koji reprezentuju sistem pojmova neke oblasti; 2. sistematski opis obrazovanja i upotrebe ovog skupa termina; 3. publikacija u kojoj je sistem pojmova neke oblasti reprezentovan terminima; 4. specijalna teorija terminologije za pojedine oblasti ili jezike; 5. opšta teorija terminologije“ (Bugarski 2007: 75).

Terminologizacija je proces u kojem od lekseme (ili sintagme) iz opšteg fonda nastaje termin kojim se precizira naziv za neku pojavu ili pojam u specijalnom jeziku određene struke ili profesije. Dakle, termini jesu deo leksičkog fonda jednog jezika, ali se od reči opšteg fonda razlikuju u tipu značenja⁹⁸ i semantički su ograničeni (kao deo specijalne leksike termini teže ka jednoznačnosti).

Turski jezik je još u davna vremena primio terminološku leksiku iz istočnjačkih jezika sa kojima je turski narod dolazio u kontakt. U davna vremena to su na prvom mestu bili arapski, koji je važio za jezik vere i nauke, i persijski, koji je predstavljao jezik književnosti. Prevođenjem naučnih i književnih dela sa tih jezika omogućen je upliv nove leksike za do tada nepostojeće reči u turskom. Promenom političke, društvene i kulturne orijentacije u 19. veku došlo je do preokreta i u samom jeziku u vidu novih jezičkih kontataka, prvenstveno sa francuskim, engleskim i nemačkim. U turski je ponovo prodrila nova terminologija, ovog puta zapadnjačka, s obzirom na to da su u to vreme vodeće evropske zemlje prednjačile na polju razvoja medicine, novih tehnologija, filozofije, umetnosti i mnogih drugih grana nauke i umetnosti. Uplivom nove leksike u jezik, jezik je bogaćen mnogobrojnim novim terminima, dok su neki stari zamenjeni ili odbačeni. Međutim, period Tanzimata u Turskoj nije doneo samo širenje civilizacijskih vidika u vidu otvaranja prema 'novom', već i svest o 'nacionalnom'. Sa radom na domaćoj naučnoj terminologiji otpočelo se u periodu nakon osnivanja republike. Jezička reforma pod vođstvom osnivača Republike Turske Mustafe Kemala Atatürka obuhvatala je i bavljenje pitanjem strane leksike u turskom jeziku i rad na stvaranju nove terminologije koja je, u skladu sa prirodom tog jezika, podrazumevala i upotrebu

⁹⁸ O tipovima značenja (osnovno i sekundarno značenje) detaljno piše Gortan-Premk, ističući da tip značenja određuje mesto termina u leksici (Gortan-Premk 2004: 123; 141-142).

turskih derivacionih nastavaka. Ataturk je i sâm dao veliki doprinos pronalaženju turskih reči za strane termine. Teodosijević (1995) iznosi podatak da je Ataturk u periodu od 1936. do 1937. godine sastavio udžbenik iz geometrije⁹⁹ manjeg obima „u kome je sve geometrijske termine sam izveo iz starog turskog jezika“, navodeći termine poput *açı* 'ugao', *artı* 'plus', *eksi* 'minus', *eşit* 'jednako' i dr. (Teodosijević 1995: 52) koji su u potpunosti prihvaćeni i čine deo opšte leksike savremenog turskog jezika.

Nakon inicijalnih podstreka na polju terminologije, Tursko lingvističko društvo je predstavljalo zvaničnu državnu instituciju zaduženu za iznalaženje novih termina i izdavanje terminoloških rečnika. Iako je Društvo aktivno i pregalački radilo na stvaranju i uvođenju novih termina u jezik nauke i struke, mnogi predloženi termini nisu uspeali da nađu svoje mesto u turskom leksičkom fondu. U vezi sa tim, H. Zulfikar iznosi svoj stav o upotrebi domaće terminologije ističući to da je lakše podučavati različite pojmove iz nauke koristeći turske termine i da termini na turskom govornike turskog jezika mogu transparentnije i jasnije da asociraju na pojam koji se želi objasniti, umesto da se napamet uče strani izrazi (Zulfikar 1991: VIII).

Cenjeni turski lingvista Dogan Aksan (Doğan Aksan) iznosi sledeće mišljenje: „U kojoj meri se u jednoj zemlji razvijaju grane nauke, tehnike, umetnosti i zanata i koliko se iznedri dela na tim poljima, toliko se i terminološki fond reči te zemlje razvija i proširuje“ (Aksan 2004: 36).

Turski jezik poseduje bogat rečnički fond čiji jedan deo predstavljaju i stručni termini. Kao posledica jezičkih kontakata u koje je turski stupao tokom svog postojanja i razvoja, u jeziku se zadržao veliki broj termina iz arapskog i persijskog, a zatim i iz francuskog i drugih evropskih jezika. S druge strane, pored postojećih domaćih stručnih leksema, rad na iznalaženju domaćih neologizama doveo je do toga da u savremenom turskom jeziku postoji dosta velik broj apsolutnih, istoznačnih sinonima.

U vezi sa sinonimijom u turskom jeziku možemo navesti primer sintagme 'fond reči, vokabular' za koju na turskom postoji veći broj izraza. Naime, elektronski rečnik Turskog lingvističkog društva beleži sledeće sinonime: *söz varlığı*, *sözlerin bütünü*, *söz hazinesi*, *söz dağarcığı*, *sözcük hazinesi*, *kelime hazinesi*, *kelime kadrosu* i *vokabüler*. Među navedenim sinonimima, pored reči stranog porekla (ar. *kelime*, *hazine*; fr. *kadro*, *vokabüler*), uočavamo i deminutivne derivate kao što su *sözcük* 'reč' i *dağarcık* u značenju 'fond', čija se značenja realizuju u okviru sintagme (u ovom slučaju u okviru neodređene genitivne veze).

U turskom jeziku se, može se reći ravnopravno, koriste dve reči za leksemu 'reč' a to su *kelime*, koja je arapskog porekla, i *sözcük*, koja je turskog porekla. Kao i *kelime*, i leksema *sözcük* takođe predstavlja lingvistički termin koji je istovremeno i deo opšteg leksičkog fonda turskog jezika. Ova leksema je izvedenica koja je nastala spajanjem lekseme *söz* u značenju 'niz reči, reč, govor, razgovor, govorkanje, obećanje, ...' i deminutivnog sufiksa *-cük*. Iako je reč *sözcük* vremenom zbog široke upotrebe prestala da zvuči kao deminutiv, u njoj se donekle oseća umanjenost motivnog pojma koji predstavlja reč *söz*, jer poredeći ove dve lekseme jasno se vidi da je 'reč'(sözcük) pojam koji označava manji deo ili jednu jedinicu šireg pojma označenog kao 'niz reči' (*söz*).

Uvaženi turski pisac, pesnik, esejista, prevodilac i kritičar Nurullah Ataç (Nurullah Ataç) bavio se pitanjem jezičkog purizma, a svoj veliki doprinos bogaćenju leksičkog fonda dao je stvaranjem mnogobrojnih neologizama od kojih su se mnogi zadržali u savremenom turskom jeziku. Pišući o Ataču i njegovoj ulozi u pokretu jezičkog purizma, Teodosijević (1995: 63) navodi kako je Ataç pokušavao da iznađe turski ekvivalent za arapsku leksemu *kelime*, prvo nudeći reč *keleci* od koje je odustao smatrajući je neadekvatnom, a zatim i izvedenicu *tilcik* (deminutiv od *dil* / *til* 'jezik') koju je stalno upotrebljavao u svojim radovima ali koja nije bila prihvaćena od strane šire javnosti. Istu tu izvedenicu je, sve dok nije skovana leksema *sözcük*, koristio i čuveni turski pesnik Fazıl Husnu Dağlardža (Fazıl Hüznü Dağlarca) (Teodosijević 1995: 63).

⁹⁹ Up. Doğan 2004: 160-161.

Leksema *dağar* predstavlja motivnu reč u izvedenici *dağarcık*, a njihova značenja koja daje *Tursko-srpski rečnik* su sledeća:

dağar

1. glinena posuda (sa širokim otvorom); 2. v. *dağarcık*; 3. arh. velika merica za žito (TSS)

dağarcık

1. kožna torbica; 2. fig. znanje, pamet (TSS)

Rečnik Turskog lingvističkog društva beleži sledeća značenja lekseme *dağarcık*:

dağarcık

1. kožna torba; 2. numere koje je pripremio neki muzički sastav ili muzički umetnik, repertoar; 3. pamćenje (sećanje) (GTS)

Međutim, leksema *dağarcık* se najčešće sreće u sintagmi *söz dağarcığı* u značenju 'fond reči, vokabular'.

Lingvistička i gramatička terminologija beleže sledeće lekseme u deminutivnom obliku: *tümcecik* 'rečenica (kao deo složene rečenice)', *cümlecik*¹⁰⁰ 'rečenica (kao deo složene rečenice)', *edatçık*¹⁰¹ 'rečca', *sözcük* 'reč', *sözcükbilimi* 'leksikologija', *sözcükbirim* 'leksema', *kelime dağarcığı* 'leksički fond', *sözcük dağarcığı* 'leksički fond', *sözlükçe* 'glosar, pojmovnik', *biçimcik*¹⁰² 'morf / morfema', *altbiçimcik* 'alomorf', *altbiçimciklenme* 'alomorfija', *sıfır biçimcik* 'nulta morfema', *portmanto biçimcik* 'portmanto morfema' i dr. Neki od navedenih termina su zastareli i više nisu u upotrebi (poput *edatçık*), neki su neologizmi (poput *biçimcik*), potencijalne lekseme (poput *altbiçimciklenme*), dok su pojedini termini odavno ušli u opšti leksički fond turskog jezika (poput *sözcük*).

Pored termina koji predstavljaju imenice, u književnoj terminologiji se pojavio termin koji u sebi sadrži pridevski deminutiv. Naime, na polju književne terminologije pojavio se izazov u vezi sa pronalaženjem termina za 'short short story' i 'fiction story', jednu podvrstu pripovetke (kratke priče) koja je kao forma postojala još od davnih vremena, od Ezopovih bajki preko dela Čehova, Kafke, Hemingveja, Klarka i dr. sve do današnjih dana. Slične forme su postojale i u narodnoj (priče o Nasredin-hodži) kao i u klasičnoj turskoj književnosti (lirske forme poput rubaia i gazela koje imaju dodirne tačke sa današnjom 'kratkom-kratkim pričom').

Ova književna forma za koju su u engleskom jeziku usvojeni termini 'short short story' i 'fiction story'¹⁰³ postala je veoma popularna u poslednjoj četvrtini 20. veka, a posebno u poslednje dve decenije zahvaljujući kompjuterskoj i internet tehnologiji kada se formiraju i novi prozni podžanrovi kratke priče. Nakon što je ova forma prihvaćena u široj meri i u Turskoj, postavilo se pitanje kako na turski jezik prevesti engleski termin *short short story* i *fiction story* (u srpskom se upotrebljavaju termini 'fleš-fikcija', 'mikro-novela', 'mikro-priča', 'jako kratka / sažeta priča'). Kao rezultat, pojavilo se više termina: *minimal öykü* 'minimalna priča', *çok kısa öykü* 'veoma kratka priča', *öykücük* 'pričica', *kısa kısa öykü* 'kratka kratka priča', *kıpkısa öykü* 'vrlo kratka priča', *sımsıkı öykü* 'vrlo zgusnuta priča', *kısa kurmaca* 'kratka fikcija', *minik öykü* 'minijaturna priča', *mini öykü* 'mini-priča', *küçük ölçekli kurmaca* 'fikcija kratkog metra', *mesel* 'mesel (poučna priča)' (Korkmaz

¹⁰⁰ *Tümcecik* i *cümlecik* su sinonimi, kao i motivne reči od kojih su nastale – *tümce* i *cümle*.

¹⁰¹ Termin *mi edatçığı* (rečca *mi*) pojavljuje se u Eloveovom prevodu Denijeve gramatike *Türk Dili Grameri: Osmanlı Lehçesi*.

¹⁰² Termin *biçimcik* i sintagme u kojima ovaj termin učestvuje pojavljuju se u okviru terminologije koja se vezuje za savremeni pristup morfologiji. Jedan od turskih lingvista koji upotrebljava termin *biçimcik* je N. E. Uzun (Uzun 2006).

¹⁰³ Ovu proznu formu na prvom mestu odlikuje kratkoća. Dužina je relativna i nije striktno definisana - kreće se do 1000 reči, a prema nekim tumačenjima 750, 250, 100 ili čak samo nekoliko reči.

2007: 32). Termin *küçükrek öykü*¹⁰⁴ je u književnu terminologiju uveo Korkmaz (Kanter 2013: 117), na predlog Burana (Buran 2012: 24). S obzirom na to da je u pitanju književna podvrsta kratke priče ('*kısa hikaye / kısa öykü*') koja je kraća u odnosu na kratku priču, ovaj termin je nastao na toj osnovi tako što je na pridev *küçük* dodat sufiks *-rek*, koji se ubraja u deminutivne. Uprkos tome što sufiks *-rek* spada u sufikse sa ograničenom produktivnošću u savremenom turskom jeziku i tome što se vrlo retko javlja u terminološkim kovanicama, upravo njegova sve češća upotreba u sferi književnosti i lingvistike, pored *çok kısa öykü*, ukazuje na prihvatljivost izbora ovog termina u odnosu na ostale predložene. Prema mišljenju Burana, na teminologizaciju i prihvatanje lekseme *küçükrek* uticala je činjenica da ta leksema asocira na glavnu karakteristiku pojma koji se opisuje, da nije često korišćena u opštoj leksici, kao i lakoća izgovora i estetika koja je krasi (Buran 2012: 25).

Leksikalizacija imeničkih deminutiva naročito je zastupljena u medicinskoj, zoološkoj i botaničkoj terminologiji, a daleko najbrojniji su termini izvedeni uz sufiks *-cık*. Mnogobrojni su primeri imenica: *arpacık, bademcık, dilcık, fidancık, gelincık, hıyarcık, kabarcık, kapakçık, kılçık, yilancık, yumurtacık...* kao i prideva: *arpacık (soğan), bardacık (üzüm), elmacık (kemik), köprücük (kemik)*.

Termin *arpacık* javlja se u medicini kao 'čmičak (na oku)', dok u vojnoj terminologiji označava 'mušicu, prednji nišan'¹⁰⁵. Pored imenske upotrebe, ova leksema ispred imenice *soğan* 'luk', gde ima pridevsku upotrebu, u botanici znači 'arpadžik'¹⁰⁶, srebrnjak'.

Prema Rečniku Turskog lingvističkog društva leksema *evcık* u svom deminutivnom obliku nosi samo denotativno deminutivno značenje 'male, slatke, simpatične kuće, kućice'. Međutim, daljim tvorbenim procesom ta deminutivna forma prima denominalni sufiks *-li* i postaje botanički termin *tek evcikli* 'jednodoma (monecka)' i *iki evcikli (bitki)* 'dvodoma (diecka)' (biljka). Od iste motivne reči nastao je fitonim *evcikkıran*¹⁰⁷ koji označava 'zelenu pupavku', jednu vrstu otrovne pečurke.

Kao što se moglo videti, neke izvedenice sa deminutivnim sufiksima pripadaju isključivo stručnoj terminologiji, neke odlikuje polisemantičnost pri čemu najčešće u osnovnom značenju zadržavaju primarnu semantiku umanjenosti a u sekundarnim realizacijama imaju terminološku vrednost, pojedine izvedenice čine deo kako opšteg rečničkog tako i terminološkog fonda, dok se neke deminutivne izvedenice javljaju samo i isključivo u denotativnoj sferi.

Na polju leksikografije u turskom jeziku naročito se istakao turski leksikolog, leksikograf, pisac i pesnik Ali Puskuluoglu (Ali Püsküllüoğlu). Puskuluoglu je, kao priređivač većeg broja opštih rečnika¹⁰⁸, doprinos turskoj leksikografiji dao u vidu rečnika žargona, rečnika čistog turskog, rečnika frazeologizama, rečnika poslovice, rečnika književnosti, rečnika pozajmljenica u turskom i dr. Posebnu pažnju je privukao *Priručnik za čist turski jezik (Öz Türkçe Kılavuzu)* u kojem je ovaj autor prikupio veliki broj neologizama suprotstavljajući ih pozajmljenicama iz arapskog, persijskog, zatim francuskog i drugih evropskih jezika, koje su već ušle u turski jezik. Određeni broj tih neologizama predstavlja i izvedenice koje su formirane dodavanjem nekog od deminutivnih nastavaka, najčešće sufiksa *-cık* a zatim i *-cak* i *-ca*, na osnovnu reč.

Puskuluoglu je priredio i rečnik pod nazivom *Yaşar Kemal Sözlüğü* u kojem je sakupio reči svojstvene čuvenom turskom piscu Jaşaru Kemalü, među kojima su i lekseme koje su primile neki od deminutivnih sufiksa poput *gölek* 'jezerce', *kapçık* 'prazna čaura', i dr. Međutim, najinteresantniji primer predstavlja izraz *o değilcikten gelmek* u značenju 'ponašati se kao da nije svestan, da ne primećuje, praviti se da ne čuje ili ne zna' (*farkına varmamış gibi davranmak, duymazlanmak*,

¹⁰⁴ Korkmaz (2007: 33) navodi da bi pod terminom *küçükrek öykü* mogla da se podrazumeva kratka priča do 100 reči.

¹⁰⁵ *Gez göz arpacık* je izraz koji se upotrebljava za bolje nišanje pri gađanju iz puške.

¹⁰⁶ Arpadžik je naziv za male glavice luka namenjene za setvu radi dobijanja konzumnog luka.

¹⁰⁷ Doslovno značenje je 'onaj koji lomi kućicu'.

¹⁰⁸ U pitanju su rečnici različitih obima i namene: *Veliki rečnik turskog jezika* (kraće i duže izdanje), *Rečnik za srednje škole*, *Rečnik za osnovne škole*, *Ilustrovani rečnik za osnovne škole* i sl.

bilmezlenmek), u kom je deminutivni sufiks *-cik* dodat na odričnu reč *değil* 'nije' a nakon njega i ablativni sufiks *-ten*: *değil + cik + ten*. Puskuluoglu je dao i primer iz dela J. Kemala:

Ali gene duymadı. – “Duyar mı hiç!” – “O değilcikten geliyor...”

(OO, 144, prema Püsküllüoğlu 1974: 65)

Ali opet nije čuo. – „Pa kako uopšte može i da čuje?” – „On se pravi da ne primećuje...”

Izraz *o değilcikten*, koji predstavlja okazionalizam svojstven J. Kemal, zabeležen je samo u pomenutom specijalizovanom rečniku. U pitanju nije pravi deminutiv niti hipokoristik, s obzirom na to da ovaj izraz u tvorbenoj strukturi sadrži deminutivni sufiks koji je lišen svoje deminutivne funkcije (slično nekim leksikalizovanim primerima poput *yalancıktan*, *şakacıktan* i dr.). Ova neobična konstrukcija bi u određenom kontekstu mogla da se prevede kao 'praviti se da ne čuje, da ne zna, da nije upućen; praviti se da je pao s Marsa'. Identično značenje (praviti se ne videti, ne čuti i sl) u savremenom jeziku imaju izrazi izvedeni od negativnog oblika glagolske imenice na *-maklık / -meklik*, s tim što finalni glas *k* prelazi u *z* i dodaje se nastavak za ablativ. Glagolska imenica se koristi uz glagol *gelmek*: *görmemezlikten gelmek* 'praviti se da ne vidi', *duymamazlıktan gelmek* 'praviti se da ne čuje'.

Bir de önümde kuyruk sallayarak, o değilcikten seni sordu.

(Y. Kemal, İM3, 404)

Još je i, ulizujući se predamnom, pitao za tebe praveći se da te ne zna.

5.9. Ekspresivizacija i žargonizacija jezika

Primetna je pojačana ekspresivizacija kod imenica i prideva u turskom jeziku, što se može protumačiti kao jedan vid žargonizacije jezika. Stilski markirane reči, posebno nove jezičke formacije poput izvedenica sa sufiksima *-ış* i dr., javljaju se u velikoj meri u razgovornom funkcionalnom stilu i na taj način se proširuje leksički fond turskog jezika. Ova urbanizacija jezika je prirodan tok u razvoju jezika, naročito turskog koji je po svojoj strukturi pogodan za leksikalizaciju putem derivacije.

Uvid u najnovije tvorbeno procese u okviru deminucije u turskom jeziku ukazuje na to da se ti procesi najviše odnose na imenice i prideve, ređe priloge, dok kod glagola ima vrlo malo zabeleženih primera¹⁰⁹. S obzirom na to da se ti procesi ne odvijaju u okviru svih funkcionalnih stilova, već pretežno u razgovornom stilu kao stilski markirane reči i jezički idiomi, te reči stoga i dalje čine deo žargonske leksike.

Rečnik žargona osmanlijskog jezika (*Tanıklarıyla Osmanlı Argosu Sözlüğü* (2011) koji je priredila Filiz Bingölçe (Filiz Bingölçe) pruža nam uvid u žargonsku leksiku osmanlijskog doba i nudi dragocene primere iz tog perioda razvoja turskog jezika. U ovom rečniku je zastupljeno oko 1800 žargonskih reči i izraza koje je autorka zabeležila koristeći pisane izvore iz perioda od 11. do 20. veka, među kojima su i čuvena dela poput *Dîvânu Lugâti't-Türk* Mahmuda Kaşgarlija i *Seyahatname* Evlije Čelebije.

Uvidom u ovu specifičnu leksičku građu uočava se da su deminutivi oduvek bili deo turskog žargona. Primeri koje smo izdvojili obuhvataju kako pojedinačne lekseme, tako i izraze u kojima su upotrebljeni deminutivi ili hipokoristici.

Najčešći deminutivni sufiks u ekscerpiranoj građi ovog rečnika je sufiks *-cik* (u ranijim periodima se javlja u varijanti *-cuk*). Pored ovog sufiksa javljaju se i *-cak*, *-cağız* i *-cuğaz*. Pomoću navedenih nastavaka građeni su imenički deminutivi, koji su uglavnom činili deo seksualnog

¹⁰⁹ Primeri koji su zabeleženi odnose se pre svega na denominalne glagole i složene glagole.

žargona. Nastavci su dodavani kako na izvorno turske reči tako i na reči stranog porekla (arapske i persijske).

*amcuk*¹¹⁰ – ženski polni organ, vagina
amcuğaz – ženski polni organ, vagina
emçek – sika (upotrebljava se i *emcik*)
eteciklerin yay- – pokazati svoj polni organ
hurde oğlancık – neiskusni mladić
*kırmızı sucağız*¹¹¹ – vino
mahbubcuk – glup i naivan ljubavnik (za homoseksualce)
sikişik – upotrebljava se za kratke polne odnose
sikişik et- – imati kratak polni odnos (o muškarcima)

Kod ove leksike se deminucijom najčešće postizalo ublažavanje značenja osnovnih motivnih reči koje vrlo često predstavljaju eksplicitne lekseme.

U savremenom turskom jeziku su uočene neke pojave novijeg datuma koje se tiču eksperimentisanja sa tvorbenim elementima. Naime, govornici, a među njima naročito mladi, sve češće upotrebljavaju novu, nestandardnu leksiku koja je nastala i nastaje upravo eksperimentisanjem sa svim onim jezičkim elementima kojima turski raspolaže i koje nudi. Tu spadaju, pre svega, domaći tvorbeni elementi kao što su ekspresivni i žargonski deminutivni sufiksi, ali javljaju se i strani sufiksi (npr. *-ko*) kojima se postiže još veći vid urbanizacije savremenog jezika. Međutim, čini se da turska jezička norma, uspostavljena na čvrstim osnovama jezičkih reformi sprovedenih u prvoj polovini 20. veka, još uvek nije dovoljno otvorena za prihvatanje tog novog leksičkog sloja nastao procesom urbanizacije i žargonizacije.

Razmatrajući najnovije tendencije u razvoju leksike srpskog jezika, S. Ristić (2012) izdvaja termin „intelektualizacija jezika“ kojim se označava to da leksički nivo predstavlja središte jezičke nadogradnje, a jezička nadogradnja se u svojim glavnim tokovima zasniva na „ауаентичним домаћим језичким моделима и потенцијалима, без обзира на појачано лексичко позајмљивање“ (Ristić 2012: 19). Izvesna sličnost se može primetiti i u savremenom turskom jeziku.

I u stvaranju periferne leksike u turskom jeziku izražena je uloga sufiksacije. Žargonska ekspresivnost se, u slučaju upotrebe tvorbenih sredstava kao što su u ovom slučaju deminutivno-hipokoristički sufiksi, vezuje upravo za njihovu prirodu.

Sufiks *-(t)ş* se javlja i u žargonu i to kao vrlo produktivan, za razliku od njegove ređe upotrebe u standardnom jeziku. Dodaje se uglavnom na skraćenu (krnju) osnovu, a isto tako i na motivne reči stranog porekla sa okrnjenom osnovom. U ekspresivnoj i žargonskoj leksici najčešće ublažava značenje motivne reči ili u reč unosi afektivni ton. U ostalim slučajevima može imati ulogu lažnog nastavka pri čemu se ni značenje ni struktura motivne reči ne menjaju (*malbuş* (*marlboro*) 'maša') (Miljković 2019: 102).

baba ('tata') > *babiş* ('tatica')
oğul ('sin') > *oğluş* ('sinčić, sinak, sinko')
tatlı ('slatka') > *tatlış* ('slatkica')
bebek ('beba') > *bebiş* ('bebica')
göbek ('stomak') > *göbüş / göbiş* ('stomačić, tiba, bojler')

¹¹⁰ Ova žargonska izvedenica se javlja i u izrazima poput *amcuğa dik-*, *amcuğunu sor-*, i dr.

¹¹¹ Doslovan prevod ove sintagme je „crvena vodica“.

Ablişlerin en tatlısı en güzeli, seni çooooook seviyorum!

Najslađa i najlepša sekice, volim te mnoooooogo!

Sizi dünyanın en tatlısı hırkalarından biriyle tanıştırayım!

Da vas upoznam sa najslađim džemperom na zakopčavanje na svetu!

Leksema *memiş* je posebno zanimljiva jer u različitim kontekstima ima različitu realizaciju: u žargonu može značiti 'sika' (od *meme* 'sisu, dojka'), zatim može predstavljati hipokoristik ličnog imena *Mehmet*, može biti prezime, a takođe se javlja u Turskoj i kao toponim.

*Memiş kımıldamaz ama
Gözleri açık
Yürüdü mü durdu mudur*

(F.H. Dağlarca, ÇK, 22)

Memiş ne mrda
ali oči su mu otvorene
Da li je hodao ili zastao

İşe girdikten birkaç ay sonra baktım ki memişler füze olmuş, belim ağrıdan kopuyor, sinir katsayım Frankenstein'inkini geçmiş ama hala bir türlü kanayamıyorum.

(pinkfreud, SB, 238)

Nekoliko meseci nakon što sam se zaposlila primetila sam da su mi sike kao rakete, stomak me ubija od bola, koeficijent intolerancije mi je veći od Frankenštajnovog ali i dalje nikako da dobijem.

Još jedna varijanta ekspresiva koja se može čuti u novije vreme u turskom jeziku je i kombinacija stranih leksema i turskih tvorbenih nastavaka. Jedan od takvih primera je i *mamiş* 'mamica', nastao od imenice „mama (momma)“ i sufiksa *-iş*. Sufiks naglašava privrženost i emotivni stav govornika u odnosu na osobu o kojoj je reč. S druge strane, ovaj oblik imena ima svoju ulogu i na nivou pragmatike, jer ukazuje na određenu nameru govornog lica.

“Mamiş, nasılsın?” diye sordu Jeannette heyecanlı.

(E. Şafak, A, 414)

„Kako si, mamice?“ upita Dženet ushićeno.

“Mamiş ne oluyo ya? İki saattir sana sesleniyoruz, duymadın bile” dedi Orly.

(E. Şafak, A, 125)

„Mamice, šta se dešava? Dozivamo te već dva sata a ti nisi ni čula.“, reče Orli.

Kao što je već rečeno, sufiks *-oş* se u turkološkoj lingvističkoj literaturi u najvećem broju slučajeva ne pojavljuje kao poseban tvorbeni nastavak, već se posmatra kao alomorf deminutivno-hipokorističkog sufiksa *-iş*. Međutim, jezička stvarnost ukazuje na sve veću upotrebu ovog sufiksa u svakodnevnom govoru, a posebno u žargonu (Miljković 2019: 88-89). Koristi se za tepanje, u leksemu unosi hipokoristički prizvuk. Sufiks *-oş* ne podlaže zakonu vokalne harmonije.

*teyze ('tetka') > teyzoş 'tetka'
feminist ('feminista') > feminoş 'femić'
homoseksüel ('homoseksualac') > homoş 'homić'
lezbiyen ('lezbejka') > lezzoş; lezboş 'lezba'
ibne ('peder') > ibnoş 'derpić'*

şeker(im) ('šećeru; dušo') > *şekoş* 'duška, dušica'
aşk(im) ('ljubavi') > *aşkoş* 'ljubavica'
kel ('ćelav') > *keltöş* 'ćela, ćelavac'
liberal ('liberal') > *liboş* (*sözde liberal*) 'liberal'

Ovaj sufiks se, kako je već ranije rečeno, može dodati i na skraćena lična imena (*Aloş*, *Fatoş*).

Eşe dosta haber salın, mini bir İnstos¹¹² sergisi açıyorum birazdan.
Javite svima koje znate, uskoro otvaram mini Insta-izložbu.

Ovako izgrađeni oblici su interesantni s pragmatičkog, sociolingvističkog i normativnog aspekta. Leksičko normiranje se ustanovljava na osnovu prihvatljivosti takvih izvedenica u jeziku.

U novije vreme je u Turskoj u razgovornom funkcionalnom stilu primećena pojačana ekspresivizacija u grupi reči koje označavaju rodbinske i druge odnose. Ekspresivizacija se postiže upotrebom različitih tvorbenih nastavaka sa periferije jezičkog sistema – domaćim sufiksima kao što su *-ş*, *-i*, *-o* (koji se često ne ubrajaju u red normiranih) i stranim poput sufiksa *-ko*. Ponekad se može videti kombinovanje nekih od tih nastavaka (bez slaganja vokalne harmonije), a dodaju se na skraćenu osnovu osnovne, tj. motivne reči.

anne ('majka, mama') > *an(n) + iş + ko* > *an(n)işko* 'mamica, mamuška'
baba ('otac, tata') > *bab + iş + ko* > *babişko* 'tatica, tatuška'
koca ('suprug, muž') > *koc + iş + ko* > *kocişko* 'mužić'
dede ('deda') > *ded + iş + ko* > *dedişko* 'dedica, dekica'
tatlı ('sladak') > *tatlı + iş + ko* > *tatlışko* 'slatkiş, slatkica'
bebe(k) ('beba') > *beb + iş + ko* > *bebişko* 'bebuška'

Pored ovakve modifikacije kojom reč dobija ekspresivno emotivni ton, pojačanje hipokorističnosti se često postiže i upotrebom prideva *sevgili* 'dragi/a/o' ispred imenice, uz dodavanje prisvojnog sufiksa na imenicu. S obzirom na to da se ovakve konstrukcije u najvećoj meri koriste u direktnom obraćanju, najčešće se na imenicu dodaje prisvojni sufiks 1. lica jednine *-(i)m*. Ispred izvedenice može stajati i vlastito ime.

sevgili annişkom 'draga moja mamuška, draga moja mamice'
Ali amcişkom 'ujka Ali, ujo Ali'

Kod govornika turskog jezika postoje podeljeni stavovi po pitanju upotrebe leksema sa ovim kombinovanim sufiksima. Naime, dok jedan deo govornika vrlo rado koristi ove sufikse kao izraz velike privrženosti i ljubavi prema sagovorniku, drugi deo govornika smatra da su takve izvedenice krajnje usiljene i izveštačene. Sve to vodi ka zaključku da su takve evaluativne izvedenice ekspresivni hipokoristici, kod kojih se na prvom mestu ističe afektivni, subjektivni stav govornika.

Kao što je već rečeno, u turskoj žargonskoj leksici zastupljeni su i sufiksi stranog porekla koji su žargonizovani, poput slovenskih sufiksa *-ko*, *-ça*, *-ço*.

Izvedenica *şişko* 'buckast, bucmast, debeljuca' (od *şişman* 'debeo') predstavlja eufemistički deminutiv kojim se ublažavaju „negativne“ ljudske osobine ili karakteristike.

Şişko beyaz eller.

¹¹² Izvedeno od 'Instagram'.

Bucmaste bele šake.

“*Canım sıkıldı*“ diyen genç kızlara, “*Evlenince geçer*“ deyip sinsice gülen şişko mahalle teyzelerini çok daha iyi anlıyorum.

(pinkfreud, SB, 53)

Sada mnogo bolje razumem buckaste tetke iz kraja koje mladim devojkama koje govore „dosadno mi je“ kažu „proći će kad se udaš“ i potuljeno im se smeju.

Izvedenica şişko se javlja i u jednoj dečijoj rugalici tekerlemi:

Şişko patates, yarım kilo domates! (*Bucmasti krompir, pola kile paradajza!)

Pretežno u govoru Trakije, često se može čuti izraz *dayko*¹¹³ 'ujka' od *dayı* 'ujak'. Izraz *kızçe*¹¹⁴ 'devojčica ili mlada devojka' (od *kız* 'devojčica, devojka') je takođe karakterističan za to podneblje, na kojem se u govoru osećaju jači uticaji slovenskih jezika (prvenstveno bugarskog), u ovom slučaju na nivou tvorbenih formanata, tačnije sufiksa *-ko* i *-çe*¹¹⁵. Ovi izrazi imaju funkciju apelativa.

Takođe postoji i varijanta *-iko*: *Keremiko* > *Kerem*.

Leksema *caniko* za motivnu reč ima leksemu *can* ('duša'), koja je primila sufiks *-iko* (varijanta sufiksa *-ko*). Ova leksema u obraćanju prima prisvojni sufiks 1. lica jednine *-m*. Upotrebljava se u značenju 'dušice'.

*Hadi Öldürsene Canikom!*¹¹⁶

(A. Nesin, HÖC, 60)

Pa hajde, ubij me, dušice!

SIYEN – Boğsana artık ... Hadi boğ beni canikom ...

(A. Nesin, HÖC, 60)

SIJEN – Pa udavi me više ... Hajde udavi me, dušice ...

Leksema *kayınbirader* 'zet' ima svoj hipokoristički oblik i odmila glasi *kayınço*:

Kayınbirader: Evlenilen kişinin (sic!) erkek kardeşi... Samimiyet artarsa kayınço da denir...

(Z. K. Coşkun, TAK2, 132)

Şurak: brat osobe kojom si se oženio... Ako je odnos bliskiji onda se naziva i şure...

Sufiks *-o* je takođe prisutan u žargonu. U obraćanju se u poslednje vreme može čuti ekspresivni stilski markiran izraz *aşko* 'ljubavi' (od *aşk* 'ljubav').

Navedeni derivati pripadaju supstandardnoj, kolokvijalnoj leksici.

¹¹³ *Dayko* je takođe i naziv jedne čuvene uzvišice u četvrti Konak u Izmiru.

¹¹⁴ S druge strane, pišući o turskom sufiksu *-ça*, Z. Korkmaz navodi da se pomoću sufiksa *-ça* u mnogim dijalektima formiraju imenički deminutivi, pa tako navodi primer *kızça* koji se javlja u uzbečkom u značenju „malo dete“ (*küçük çocuk*) (Korkmaz 1958: 56).

¹¹⁵ Ovaj slovenski deminutivni i mocioni sufiks bi trebalo razlikovati od turskog mnogoznačnog sufiksa *-çe*, kao i od persijskog deminutivnog sufiksa *-çe*.

¹¹⁶ U pitanju je naslov jednog dramskog teksta u dva čina iz 1970. godine turskog pisca Aziza Nesina.

5.9.1. Deminutivi u rečnicima žargona

Pregledom leksičkog fonda rečnika žargona u savremenom turskom jeziku primećeno je da pojedini deminutivni sufixi, pored upotrebe u standardnom jeziku, učestvuju i u obrazovanju žargonskih leksema. Najfrekventnije su izvedenice formirane pomoću sufixa *-oş*, *-ik*, *-o*, *-i*, koji prevashodno služe za stvaranje izvedenica sa periferije leksičkog sistema, a zatim i pomoću sufixa *-cık*, koji pripada standardnom jeziku. Kod žargonskih leksema je najčešće izražen ekspresivni ton i u najvećoj meri predstavlja deo vokabulara mlađe populacije. S druge strane, pojedine zabeležene lekseme se mogu tretirati i kao okazionalizmi jer ih upotrebljava ili manja grupa ljudi ili pojedinci.

Udeo deminutivno-hipokorističkih sufixa u tvorbenom procesu na polju ekspresiva je nesumnjiv. Njima se najčešće modifikuje sadržaj osnovne, motivne reči na kvalitativnoj osnovi, pri čemu se sadržaj osnovne reči ne menja.

Za potrebe ovog rada korišćeni su sledeći rečnici: *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)* (Hulki Aktunç), *Türkçenin Argo Sözlüğü* (Ali Püsküllüoğlu) i *Kadın Argosu Sözlüğü* (Filiz Bingölçe).

Jedan od najvažnijih leksikografskih izvora u sferi žargona je „*Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü*” („Veliki turski rečnik žargona“) iz 1990. godine koji je priredio Hulki Aktunç. Ovaj rečnik sadrži građu koja je ekscerpirana iz drugih rečnika žargona, kao i iz različitih pisanih (novine, časopisi, knjige) i usmenih izvora.

U ovom rečniku su date mnoge reči i izrazi koji su oformljeni pomoću deminutivno-hipokorističkih nastavaka, od kojih se, kao što će se videti iz primera, posebno ističu *-cık*, *-(i)ş*, *-oş* i *-o*. Pomoću ovih nastavaka grade se prevashodno imenice, ređe pridevi.

Ti nastavci u značenje motivne reči unose semantiku ublažavanja, ekspresivnosti, nežnosti, podrugljivosti, podsmeha i sl.

Žargonske izvedenice najčešće predstavljaju ekspresive. Neke izvedenice sadrže izvorno žargonske sufixe poput *-oş*, *-(i)ş*, *-o*, dok neke sadrže sufixe iz standardnog tvorbenog sistema poput *-cık*. S druge strane, u okviru izraza su zastupljeni i pojedini potpuno leksikalizovani deminutivi poput *bademcık* ('krajnik') i *dr*, koji dobijaju novo, preneseno značenje.

<i>amcık</i>	'pi*kica' (od <i>am</i> 'pi*ka')
<i>amcık Petro</i>	'kreten'
<i>bademciğini almak</i>	'ljubiti nekoga koristeći jezik; naterati na oralni seks' (od <i>bademcık</i> 'krajnik')
<i>bademcık ameliyatı</i>	'dubok poljubac; felacio'
<i>eruş</i>	'heroin' (od <i>eroın</i> 'heroin')
<i>götoş</i>	'pasivan homoseksualac, gu*ičar' (od <i>göt</i> 'd*pe')
<i>hemşo</i>	'zemlja' (od <i>hemşehri</i> 'zemljak')
<i>homoş</i>	'homić' (od <i>homoseksüel</i> 'homoseksualac')
<i>ibnoş</i>	'derpić' (od <i>ibne</i> 'p*der')
<i>keltoş</i>	'ćela (od <i>kel</i> 'ćelav')
<i>lesboş, lezboş, lesbiş, lezbiş, lezzo</i>	'lezba, lezbača' (od <i>lezbiyen</i> 'lezbejka')
<i>malbuş</i>	'Marlboro (cigarete), Maša' (od <i>Marlboro</i> 'Marlboro')
<i>memiş</i>	'sika' (od <i>meme</i> 'sisa, dojka')
<i>pamuş</i>	'vagina' (od <i>pamuk</i> 'pamuk')
<i>ramo polis</i>	(od <i>Ramazan</i> za dojavu da stiže policija)
<i>salıncak</i>	'ljulja' (u značenju 'vešala, konopac za vešanje')
<i>subiş / sübüş</i>	'dete' (od arapske reči <i>sabi</i> 'malo dete')
<i>eşco</i>	'homić' (od <i>eşcinsel</i> 'homoseksualac')

Memlekette herkes kaybetti. Eşolar da.

(M. Mungan, ÇC, prema H. Aktunç, TBAS)

U zemlji su svi izgubili. I homići.

Uz odrednicu *gebeş* 'glupak, budala' data je i odrednica *gebeşaki* 'budala, glupakos' dobijena spojem lekseme *gebeş* i grčkog deminutivnog sufiksa *-aki*.

Lekseme koje označavaju porodične ili rodbinske odnose su *anoş*¹¹⁷, *babaçko*, *babaşko* i sl.

Zanimljiva je odrednica *cık* koju je Aktunç klasifikovao kao imenicu koja predstavlja neologizam od *amcık*. Prema rečniku, leksema *cık* nosi značenje 'vagina; žena, devojka; ženska'.

Puskuluogluov rečnik žargona *Türkçenin Argo Sözlüğü* je manjeg obima u odnosu na Aktunčov rečnik, ali je vrlo važan jer beleži savremene i produktivne žargonske lekseme i izraze. Deminutivno-hipokoristički nastavci koji grade žargonske lekseme zabeležene u ovom rečniku su *-cık*, *-o*, *-oş*, *-iş* i *-ik*. Neke od tih leksema¹¹⁸ su:

<i>amcık</i>	'ženski polni organ'; u prenesenom značenju 'glup' (od <i>am</i> 'pi*ka')
<i>amcık ağızlı</i>	'(muškarac) koji ogovara kao žena'
<i>faşos</i>	skraćeno od 'fašista' (od <i>faşist</i> 'fašista')
<i>ibnoş</i>	'derpić' (od ar. <i>ibne</i> 'peder')
<i>ibnoşluk</i>	'pederluk'
<i>keltoş</i>	'ćela, ćelavac' (od <i>kel</i> 'ćelav')
<i>lezboş</i>	'lezbača' (od <i>lezbiyen</i> 'lezbejka')
<i>lezzo</i>	'lezba' (od <i>lezbiyen</i> 'lezbejka')
<i>liboş</i>	'kvazi-liberal' (od <i>liberal</i> 'liberal')
<i>memiş</i>	'sika' (od <i>meme</i> 'sisa')
<i>pezo</i>	'podvodač' (od <i>pezevenk</i> 'podvodač, makro')

Kadın Argosu Sözlüğü („Rečnik ženskog žargona“) iz 2006. godine autorke Filiz Bingolče predstavlja uskospecijalizovani rečnik žargona i obuhvata žargonizme, vulgarizme i idiome sakupljene iz drugih leksikografskih izvora, kao i one čiji su „autori“ govornice turskog jezika koje pripadaju različitim društvenim slojevima, različitog uzrasta i zanimanja. Ovaj rečnik predstavlja leksički izvor od velike vrednosti i s psihosocijalnog aspekta, a s lingvističkog aspekta nam jasno pokazuje karakteristike jednog posebnog vokabulara kao što je ženski vokabular u Turskoj.

Pregledom leksičkih jedinica ustanovljeno je da se u ženskom žargonu u domenu deminucije najčešće javljaju izvedenice formirane pomoću sufiksa *-cık*. Najveći broj takvih izvedenica su vulgarizmi i idiomi koji se odnose na ljudske polne organe.

U rečniku su zastupljeni mnogi izrazi sa leksemom *amcık*¹¹⁹ ('pi*kica'). S obzirom na to da je u pitanju jezik kojim se služe žene, ova leksema je u gotovo svim navedenim izrazima upotrebljena u deminutivnom obliku kako bi se ublažila sama motivna reč.

Turski žargon odlikuje i bogata sinonimija. To se naročito može primetiti upravo kada su u pitanju nazivi za muški i ženski polni organ. Pored mnogobrojnih izraza, česti su i oni koji su zapravo izvedenice koje sadrže neke od deminutivno-hipokorističkih sufiksa.

¹¹⁷ Aktunç uz ovu odrednicu daje klasifikatore *i*. (imenica), *es*. (arhaizam), *erm*. (jermenski). a dodaje i da je ta leksema izvedena od turske reči *ana* ('majka').

¹¹⁸ Odrednica *nonoş* 'pederko, isfeminiziran muškarac ili pasivni homoseksualac' deluje kao da je reč o izvedenici koja sadrži sufiks *-oş*. Međutim, u pitanju je pozajmljenica iz grčkog jezika – *nonos* – koja znači 'kum, duhovni otac'.

¹¹⁹ Neki od tih izraza su: *açıkta amcık görmüş gibi elini uzatmak*; *açıkta amcık görmüş gibi sırtmak*; *ad Ayşenin amcık menekşenin*; *ak yarak kara yarak amcık önünde belli olur* (ak göt kara göt geçitte belli olur); *amcığlı kamaşmak*; *amcıkağız*; *amcık kaçtıksık düştü*; *büzdürük amcık*; *uyuz amcık çiçeği*.

Izrazi sa deminutivno-hipokorističkim sufiksima upotrebljeni za opis muškog polnog organa u „Rečniku ženskog žargona“ su *alt iğnecik*, *babişko*, *maymuncuk*, *muzo*, *pipiş* (kod dece), *pipo*.

Izrazi sa deminutivno-hipokorističkim sufiksima upotrebljeni za opis ženskog polnog organa u istom rečniku, pored *amcık*, su i: *dıncık*, *kamışçık*, *mamiş*, *mamuş*, *pamuş*.

Izraz *biri emcikte biri memcikte* ('jedno na cucli, drugo na siki') koristi se za ismevanje žena koje imaju više dece.

Glagol *buldumcuk olmak* znači 'biti van sebe od radosti, poludeti od sreće'.

Ay iyi ki bir erkek çocuk doğurdun, buldumcuk oldun.

E, dobro je što si rodila muško, sad si srećna.

Uydumcuk se odnosi na osobu koja je povodljiva, koja se lako povinuje, prikloni. Ovaj oblik je nastao dodavanjem deminutivnog sufiksa *-cık* na oblik 1. lica jednine perfekta glagola *uyamak* ('odgovarati, povinovati se, prilagoditi se'): *uydum*.

Sen de hemen uydumcuk olmasaydın şekerim.

A i ti, srce, nisi morala odmah da se povinuješ!

Fraza koja se kroz šalu upotrebljava za majke koje dok hrane dete i same jedu deo te hrane glasi *çocuğa kuymacuk anasına doymacuk* ('malo tebi malo meni', 'pola pije pola Šarcu daje').

Iako je u pitanju igra reči, i naizgled vlastita imena u deminutivu imaju svoje mesto u žargonskom vokabularu: *Fenasi Kerimcik*¹²⁰ je izraz koji se koristi za ismevanje muškarca koji se hvali svojim seksualnim odnosima sa ženama.

Kukucuk istemeyince pipicik kalkmaz ('pišica se ne diže dok kukavica ne zakuka') je izraz koji se koristi da se objasni da se polni odnos ostvaruje na osnovu obostrane želje.

Homoş, ibiş, lezbiş, lezzoş, yumuşakça su izrazi za osobe homoseksualnog opredeljenja, *rospik* za prostitutku (od *orospu* 'kurva'), a *feminoş* za feministu.

Leğençe ('lavorče') je eufemizam za zadnjicu.

Leksema *kılçık* ('riblja koščica') se koristi za osobu nedopadljivog izgleda i ponašanja, dok se za osobu koja se svuda sreće koristi leksema *pitircik*.

Rabişin amcığı je izraz za teško rešiv problem (*Rabiş* je skraćena forma vlastitog imena *Rabiye*):

Lan bir durum ki sorma! Rabişin amcığı.

Čoveče, situacija je takva, ne pitaj! Vrzino kolo.

Hipokoristični izraz *memişini yediğim* (*memiş* 'sika' od *meme* 'dojka, sisa') koristi se za iskazivanje velike ljubavi prema nekoj osobi.

Zanimljiv je primer *umucuk* kojim se naziva osoba koja ne odustaje od nade. Naime, ova imenica, koja se može upotrebljavati i u funkciji atributa, nastala je od imenice *umut* 'nada' i deminutivnog sufiksa *-cık*, pri čijem spoju se bezvučno *t* izgubilo te nije došlo do slaganja suglasnika po zvučnosti.

Okşi znači 'smaz (milovanje, maženje)' (od *okşayış* 'milovanje').

Apelativ *şekoş* se koristi u prisnom obraćanju u značenju *şekerim* ('dušo, šećeru').

Firiciğim je takođe apelativ koji se upotrebljava u neformalnom razgovoru između neudatih žena ili udovica.

Najveći broj žargonskih glagola koji u sebi nosi formalno tvoren deminutiv predstavlja spoj imenske reči u deminutivno-hipokorističkoj formi i pomoćnog glagola (*buldumcuk olmak*, *okşi çekmek*), dok su primeri denominalnih glagola vrlo retki (*amcıklamak*).

¹²⁰ U pitanju je zapravo igra reči čijim je drugačijim presekom nastalo izmišljeno vlastito ime.

Glagol *amcıklamak* nosi značenje 'odjednom se ubaciti u neku temu; napasti nešto sa tolikim porivom da bi mogao da ga uništi / pokvari; zabadati nos u nešto':

Yeter annem be bu kadar da amcıklama herşeyi.

(Kadın Argosu Sözlüğü, 14)

Dosta, bre, mama i nemoj toliko da zabadaš nos u sve.

5.10. Hipokoristici

Ako imamo u vidu da se konotativno značenje razvija iz subjektivne ocene objektivne stvarnosti, onda se u konotativnoj sferi kod deminutivnih oblika javljaju hipokorističnost, pejorativnost, pokuda i sl. Tada deminucija predstavlja i ekspresivno jezičko sredstvo. U turskom je hipokorističnost prvenstveno vezana za imeničke deminutive, ali može se takođe sresti i kod pridevskih i priloških, kao i zameničkih deminutiva. Realizacija ovog značenja je usko vezana za kontekst i komunikativnu situaciju.

Prema *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* hipokoristik predstavlja „ime, ime nježnosti, ime odmila, imenica odmila, imenica od dragosti, riječ od dragosti, riječ od mila, riječ od milja, umiljateljno ime [...]“ (Simeon 1969: 477).

Hipokoristici, kao reči odmila, u turskom jeziku izvode se deminutivno-hipokorističkim sufiksima od opštih ili vlastitih imenica i njima se prvenstveno izražava odnos bliskosti, nežnosti, intimnosti, prisnosti (*ablaciğim* 'seko', 'dado') i slično.

Hipokoristično značenje podrazumeva izraz simpatije, blagonaklonosti, nežnosti, sažaljenja, milošte, dakle, načelno pozitivan odnos prema određenom pojmu iz motivne reči. Nasuprot tome stoji i druga realizacija deminutivnih imenica u konotativnoj sferi gde se takvi oblici vezuju za negativan stav govornika u odnosu na pojam iz motivne reči, za semantiku nipodaštavanja, obezvređivanja i podsmeha. Kako Bugarski primećuje, ponekad „vanjezička stvarnost može da poremeti „normalno“ vrednovanje izvedenica“ (Bugarski 1991: 216).

Kada je reč o oslovljavanju u turskom jeziku, obraća se u nominativu (*Baba!* 'Tata!', *Sinan!* 'Sinane!'), s obzirom na činjenicu da ne postoji oblik vokativa. Međutim, veoma često se koriste deminutivni oblici koji imenima i imenicama daju hipokorističko značenje, posebno u porodičnom i intimnom obraćanju (*Ayşe'ciğim!* 'Draga moja Ajše!', *Ablaciğim!* 'Seko!', *Karıciğim!* 'Ženice moja'), ali i prilikom oslovljavanja nepoznatih osoba (Teodosijević 2004: 82), kao na primer, *Abiciğim!* 'Brate (druže, druškane)!'. Kao što se moglo videti iz navedenih primera, u obraćanju se na deminutivni sufiks obično nadovezuje i prisvojni sufiks 1. lica jednine (*-im, -im, -um, -üm*) na deminutivni sufiks¹²¹.

U knjizi *Turski jezik u svakodnevnoj komunikaciji* u odeljku o oslovljavanju u turskom jeziku M. Teodosijević ističe činjenicu da je, za razliku od srpskog jezika u kojem nije u velikoj meri uobičajeno korišćenje deminutiva u obraćanju, u turskom to pojava koja predstavlja sasvim uobičajen i kulturološki krajnje prihvaćen aspekt obraćanja, kako bliskim osobama tako čak i nepoznatim osobama (Teodosijević 2004: 82). Takođe, „ljudi mogu da se oslovljavaju i nadimcima, ukoliko su međusobno bliski“, što se više vezuje za seoske sredine i to pretežno za muškarce, kojima se nadimci daju prema nekoj telesnoj karakteristici ili po poslu koji obavljaju (Teodosijević 2004: 81). Hipokoristici se često podudaraju sa rečima koje opisuju nešto što je umanjeno (*ayı* 'medved' + *-cık* > *ayıcık* 'medvedić, meda, meca').

U savremenom turskom standardnom jeziku fonetski pravopis je u upotrebi od 1928. godine kada je usvojeno latinično pismo. Iako se fonetski pravopis zasniva na načelu da svakom glasu u govoru odgovara poseban znak u pismu, jezička realnost ponekad beleži manja odstupanja od

¹²¹ Teodosijević ističe da je upotreba deminutiva u obraćanju naročito česta u rumelijskim govorima, navodeći primere *komşucuğum* / moj dragi komšo, *kardeşçiğim* / mili brate, *cancağızım* / dušice moja (Teodosijević 2004: 82).

propisanih normi. Deminutivno-hipokoristički sufiks *-cık* proširen dodavanjem prisvojnog sufiksa *-ım* (sa svim svojim fonetskim varijantama) koji se dodaje na imenice (ređe i na supstantivirane prideve) često se, kako u govoru tako i u pisanju, skraćuje, pa se tako umesto složenog sufiksa *-cığım* dobija oblik *-cım* (*-cim*, *-cum*, *-cüm*, *-çım*, *-çim*, *-çum*, *-çüm*): *babacım* umesto *babacığım* 'tatice', *Emincim* umesto *Emine'cığım* 'draga Emine'.

“Gözü pek buna denirdi. Hepimiz Ellacığımla gurur duyuyoruz” diye konuşmasını taçlandırdı David.

(E. Şafak, A, 18)

„To se zove hrabrost. Svi se mi ponosimo mojom Elicom”, krunisao je svoj govor David.¹²²

Kad se sufiks *-cık* dodaje na vlastita imena daje, kako je već rečeno, hipokoristik, naziv od milja i pokazuje izuzetnu naklonost. Međutim, upotrebom tog sufiksa može da se realizuje i drugačije ili suprotno značenje, što će zavisi od tona obraćanja.

Ovim hipokoristikom govornik može da se obrati sagovorniku bez problema i niko to neće suviše ozbiljno shvatiti. Međutim, ukoliko se prisvojni sufiks 1. lica jednine doda direktno na vlastito ime (bez deminutivno-hipokorističkog sufiksa *-cık*), govorni čin poprima ozbiljniji tok i tada se imenom s prisvojnim sufiksom pokazuje veći značaj i naklonost prema sagovorniku nego što se iskazuje hipokoristikom s sufiksom *-cık*. Takva situacija se može videti u kontekstu kada je u pitanju međusobni odnos pripadnika različitih polova, tačnije kada su u pitanju vrsta odnosa i stepen bliskosti ili intimnosti. Ako se muškarac obrati ženi dodajući hipokoristički nastavak *-cık* na vlastito ime žene, to najčešće znači da je posmatra kao drugaricu: *Ayşe'cığım*. Međutim, ukoliko joj se obrati sa *Ayşe'm*, tim govornim činom on stavlja do znanja da ima neke namere prema njoj, što ukazuje na prisniji odnos između učesnika komunikacione situacije.

Još jedan primer nešto drugačije govorne situacije uključuje prisvojni sufiks 1. lica množine. Iskaz *Ahmetimiz* znači 'naš Ahmet' (*Ahmet* + prisvojni sufiks 1. lica množine *-miz*), a dodavanjem ovog sufiksa ističe se to da je njegov značaj ogroman i da u govornikovim očima ta osoba ima veliku vrednost. S druge strane, uključivanjem deminutivno-hipokorističkog sufiksa *-cık*, kao u primeru *Ahmet'cığımız*, na neki način se veštački povlađuje osobi o kojoj je reč.

Generalno prihvaćeno vrednovanje izvedenica nastalih deminuiranjem može u nekim slučajevima biti narušeno, pa tako dovesti i do značenja koja u sebi nose blagu ili naglašenu ironiju, podsmeh, sarkazam i slična značenja koja, zapravo, kazuju suprotno od onoga što se u rečenome podrazumeva. U pojedinim govorima na području Turske sufiksi *-cık* i *-ca* ne ispoljavaju samo hipokorističku crtu¹²³ koja se tumači kao pozitivna, povoljna subjektivna ocena, već ponekad ukazuju i na odsustvo prijatnih osećanja i prisnosti i na ljutnju, tačnije, izražavaju negativnu subjektivnu ocenu. U jednom govoru se ide čak u potpuno suprotnu krajnost u odnosu na osnovno značenje izvedenica sa ovim sufiksima – slučaj kada se ovi prevashodno „deminutivno-hipokoristički“ sufiksi upotrebljavaju za izražavanje isključivo negativnog stava beleži se u govoru sandžačkih Juruka (*Sancaklı Yörükleri*¹²⁴), turkmenskog naroda bliskom Turcima koji je nastanjen u okolini Izmiru i Manise. O toj semantičkoj realizaciji nastavaka *-cık* i *-ca* koja nije zabeležena u standardnom jeziku pisala je S. Ersoz (Ersöz 2009). Naime, u govoru sandžačkih Juruka iz okoline Izmiru dodavanjem sufiksa *-ca* ili *-cık* na vlastito ime izvodi se vlastito ime koje odražava negativna osećanja prema osobi koja je nosilac tog imena (Ersöz 2009: 942, 947).

Sultan + *-ca* > *Sultanca*

Mustafa + *-ca* + *-lar* > *Mustafacalar*

¹²² Prevod Mirjane Teodosijević.

¹²³ U govorima gradova Silifke i Erdemli kod Mersina, sufiks *-ca* se dodaje na vlastita imena kao izraz posebnog poštovanja prema starijim ženama: *Sultancem* (*Sultan* + *ce* + *m*) (Ersöz 2009: 943).

¹²⁴ Juruci (*Yörükler*) su nomadsko pleme koje je naseljeno pretežno u Anadoliji i na Balkanskom poluostrvu (posebno u planinskim predelima Severne Makedonije, Grčke i Rumunije).

Izrazito negativna konotacija kao izraz antipatije postiže se izgovaranjem vlastitog imena na koje je dodat sufiks *-ca*, što ukazuje na to da govornik ne voli osobu o kojoj je reč ili da je ljut na nju. Međutim, tako izvedeno ime se ne upotrebljava u prisustvu te osobe jer bi to predstavljalo izraz nepoštovanja i sramote, već se koristi iza leđa te osobe dok se ogovara (tako izvedena vlastita imena među sandžačkim Jurucima upotrebljavaju samo žene) (Ersöz 2009: 943). Sličan efekat se postiže i dodavanjem sufiksa *-cik* na vlastito ime, iako efekat nije toliko snažan kao u slučaju sa sufiksom *-ca*. Naime, prema istraživanju koje je sprovedla Ergoz, ime sa sufiksom *-cik* ukazuje na to da se prema toj osobi gaji određena antipatija, ali isto tako i da joj se ne pridaje poseban značaj niti vrednost, a u tom obliku se može upotrebiti i u prisustvu dotične osobe (Ersöz 2009: 947-948).

Musa + -cik + -lar > Musacıklar 'Musa i njegovi'

5.10.1. Deminutivi i hipokoristici ličnih imena i opštih imenica

U turskom jeziku nije uobičajeno da se skraćuju lična imena, kao što je to u srpskom (Teodosijević 2004: 82). Turci će pri obraćanju nekoj osobi radije upotrebiti deminutivni sufiks *-cik* sa prisvojnim sufiksom 1. lica jednine (*-cığım*) dodat na puno vlastito ime: *Erdal'cığım* 'Erdale, dragi Erdale, dragi moj Erdale'. Međutim, ukoliko se imena skraćuju, na takva skraćena lična imena mogu da se dodaju deminutivno-hipokoristički sufiksi kao što su *-ş, -iş, -uş, -üş, -oş, -ik, -ik, -uk, -ük, -i* ili *-o*. Može se reći da nema jasnog pravila za građenje deminutiva - hipokoristika ličnih imena (Lewis 2000: 55), osim kada je u pitanju sufiks *-cik*. To je jedan od razloga što su ostali navedeni sufiksi retko uvrštavani i obrađivani u referentnoj literaturi i gramatikama turskog jezika. Ovi oblici se grade tako što se ime skraćuje, tačnije, obično se zadržava prvi slog imena na koji se dodaju sufiksi *-ş, -iş, -uş, -üş, -oş, -ik, -ik, -uk, -ük, -i* ili *-o*¹²⁵. Promene koje doživljavaju lična imena Aksan povezuje sa jezičkom ekonomijom (Aksan 2015: 123)

Ercüment > Erci
Mehmet > Memiş; Memo
Ali > Aliş
İbrahim > İbo
Cemal > Cemo
Hande > Handık
Zekerya > Zeki
Ela > Eloş
Şebnem > Şebo

Tepebaşı'nda, Kel İbo'nun randevu evine gittiniz!

(S. F. Abasıyanık, SH, 357)

Otišli ste u bordel Ćelavog Ibe na Tepebaşiju!

Poput svih ostalih navedenih sufiksa iz ove grupe, i sufiks *-(i)ş*¹²⁶ (*-iş, -uş, -üş*) služi za tvorbu imenskih reči koje nose hipokorističko značenje, a dodaje se na prideve i na lična imena (Banguoglu 2004: 182). Hipokorističnost se naglašava formiranjem dvosložnih imena (*İbrahim > İbiş*). U nekim slučajevima postoje dve varijante za isto ime: (*Fatma > Fatuş, Fatoş*).

¹²⁵ Luis ističe da oblici koji se završavaju na *-o* imaju naglasak na prvom slogu, kao i to da su takvi oblici prisniji i slabije društveno prihvaćeni od onih koji se završavaju na *-ş* (Lewis 2000: 55).

¹²⁶ Pišući o semantici sličnosti i umanživanja, Banguoglu napominje da sufiksi *-ce, -rek* i *-iş* imaju deminutivnu funkciju u srednjem i savremenom turskom jeziku (Banguoglu 1957: 26).

mavi > *maviş* 'svetle puti i svetlih očiju, plavac'
tombul > *tombiş* 'buckast, bucko, buca'
Ali > *Aliş*
Fatma > *Fatuş*
Abdullah > *Abduş*

Bana kalsa yattığım yerden sosyolojik çıkarımlarımı yapmaya devam ederdim de, tombişin, "Bu kadar boyoz kime yetecek, yarısını ben yerim bunların!" diye açgözlülük yaptığını duyunca, midemize bir şeyler girsin diye mecburen kalktım yataktan.

(pinkfreud, SB, 151)

Da se ja pitam, ja bih nastavila da donosim svoje sociološke zaključke a da se ne mrdnem, ali kad sam čula da je bucko pokazao proždrljivost rekavši: „Kome ovoliko pitica, poješću ja pola“, bila sam primorana da ustanem iz kreveta kako bih stavila nešto u stomak.

Kao korpus za analizu izvedenih ličnih imena sa nekim od deminutivnih nastavaka koristili smo rečnike ličnih imena¹²⁷. Pri ekscerpiranju primera osnovni parametar je bilo prisustvo deminutivnog sufiksa, dok aktuelnost i frekventnost upotrebe imena nisu uzeti u obzir¹²⁸.

Žensko ime *Biricik* je jedno od malobrojnih vlastitih imena izvedenih uz sufiks *-cık* koja se mogu susresti među turskim antroponimima koji nisu usamljeni slučajevi. U rečniku „*Adlarımız*“ A. Erola (2010) pod *Biricik* stoji sledeće:

Biricik T. 1. samo jedna, jedna jedina¹²⁹ 2. Trebalo bi da je žensko ime 3. jedno od imena koje se sreću u Istanbulu i Azerbejdžanu. (Erol 2010: 138)

Neka imena¹³⁰ za koja Erol beleži da se završavaju sufiksom *-cık* su:

<i>Arslancık:</i>	<i>arслан</i> 'lav'
<i>Aycık:</i>	<i>ay</i> 'mesec'
<i>Balabancık:</i>	<i>balaban</i> 'krupan, velik'
<i>Buğracık:</i>	<i>buğra</i> 'muška kamila'
<i>Doğancık:</i>	<i>doğan</i> 'soko'
<i>Kaplancık:</i>	<i>kaplan</i> 'tigar'
<i>Fatmacık:</i>	<i>Fatma</i>
<i>Hanımcık:</i>	<i>hanım</i> 'gospođa'
<i>Huncuk / Kuncuk:</i>	<i>hun</i> 'kan'
<i>Mehmetçik:</i>	<i>Mehmet</i>
<i>Ogancık:</i>	<i>ogan</i> 'bog; moćan'
<i>Osmancık:</i>	<i>Osman</i> i dr.

(Erol 2010)

Osmancık je hipokoristički oblik imena *Osman*. Taj hipokoristik se vezuje za Osmana I, osnivača Osmanlijskog carstva. Roman turskog pisca Tarika Bugre (Tarık Buğra) iz 1973. godine

¹²⁷ Aydil Erol „*Adlarımız*“ (2010), Levent F. Yılmaz „*Anne Bana Bir İsim Bul*“ (2008), Musa Kazım Gülçür „*İsimler Sözlüğü*“ (2008), TDK *Kişi Adları Sözlüğü* (elektronski rečnik).

¹²⁸ Među imenima koja se završavaju na *-ca* u pomenutim rečnicima su zabeleženi primeri poput *Beyce* < *bey* 'gospodin'), *Gülce* < *gül* 'ruža', *Hanımcıca* < *hanım* 'gospođa', *Muratça* < *Murat*, *Sungurca* < *sungur* 'hladnokrvan, miran'), *Karaca* < *kara* 'crn', *Sarıca* < *sarı* 'žut', *Yağmurca* < *yağmur* 'kiša' i dr.

¹²⁹ „*bir tanecik*“ (Erol 2010: 138)

¹³⁰ Većina ovih imena u turskom mogu istovremeno predstavljati i prezimena.

koji opisuje Osmanovo odrastanje, život i osnivanje carstva nosi naziv „*Osmancık*” („Osmančić“ / „Mladi Osman“).

İnalçık (od imena *İnal*) pojavljuje se i kao ime i kao prezime¹³¹.

Jilmaz beleži žensko ime *Pıtırıcık*¹³², a kao značenje koje ovo ime nosi navodi „tamnoroze cvet koji cveta u proleće“ (Yılmaz 2008: 92).

Takođe postoje i turska prezimena¹³³ sa deminutivno-hipokorističkim sufiksima, a najčešća su ona sa sufiksom *-cık*:

Biricık, Bağcık, Ufacık, Güzelcık, Memiş, Karaca, Ağca, ...

U pojedinim rečnicima imena su katkad beleženi i hipokoristici vlastitih imena. Kao što je već rečeno, ova imena se formiraju skraćivanjem osnovnog imena i dodavanjem nekog od hipokorističkih sufiksa, najčešće *-(i)ş*, *-oş*, *-o* na tako skraćeno ime.

Jilmazov rečnik imena (2008) beleži sledeće primere i uz njih daje i tumačenje imena¹³⁴:

<i>Fatoş</i> :	Varijanta imena Fatma
<i>Maviş</i> :	Lepa plavooka devojka
<i>Zeyno</i> :	Varijanta imena Zeynep
<i>Aliş</i> :	Uzvišen, velik i dopadljiv
<i>Genco</i> :	Izvedeno od imena <i>genç</i> ('mladić, mlad')
<i>İbo</i> :	Skraćeni oblik imena İbrahim
<i>Memik</i> :	Skraćeni oblik imena Mehmet
<i>Memiş</i> :	Skraćeni oblik imena Mehmet
<i>Memo</i> :	Skraćeni oblik imena Mehmet
<i>Sadi</i> :	1. srce 2. predsednik 3. skraćeno od <i>sadrazam</i> (ar.)

(Yılmaz 2008)

Iz Erolovog rečnika (2010) izdvojili smo sledeće hipokoristike vlastitih imena:

Aşo < *Ayşe*, *Beşo* < *Beşir*, *Bikeş* < *Bike*, *Cemo* < *Cemil*, *Ezo* < *Gelin* ili skraćen oblik imena koja počinju na *Ez-*, *Aliş* < *Ali*, *Bibiş* < *Bibi*, *Maviş* < *Mavi*, *Hedoş* < *Hediye*, *Fatoş* < *Fatma*, *Aloş* < *Ali*, *Zeri*, *Zeriş*, *Zeroş* < skraćena varijanta imena koja počinju na *Zer-*, *Zeyno* < *Zeynep*, *Musti* < *Mustafa*, *Nuriş* < skraćeno ime koje počine na *Nur-*, *İbi*, *İbiş* < *İbrahim*, skraćena imena koja počinju na *İb-*, *Haso* < *Hasan*, *Memo*, *Memi*, *Memiş* < *Mehmet*) [...]

(Erol 2010)

U Erolovom rečniku pored većine nadimaka nastalih skraćivanjem imena koja su primila sufiks *-o* stoji da predstavljaju „iskvaren¹³⁵ oblik“ osnovnog imena, dok uz većinu onih imena koja su primila nastavak *-(i)ş* ili *-oş* stoji da su u pitanju hipokoristici¹³⁶ (Erol 2010). Zanimljivo je da pored imena *Fatoş* stoji da je u pitanju iskvarena varijanta imena *Fatma* (Erol 2010: 235), iako je varijanta *Fatoş* dobila status „pravog“ imena koje se neretko daje ženskoj deci. Kao ilustracija skraćenih imena sa sufiksom *-o* ponekad su dati stihovi turskih narodnih pesama – turkija, u kojima

¹³¹ Halil *İnalçık*, jedan od najcenjenijih turskih istoričara (1916-2016).

¹³² Rečnik imena TDK daje varijantu *Pıtırca*.

¹³³ Ersöz navodi da se u govorima pomoću sufiksa *-cık* izvode nadimci i prezimena, dajući primere nadimaka koji su zabeleženi u govoru Kirdžalije (*Kırcalı ağzı*) u Bugarskoj: *Gülistancıklar, Kara Alicıklar, Osmancık* (jedna osoba sa nadimkom *Osmancık* je naknadno uzela prezime *Osmancıkoğulları*) (Ersöz 2009: 946).

¹³⁴ Pojedini autori rečnika imena hipokoristike vlastitih imena opisuju kao „nepravilan / iskvaren oblik imena“, dok drugi navode da je u pitanju „skraćeni oblik imena“ ili „varijanta imena“.

¹³⁵ Na primer: „*Aşo: Ayşe'nin bozulmuş hali* (Erol 2010: 62); *Cemo: Cemil'in bozulmuşu*.“ (Erol 2010:), i sl.

¹³⁶ Na primer: „*Aloş: Ali'nin sevgi ve yakınlık ifadesi. Bibiş, Maviş vb. de olduğu gibi*.“ (Erol 2010: 39).

se ta imena pominju. Zanimljivo je da ime *Ramo* (od *Ramazan*) nije obuhvaćeno ovim obimnim rečnikom imena.

Za razliku od ostalih navedenih imena, *Fatoş* i *Genco* stekla su status ličnog imena.

Intenzifikacija kod opštih imenica u sferi deminucije kao rezultat daje pojačano značenje sadržaja, a kod vlastitih imena se pojačava iskaz simpatije, prisnosti, sažaljenja ili ironije.

Durum yatıştı memlekette, bizim eski 'komünistimiz' Memoşçuk da derhal bir film kıvırtıp altın meyve peşine düştü.

(A. Ağaoğlu, H, 47)

Stanje u zavičaju se smirilo, a naš bivši 'komunista' mali Memoş je odmah smislio neki film i pojurio za zlatnim voćem.

5.11. Pleonazam i intenzifikacija deminutivnosti i hipokorističnosti

5.11.1. Pleonazam

Sufiksalsnom deminucijom u turskom jeziku u denotativnoj sferi postiže se, na prvom mestu, umanjivanje u odnosu veličina / dimenzija. Takva izvedenica dobija značenje „malo“.

Međutim, postoje slučajevi kada i pridev *küçük* 'mali', pa nekada čak i deminutivni oblik ovog prideva *küçücük* 'majušni, malecki', takođe učestvuju u kazivanju umanjenosti pojma već izraženog deminutivnom imenicom, što uzrokuje pojavu pleonazma. Takva deminucija je u većini funkcionalnih stilova redundantna jer se ređaju reči koje u iskaz unose isto značenje.

Međutim, pleonazam u književnim delima je stilski prihvatljiv i ima ekspresivnu funkciju. Kao postupak namernog naglašavanja, u sferi deminutivnosti javlja se prvenstveno kao stilsko sredstvo za pojačavanje umanjenosti, a zatim i kao način za isticanje ekspresivnih i hipokorističkih nijansi značenja izvedenice iz kojeg se vidi govornikov stav i odnos prema objektu imenovanja.

U narednim primerima iz književnih dela beležimo pojavu pleonazma kao sredstva kojim se dodatno naglašava umanjenost nekog pojma.

Kilisenin arkasında kalan küçük adacık oturduğum yerden görünmüyor.

(P. Kür, HH, 140)

Sa mesta gde sedim ne vidi se malo ostrvce koje je iza crkve.

Kamışlığın arkasında üstünde yıkılmış işlemeli mermer direkler ve eski bir ören olan küçük bir tepecik vardı.

(Y. Kemal, FSKAB, 132)

Iza trstenika se nalazio mali brežuljak na kome su se nalazili srušeni izrezbareni mermerni stubovi i davnašnje ruine.

Yetmedi, bir kez bile kullanmadığım kirpik kıvrıma aletiyle sıkıştırıp, iyice yukarı dayadım küçük kıl parçacıklarımı.

(PuCCa, KABD, 55)

I to nije bilo dovoljno, pa sam uvijačem za trepavice koji nisam čak ni jedanput upotrebila stisnula sam svoje sitne dlačice i potpuno ih izvila na gore.

Artık bütün küçük nahiyecikte duyulmuştu ki, hürriyet gelmiş, donanma olacakmış!

(M. Ş. Esenal, İÇ, 34).

U čitavoj maloj nahijici se već bilo proćulo da je stigla sloboda i da će biti fešte!

Burnunun ucunda minicik bir ter damlacığı parlamıştı.

(T. Dursun K., OSS, 65)

Na vrhu nosa joj se bila zasijala jedna minijaturna kapljica znoja.

Bir kum tepesinin eteğinde küçük bir gölcük seçti ve susuzluğunu gidermek için oraya seğirtti.

(İ. O. Anar, PKA, 45)

U podnožju jednog peščanog brega uočio je jedno malo jezerce i jurnuo ka njemu kako bi utolio žeđ.

Elinin küçük dalgacığı - öyle gelmiyor olabilir sana ama - ulaşıyor öbür kıtaların kıyularına.

(E. Temelkuran, İKK, 171)

Mali talaščić tvoje ruke - mada se tebi možda ne čini da je tako - dospeva do obala drugih kontinenata.

U navedenim primerima je značenje '(fizički) malo u odnosu na uobičajenu veličinu' sadržano pre svega u deminutivnim izvedenicama, a pojačano je istoznačnim atributom *küçük*.

Osim kod prenaplašavanja fizičke umanjenosti, preterivanje i pojačavanje izraza može se javiti i u sferi hipokorističnosti, vrlo često prilikom izražavanja sažaljenja prema nekome ili nečemu.

U funkciji atributa ispred imenskih reči koje su već primile neki od deminutivnih ili hipokorističkih sufiksa može stajati sinonimni pridev ili pridev srodne semantike poput *zavallı* 'sirot, jadan'.

Zavallı adamcağız günde otuz beş kere karısını düşünür; haftada iki defa onun gülümsediğini görmez.

(S. Peyami, DHK, e-knjiga)

Siroti jadnićak trideset i pet puta na dan razmišlja o svojoj ženi, a ne vidi kako se ona dva puta nedeljno smeši.

Značenjski potencijal deminutiva ili hipokoristika ponekad nije dovoljan kao samostalna reč modifikacionih značenja, pa pisci pribegavaju upotrebi dodatnih kvalifikacija. Za pojačavanje hipokorističkog značenja imenske deminutivne izvedenice, osim istoznačnih prideva mogu biti uporebljeni i bliskozačni pridevi.

Her zaman, her durumda kendisinden daima emin Kamil Bey, sanki bir büyük anıt gibi yıkılmış da, yerini, bu şaşkın, ürkek, zavallı adamcağız almış...

(K. Tahir, EŞİ, 383)

Gospodin Kamil, uvek i u svakoj situaciji siguran u sebe, kao da se srušio poput nekog velikog spomenika, pa je na njegovo mesto došao ovaj zbunjani, uplašeni, jadni čovek...

U gornjem primeru su uz imenicu sa hipokorističkim sufiksom *-cağız*, pored istoznačnog prideva *zavallı*, upotrebljeni i pridevi bliskozačne semantike *şaşkın* 'zbunjen' i *ürkek* 'plašljiv' kako bi se preciznije odredilo konotativno značenje izvedenice.

Pleonazam kao stilsko sredstvo može biti upotrebljeno i za isticanje negativnih pojava i osobina. U narednom primeru se priključivanjem prideva *küçük* ispred deminutivne imenice *orospucuk* dodatno obezvređuje društveni status 'dama noći'.

Karanlık bastıktan sonra Soho'da gelip geçen erkeklere "Güzel Lordum" diye etini teklif eden küçük orospucuklardan biri...

(K. Tahir, EŞİ, 85)

Jedna od malih kurvica koje su, nakon što bi pao mrak, muškarcima koji su prolazili Sohoom nudile svoje telo govoreći: „Moj lepi lorde”...

U narednom primeru je kao dodatni kvalifikator ispred leksikalizovanog deminutiva *yavrucak* (detence, mladunče) dodat atribut *zavalli*. Iako u rečniku Turskog lingvističkog društva u definiciji ove izvedenice stoji da je u pitanju izraz kojim se iskazuje simpatija prema deci, iz narednog primera vidimo da se taj leksikalizovani deminutiv ne odnosi samo na ljudska bića već i na životinje, što je razumljivo jer leksema *yavru* u svom osnovnom, neizvedenom obliku označava mladunče (životinje) ili (malo) dete.

Ama nasıl sevdim bu fareyi, nasıl acıdım bu fareye. "Zavalli yavrucak" dedim.

(S. F. Abasıyanık, SH, 157)

Ali kako sam samo zavoleo tog miša, kako sam ga žalio. „Jadno mladunče”, rekoh.

Napoleon, kibirden, soytarılıktan ibaret bir küçücük adamcağızdır.

(K. Tahir, EŞİ, 424)

Napoleon je jedan sićušni jadnik sačinjen od oholosti i prepredenosti.

Bu olaydan sonra başıma gelecekleri bilsem o şapşal kızcağıza hiç öyle davranır mıydım?

(pinkfreud, SB, 197)

Da li bih se tako ponašala prema toj jadnoj aljkavoj devojci da znam sta bi sve moglo da me snađe nakon tog incidenta?

5.11.2. Intenzifikacija kod prideva

Intenzifikacija kod prideva u sferi deminucije prisutna je u i obliku reduplikacije, tj. ponavljanja istog prideva, čime se postiže i zvučni efekat pojačanosti.

Miniminicik bir faytondu bu, at da ufacıktı, faytoncu hasır şapkasını çıkartmış, bizi selamlıyordu.

(N. Eray, AABO, 18)

To je bila minijaturna kočija, i konj je bio sićušan, a kočijaš nas je, skinuvši slameni šešir, pozdravljao.

Ve gün ışıırken genç kızlar deniz kıyısına iner, çuvallar dolusu küçücük küçücük, parmak kadar kuşları temizler.

(Y. Kemal, FSKAB, 84)

I dok se rađa dan, mlade devojke se spuštaju do morske obale i čiste (čerupaju) majušne, sićušne¹³⁷ ptice.

Şalvarının cebinden bir sürü anahtar, bir tuhaf küçücük küçücük demirler, çelik halkalar, çubuklar çıkardı.

(Y. Kemal, FSKAB, 159)

Iz džepa šalvara je izvadila gomilu ključeva, nekakve čudne majušne gvozdene delove, čelične alke i štapiće.

¹³⁷ U originalu stoji poređenje *parmak kadar* 'kao prst, poput prsta' u značenju 'mali, vrlo mali, majušan, sitan, sićušan'.

Daha küçücük küçücük üç çocuğu var.

(Y. Kemal, İM3, 516)

Ima troje dece koja su još malecka.

Intenzifikacija se postiže i nizanjem prideva istog ili bliskog značenja:

Üç küçücük, minnacık çocuk, bitkin bir hayalet gibi kendini oradan oraya atan köpekleriyle oynuyorlardı bahçede.

(E. Temelkuran, MS, 187)

Troje malecke, majušne dece u dvorištu se igralo sa psima koji su se bacakali na sve strane poput kakvih iznemoglih duhova.

Oğlu minimicikti, minimicikten de minimicikti.

Njen sin je bio minijaturan (sićušan), i minijaturniji (sićušniji) od minijaturnog (sićušnog).

5.11.3. Intenzifikacija kod priloga

I intenzifikacija kod priloga, kao i kod prideva, može se postići reduplikacijom, tj. ponavljanjem istog priloga:

Ben de masada onun yanına oturdum: “Küçücük küçücük içeceksin Ayşeciğim.”

(E. Temelkuran, D, 92)

A ja sam seo pored nje za sto: „Moraš da piješ malo po malo, Ajšice.“

Pojačavanje iskaza se može postići i ponavljanjem deminutivnih oblika, što je slučaj u sledećem primeru:

Kimseciklere, kimseciklere, kimseciklere söylemem, söylemem, ne üstüne dersen yemin ederim.

(Y. Kemal, İM3, 421)

Baş nikome, nikome i nikome neću reći, zakleću se u šta god da kažeš.

6. PRAGMATIČKA VREDNOST IZVEDENICA SA DEMINUTIVNO-HIPOKORISTIČKIM SUFIKSIMA

Pored svoje osnovne funkcije umanjivanja ili iskazivanja slabijeg stepena svojstva nekog pojma, deminucija u turskom jeziku predstavlja i ekspresivno jezičko sredstvo čija se uloga najviše ispoljava u različitim komunikativnim činovima. Uz deminutive se najčešće javlja hipokorističnost, kao prirodni pratilac deminucije kojim se u izraz unosi značenje milošte, simpatije, empatije, nežnosti, sažaljenja i sl.

Pored takve pozitivne ocene, deminutivnim oblicima se može iskazati i nepovoljna, negativna ocena koja se manifestuje kao proizvod govornikove namere i cilja koje on takvim sredstvom želi da postigne. Dakle, pejorativnim prizvukom se ostvaruje značenje ironije, obezvređivanja, podsmeha, potcenjivanja i sl. (*hocacık* 'profesorčić').

U turskom jeziku se deminutivne forme sa primarnim značenjem 'mali' ne upotrebljavaju ukoliko ne postoji izrazita potreba za tim.

Ostavljajući po strani osnovno značenje koje nosi deminutiv – mala veličina, malobrojnost, umanjenost, u ovom odeljku ćemo analizirati kako se bogata pragmatička značenja deminutivnih izvedenica razvijaju na nivou teksta, u datom kontekstu, u okviru govornih činova.

Govorni činovi su iskazi¹³⁸ koji se koriste za različite oblike delovanja (poput molbi, saveta, pitanja, zahvaljivanja i sl), a u tim činovima govornik, pored samog izricanja iskaza, ostvaruje i svoju komunikativnu nameru (Piper i dr. 2005: 983).

Kada je u pitanju turski jezik, na temu čovornih činova i strategija učtivosti najviše je pisala Bakšić (2012). Strategije se dele na strategije pozitivne i negativne učtivosti. Pozitivna učtivost podrazumeva strategije koje su okrenute ka sagovornikovom pozitivnom obrazu, tačnije ka njegovom ugledu, i kojima se smanjuje distanca između sagovornika (Bakšić 2012: 26), dok se negativna učtivost okreće ka negativnom obrazu, tj. ka ukazivanju poštovanja prema sagovorniku, pri čemu je strategija usmerena ka održavanju distance između učesnika u govornom činu (Bakšić 2012: 101). Kada je reč o deminuciji u okviru strategija, Bakšić posebno ističe da se za deminutiv može reći da je „gotovo najčešće jezičko sredstvo umanjivanja nametanja u turskom jeziku“ (Bakšić 2012: 117)

6.1. Umanjivanje nametanja i druge pragmatičke realizacije deminutivnih formi

Umanjivanje nametanja je strategija kojom se sagovorniku sugeriše da ono što se traži, moli ili zahteva od njega nije velika. Pišući o stanju u poljskom jeziku, Wierzbicka ukazuje na poruku koja stoji iza takvih govornih činova: „Ne opiri se! To što ti tražim je mala stvar – i to dobra!“ (Wierzbicka 1985: 167).

U primerima koji slede videćemo kako se u govornom činu, u razgovornom diskursu morfološkim sredstvima, u ovom slučaju deminucijom, može postići umanjivanje značaja molbe ili tražene usluge. Mogu biti upotrebljeni imenički (*sualcık*), pridevski (*gidımcık*) i priloški (*azıcık*) deminutivi.

Namera govornika može da se očitava u ilokutivnom iskazu u vidu molbe ili zahteva. U takvim iskazima se stvara pre svega utisak nenametljivosti.

U sledeća dva primera upotrebljen je izraz *bir kerecik* gde je na reč *kere* ('puta') dodat sufiks *-cık*, koji se ne može prevesti doslovno, već kao 'makar / barem jednom'.

¹³⁸ Lj. Popović pod iskazom podrazumeva rečenicu „koja je pismeno ili usmeno ostvarena u određenom kontekstu i u konkretnoj komunikativnoj situaciji“ (Piper i dr. 2005: 983).

“Merak etme ...” dedim. “Hiçbir şey yapacak değilim. Yalnız bir kerecik olsun konuşmak, sesini duymak istiyorum, o kadar. Fazla değil.”

(T. Dursun K., HRAE, 104)

„Ne brini ...“, rekoh joj. „Nemam nameru ništa da uradim. Želim samo barem jednom da razgovaramo, da ti čujem glas, eto toliko. Nije mnogo.“

Bana bir kerecik, bir kerecik beni sevdiğini söyle.

(O. Pamuk, KK)

Makar jednom mi reci da me voliš, makar jednom.

U primeru *bir gıdımcık* ('delić, malčice') minimalizuje se molba govornika time što se na reč sa već podrazumevanim značenjem male količine (*gıdım* 'mali deo, neznatna količina') dodavanjem sufiksa *-cık* dodatno umanjuje nametanje.

NİNE — Demin seni bal alırken gördüm. N'olur, benim hasta torunum için bir gıdımcık bal ver.

(A. Nesin, BK5, 2448)

BAKA — Malopre sam te videla dok si kupovao med. Preklinjem te, daj malčice meda za mog bolesnog unuka.

“Ayşe! Ali! Durun evladım! Siz koşuyorsunuz diye koşuyor hayvancağız! Aaayyyy! İhtilal oldu ayol! Oturun azıcık!”

(E. Temelkuran D, 340)

„Ajşe! Ali! Stanite, deco! Sirota životinja juri jer vi jurite! Jaaaoooj! Hej, nastade haos! Sedite malčice!“

Ublažavanje obima zadataka koji bi sagovornik trebalo da obavi može se takođe postići upotrebom deminutivnog oblika mernih jedinica za vreme. Govorno lice ohrabruje sagovornika umanjivanjem trajanja zadataka. Umanjenje nametanja se u narednom primeru ostvaruje u iskazu *bir saatçik* (*saat* + *çik*), čiji bi doslovan prevod glasio 'jedan satič', međutim, najadekvatniji prevodni ekvivalent bi bio 'samo jedan sat'. Još jači efekat je postignut time što modifikovana konstrukcija s deminutivnim sufiksom *-cık* upotrebljena nakon nemodifikovane *bir saat*.

Bu ayrıntulara, onu inandırmak için: “Bir saat, bir saatçik!” dedi Mustafa, “İstersen kapıda bekle beni! Çıkmazsam vur kapıya, çağır içerden!”

(R. Ilgaz, KG, 142)

Za te pojedinosti, kako bi ga uverio, Mustafa reče: „Jedan sat, samo jedan sat! Čekaj me ispred vrata, ako hoćeš! Ako ne izađem, kucaj na vrata, dozivaj!“

Govornik na taj način pokušava da predupredi moguću neprijatnu situaciju, sukob ili odbijanje. Ublažavanjem govornikovog iskaza, od sagovornika se očekuje razumevanje i strpljenje.

Evleneceği kız aklına gelince, hep Alikı geliyordu gözlerinin önüne, Alikı ona gelirim, demiş miydi, hiç onunla bir kezcik olsun konuşmuş muydu?

(Y. Kemal, FSKAB, 95)

Kada je pomišljao na devojku koju bi oženio, pred očima mu se uvek pojavljivala Alikı, ali da li mu je Alikı rekla „doći ću“, da li je ikada, makar jedanput, razgovarala s njim?

Halis Bursalıydı, doğma büyüme, İstanbul'a değil Mudanya'ya bile koca ömründe - bunu söylerken yüzünü görseydiniz - bir defacık inmişti.

(S. F. Abasıyanık, SH, 148)

Halis je bio iz Burse, tamo je rođen i odrastao, i tokom čitavog svog života je - a trebalo je da vidite njegov izraz dok je to govorio - jedan jedini put išao u Mudanju, a kamoli u Istanbul.

Primer koji sledi vrlo jasno pokazuje nameru govornika koji koriste deminutiv u obraćanju članu porodice jer od njega očekuju neku uslugu, a tim govorim činom žele da odobrovolje sagovornika i da pokušaju da umanje težinu molbe.

Bigün karısını, çocuklarını başına topladı.

Küçük kızı, – Babacığım... dedi.

Büyük kızı, – Babacığım... dedi.

Küçük oğlu, – Babacığım... dedi.

Büyük oğlu, – Babacığım... dedi.

Karısı, – Kocacığım... dedi.

Bu sesler Ali Beye müzik kadar tatlı geliyordu ve onların anlamını yalnız kendisi anlıyordu.

Kızları, oğulları ve karısı kendisinden bişeyler istiyorlardı.

(A. Nesin, BK1, 502)

Jednoga dana je okupio ženu i decu.

Mlađa ćerka reče: „Tatice...”

Starija ćerka reče: „Tatice...”

Mlađi sin reče: „Tatice...”

Stariji sin reče: „Tatice...”

Žena reče: „Mužiću...”

Ti glasovi su se gospodinu Aliju činili slatkim poput muzike i samo je on razumeo šta to znači. Ćerke, sinovi i supruga su želeli nešto od njega.

U narednom primeru je deminutiv upotrebljen kao sredstvo za umanjeње nametanja zbog govornikovog insistiranja i neodustajanja od toga da ostvari svoju nameru. Upotrebom deminutiva *sualcik* 'pitanjce' ublažava se govorni čin, iako to 'pitanjce' ne mora biti, a najverovatnije i nije tako kratko i prosto kako je u ovoj situaciji predstavljeno od strane govornika.

- *Peki... Çıkıyorum... İşte iki adım geriye attım... Fakat bir tek sualcik sormama izin veriniz.*

(P. Safa, SK)

- U redu... Izlazim... Evo, povukao sam se dva koraka unazad... Ali mi dozvolite da postavim makar jedno pitanjce.

Govornik najavljujući zahtev ili molbu daje uvod kroz predstavu veličine ili značaja tog zahteva ili molbe. Na taj način smanjuje mogućnost ugrožavanja sagovornikovog negativnog obraza.

Size küçücük bir sorum¹³⁹ olacak.

Imam jedno pitanjce za Vas.

Najavljujući značaj, veličinu ili ozbiljnost zahteva ili molbe, govornik implicira na to da sadržaj onoga što se traži možda i nije od presudnog značaja i istovremeno daje priliku sagovorniku da ne prihvati molbu koja mu je upućena.

Namera govornika u narednom primeru je da umanje nametanje time što svojim iskazom u velikoj meri ublažava stepen ozbiljnosti teškog stanja u kojem se nalazi. Ilokutivni čin je dodatno postignut dodavanjem sufiksa *-cik* na prilog *az* 'malo'.

¹³⁹ Doslovan prevod bi glasio: Imaću jedno malecko pitanje za vas.

“Yaraların sızlıyor mu?”
“Azıcık.”
“Demek ki çok sızlıyor.”

(Y. Kemal, İM3, 272)

„Da li te bole rane?“
„Malkice.“
„Znači mnogo te bole.“

Deminutiv može da predstavlja sredstvo pomoću kog govornik pokušava da odobrovolji sagovornika:

Benden şikayetçi değilsin ya, karıcığım?

(K. Tahir, EŞİ, 100)

Ti se ne žališ na mene, ženče?

Namera govornika da odobrovolji sagovornika i da unapred umanji težinu čina koji je počinio iskazuje se i kroz obraćanje u deminutivnom obliku vlastitog imena ili reči koja označava srodni odnos.

Uzun zaman karısına yazacağı mektubu tasarladı: “Sevgili karıcığım, her şeyden önce beni affetmeni ellerini öperek yalvarıyorum...”

(K. Tahir, EŞİ, 394)

Osmislio je pismo koje je dugo vremena nameravao da napiše svojoj supruzi: „Draga moja ženice, pre svega, preklinjem te ljubeći ti ruke da mi oprostiš...“

Hayır şeker karıcığım, hayır, karıştırmadım... Yani doğrudan doğruya evde unutmuşum... Ezberden konuştum...

(A. H. Tanpınar, SAE, 330)

Ne, slatka moja ženice, nisam, nisam pomešao... Bukvalno sam zaboravio kod kuće. Pričao sam napamet...

Da bi odobrovoljio, opustio, ubedio, nagovorio, odgovorio sagovornika, govornik se katkad služi upotrebom ponovljene osnovne reči, ali u deminutivu. Ponekada se može protumačiti kao iskren iskaz ljubavi, nežnosti, bliskosti, a ponekad kao podilaženje s ilokutivnim ciljem.

Anne, anneciğim ne kanı, ben çocuğum olsun istemiyorum.

(A. Duygu, KAY, 10)

Majko, majčice, kakva krv, pa ja ne želim da imam dete.

Küçük, küçücük çocuklarım var, kıyma bana.

(Y. Kemal, İM3, 523)

Imam malu, sitnu decu, smiluj se na mene.

Deminutivni oblik nakon osnovnog oblika reči naglašava odnos govornika prema onome koga imenuje. U narednom primeru se deminutivnim sufiksom na apelativu *dayı* 'ujak' iskazuje bliskost sa pokojnom osobom i žal za njom.

Neriman'ın oğlu Enver soluk soluğa içeri girdi : - Dayı... Dayıcığım! Öldü adam... Kendini vurdu. Gördünüz mü siz?

Nerimanin sin Enver ulete unutra: „Ujak... Moj ujka... Umro je... Ubio se. Jeste li videli?“

Navešćemo još neke realizacije kontekstualnog značenja deminutivno obrazovanih izvedenica. Naredni primer pokazuje kako govornik upotrebom deminutivnog oblika imenice *baba* 'otac' svog sagovornika već pozitivno „etiketira“ i sugerise na to da je sagovornikova uloga (kao oca) već sad prevagnula, a na neki način se sagovornik podržava.

3. *kez babacık olacaksın!*

Po treći put ćeš postati tatica!

Upotrebom deminutiva u kategoriji hrane i pića govorno lice može da iskaže simpatiju prema sagovorniku stvarajući atmosferu bliskosti. Takođe se tim govornim činom ukazuje na ljubaznost i predusretljivost govornog lica.

Bir kahvecik içer misin?

Da li si za jednu kaficu?

Koyayım bir çaycağız?

Da stavim jedan čajić?

Ponekada se uz pomoć deminuiranja realizuje čin samoobmanjivanja:

Ama sadece üç krepçik yedim!

Ali pojela sam samo tri palačinkice!

Ali isto tako deminutiv imenice može biti upotrebljen kao izraz skromnosti govornika ili svesno umanjivanje uloženog truda.

Bu pastacığı bu sabah yaptım.

Ovu torticu sam jutros napravila.

Pohvala domaćici na ukusno pripremljenom jelu predstavlja deo strategije učtivosti.

Çorbacık nefisti! Ellerine sağlık.

Çorbica je bila izvrsna! Ruke ti se pozlatile.

Ironija u iskazu se može podržati upotrebom deminutiva ličnih imena i imenica koje označavaju srodstvo ili porodičnu ili društvenu relaciju.

Vah vah çok üzüldük sevgili müstakbel kaynanacığım, sensiz ne yapacağız şimdi? Gelip ortamızda uyusaydın keşke.

(pinkfreud, SB, 209)

Jao, kakva šteta, mnogo nam je žao, buduća svekrvice draga, šta ćemo sad bez tebe? Kamo sreće da si došla da spavaš između nas.

Ironija je vrlo slikovito iskazana u rečenici koju je na jednoj društvenoj mreži napisala jedna Turkinja osvrćući se na problem koji postoji između pogleda dvoje supružnika na kućne poslove i na sve one nekima „nevidljive poslice“ koje neko mora da obavi u kući. Umanjivanjem imenica i prideva morfološkim sredstvima postignut je privid umanjenog značaja sadržine iskaza. Naizgled

pozitivna odcena je zapravo negativna. Autorka je nizanjem prideva *küçük*, *minicik* i *miniminnacık* i gradiranjem / stepenovanjem od „većeg ka manjem“ dodatno, i izuzetno efektno, sintaksički markirala i same deminutivne imenice *işçikler* 'poslići' i *yükçükler* 'teretići'. Osim toga, govornica se ne obraća direktno sagovorniku, već prividno nekom trećem licu (čitaocima i pratiocima), čime izbegava direktno ugrožavanje sagovornikovog obraza.

Çünkü o ben söylemeden yapılmayan o iş var ya hani, hah işte onun gibi bir sürü küçük, minicik, miniminnacık işçikler, zihinsel yükçükler var benim beynimin içinde.

(Blogcuanne, instagram)

Jer, znaš taj posao koji se ne uradi a da ja ne kažem, e eto u mom mozgu ima gomila sličnih malih, maleckih, minijaturnih poslića i umnih (mentalnih) teretića.

U prevodu navedenih imeničkih deminutiva na srpski bilo bi dobro zadržati ista morfološka sredstva, tj. deminutivni sufiks, jer u ovom primeru i u datom kontekstu ciljni jezik to dopušta. Štaviše, deminutiv je ovde poželjan u cilju stilskog markiranja sadržaja osnovnih reči, a istovremeno i nužan, s obzirom na to da je atribut kojim se iskazuje „mala veličina“ pojma već realizovan i u vidu pridevskih deminutiva.

U mnogim jezicima se pejorativi vezuju za augmentative. Međutim, s obzirom na to da u turskom jeziku ne postoji augmentativ, pejorativnost je usmerena na deminuciju. Primećuje se pojačavanje stilske markiranosti deminutiva u negativnom značenju. Kod imeničkih deminutiva u turskom jeziku primećuje se tendencija promene subjektivnih značenja, kada se deminutivne izvedenice upotrebljavaju sa negativnom konotacijom, najčešće kao sredstvo za iskazivanje poruge (*hocacık* 'profesorčić'), umesto očekivane uobičajene hipokoristične, tj. pozitivne konotacije.

Omalovažavanje se takođe može postići dodavanjem deminutivnog sufiksa *-cık* na reč koja označava pripadnika ili pripadnike određene nacije:

Michele Ya senin Alliance Française'indeki Almancıklar! Ne de olsa milliyetçidirler! [...]
(N. Cumalı, DG-AD-Zİ, 56)

Mišel A tvoje Švabice u Alliance Française! Ipak su one nacionalistkinje! [...]

Gördünüz mü sizin İngilizcikleri?

(Y. K. Karaosmanoğlu, SVG, 41)

Videste li vaše Engleščice?

Indirektno nipodaštavanje i omalovažavanje sagovornika može se osetiti u iskazima poput sledećeg:

Kafacığını yorma sen...

Ne zamaraj tu svoju glavicu...

Samoironija i šala na sopstveni račun se takođe mogu iskazati upotrebom deminutivnih formacija.

Pardon ya, çok hanım hanımcık çıkmışım...

Jož, izvinjavam se, baš sam ispala kao neka damica...

Izjavljivanje saučešća je još jedna komunikativna situacija koja se vezuje za čestu upotrebu deminutiva ličnih imena. Tada deminutiv imena nije upotrebljen u funkciji tepanja, već kao iskaz saosećanja sa ožalošćenom osobom.

Şebnemcim, başınız sağolsun... Mekanı cennet olsun dayıcığının...
Draga Šebnem, primi moje saučešće... Neka tvoj ujko počiva u miru...

Deminutivni sufiks *-cık* može biti dodat na vlastito ime ožalošćene osobe ili osoba koje opet mogu biti a i ne moraju biti bliske govorniku, kao i na apelativ koja označava srodstvo (deminutivni sufiks takođe može biti dodat i na vlastito ime preminule osobe). Interesantno je da je govornik možda poznavao preminulog a možda i ne. Govornik na taj način za nameru ima da ublaži pretpostavljeno emotivno tešku situaciju u kojoj se nalazi sagovornik.

Sabırlar diliyorum, sana da anneciğine de, Şebnemcim...
Moje saučešće i tebi i tvojoj majčici, draga Šebnem...

Izraz žudnje za nekim ili nečim se takođe može iskazati upotrebom deminutivnih nastavaka:

Elbet bir gün kavuşacağız canım Viyanacığım...
Jednog dana ćemo se zasigurno sresti, moj dragi Beču...

Iskaz ljubavi, simpatije i naklonosti prema idolu:

Şebocuğumla yağmur gezisi...
Šetnja po kiši sa mojom (voljenom) Šebo¹⁴⁰...

Pišući o jedinicama mera koje nisu podložne kvantitativnoj modifikaciji u srpskom jeziku, Veljković Stanković ističe da kod mernih jedinica ne postoji emotivni potencijal, već služe za iskazivanje precizno utvrđenog kvantiteta (Veljković Stanković 2011: 79). Ali deminutivne forme tih jedinica svoje značenje realizuju u konkretnom kontekstu.

Kada su u pitanju jedinice mere za vreme, često se koriste deminutivi poput *saniyecik* 'sekundica', *dakikacık* 'minutić', *saatçık* 'satić' i sl. Ovakve konstrukcije najčešće služe kao sredstvo kojim se govornik koristi kako bi odobrovoljio svog sagovornika, dakle, pre svega se razvija pragmatičko značenje takvih deminutivnih izvedenica.

Često se javlja u molbama:

Bir saniyecik daha izin verin bana!
Dozvolite mi još samo jedan sekund (sekundicu)!

Jedna od strategija učtivosti koja se u turskom jeziku često upotrebljava je izbegavanje zapovednog tona. Ta strategija podrazumeva upotrebu različitih jezičkih sredstava, među kojima deminucija spada u morfološka.

Bir saniyecik gelsene lütfen!
Dođi samo na sekund, molim te!

U sledećem primeru imamo situaciju kada osoba umanjuje, tačnije, ublažava težinu radnje uplaćivanja tiketa u kladionici.

Şuraya girip bir kuponcuk yapivereyim.
Da uđem ovamo samo da na brzinu uplatim jedan tiketić.

¹⁴⁰ U pitanju je nadimak poznate turske muzičarke Šebnem Ferah (Şebnem Ferah).

Naime, upotrebivši deminutiv imenice *kupon* 'tiket' : *kuponcuk* 'tiketić', govornik pokušava da opravda svoj čin aludirajući na to da nije u pitanju („ozbiljno“) kockanje. Takođe, daje do znanja da ne igra u veliki ulog, već da će uplatiti neku manju „sumicu“ novca, na primer, deset-petnaest „lirica“ (*on, on beş liracık*). Ekspresivni vid *-ivermek* koji je upotrebljen u predikatu takođe ide u prilog umanjenju značaja radnje – 'na brzinu, očas posla, samo (na) kratko'.

Naredni primer pokazuje kako govornik pokušava da se opravda pred sagovornikom i da ublaži težinu svoj postupka konfrontiranjem deminutivne imenice *bardakçık* 'časića' sa imenicom *bardak* 'čaša', koja predstavlja normalnu, standardnu veličinu/meru.

“*Bir bardak bira içtiydim arkadaşlarla. Bir bardakçık büyükana...*“

(T. Dursun K., H/ RA-E, 17)

„Bio sam popio jednu čašu piva sa drugarima. Jednu časiću, bako...“

Deminutiv može biti upotrebljen u funkciji konfrontacije kada se iskazuje odnos između velikog (odnosno normalnog) i malog pojma. Na taj način se naglašava malenost pojma, kako u denotativnoj tako i u konotativnoj sferi. Sledeći primer je komentar na pitanja u vezi sa spornom kupovinom broda, te je data izjava u kojoj je upotrebljen deminutiv sa eufemističkim prizvukom čime se ublažava stvarna vrednost pojma¹⁴¹.

Gemi var, gemicik var.

Postoje brodovi, a postoje i brodići.

Poricanje, negiranje ili ublažavanje posledica neke radnje ili stanja može se iskazati odričnom zamenicom (*hiç*)*bir şey* 'ništa' u deminutivu: (*hiç*)*bir şeycik*.

Hiç bir şeyciği yok... dedim.

(A.H.Tanpınar, SAE, 187)

„Nije mu (apsolutno) ništa“, rekoh.

Za ublažavanje situacije se takođe može posegnuti za imeničkim deminutivom ispred kojeg stoji *bir* ili *tek* a iza *bile*. Prevodi se kao „ni jedan ...“.

Hiç kimseyi öldürmedi. Hatta bir tokatçık bile atamadi.

(A.H.Tanpınar, SAE, 189)

Nikoga nije ubio. Čak ni najmanji šamar nije lupio.

6.2. Oslovljavanje

Uprkos tome što u turskom jeziku ne postoji vokativ kao samostalan padež, vokativni izrazi su neodvojivi deo jezika i imaju vrlo važnu ulogu u verbalnoj komunikaciji. O vokativnosti u srpskom jeziku pisao je P. Piper koji ističe njenu pragmatičku funkciju: „Пошто обраћањем са вокативним изразом често почиње не само исказ него и сама говорна ситуација, вокативност има веома важан прагматички статус у вербалној комуникацији.“ (Piper i dr. 2005: 659). Uspostavljanje prisnosti, bliskosti govornika sa sagovornikom može se ostvariti upotrebom različitih vokativnih izraza.

¹⁴¹ Nakon ove izjave, na internetu se pojavio veliki broj komentara koji su, uz sarkazam i šalu, zadržavali istu formu iskaza (konforntacija normalno : „malo“): *para var, paracık var* 'postojе pare, a postojе i parice'; *boeing var, boeingcık var* 'postojе boing, a postojе i boingčić'; *zam var, zamcık var* 'ima poreza, a ima i poreščića', ... Takođe i: *gemicik alırken dikkat edilecek hususlar* 'stvari na koje treba obratiti pažnju pri kupovini brodića'.

Vokativni izrazi predstavljaju umetnute izraze ili vanrečenične članove (*cümledışı ögeler*) koji su sintaksički samostalni. Vanrečenični članovi u turskom jeziku mogu biti pojedini veznici, uzvici, grupe reči sa uzvicima, vokativni izrazi¹⁴², apozicije i parenteze, i oni se ne vezuju za predikat (Özkan ve Sevinçli 2013: 154). Dakle, i deminutivni oblici vlastitih i društvenih ili rodbinskih imena u turskom jeziku mogu spadati u grupu vanrečeničnih članova ako imaju funkciju vokativnog izraza. Interpunkcijsko izdvajanje takvih izraza postiže se upotrebom zareza, dok se u usmenom obraćanju nakon takvog izraza načini kratka pauza.

Pišući o sadržaju iskaza obraćanja, Piper beleži sledeće: „[с]адржај вокативности чини апелативност у спрези са именованем онога коме је апел упућен“ (Piper i dr. 2005: 650). Dakle, oslovljavanje predstavlja izraz kojim govornik upućuje na sagovornikovu ulogu društvenog bića i njegov status u društvu, što ukazuje i na njihov međusobni odnos (objektivan, ili iz ugla govornika).

Kada je u pitanju turska kultura, po mišljenju Zejrek, njen glavni aspekt predstavljaju (međuljudski) odnosi i svest o pripadnosti grupi (Zeyrek 2001: 44). Tvrdnja koju iznosi Zejrek se potvrđuje i činjenicom da je društvena, a u okviru nje i porodična struktura kod Turaka vrlo čvrsta i počiva na poštovanju i prisnosti.

Oslovljavanje u deminutivu spada u strategije pozitivne učtivosti, i za cilj prvenstveno ima uspostavljanje bliskosti govornika sa sagovornikom.

U pogledu komunikativne funkcije, u direktnom obraćanju nekoj osobi, pozicija imena koje je primilo deminutivni nastavak *-cik* u rečenici može da ukaže na to da li se ta osoba doziva ili se prema njoj iskazuje emocionalni stav. Naime, apelativnost se u turskom jeziku izražava vokativnim izrazom, apelativom ili apelativnim uzvikom koji stoji najčešće na početku iskaza. Ukoliko se pri obraćanju ne upotrebi neki uzvik, na govorno lice može da se skrene pažnja tako što se sagovornik imenuje. Na taj način se skreće pažnja na sadržaj daljeg izlaganja. Takav izraz najčešće čini deminutivni oblik vlastitog imena ili imenice koja označava rodbinski odnos, titulu / zvanje ili određeni društveni status, na koji se dodaje i prisvojni sufiks 1. lica jednine.

Enginciğim, bir çay daha koyar mısın?

(P. Kür, HH, 82)

Engine, dušo, da li bi skuvao još jedan čaj?

Nasuprot tome, ukoliko se apelativ ili vokativni izraz nalazi na sredini ili na kraju rečenice, njime se pre svega iskazuje emocionalni stav.

“Günaydın Sevgiciğim! Sana da günaydın Aydıncığim!”

(E. Temelkuran, D, 242)

„Dobro jutro, draga Sevgi! Dobro jutro i tebi, dragi Ajdine!“

Bu gecenin en güzel erkeği sensin, enişteciğim!

(A. H. Tanpınar, SAE, 324)

Ti si najlepší muškarac ove večeri, zete moj dragi!

Tamam, anneciğim, hemen geliyorum.

Dobro, mamice, odmah dolazim.

Ipak, iskazivanje emocionalnog stava, a ne primarno i apelativnosti, može se postići i upotrebom vokativnog izraza na početku rečenice.

Ah Ünerciğim, beni hep sevindirmek istersin!

¹⁴² *hitaplar* (prim. aut.)

Ah, moj dragi Unere, ti uvek želiš da me obraduješ!

Vokativni izrazi, pa tako i oni koji sadrže deminutivno-hipokorističke sufikse, mogu biti jednočlani, dvočlani ili višečlani:

ablaciĝım
sevgili ablaciĝım
sevgili Ayşe ablaciĝım
ah sevgili Ayşe ablaciĝım

Ukoliko se deminuiran (kao i nedeminuiran) oblik nečijeg imena, pozicije u rodbinskim odnosima, položaja u društvu ili titule ponavlja u vokativnom obliku prilikom obraćanja, najčešće može da ukaže na vrstu odnosa između sagovornika koja ili podrazumeva poštovanje, ili govornikovu poniznost, čak i inferiornost u odnosu na sagovornika.

Nasıl bilmem beyciĝım? On beş senelik bu Rum köyünde postacılık ederim. Nasıl bilmem Rumca? Yalnız beyciĝım... Dilim damaĝım kurudu.

(S. F. Abasıyanık, SH, 128)

Kako da ne znam, dobri moj gospodine? Već petnaest godina radim kao poštar u ovom grčkom selu. Kako da ne znam grčki? Samo, dobri moj gospodine... Usta su mi se osušila.

U navedenom primeru se čin govornikovog dodvoravanja vidi u deminutivnom vokativnom izrazu *beyciĝım* u obraćanju sagovorniku koji je na višoj društvenoj lestvici od njega.

— Aman Ahmet Usta'ciĝım, gözünü seveyim Ahmet Ustaciĝım, sakın şu aygıtı yaklařma, yakınlarından dolařma!

(A. Nesin, BK2, 894)

— Aman majstor-Ahmete, preklinjem te majstor-Ahmete, ni slučajno ne prilazi ovoj spravi, ne šetaj se oko nje!

Ahmet Usta rahatlıkla, — Olur. Usta'ciĝım, sen hiç meraklanma Usta'ciĝım... dedi.

(A. Nesin, BK2, 895)

Majstor-Ahmet reče opušteno: — Može. Majstore moj (dobri), ništa ti ne brini, majstore moj (dobri)...

Evet, aĝacıĝım! Hapiste bizim Bayram vardı... hani, yeĝenim... Pařa'ya ricâ ettim.

(N. Kemal, G, 82)

Da, agice (aga)! U zatvoru je bio naš Bajram... znate onog mog nećaka... Zamolio sam pašu.

Iako se u intimnom obraćanju u najvećem broju slučajeva upotrebljavaju deminutivi vlastitih imena i imenica koje označavaju ili rodbinski odnos, zabeležen je i slučaj upotrebe poimeničenog deminutiva prideva koji je primio i prisvojni sufiks 1. lica jednine *-ım*:

“Küçücüĝüm, herşeyim, ...“

(Yalın - „Küçücüĝüm“)

„Malena moja, moje sve, ...“

U savremenom turskom jeziku se u novije vreme u govornom funkcionalnom stilu primećuje i nestandardna upotreba nastavaka, tačnije, može se primetiti poremećen standardni

redosled sufiksa u vokativnim izrazima poput *canımcığım* 'dušice moja'. To je posledica ukalupljivanja vokativnih izraza poput *canım* 'dušo (moja)':

can + *ım*: imenica + prisvojni sufiks 1. lica jednine
can + *ım* > *canım* 'dušo(moja)'

canım + *cık* + *ım*: imenica sa prisvojnim sufiksom 1. lica jednine + deminutivni sufiks + prisvojni sufiks 1. lica jednine
canım + *cık* + *ım* > *canımcığım* 'dušice moja'

Još neki od sličnih izraza koje smo zabeležili u razgovornom diskursu su *aşkımciğim* 'ljubavi moja' i *bitanemciğim* 'jedini, mili moj / jedina, mila moja'. U oba navedena primera je deminutivno-hipokoristički sufiks *-cık* dodat na ukalupljene oblike nastale od imenica koje su primile prisvojni sufiks 1. lica jednine (*aşk* + *ım*; *bitane* (*bir tane*) + *m*).

Iako ovi izrazi za cilj imaju naglašeniju hipokorističku funkciju, oni standardnom govorniku turskog jezika ipak najčešće zvuče usiljeno i izveštačeno.

U turskoj književnosti su zabeleženi i primeri oslovljavanja u kojima je upotrebljen sufiks *-cağız*. Ti primeri se uglavnom javljaju u delima predrepublikanskog perioda turske književnosti, dok se u turskom Turske, odnosno u savremenom turskom jeziku, retko može čuti takav način obraćanja.

Allaha ismarladık, beycağızım!

(E. E. Talu, BŞ, 73)

Doviđenja, dobri moj gospodine!

U navedenom primeru je deminutivno-hipokoristički sufiks *-cağız* dodat na imenicu *bey* ('gospodin') bez poštovanja pravila o slaganju vokala istog reda koji je utvrđen zakonom o vokalnoj harmoniji pri sufiksaciji. Pravilno izveden oblik ove imenice trebalo bi da glasi *beyceğizim*.

Pišući o pragmatičkim aspektima upotrebe vokativnih izraza u srpskom, P. Piper (2005) ističe sledeće: „Из чињенице да се вокативни изрази употребљавају да би се утицало на пажњу саговорника, тј. да би се остварио говорни чин директивности, и / или да би се исказ са вокативним изразом експресивно стилизовао, јасно следи да је употреба вокативних израза неодвојива од прагматичких околности.“ (Piper i dr. 2005: 657).

Isto važi i za ulogu vokativnih izraza u turskom jeziku. Ekspresivnost u obraćanju postiže se, pored leksičkog i sintaksičkog načina, i morfološki, tj. upotrebom deminutivno-hipokorističkih sufiksa, pre svega *-cık*.

Zanimljiv je podatak da se u savremenom turskom jeziku (najčešće, ali ne i isključivo, u obraćanju deci) sve češće može čuti upotreba vlastitog imena u deminutivno-hipokorističkom obliku sa sufiksom *-cık*.

Minacık, bunun İngilizcesi ne?

Minice, kako se to kaže na engleskom?

Buğracık bugün ilk defa anne dedi.

Bugrica je danas prvi put izgovorio „mama“.

“Yaaa, bir tanedir Ellacık; her zaman öyleydi” dedi.

(E. Şafak, A, 18)

„Eee, naša Elica je zaista posebna. Oduvek je bila takva.“, reče.

Omalovažavanje ili potcenjivanje se takođe može izraziti deminutivnim oblikom vlastitog imena ili titule. U ovakvim govornim činovima podjednako je važan i ton kojim se govornik obraća svom sagovorniku.

Leyla'ciğim, duymadın beni galiba, kapıyı kapatmanı söylemiştim...

Lejlice, (Lejla, dušo), verovatno me nisi čula, bila sam ti rekla da zatvoriš vrata...

Obraćanje nekome dodavanjem deminutivnog sufiksa njegovom imenu može imati i negativni ton, što zavisi od konteksta i govornog čina u kojem je to obraćanje realizovano. Takođe, negativni prizvuk se postiže i posebnom intonacijom kojom se ostvaruje taj govorni čin.

U sledećem primeru je zabeležen deminutiv imenice *aslan* 'lav': *aslan* + *cık* > *aslancık* 'lavić'. Iako ovaj deminutiv označava malu ili mladu životinju, on, u kontekstu u kom je upotrebljen u tekstu, dobija metaforičko značenje 'draga osoba' i njime se iskazuje privrženost, blagonaklonost, prisnost ili simpatija prema sagovorniku koji je mlađi od govornika.

“Peki *aslancığim* amma... bilmem ki!”

(E. Talu, BŞ, 321)

„Dobro, *laviću*, ali ... ne bih znao!“

Ako uporedo u turskom i srpskom jeziku posmatramo upotrebu deminutivnih oblika imenica koje označavaju neku profesiju, društveni status ili titulu u obraćanju, odmah uočavamo činjenicu da se u turskom jeziku, za razliku od srpskog, ponekad upotrebljavaju deminutivi određenih profesija i titula. Ti deminutivni oblici se u turskom javljaju i kao deo rečenice i kao vokativni izraz ili vanrečenični član. Ipak, jezička stvarnost pokazuje da se u svakodnevnoj komunikaciji ne upotrebljavaju svi morfološki dobijeni deminutivi reči koje označavaju neku titulu, društveni status ili profesiju već deminutivi samo određenog broja tih reči, poput *ustacığim* 'moj majstorčiću', *doktorcuğim* 'moj doktorčiću', *hocacığim* 'moj profesorčiću', *beyefendiciğim* 'moj gospodinčiću', *hanimefendiciğim* 'moja gospođice', *beyceğizim* 'moj gospodinčiću' i dr.

Za razliku od standardnog turskog, u pojedinim govorima se (npr. u govorima Balikesira i Manise) kod lekseme kojom se označava neki rodbinski odnos češće upotrebljava samo njen deminutivni oblik bez dodavanja prisvojnog sufiksa (*dedecik* umesto *dedeciğim*), ali se oblik vlastito ime + *-cık* ne koristi kada ta osoba nije prisutna (Ersöz 2009: 947).

U sledećem primeru je zabeležen slučaj dodavanja deminutivno-hipokorističkog sufiksa *-cık* na hipokoristički oblik vlastitog imena *Nermin* – *Neri*, nakon kojeg je dodat i prisvojni sufiks 1. lica jednine *-im*. Sva tri morfološka sredstva upotrebljena u ovom primeru ukazuju na izrazitu privrženost govornika prema osobi kojoj se obraća. Gomilanje ovih nastavaka pojačava izraz ljubavi i naklonosti govornika.

Sana azıcık Eflatun'dan bahsetmek isterdim, Neri. Fakat biliyorum ki bir şey anlayamayacaksın ve sıkılacaksın! Burada yirmi gün daha kalacağım. İki yanaklarından öperim, Neri'ciğim.

(H. E. Adıvar, H, 55)

Želela bih malo da ti pričam o Eflatunu, Neri. Ali znam da nećeš ništa razumeti i da će ti biti dosadno! Ovde ću ostati još dvadeset dana. Ljubim ti obraze, draga moja Neri.

Sufiksom *-cağız* dodatim na leksemu *can* ('duša') iskazuje se ljubav i privrženost osobi kojoj se obraća. Nakon sufiksa *-cağız* dodaje se i prisvojni sufiks 1. lica jednine *-im*.

“Eksik hatırlıyorsun cancağızım” diyerek uyardı. “Hikâye öyle değil.”

(A. Ümit, BE, 255)

Opomenuo ga je rekavši: „Ne sećaš se svega, dušice. Priča ne ide tako.”

O zaman cancağızım, hayatım büsbütün yalan olmuş olacak.

(E. Temelkuran, DÜK, 75)

Onda, dušice moja (dušo moja draga), biće da mi je život bio potpuna laž.

Kada je reč o verbalnoj komunikaciji u nekom društvu, pozdravljanje ima specifičnu ulogu u govornim situacijama. Lice koje pozdravlja, tj. govorno lice, pozdravom, dakle, tim prvim signalom, iskazuje svoj stav u odnosu na lice kojem se obraća.

Pišući o ilokutivnoj funkciji iskaza pozdravljanja Popović ističe sledeće: „Функција исказа поздрављања, као актуелизатора одређеног ситуативног модела истиче његову илокутивну моћ, јер осликава интенцију говорног лица у односу на даље обликовање говорне ситуације.“ (Piper i dr. 2005: 1050).

Kako se namera govornog lica nekada može zaključiti iz pozdrava upućenog sagovorniku, način pozdravljanja može uticati na dalji tok razgovora, što opet može da utiče i na njegov krajnji ishod.

Merhaba! Zdravo!

Merhaba, abi! Zdravo, brate!

Merhaba, abiciğim! Zdravo, batice (komšo, družę, buraz)!

6.2.1. Upotreba deminutiva u pismenom obraćanju

Pored njihove upotrebe u usmenom obraćanju, deminutivi ličnih imena ili reči koje označavaju rodbinski odnos ili titulu i zvanje predstavljaju čestu pojavu i u pisanoj korespondenciji i komunikaciji na turskom jeziku. Ta pojava se, prirodno, vezuje za pisanje privatnih pisama i pismenu elektronsku komunikaciju između osoba koje imaju blizak odnos. Iako prepiska između članova porodice, rodbine, prijatelja ili kolega može biti lišena emocionalno-ekspresivne leksike, ipak se u takvim komunikativnim formama najčešće upotrebljavaju morfološka, leksička i stilska sredstva koja oslikavaju prisnost i ljubav.

Iz načina na koji se autor pisma (u ručno pisanoj ili elektronskoj formi) obraća onome kome piše, u velikoj meri se može pretpostaviti vrsta odnosa ili stepen bliskosti između te dve osobe. Apelativi stoje izdvojeni na početku pisma i od nastavka pisma su odvojeni zarezom.

Kada su u pitanju privatna pisma, ona obično počinju apelativima koji oslikavaju intiman odnos. Često počinju pridevom *sevgili* koji stoji ispred vlastitog imena ili reči koja označava porodični ili prijateljski odnos (poput *anne* 'majka', *kardeş* 'brat / sestra', *dost* 'prijatelj', *meslektaş* 'kolega' i dr.):

Sevgili Derya, 'Draga / Dragi Derja, ...'

Sevgili annem, 'Draga majko, ...'

Sevgili dostum, 'Dragi (moj) prijatelju, ...'

Sevgili meslektaşım, 'Draga koleginice, ...'

Reč *canım* 'dušo (moja)' takođe se koristi u intimnom obraćanju i ženskoj i muškoj osobi, a pridev *aziz* 'dragi' se može upotrebiti kada se neko obraća starijoj osobi iz poštovanja (Teodosijević 2004: 96). I u pisanom, kao i u usmenom obraćanju, svi nabrojani oblici stoje u morfološkom obliku nominativa s obzirom na to da u turskom jeziku ne postoji vokativ.

Veoma čest način obraćanja nekoj bliskoj osobi u pisanoj formi u turskom jeziku podrazumeva upotrebu deminutivno-hipokorističkog sufiksa *-cık*. Sufiks *-cık* se dodaje na vlastito

ime ili na reč koja označava porodični odnos, a na njega se nadovezuje i prisvojni sufiks (najčešće) 1. lica jednine *-(i)m*. Na taj način se izražava emotivan stav prema osobi kojoj se obraća (voljen, drag, mio, simpatičan i sl.).

Esra'ciğim, 'Draga (moja) Esra, ...',
Murat'ciğim, 'Dragi (moj) Murate, ...',
Anneciğim, 'Draga mama / Majčice moja mila'

Prevod ovakvih apelativa na srpski jezik najčešće glasi 'dragi (moj) / draga (moja)'.

Oğulcuğum,

Dün gelen postadan senin, Emine Gadun'un, Çelen'in mektuplarınızı ve fotoğrafları aldım.
(*Mektuplar*, Esendal, 35)

Dragi moj sine (sinko),

U pošti koja je juče pristigla primio sam fotografije i pisma od tebe, Emine Gadun i Čelen.

Aziz'ciğim,

Orucu yine ben bozuyorum.

(*Mektuplar*, Y. Z. Ortaç, 91)

Dragi moj Azize,

Opet ja narušavam post.

Iako ovakav deminutivni oblik vlastitog imena ili reči kojom se kazuje porodični ili rodbinski odnos može stajati i samostalno u obraćanju na početku pisma, najčešće se ispred imena upotrebljava pridev *sevgili*. Spoj ovog prideva i imena sa deminutivno-hipokorističkim sufiksom dovodi do pojačavanja hipokorističkog značenja apelativa.

Sevgili Dilara'ciğim, ...

'Draga (moja) Dilara, / Draga Dilarice, ...'

Bir tane Ziya'ciğim,

Evet, anne gibi, sevgili gibi, dost örneği bir tane Ziya'ciğim.

(*Mektuplar*, C. S. Tarancı, 165)

Moj jedan jedini (dragi) Zija,

Tako je, poput majke, poput ljubavnika, prijatelj za primer, moj jedan jedini Zija.

Primeri pisama s kraja 19. i početkom 20. veka pokazuju da se u oslovljavanju na početku pisama, mnogo ređe u odnosu na sufiks *-cık*, mogao susresti i sufiks *-cağız*. Iako sufiks *-cağız* prvenstveno služi za izražavanje osećanja poput sažaljenja, u pisanju bliskoj osobi ovaj sufiks je nekada imao i ulogu iskazivanja naklonosti, bliskosti i ljubavi, naročito pri obraćanju osobi prema kojoj se neguje zaštitnički odnos.

Benim İki Gözüm Kızcağızım,

Mektubun geldi.

(F. A. Tansel, NKHM, 473)

Ćero moja, oči moje,

Stiglo mi je tvoje pismo.

Ponekad se na vlastitom imenu mogao naći i samo deminutivni sufiks *-cık* (*Ayeşçik* 'Ajšice' i sl.), bez dodavanja prisvojnog sufiksa 1. lica jednine *-ım*.

Osmancık,

İşte Paşa'nın şi'rine olan nazire... İstanbul postamı aldım; içinde bir b.. yok!

(F. A. Tansel, NKHM, 359)

Dragi Osmane (Osmančiću),

Evo odgovora na Pašinu pesmu... Dobio sam poštu iz Istanbula, a u njoj ni pišljiva boba!

Privatna pisma se završavaju različitim iskazima ljubavi, privrženosti, bliskosti i poštovanja, često praćenim deminutivom vlastitih imena ili imenica koje označavaju rodbinski odnos.

Tekrar iyi, en halis temennilerle gözlerinden öperim Kaplan'cığim, sıhhatine!

(Mektuplar, A. H. Tanpınar, 134)

Još jednom te srdačno pozdravljam uz najbolje i najiskrenije želje, uzdravlje, moj dragi Kaplane!

Hürmetle ve uzun uzun ellerinizi öperim, aziz, şefkatli, emsalsiz anne babacığim.

(Mektuplar, C. S. Tarancı, 175)

S poštovanjem i dugo vam ljubim ruke, dragi moji osećajni i nezamenjivi roditelji.

6.3. Deminutivi i hipokoristici u dečijem jeziku i dečijoj književnosti

Pragmatička sfera deminutiva ogleda se u različitim kontekstima komunikacije kako u govoru odraslih tako i u dečijem govoru ili „prilagođavanju dečijem govoru”.

Kada je reč o dečijem jeziku, Kristal (1995: 228-235) se u poglavlju „Ispitivanje dečjeg jezika” dotiče pitanja ulazne građe i jezika koji koriste odrasli kad razgovaraju sa decom, što je primarni jezički materijal („majčinski jezik”) i u odeljku „Teorije o usvajanju jezika”, između ostalog, govori i o jednom ekspresivnom ili afektivnom elementu u „majčinskom” navodeći kako su „uobičajene deminutivne ili reduplikativne reči (kuca, cica-maca)” (Kristal 1995: 235).

Studija koju su Ketrez i Aksu-Koç sprovedli na temu usvajanja govora kod dece, ukazuje na to da „deminutivna morfologija nije deo ranog usvajanja jezika u dečijem govoru na turskom, uprkos činjenici da turski poseduje veliki broj produktivnih deminutivnih morfema” (Ketrez and Aksu-Koç 2007: 279). U istoj studiji se oskudica deminutivnih i hipokorističkih formi u dečijem govoru pripisuje njihovoj retkoj upotrebi u „ulaznom govoru” (input speech) kao i kompleksnosti procesa formiranja deminutiva u jednom jeziku koji ne poseduje odlike koje bi mogle da potpomognu usvajanje reči (Ketrez and Aksu-Koç 2007: 279).

S druge strane, prema Demirdžiju jedna od važnih dimenzija dečijeg govora je i činjenica da odrasle osobe, s ciljem da se „spuste na detetov nivo“, u razgovoru s njima „kvare standardizovanu leksiku“ (Demirci 2017: 168). Autor za iskvareni govor, pored drugih, daje i primere poput *bebış* umesto *bebek*, *oğluş* umesto *oğlum* i ističe da takav govor takođe ulazi u okvir dečijeg jezika koji je proizvod odraslih, pa na osnovu te tvrdnje smatra da je ispravnije reći detinjast jezik (*çocukça dil*) umesto dečiji jezik (*çocuk dili*) (Demirci 2017: 168).

Zanimljiv primer predstavlja situacija kada se turska majka detetu obraća sa *Anneciğim!* (dosl. 'majčice moja'), „oponašajući” dečiji govor, tačnije upotrebljavajući detetov način obraćanja njoj sâmoj, a prevod bi mogao da glasi 'Mamino!' ili 'Čedo moje!'.

Tamam, anneciğim, burdayım, merak etme!

U redu, majčice moja, tu sam, ne brini!

Tamam, geliyorum, ablacığim!

U redu, dolazim, dušo sekina!

Roditelj se detetu može obratiti deminutivnim oblikom imena ili nekim hipokoristikom:

Berna 'cığım, gel!

Bernice, dođi!

“*Ayşe! Tontı! Uyandın mı sen bu saatte? Ali sen de mi uyumadın evladım?*” (E. Temelkuran, D, 231)

„Ajşe! Bucili! Jesi li se probudila u ovo doba? Ali, zar ni ti nisi spavao, sine?“

Deca takođe u obraćanju vrlo često upotrebljavaju deminutivni sufiks sa apelativima 'mama, tata, baba, deda, tetka, stric' itd.

*Anneciğim, dondurma alabilir miyiz?*¹⁴³

Mamice, možemo li da kupimo sladoled?

Pišući o stanju u srpskom jeziku, Veljković Stanković ističe prirodnost upotrebe deminutiva s obzirom na to da „нихово денотативно значење одговара малим димензијама дечјег света“ (Veljković Stanković 2011: 76).

U dečijem govoru u turskom, deminutiv se, pored oslovljavanja, upotrebljava za imenovanje različitih realija koje okružuju dete – *masa* : *masacık* 'sto : stočić', *ayak* : *ayacık* 'stopalo : stopalce', *kalem* : *kalemcik* 'olovka : olovkica' itd. Deminutiv se naročito upotrebljava kada su u pitanju igračke, poput *kurbağacık* 'žabica', *yılandıcık* 'zmijica', *tavşancık* 'zeka', *kuklacık* 'lutkica', i sl.

U sledećem primeru deminutiv *ayıcık* 'meda, meca, medvedić' označava igračku koja predstavlja medveda malih dimenzija.

Anne, benim ayıcığım nerede?

Mama, gde je moj meda?

Primer *evcık* 'kućica' se odnosi na kuće koje deca od različitih materijala prave igrajući se.

Erkek çocuklar içinde, en güzel evciği Memed yapardı.

(Y. Kemal, İM3, 85)

Među muškom decom, najlepšu kućicu je pravio Memed.

O hipokoristično obojenim deminutivima u srpskom jeziku u značenju „odmila“ Grickat piše da se oni javljaju kada se o nečemu govori s ljubavlju ili naklonošću, ali i kada se o tom predmetu govori u bilo kom kontekstu vezanom za dete (Grickat 1995:7). Govoreći o pojedinim kontekstima u kojima se realizuje pragmatička komponenta deminutiva u srpskom jeziku, Đurić (2004) ističe tepanje, tj. iskazivanje nežnosti, naklonosti, ljubavi prema deci, prijateljima, ljubimcima (npr. Pile moje malo!) i prilagođavanje dečjem jeziku i njihovom poimanju sveta (npr. Hoćeš li da pomaziš malu macu/mačkicu?) (Đurić 2004: 161).

Sledeći primer pokazuje upotrebu deminutiva u razgovoru odrasle osobe sa detetom:

“*Karakolun bahçesinde dut ağacı var ya Ayşe, polislerden dut yaprağı isteriz. Bu böcecikler büyür, kelebek olur.*”

(E. Temelkuran, D, 103)

¹⁴³ S pragmatičkog stanovišta uporediti s primerom:
Anne, dondurma alabilir miyiz? Mama, možemo li da kupimo sladoled?

„Ajše, znaš onaj dud u dvorištu policije? E, tražićemo od policajaca list dudu. Ove bubice će porasti, pa će se pretvoriti u leptire.”

Naredni primer je podsećanje jedne osobe na period detinjstva i jednu dečju pesmicu:

Çocukken elimizin üstüne koyar, uç uç böcecik, annen sana terlik pabuç alacak, diye bir şarkı da söyledik.

(T. Dursun K., OSS, 29)

Kad smo bili deca, stavili bismo je na dlan i pevali jednu pesmu: leti, leti, bubice, mama će ti kupiti papučiće.

Upotreba deminutiva u dečjem govoru ima važnu ulogu u jezičkom razvoju dece s nekoliko aspekata – javlja se kao bitan činilac u doživljaju i vrednovanju spoljašnjeg sveta, spoznaji kriterijuma veličine, u iskazivanju simpatije, u pozitivnom stavu prihvatljivosti i dopadljivosti i sl. Takođe je vrlo bitno zapažanje koje iznosi Veljković Stanković u kojem kaže da „[п]рагматичко значење и илокутивна снага говорног акта заснована на деминуцији представљају део стратегије вербалног усмеравања, а тиме и васпитавања и социјализације” (Veljković Stanković 2011: 77).

U delima dečje književnosti deminutivi su zastupljeni u onoj meri u kojoj pisac doživljava dečji svet i njihovo poimanje onoga što ih okružuje i onoga o čemu razmišljaju. Prema Karademiru, u naslovima knjiga za decu vidi se dečja priroda (Karademir 2009: 216).

Ovom prilikom je sačinjen izbor knjiga za decu¹⁴⁴ u čijim su naslovima zastupljeni neki od deminutivno-hipokorističkih sufiksa u turskom jeziku. Deminutivi se u ovim naslovima najčešće javljaju u obliku imenskih (*Arıcık, Farecik, Nohutçuk, Noktacık*) i pridevskih izvedenica (*küçücük, tombik*), ređe priloških (*azıcık*). U naslovima se vrlo često pojavljuju hipokoristici izvedeni od vlastitih imena (*Fadiş, Aliş, Semoş, Ayşecik*), kao i hipokoristici nastali od prideva (*Tatlış, minik*). Zabeleženi su i formalno-deminutivni derivati kod kojih je leksikalizacija završena (*yumurcak, yusufçuk, kızılçık, siğircık, alaca, biricik*).

Naslovi koji sadrže sufiks *-cık*: *Kabarcık Çocuklar, Pıtırıcık Masallar, Alpembecik Gülpembecik (Keloğlan), Kahraman Farecik, Anneciğim Acıktım, Sevimli Ayıcıklar, Bana Masal Oku - Kuzucuk, Sudan Korkan Ördekçik, Yumuşacık Sözler Gülen Yüzler, Pembe Masallar - İnsancıklar, Fıfıcık, Dalgacık ile Yakamozun Masalı, Sevimli Ayıcık Ben, Bir Küçük Yusufçuk ve Pericik, Tavşancıkla Büyüyorum, Noktacık, Minik Ayıcıklar, Gülücük Renkli Kelebek, Umudunu Yitirmeyen Siğircık, Küçük Balık Kızılçık, Nohutçuk, Minik Ayıcık Nerede, Dombili ve Tavşancık, Ah Elmacık Vah Elmacık, Akrobat Pisicik, İyi Geceler Farecikler, Azıcık Güümse, Babacığa Öpücükler, Kargacık Burgacık, Benim Babam Biricik, Benim Issız Adacığim, Bir Dakikalık Öykücükler, Biriciğim - Genç Dedektifler Kulübü, Bodurcuk, Arıcık, Gülücük, Akrobat Pisicik Ayşecik ile Fatmacık, Alçacıktan Kar Yağar, Sabircık Sultan, Bir Küçücük Aslancık Varmış, Bir Küçük Osmancık Vardı, Affet Babacığim.*

Naslov koji sadrži sufiks *-cak*: *Yumurcaklara Masallar.*

Naslov koji sadrži sufiks *-o*: *Simitçi Simo.*

Naslovi koji sadrže sufiks *-ş*: *Aliş ile Maviş Hayvanat Bahçesinde, Tatlış'ın Yağmurlu Günü. (Ayıcık Tatlış), Fadiş, Bediş Ediş, Fadiş Bizim Tombiş Taştan Hiç Anlamıyor, Aliş ile Maviş - Hayvanat Bahçesinde, Semoş ve Çıtırkırlar, Kediş'in Armağanı.*

Naslovi koji sadrže sufiks *-k*: *Formik ile Mirmik, Minik Tırtıl, Tombik Tavşan, Minik Uğurböceği, Minik Karınca, Minik Üzgün Kaktüs, Tombik Tekir, Ponçıklere Sevimli Masallar, Minik Yeşil Kurbağa, Pinçik Keskindiş, Tombuk Tavuk, Kedi Ponçık'le Kedi Olma Kuralları - Zıtlıklar, Tospik - Niloya, Minik Tavşan Lunaparkta, Ayşenaz'ın Minik Sırrı. Akıllı Minik ile Obur.*

¹⁴⁴ Izbor nabrojanih naslova knjiga obuhvata i originalna dela pisana na turskom jeziku, kao i prevode sa stranih jezika.

Deminutivi i hipokoristici se takođe sreću i u naslovima književnih dela za odrasle: *Tatlı Betüş* (Aziz Nesin), *Osmancık* (Tarık Buğra), *Pamukçuklar* (Murathan Mungan, *Kaf Dağının Önü*), *Küçük* (Orhan Kemal) i dr.

7. DEMINUTIVI U KRATKIM FORMAMA NARODNE KNJIŽEVNOSTI

Važan deo identiteta jednog naroda čini njegovo kulturno nasleđe. Čovek je određene društvene vrednosti uspevao da sačuva prenošenjem tih vrednosti s kolena na koleno. Prema Ajkut, zajednica stvara nacionalnu kulturu posredstvom nacionalnog jezika, te je stoga jezik „jedan od osnovnih elemenata stvaranja nacionalne kulture jer omogućava da se iskustva i znanja prenose s generacije na generaciju“ (Ajkut 2017: 7).

U vremenima kada pismenost nije postojala ili je bila slabo razvijena, usmeno stvaralaštvo je predstavljalo važnu kulturnu pojavu koja se u narodu tokom vremena razvijala i prenosila, čineći tako deo folklora tog naroda. Kao deo narodne književnosti zadržali su se jednostavni oblici poput mitova, epskih pesama, bajki, poslovice, zagonetki i dr. koji su najčešće predstavljali deo nekog obreda i govorili se u posebnim prilikama unutar društvenog života.

Folkloristika, kao naučna disciplina koja proučava različite segmente narodnog stvaralaštva, svoje začetke je imala u prvoj polovini 19. veka, a termin folklor skovao je Englez Vilijam Džon Toms 1846. godine. Početkom 20. veka intenzivnija i sveobuhvatnija izučavanja na polju folkloristike, pre svega u Evropi i Severnoj Americi, doprinela su bržem razvoju ove discipline. Kada je u pitanju Turska, u 19. veku je u tadašnjem oslabljenom Osmanskom carstvu počela da se budi svest o nacionalnom duhu i prilično zapostavljenoj narodnoj kulturi i narodnom folkloru. Početak 20. veka, a posebno period nakon osnivanja Republike Turske i formiranja važnih institucija poput društava i muzeja koje bi se bavile etnologijom i folkloristikom, obeležava rad na etnološkim proučavanjima u oblasti tradicionalne, narodne književnosti i umetnosti, kao i turskog folklora.

Tursku narodnu književnost odlikuje veliko bogatstvo izraza i raznovrsnost formi. Posebno mesto u turskoj narodnoj književnosti imaju kratke narodne umotvorine kao deo usmenog kulturnog nasleđa. Razlikuju se brojne vrste: poslovice, pitalice, zagonetke, razbrajalice, anegdote, uspavanke, blagoslovi, kletve, zakletve itd.

Mada se u svim proznim oblicima turske usmene književnosti koriste deminutivi, u ovom segmentu rada osvrnućemo se na upotrebu deminutiva i hipokoristika u zagonetkama, razbrajalicama, brzalicama i uspavankama, jer predstavljaju jezgrovite forme koje se najčešće zasnivaju na igri rečima. Kao žanrovi prevashodno dečjeg folklora obiluju deminutivima koji su sveprisutni kako u dečjem govoru tako i u komunikaciji sa decom.

Ono što odlikuje većinu jednostavnih književnih formi jesu kalupi (formule) i ponavljanja, koji, pored stilskog i zvučnog efekta, pomažu da se iskaz lakše upamti i prenese onome ko sluša. Kalupi i ponavljanja se javljaju kako u strukturi čitavog izraza, tako i u strukturi rečenice ili stiha, kao i u samim rečima.

7.1. Zagonetke

Prema N. Milošević-Đorđević, zagonetka je „vrsta misaono-govorne igre, izražene u vidu metaforičnog - opisnog ili neposrednog, često zbunjujućeg pitanja koje zahteva odgovor“ (Milošević-Đorđević 2006: 180).

Solar zagonetku definiše na sledeći način:

„Zagonetka je poseban oblik postavljanja pitanja na takav način da se neposredno navode skrivene, neobične, ili s posebnog aspekta viđene osobine nekog predmeta, osobe ili pojave, pri čemu se očekuje brz, jasan i nedvosmislen odgovor koji donosi neku vrstu razrješenja. Struktura je zagonetke vezana s namjernim skrivanjem pravog odgovora, a njeno je porijeklo u mitskom ispitivanju pripadnosti pojedinih članova nekog kolektiva određenim dobnim ili staleškim grupama. Za razumijevanje zagonetke potrebno je poznavati kontekst u kojem se one postavljaju“ (Solar 1987: 170).

Milinković i Čutović navode da zagonetke, kao duhovite misaone forme, „ne poznaju kategoriju uzrasnog identiteta“, kao i da se njima vrši provera oštroumlja kako onih koji zagonetaju tako i onih koji odgonetaju, što ih čini „privlačnim za decu jer u njihovoj alegoričnoj formi mogu naći dovoljno motiva za relaksaciju duha i zadovoljenje sopstvenog afiniteta“ (Milinković i Čutović 2016: 80).

Zagonetke su kratke umotvorine koje od davnih vremena čine deo folklorne tradicije Turaka. Prema Elčinu prvi pisani tragovi o zagonetkama nalaze se u delu *Divanü Lügat-it Türk* iz 11. veka, a *Codex Cumanicus* iz 14. veka predstavlja najstarije delo u kom su zabeleženi primeri turskih zagonetki (Elçin 1989: 12).

Turski izraz za zagonetku je *bilmece*, što predstavlja imenicu nastalu od glagola *bilmek* (znati, pogoditi), dodavanjem sufiksa *-ce*, kojim se grade apstraktne imenice, na glagolsku imenicu *bilme*. U pojedinim krajevima Turske se za zagonetku upotrebljava i izraz *tapmaca*, kao i *masal*, *mesel*, *matal*, *hikaye*, *metel*, *bulmaca*, *söz*, *dele*, *ficik*, *gazelleme* i dr. (Elçin 1989: 1).

Za potrebe ovog rada poslužili smo se korpusom zagonetki zastupljenom u knjizi *Turske zagonetke* Marije Đukanović i Ljubinke Rajković. Zagonetke je sa turskog na srpski prevela Ljubinka Rajković, trudeći se prvenstveno da pruži tačan „filološki prevod a istovremeno se služi jezikom i stilom srpskih narodnih zagonetki“ (Đukanović i Rajković 1980: 38). Izvor iz kojeg je preuzet izbor zagonetki obrađen u pomenutoj knjizi je obimna zbirka autora İlhan Başgözü i Andreasa Ticea (Andreas Tietze) *Bilmece: A Corpus of Turkish Riddles* iz 1973. godine sa korpusom od 12000 zagonetki (5000 osnovnih i 7000 varijanata) sa prostora čitave Turske, kao i Balkana i Kipra (Đukanović i Rajković 1980: 30).

Zagonetke mogu stajati samostalno, ali su neretko povezane i sa drugim formama narodne književnosti. Mogu se javiti kao deo narodnih priča, narodne poezije, bajki, poslovice, tekerlema i pozorišta senki.

U pogledu strukture, zagonetke se mogu podeliti na one u stihu (koje su češće) i one u prozi (Elçin 1989: 2) i po formi većinom predstavljaju kratke rečenice (Đukanović i Rajković 1980: 31). Postoje forme od jednog stiha, bez unutrašnje rime, sa rečima u kojima se javlja deminutiv:

317. *Dal üstünde Arapçıklar. (Zeytin)*

317. *Arapčići na grani vise. (Maslina)*

(Turske zagonetke 1980: 98-99)

ili forme od dva i više stiha sa ili bez rime:

524. *Bir küçücük minare,*

Âlem ona inana. (Kilit)

524. *Maleno minare,*

Svi u njega veruju. (Brava)

(Turske zagonetke 1980:136-137)

Kao što se može videti u primerima koji slede, turske zagonetke karakteriše čist i ritmičan jezik, eliptičan lapidaran izraz, te prožimanje asonance i aliteracije kao sredstava isticanja ritma. Stihovane zagonetke posebno odlikuje eufonija i ponavljanje ili nagomilavanje istih ili vrlo sličnih grupa glasova, a s obzirom na aglutinativnu strukturu turskog jezika, to je naročito primetno kod onih primera čiji se stihovi završavaju izvedenicama.

208. *Küçücük küpecik,*

Ağzı kapacık. (Palamut)

208. *Sasvim mala minduša,*

Usta su joj poklopčić. (Žir)

(Turske zagonetke 1980: 78-79)

350. *Bir ufacık Arapçık*,
Başındadır tablacık. (Ceviz)

350. Jedan mali Arapčić,
Na glavi mu sahančić. (Orah)

(Turske zagonetke 1980: 102-103)

Posmatrano s morfološkog aspekta, u navedenim primerima se vidi izrazita upotreba deminutivnog sufiksa *-cık*, čime su izgrađene kako imenske (*küpeçık*) tako i pridevske (*küçücük*) izvedenice. S druge strane, s fonološkog aspekta se oseća jaka aliteracija u deminutivnim izvedenicama na krajevima stihova (*küpeçık* - *kapacık*; *Arapçık* - *tablacık*), čime se postiže snažniji efekat u izrazu. Kod ovakve asonance i aliteracije pojedine foneme u glasovnim skupinama mogu se razlikovati što je posledica vokalne *i* / ili konsonantske harmonije, tačnije javljaju se alomorfi: *küpeçık* - *kapacık* (*i-i*); *Arapçık* - *tablaçık* (*ç-c*), ali je, uprkos tome, podudaranje dovoljno osetno za slušaoca ili čitaoca.

Na osnovu struktura, Đukanović (1980) turske zagonetke deli u tri gupe. Prvu grupu predstavljaju zagonetke koje mahom imaju stereotipan početak, tj. kod kojih postoji uvodna formula kao termin „koji označava zagonetku kao rod turske narodne književnosti“ (poput *bilmece bildirmece, bil bil bilmece, bilmecemi bil, ...*) ili nekih drugih formula (poput *bir kızım var, içi ... dışı ..., benim ... var, bir acaip nesne gördüm, ...*), drugu grupu čine zagonetke koje počinju „besmislenim rečima, onomatopejom ili doslovno glasovnim podražavanjem zvukova iz prirode, bilo na početku ili u sredini zagonetke“ (*Çingirıcık da mingirıcık*. Čingiridžik i mingiridžik. (Vodenica)), dok treću grupu čine „zagonetke koje sadrže igru reči, mada one nisu tako česte“ (npr. šarade, kalamburi, zagonetke putem izmenjene intonacije i zagonetke otkrivanja glasova ili slova u arapskom alfabetu i turskoj latinici) (Đukanović i Rajković 1980: 32-34).

Teme koje su zastupljene u turskim zagonetkama su u najvećem broju vezane za sve ono što okružuje čoveka (pre svega seoskog) i čini njegov život i ispunjava njegovu svakodnevicu - priroda, biljke, životinje, različiti predmeti i alati, delovi tela, običaji i sl. Zagonetke „[...] su se zadržale kod seoskog stanovništva i postavljaju se o mobama u zimske večeri i o svadbama“, a obzirom na to da se najčešće vezuju za seoske sredine, jezik zagonetki je prožet lokalizmima i arhaizmima, a neretko i iskvašenim rečima koje su posledica čina prenošenja i interpretacije (Đukanović i Rajković 1980: 36-37).

537. *Kapı üstünde gıygıcık*. (Bıyık)

537. Iznad vrata mali lûk. (Brkovi)

(Turske zagonetke 1980: 138-139)

314. *Dağdan iner titacık*,
Fistanı yok, kıçı açık. (Maymun)

314. Sa planine silazi titatur,
Suknju nema, vidi mu se tur. (Majmun)

(Turske zagonetke 1980: 96-97)

Kako ističe Karademir, uprkos tome što možda i nisu tako česti koliko se misli, deminutivi zauzimaju važno mesto i u narodnim zagonetkama u turskom jeziku, a veliki broj tih deminutiva predstavlja izraze koji iskazuju stvarne karakteristike ili opis pojma koji predstavlja rešenje zagonetke (Karademir 2007a: 336).

264. *Dört ayaklı, deve değil,
Küçücüktür, güve değil. (Sivrisinek)*
264. Četiri noge, kamila nije;
Sićušno je, moljac nije. (Komarac)

(Turske zagonetke 1980: 88-89)

659. *Bir küçücük bacıcık,
Başında tepsicik. (Çivi)*
659. Mala dadiljica,
Na glavi joj tepsijica. (Ekser)

(Turske zagonetke 1980: 156-157)

Deminutivnim izrazima markira se stilski neutralna jezička jedinica koja u svom deminutivno-hipokorističkom obliku unosi raznolikost i šarenolikost u jezik zagonetki. Kao što se može videti u nekim od ranije navedenih primera, u zagonetkama se kod upotrebe deminutiva neretko javlja i pleonazam, koji je Rajković ponekad zadržavala u prevodu na srpski jezik: *ufacık Arapçık* 'mali Arapčić', *küçücük bacıcık* 'mala dadiljica', *küçücük küpecik* 'sasvim mala minđuša' (dosl. 'malena minđušica').

Pišući o vezi zagonetki sa jezikom dece, Karademir ističe da su vrlo retki primeri zagonetki sa deminutivima (koji inače iskazuju i značenje dragosti, ljupkosti) u kojima se primećuje približavanje „dečjem jeziku“, što, po njegovom mišljenju, samo jasno pokazuje da je pogrešna tvrdnja da zagonetke smišljaju deca ili da se zagonetke smišljaju za decu (Karademir 2007a: 336). Isti autor navodi da se u zagonetkama u opisima primećuje da je postojala posebna namera da se upotrebljavaju opisni pridevi, poređenje i deminucija kako bi se neki pojam prikazao lepim ili dragim (Karademir 2007a: 363).

248. *Dağdan gelir Arapçık,
Ayağında çorapçık. (Kestane)*
248. S brda dođe Arapče.
Na nogama čarape¹⁴⁵. (Kesten)

(Turske zagonetke 1980: 84-85)

1156. *Bir ufacık kutucuk,
İçi dolu incicik. (Ağız ve dişler)*
1156. Mala¹⁴⁶ kutijica,
Puna je perlica. (Usta i zubi)

(Turske zagonetke 1980: 240-241)

Međutim, preterano „ulepšavanje“ kod pojmova koji u stvarnosti nisu sasvim „dragi ili ljupki“ (poput miša, žabe, puža, zmije, kućne stenice) ukazuje na ironičan pristup (Karademir 2007a: 363).

- Cam içinde denizcik,
bunu bilmeyen domuzcuk. (Su bardağı)*

(Türk Halkının Bilmeceleri, 584: 742.3)

U staklu je morence,

¹⁴⁵ U prevodu Lj. Rajković nije upotrebljen deminutiv koji je iskazan u originalu – *çorapçık* 'čarapica'. Ukoliko bi se insistiralo na zadržavanju deminutivne forme, a istovremeno i na zadržavanju rime, modifikovan prevod ove zagonetke na srpski bi mogao da glasi: „S brda dođe Arapče, na nozi mu čarapče“, pri čemu je reč 'čarapče' dijalektizam.

¹⁴⁶ U originalu stoji *küçücük* 'malecka'.

ko to ne zna je prasence.¹⁴⁷ (Čaša za vodu)

*Dardır sokacığım
sarptır köpeciğim. (silah 'tüfenk, tabanca')*

(Türk Halkının Bilmeceleri, 570: 728.11a)

Sokače mi usko,
Kučence mi teško.¹⁴⁸ (oružje, puška, pištolj)

Pored osnovne funkcije umanjenja, deminucija se u turskom jeziku u zagonetkama često javlja i kao sredstvo za postizanje što snažnijeg zvučnog efekta.

301. Küçücük fıçıcık,
İçi dolu turşucuk. (Limon)

301. Burence malo¹⁴⁹,
Turşijice puno. (Limon)

(Turske zagonetke 1980: 94-95)

U pojedinim slučajevima se deminucija prožima sa onomatopejom:

892. Çık çık eder nalçacık,
İş bitiren akçacık. (Para)

892. Potkovi mali zveckaju,
Posao svršava maleno i sjajno. (Novac)

(Turske zagonetke 1980: 196-197)

Osim pojmova iz prirode i svakodnevnog života i čovekovog okruženja, u zagonetkama se neretko javljaju i deminutivno-hipokoristički oblici ličnih imena poput *İsa - İsacık*, *Mehmet - Memik*, *Ali - Alicik*, *Hasan - Hasancık* i dr.

229. Dağdan gelir İsacık [...]
229. Mali Isa s brda siđe [...]

(Turske zagonetke 1980: 82-83)

273. Altı kemik, üstü kemik,
İçinde bir kara Memik. (Kaplumbağa)

273. Ozdo kost, ozgo kost,
A unutra crni Memik. (Kornjača)

(Turske zagonetke 1980: 90-91)

754. Dağdan gelir Alicik,
Kulağında çalıcık. (Yağ küreği)

754. S planine dođe mali Alija,
S grančicama u ušima. (Kačica)

(Turske zagonetke 1980: 172-173)

903. Kapı arkasında çıplak Hasancık. (Su taşıma sopası)

¹⁴⁷ Prevod Mirjane Teodosijević.

¹⁴⁸ Prevod Mirjane Teodosijević.

¹⁴⁹ U originalu stoji *küçücük* 'malecko, majušno'.

903. Golovran Hasan¹⁵⁰ iza vrata stoji. (Obramica)

(Turske zagonetke 1980: 198-199)

Neretko se zagonetke prepliću sa razbrajalicama (*oyun tekerlemeleri*) kada se pojavljuje formulaičan način izražavanja. Katkad se može naći semantička povezanost između kalupa, tj. formule, ali mogu se susresti i primeri zagonetki u kojima ne postoji jasna semantička veza kalupa/formule sa glavnim tekstom zagonetke. Tada, po mišljenju Karademira, taj tip razbrajalica i dopunskih reči u zagonetke unosi živost putem harmonije i različitih asocijacija, međutim „ne pokazuje potpunu semantičku celinu s glavnim sadržajem zagonetke“ (Karademir 2007b: 117). Takve dopune kroz igru reči doprinose tome da se dodatno sakrije značenje pojma koji bi trebalo odgonetnuti.

Annecik, babacık;

yolu var daracık. (baca 'bacalık')

(*Türk Halkının Bilmeceleri, 145: 64.14*)

Mamica, tatica,

Uzana mu stazica. (dimnjak)

Kako se može zaključiti na osnovu navedenih primera, u turskim zagonetkama se pretežno javlja deminutivni sufiks *-cık*, kako u imenskoj (*kutucuk* 'kutijica', *İsacık* 'mali Isa') tako i u pridevskoj funkciji (*küçükük* 'malecki, majušan'). Mnogo su ređi primeri sa sufiksom *-cak* i *-ca*.

339. *Bir karı ile bir koca,*

Mır mır eder her gece,

Karı der ki hey koca,

Acep İstanbul nice,

İstanbul bucak bucak,

Çevresi mermer ocak,

İçinde bir sandıcak,

İçi dolu boncucak. (Nar)

339. Muž i žena, svu noć,

Svu noć ćuće,

Žena reče: „Ej, čoveče,

Da mi je znati Stambol?”

„Stambol je pun budžaka,

Okolo mermernih odžaka,

A unutra sandučić,

Prepun đinđuvica.” (Nar)

(Turske zagonetke 1980: 100-101)

1216. *Dize kadar kuyucak. (Çizme)*

1216. Mali bunar do kolena. (Çizme)

(Turske zagonetke 1980: 248-249)

442. *Kalbur gibi gözü var,*

Ağalara sözü var,

Ne tatlca özü var. (Bal peteği)

442. Okca ima ko rešet,

Sa agama divani;

¹⁵⁰ U originalu stoji *Hasancık* 'mali Hasan, Hasančić'.

7.2. Razbrajalice

U jednostavne usmene forme u turskom jeziku spadaju i razbrajalice (*oyun tekerlemeleri, sayışmacalar*).

Boratav, jedan od najistaknutijih turskih folklorista, priznajući da je vrlo teško definisati tekerleme (*tekerlemeler*), za tu vrstu kratke forme kaže da je usko vezana za turkije (narodnu poeziju), poeziju ašika, bajke, igre, priče/pripovetke i pozorišne vrste (poput pozorišta senki i pozorišta ortaogun), da se više vezuje za dečiju tradiciju, kao i da je odlikuju kako glasovne igre koje se postižu rimom, tako i izostanak teme, tj. njihov sadržaj je nestabilniji u odnosu na druge vrste narodne književnosti (Boratav 1969: 145-146).

Prema *Tursko-srpskom rečniku* za značenje odrednice *tekerleme* navodi se da je u pitanju književna vrsta sastavljena iz niza slika i pojmova povezanih samo aliteracijom i rimom (slično razbrajalicama), šaljiv predgovor, uvod (bajci), brzalica, verižna priča.

Boratav *tekerleme* deli na *tekerleme* u bajkama, *tekerleme* u igri, običajne *tekerleme* i samostalne *tekerleme* kao jezičke bravure (Boratav 1969: 146).

Razbrajalice (ili brojalice) su „[...] govorne igre koje se uglavnom sastoje od besmislenih-bespojmovnih reči, najčešće poređanih jedna ispod druge tako da ponekad liče i na pesme zbog ritma govorenja, odnosno ređanja reči. Njima se razbraja, odnosno određuje ko će prvi započeti igru“ (Milenković i Dragojević 2009: 105). Koriste se prvenstveno u dečijoj igri tako što se izgovaraju u određenom ritmu uglavnom jednim istim tonom. Najveći broj razbrajalica govori o pojmovima iz dečijeg sveta, o prirodi, igri, životinjama, brojevima, ali ih odlikuju i ponavljanja ili nabranjanja nerazumljivih, izmišljenih reči.

Za razbrajalice u igri (*oyun tekerlemeleri*) karakteristične su akustičke figure i jezičke bravure, kako bi se u izrazu postigla što veća ekspresivnost. Kao što je slučaj kod zagonetki, tako se i kod razbrajalica javljaju asonanca i aliteracija. Pišući o turskim zagonetkama, i Đukanović ističe da su česti „zajednički motivi u zagonetkama i *tekerlemama*, toj čudnoj književnoj vrsti koja je sačinjena od niza slika i pojmova povezanih samo aliteracijom i rimom (mogu se donekle uporediti s našim brojalicama i razbrajalicama)“ (Đukanović i Rajković 1980: 31). U turskim razbrajalicama je još izraženija tzv. gramatička rima koja se postiže upotrebom istih nastavaka, pa tako i deminutivnih, a među njima prvenstveno upotrebom nastavka *-cik*.

”Bir iki üç
Söylemesi çok güç
Sana verdim bir elma
Adını koydum Fatma
Cık cık cık
Fatmacık
Sana dedim
Sen çık”

„Jedan, dva, tri
Teško je izgovoriti
Jednu sam ti jabuku dao
Fatma sam je nazvao
Džik džik džik
Fatmadžik
Rekoh ti
Izađi ti“

U narednom primeru je upotrebljen hipokoristik imena *Mustafa*:

¹⁵¹ U originalu stoji *tatlca* 'slatkasta'.

*”Mustafa Mistik
Arabaya kıstık
Üç mum yaktık
Seyrine baktık”*

*„Mustafa Mistik
u kola se uguralı
Tri sveće smo upalili
I kako gore gledali“¹⁵²*

U razbrajalicama se ističe ritam koji se uspostavlja ponavljanjem određenih glasova, glasovnih skupina i čitavih reči i time intenzifikuje i obogaćuje izraz. Na taj način se ističe i fonetska struktura reči, koja je u turskom jeziku vrlo pogodna za formiranje rime u stihovima.

Za našu temu je posebno zanimljiv primer razbrajalice u kojoj je deminutivni sufiks dodat na osnovne brojeve¹⁵³ (*bircik*: bir ('jedan') + dem.; *ikicik*: iki ('dva') + dem.; *altıcık*: altı ('šest') + dem. itd.), kao što je slučaj u sledećem primeru:

*ALLAH
Allah diye başlayalım
şeytanı taşıyalım
bircik
ikicik
üçcük
dörtcük
beşcık
altıcık
yedıcık
sekizcık
dokuzcuk
oncuk
cicili boncuk.*

*ALAH
Uz Alaha da počnemo
Đavola kamenom da gađamo
Jedanputić
Dvaputić
Triputić
Četiriputić
Petputić
Šestputić
Sedamputić
Osamputić
Devetputić
Desetputić
Džidžić bidžić.¹⁵⁴*

(Yıldırım 2012)

S obzirom na to da su razbrajalice i brzalice vrlo specifične forme sa specifičnim jezičkim elementima i konstrukcijama, takve primere je često veoma teško a ponekad i nemoguće prevesti sa izvornog na strani jezik. Zbog toga smo u prevodu navedene razbrajalice pribegli stvaranju novih reči, što je i inače karakteristično za neke forme dečijeg folklora.

*Mini mini minicik
Geldim baktım küçücük
Ağzı, burnu minnacık
Söyle bana çarçabuk.¹⁵⁵*

*Minijaturno sićušno
Dođoh videh maleno
Usta nos majušno
Reci mi brzovito.¹⁵⁶*

U sledećem primeru se može zaključiti da je deminutivni sufiks *-cuk* dodat na imenicu *maymun*'majmun' zbog potrebe postizanja rime i akustičkog efekta.

*Hık mık
Nerden geldin*

*Hađi mađi
Odakle si doşao*

¹⁵² Prevod Mirjane Teodosijević.

¹⁵³ I kod makedonskih Turaka je zabeležena varijanta ove razbrajalice: *Bircik / ikicik / üçcük / dörtcük / beşcık / altıcık / yedıcık / sekizcık / dokuzcuk / oncuk / boncuk / küçük / çocuk*. (Hasan 2005: 243-244). Makedonski turkolog Hamdi Hasan u monografiji „Makedonya Türklerince Söylenen Bilmece ve Tekerlemeler” bavi se zagonetkama i razbrajalicama kod makedonskih Turaka.

¹⁵⁴ Prevod Mirjane Teodosijević.

¹⁵⁵ Izvor: <https://atadan.wordpress.com/category/sayismacalar/Sayismacalar/Tekerlemeler/OyunTekerlemeleri>

¹⁵⁶ Prevod Mirjane Teodosijević.

Ordan çık
May-mun-cuk
Esmer çocuk
Sen bu oyundan
Kur-tul çık.

Odatle izadi
Maj-mun-če
Crno klinče
Spasi se ti
Iz ove igre izadi.

(> <https://atadan.wordpress.com/category/sayismacalar/Sayismacalar/> / Tekerlemeler / Oyun Tekerlemeleri)

U sledećem primeru je deminutiv imenica upotrebljen kako bi se ublažio komunikativni čin (zbog načinjene štete žaljenja i kajanja):

– *Neredeydin?*
– *Çarşıda.*
– *Ne yedin?*
– *Lapacık.*
– *Ne kırdın?*
– *Çanakçık.*
– *Kim dövdü?*
– *Babacık.*
– *Kim sevdi?*
– *Anacık.*

– Gde si bio?
– U čaršiji.
– Šta si jeo?
– Kašicu.
– *Šta si slomio?*
– Činijicu.
– *Ko te tukao?*
– Tatica.
– *Ko te mazio?*
– Mamica.

Narednu razbrajalicu odlikuje semantički nepovezan sadržaj, ali i ritmička i zvučna ekspresivnost koja je postignuta ponavljanjem određenih delova stihova, kao i rimom u poslednja dva stiha (*Fatmacık - hoppacık*).

– *Yerde ne var?*
– *Yer boncuk.*
– *Gökte ne var?*
– *Gök boncuk.*
– *Annenin adı ne?*
– Fatmacık.
– *Kaldır beni hoppacık!*

– Šta je na zemlji?
– Zemlja je đinđuvica.
– Šta je na nebu?
– Nebo je đinđuvica.
– Kako ti se zove majka?
– Fatmica.
– Podigni me hopa cupa!¹⁵⁷

U sledećem primeru upotreba deminutiva takođe ima ulogu u postizanju što ekspresivnijeg zvučnog efekta kroz rimu i asonancu:

Dolapta pekmez
Yala yala bitmez
Ayşecik cik cik
Fatmacık cıkçık
Sen bu oyundan çık

Pekmez u dolapu
Ne bliži se kraju
Ajšice ce ce
Fatmice ce ce
Ti izadi iz ove igrice.

Semantički nepovezani stihovi zabeleženi su i u narednom primeru. U njemu su imenički i pridevski deminutivi upotrebljeni stilski:

¹⁵⁷ Prevod Mirjane Teodosijević.

[...]

*Minareye astılar
Minarenin kilidi
Akşam gelen kim idi
Amcamın oğlu Musacık
Eli kolu kısacık
Çek ayağını topacık.*

Okačili na minaret
Ključ minareta
Ko je došao uveče
Moj brat od strica Musica
Kratka mu rukica
Gubi se, nespretnjakoviću.

U sledećem primeru je deminutivni sufiks *-cık* dodat na na izmišljenu reč *ıkı*, reč bez značenja, koja je zatim ponovljena sa modifikovanim početkom, tj. dodatim suglasnikom *m* (što u tuskom jeziku predstavlja jednu vrstu reduplikacije). Krajnji cilj upotrebe deminutivnih oblika u ovom primeru je postizanje rime sa završnim stihom i rečju *çık* ('izađi!'):

*İncilerim döküldü,
Toplayamadım
Annem geldi,
Saklayamadım
İkicik mikicik
Nereden geldin
Oradan çık!*

Prosuli mi se biseri
Ne mogah ih sakupiti
Došla mi je majka
Ne uspeh ih sakriti
İkiđi mikiđi
Odakle si došao
Odatle izađi!

7.3. Brzalice

Brzalice (*dil tekerlemeleri, yanılmaca, yanılmacı*) takođe spadaju u kratke narodne usmene forme i predstavljaju jednu vrstu igre rečima (*kelime oyunu*) u kojoj se ističu glasovi i glasovne grupe koje pri izgovaranju nije nimalo lako savladati. Često se koriste kao vežbe za artikulaciju govora kod dece i odraslih. Ističući zabavni karakter brzalica, Tartalja govori o činjenici da se deca rado zabavljaju dok se takmiče u savladavanju tih kratkih formi (Tartalja 2000: 82).

U sledećem primeru vidimo hipokorističke forme vlastitih imena izvedene pomoću hipokorističkog sufiksa *-iş* (*İbrahim – İbiş; Mehmet – Memiş*).

*İbiş ile Memiş,
Mahkemeye gitmiş.
Mahkemeleşmiş mi,
Mahkemeleşmemiş mi?*

İbiş i Memiş
Na sud odoše.
Sudiše li se,
Ne sudiše li se?

7.4. Uspavanke

Uspavanke (*ninniler*) predstavljaju deo pisane i usmene narodne književnosti. Kao drevne lirske pesme kojim se uspavljaju deca pevanjem ili izgovaranjem, najčešće ih izvode majke iskazujući svoju ljubav i privrženost detetu i uspostavljajući emotivnu bliskost sa detetom. Uspavanke neretko odlikuje visok estetski kvalitet. Kad je u pitanju struktura uspavanki, one su stihovane, a karakteristično je ponavljanje čitavih stihova koje za cilj ima da umiri dete i pomogne mu da što pre utone u san kroz ponavljanje kalupa. Odlikuju ih i onomatopeja, eufonija i druge glasovne figure kojima se postiže efekat ritmičnosti i ljuljanja, kao i metafora i personifikacija kroz koje se postiže slikovitost izraza.

Kao i kod drugih kratkih formi turske narodne književnosti, i kod uspavanki se neretko javlja imenička i pridevska deminucija. Deminutivi se uglavnom javljaju na kraju stiha zbog postizanja upečatljivijeg zvučnog efekta kroz rimu.

ASMAYA KURDUM SALINCAK
Asmaya kurdum salincak
Eline de verdim oyuncak
Yine de uyumadı gitti
Şu küçücük yumurcak.

OKAČIH LJULJAŠKU NA POVIJUŠU
Okačih ljuljašku na povijušu
U ruku mu dadoh igračku
I ne dođe mu san
Tom malenom nestašku.¹⁵⁸

U navedenoj uspavanci ponavljanjem sufiksa *-cak* kroz rimu postignut je efekat ritmičnosti i donekle monotonog izraza. U ovom primeru je važan i govorni čin uspavlivanja.

U ovim kratkim formama je najčešće zastupljen deminutivni sufiks *-cik*, kao najfrekventniji. Ovaj sufiks je vrlo pogodan za rime, kao i zbog specifične zvučnosti konsonanata *c* i *ç*.

7.5. Narodna poezija

Kao i sve druge forme narodnog književnog stvaralaštva, i turska narodna poezija je prenošena usmenim putem. Te pesme, koje se najčešće nazivaju „turkijama” (*türküler*) i koje imaju različite strukture i obrađuju raznovrsne teme, izvode se pevanjem uz pratnju nekog muzičkog instrumenta.

U turskim narodnim pesmama se sreću deminutivi i u denotativnom i u konotativnom značenju, mada prevlađuje konotativna sfera i hipokorističko značenje upotrebljenih deminutivnih formi.

”[...]”
Kurtlar görür diye gözlemedin mi
Bir gölgecikte kuzulamadin mı
Göğsünün altında gizlemedin mi
Gel koyun meleme vazgel kuzundan
[...]”

„[...]”
Zar nisi strahovala - opaziće vuci
Zar se nisi ojagnjila u jednom zaklonu
Zar ga nisi krila pod svojim grudima
Dodji ovco ne bleji zaboravi svoje jagnje
[...]“

(M. Đukanović, Kroz tursku narodnu poeziju, 68-69)

U navedenom primeru je upotrebljena deminutivna imenica *gölgecik* (dosl. 'senčica, mala senka') izvedena od lekseme *gölge* ('senka, zaklon') na koju je dodat sufiks *-cik*. Ovaj deminutivni oblik je upotrebljen kao izraz sažaljenja prema sirotoj životinji koja je, u strahu od vukova, morala da se ojačnja na nekom nevelikom, tamnom, skrovitom mestu.

”[...]”
Mor menekşe boyun eğmiş
Yapracığı suya değmiş
[...]”

„[...]”
Plava ljubičica povila je vrat,
Njene latice dotakle su vodu
[...]”

(M. Đukanović, Kroz tursku narodnu poeziju, 76-78)

U narednom primeru zabeležen je pridevski deminutiv *küçücük* ('malecna, majušna, mlađana') kojim se ističu mlade godine neveste.

¹⁵⁸ Prevod Mirjane Teodosijević.

”[...]”
Zamanında Elif derler
Bir küçücük gelin gördüm
[...]”

„[...]”
I jednu mladu momu sam video
Što je u to vreme dozivahu Elif!
[...]”

(M. Đukanović, Kroz tursku narodnu poeziju, 122-123)

Primer koji sledi beleži deminutiv *boyuncuk* ('vrtić') koji je upotrebljen kao sredstvo za iskazivanje sažaljenja i skromnosti.

”[...]”
Ünü büyük Koyanoğlu
Boyuncuğun büker gider
[...]”

„[...]”
Proslavljeni Kozanoglu
Povi glavu i uteče
[...]”

(M. Đukanović, Kroz tursku narodnu poeziju, 160-161)

U turskim narodnim pesmama deminutiv se skoro nikad ne sreće u rimi, tj. na kraju stiha, stoga se može zaključiti da u toj formi usmenog narodnog stvaralaštva deminucija nema akustičku funkciju koju srećemo u nekim drugim kratkim formama u stihu poput zagonetki ili razbrajalica.

7.6. Bajke

Kao književne forme u kojima se neretko upotrebljavaju deminutivne forme u turskom proznom narodnom stvaralaštvu mogu se izdvojiti bajke. Prema N. Milošević-Đorđević, bajka je „po ustaljenoj definiciji narodna pripovetka fantastične sadržine“, tj. ona predstavlja „kompleksnu pripovetku, sastavljenu iz niza motiva, od kojih osnovni mora imati karakter čudesnog“ (Milošević-Đorđević 2006: 162-163). O bajkama u turskoj književnosti pisao je P. N. Boratav, koji je u zbirci *Az Gittik, Uz Gittik* (1969) sakupio bajke koje je turski narod vekovima prenosio s kolena na koleno. Te bajke su proizvod preplitanja kulture iz stare postojbine Turaka, u koju su prodrli elementi i uticaji drugih civilizacija sa kojima su Turci dolazili u kontakt naseljavajući prostore na kojima su one obitavale. Govoreći o interesovanju za narodnu književnost i folkloristiku uopšte, Boratav ističe da su domaća istraživanja na polju narodnog stvaralaštva, pa tako i narodnih bajki, otpočela dosta kasnije u odnosu na strana istraživanja (Boratav 1969: 427).

Analizirajući upotrebu deminutivnih formi u turskim bajkama zastupljenim u pomenutoj zbirci, zabeležili smo veći broj primera u kojima se deminutivni nastavak *-cik* javlja u vokativnim formama, tačnije, u obraćanju (*anneciğim* 'majčice', *babacığim* 'tatice', *ablacığim* 'sejo', *kocacığim* 'mužiću', *karıcığim* 'ženice', *dadıcığim* 'dadiljice' itd.).

”Ah anneciğim, benim bir tanecik kardeşim var.[...]”

(Boratav, AGUG, 135)

„Ah, majčice (moja draga), ja imam samo jednog brata. [...]”

U bajkama su zastupljeni imenski deminutivi koji su najčešće upotrebljeni u konotativnom značenju, i to kao hipokoristici (*serçecik* 'vrapčić', *tencerecik* 'šerpica', *dolmacık* 'dolmica', *kocacık* 'mužić', *adamcık* 'čovečuljak, siroti čovek', *lokmacık* 'zalogajčić' itd.).

Kız koşup kapıya gidiyor:

”Kim o?”

”Tencerecik.”

”İçinde ne var?”

„Dolmacık.”

(Boratav, AGUG, 255-256)

Devojka potrča ka vratima:

„Ko je?”
„Šerpica.“
„Šta je u tebi?”
„Dolmica.“

Tencere hemen kalkıp, tıkır tıkır doğru kızın evine gidiyor;kapıyı tıklatıyor:

„Kim o?”
„Tencerecik.”
„İçinde ne var?”
„Cici bici incicik.”

(Boratav, AGUG, 256)

Šerpa odmah ustade, ode pravo do devojčine kuće pa zakuca na vrata:

„Ko je?”
„Šerpica.“
„Šta je u tebi?”
„Slatka perlica.“

Kapıya tak tak vuruyor:

„Kim o?”
„Tencerecik.”
„İçinde ne var?”
„Kocacık.”

(Boratav, AGUG, 256-257)

Zakuca na vrata:

„Ko je?”
„Šerpica.“
„Šta je u tebi?”
„Mužic.“

U navedenim primerima iz bajke pod imenom „*Tencerecik*“ ('Šerpica') deminutiv je upotrebljen i u hipokorističkom značenju kao modifikator izraza, ali i kao sredstvo za postizanje rime u okviru pitalice.

„*İşte ana buracıktayım. Gözün görmez mi? Kocakarıcık hiçbir şey görememiş.*

(Boratav, AGUG, 328)

„Evo me majko, tu sam, zar ne vidiš? Sirota veštica ništa nije mogla da vidi.

Pored imenskih deminutiva, u turskim bajkama se sreću i pridevski i priloški deminutivi poput *azıcık* 'malkice', *ufacık* 'sićušan', *çabucak* 'brzo', *küçücük* 'majušan' itd.

Kız pazarda ipliği satmış; bunun parasıyla ekmek alacağı yerde, küçücük bir tencere satılıyormuş, o tencere pek hoşuna gitmiş, parayı vermiş, onu almış.

(Boratav, AGUG, 255)

Devojka je na pijaci prodala konac, a umesto da za te pare kupi hleb, prodavala se jedna malecka šerpa, a njoj se ta šerpa dopade, te dade pare i kupi je.

Sultan Hanım o gece gene han kapısının önünde gözlerini açınca elindeki küçücük bayrağı usulcacık kapının bir yangına sokuyor.

(Boratav, AGUG, 177)

Kad gospođa Sultanija te noći ponovo ispred vrata hana otvori oči, malecku zastavu iz ruke lagano zadenu za vrata.

U jugoslovenskoj turkologiji turska bajka je zastupljena u knjigama *Turske bajke* iz 1955. godine u prevodu Fahrija Kaje i Marije Đukanović i *Turske bajke* iz 1978. godine u prevodu Slavoljuba Đinđića. Đinđić u pogovoru knjige ističe da je u turskoj bajci na prvom mestu radnja, a ne „[...] dekorativnost. Opisi su vrlo retki, a spoljni efekti veoma skromni i uvek podređeni funkciji radnje.“ (Đinđić 1978: 2016). To bi možda moglo biti objašnjenje za slabiju zastupljenost deminutiva u opisivanju događaja, ličnosti i pojmova, dok, s druge strane, primećujemo vrlo čestu upotrebu deminutivnog sufiksa *-cik* u direktnom obraćanju i oslovljavanju likova u bajkama.

8. KONTRASTIRANJE I PREVODNA EKVIVALENCIJA

Prevođenje između jezika koji se razlikuju sa genetskog, tipološkog i kulturološkog stanovišta prirodno podrazumeva nemali broj teškoća sa kojima se prevodilac suočava.

S obzirom na to da su deminutivi i hipokoristici deo jezičkog sistema i predstavljaju jezičke univerzalije, u ovom poglavlju ćemo kontrastivnom metodom analizirati deminutive i hipokoristike u turskom i srpskom jeziku. Kontrastiranjem ovih jezičkih pojava ukazaćemo na njihove međusobne sličnosti i razlike.

Za potrebe ovog rada odlučili smo se za jednosmerni pristup kontrastiranju, pri čemu je polazni jezik turski (jezik A), a pojave se opisuju i analiziraju kroz manifestaciju tih pojava u srpskom (jezik B). Ovde treba ponovo istaći činjenicu da ova dva jezika pripadaju različitim tipovima. Poređenjem ovih univerzalija na sinhronoj osnovi posmatraćemo deminutive i hipokoristike u turskom jeziku i analizirati realizaciju njihovih ekvivalenata u srpskom. Kontrastiraće se primeri iz književnih dela, ali isto tako i primeri iz razgovornog funkcionalnog stila.

Pišući o poimanju ekvivalencije u najširem smislu, Bugarski navodi da bi je trebalo shvatiti kao „približno isto značenje na lingvističkom, komunikacijskom i kulturnom planu, ali diferencirano i kontekstualizovano“ (Bugarski 2007: 91).

Kada je reč o osnovnom značenju deminutivnih imenica u turskom, značenju umanjenosti, ono se na srpski jezik može preneti na sledeće načine: upotrebom iste tvorbene kategorije, u ovom slučaju – deminutiva, dakle, prevodnim ekvivalentom koji je istovremeno najčešće i leksički ekvivalent, zatim nemarkirano, tj. osnovnom imenicom u nedostatku leksičkog ekvivalenta, kao i sintaksičkim načinom, to jest formiranjem imeničke sintagme koja podrazumeva atribut 'mali' i imenicu u svom osnovnom (nedeminuiranom) obliku.

U narednom primeru se pojavljuje leksema *kayacık* 'mala stena, stenica', deminutivni oblik imenice *kaya* 'stena'. Iako bi u prevodu bilo moguće zadržati isti morfološki oblik, dakle, deminutiv 'stenica', možda bi bolje rešenje predstavljao sintaksički a ne tvorbeni oblik umanjenja – 'mala stena'.

Beş on dakikalık bir yoldan sonra bir kayacığın tepesinde küçük bir kilise görünüyordu.

(H. E. Adıvar, H, 28)

Nakon pet, deset minuta puta na vrhu jedne male stene ukazala se jedna mala crkva (crkvice).

S druge strane, u istoj rečenici je upotrebljena sintagma *küçük bir kilise* '(jedna) mala crkva', čija bi jedna prevodna paradigma u srpskom mogla da bude i imenički deminutiv 'crkvice'.

Kada ne postoji leksički ekvivalent u ciljnom jeziku, pribegava se upotrebi imeničke sintagme 'mali' + osnovna imenica, kao što se može videti u sledećem primeru:

Herifin evinde bir radyocuk, bir yeşil yorgan, bir sandık kirli çamaşır varmış.

(S. F. Abasıyanık, HB, 29)

U kući tog čoveka se nalazio jedan mali radio, jedan zeleni jorgan i jedan sanduk prljavog veša.

Kada su u pitanju deminutivni pridevi ili prilozni, na srpski se, u zavisnosti od njihove kontekstualne realizacije, kao i procene prevodioca, mogu prevesti i komparativnim oblicima poput 'stariji' ili 'postariji čovek', 'mlađi čovek', 'malo deblji' ili 'podeblji čovek' i sl. U takvim primerima je reč o subjektivnoj oceni govornika koja je najčešće nesigurna, i kojom se na neki način on učtivo

distancira od eventualne pogrešne procene. Na primer, izvedenica *yaşlıca* se može protumačiti kao 'postariji' u značenju 'malo stariji, ali ne sasvim star', sa značenjem slabije zastupljene određene osobine.

Ağzına giren bıyıkları vardı, az yaşlıcaydı.

(T. Dursun K., SO, 52)

Imao je brkove koji su mu ulazili u usta, bio je malo postariji.

Hipokorističke izvedenice od ličnih imena ili reči koje označavaju porodične ili rodbinske odnose u turskom na srpski se najčešće prevode ili leksičkom zamenom ili sintagmom koja sadrži atribut „dragi (moj)“.

Deryacığım, nasılsın?

Kako si, draga Derja (Derjice)?

“*Peki ama, karıcığım, ne istersin şu çocuktan?*“

(S. Ali, KY, 23)

„U redu, ali, ženče, šta hoćeš od ovog deteta?“

Ukoliko je u pitanju sažaljenje, upotrebljava se odgovarajući atribut:

“*Acı çekiyorsun be yavrucuğum...*” dedi.

(N. Tosuner, S, 27)

„Patiš bre, siroto dete...“, reče.

Međutim, nekada se obraćanje u deminutivu može protumačiti ili doživeti negativno ili u najmanju ruku „nesimpatično“, kao što je iskazano u sledećem primeru:

“*Doğum günün kutlu olsun karıcığım*” diyor. (Ben, bu *karıcığım* sözünden, hiç hoşlanmam. Ben, karım diye tanıştırlılmaktan da hoşlanmam. Herkesin içinde, bana, karım dedi, bunu özellikle, beni sinirlendirmek için, yaptı. Karı... karım... öylesine küçültücü bir şey ki bu...)

(D. Asena, KAY, 53)

Kaže: „Srećan ti rođendan, ženče“. (Meni se uopšte ne dopada ta reč „ženče“. Ne dopada mi se ni da me predstavlja kao „svoju ženu“. Pred svima mi je rekao „ženo“, a to je namerno uradio da bi me iznervirao. Žena, „moja žena“... to je tako degradirajuće...)

Svako društvo karakteriše njegov sopstveni sistem vrednosti. Taj sistem je u okviru jednog društva (donekle) podložan određenim promenama koje zavise od različitih faktora i okolnosti. U tom okviru su i različiti načini oslovljavanja pripadnika različitih društvenih slojeva, profesionalne orijentacije, poznatih, bliskih i nepoznatih osoba, pripadnika različitim starosnim dobima itd. Pogrešna ili, blaže rečeno, neadekvatna upotreba određenih vokativnih izraza često može zvučati neprikladno, smešno, čak i uvredljivo, s obzirom na to da postoje određena kulturološka ograničenja u njihovom korišćenju. Izbor izraza kojim se govorni obraća sagovorniku bi trebalo da bude u skladu sa komunikacionom situacijom.

Kulturni obrasci čine deo kulture određenog društva. U vezi sa tim, a u cilju razvijanja komunikativne kompetencije, Đorđević naglašava važnost poznavanja tih obrazaca i razlika među njima (Đorđević 2002: 102). Kada je u pitanju prevodenje, upravo kulturne razlike mogu da budu povod javljanju problema pri prevodenju određenih sadržaja sa jednog na drugi jezik. U takvim situacijama se teži ka pronalaženju adekvatnog prevoda u jezičkom i kulturnom kontekstu. Primere

za to smo imali u oslovljavanju na turskom jeziku kada se upotrebljava deminutivni sufiks *-cik* (i prisvojni sufiks 1. lica jednine *-(i)m*).

Porodični, rodbinski i društveni odnosi zauzimaju izuzetno važno mesto u kulturnom poretku turskog društva. Kada se govori o strategiji pozitivne učtivosti u turskom jeziku, vrlo zanimljiva jezička pojava se uočava pri obraćanju osobama sa kojima govornik nije ni u kakvom srodstvu. Naime, u turskom nije nimalo neuobičajeno da se u tom slučaju poznatom ili nepoznatom sagovorniku obraća korišćenjem termina kojim se iskazuju rodbinski odnosi, poput *abla* ('starija sestra'), *abi* ('stariji brat'), *teyze* ('tetka po majci'), *dayı* ('ujak'), *amca* ('stric'), *kardeş* ('brat ili sestra'), *birader* ('burazer'), *dede* ('deda'), *yenge* ('snaja') i sl.

Leksema *abla* ('starija sestra') se najčešće koristi pri obraćanju osobi ženskog pola koja nije mnogo starija od govornika. Međutim, ta leksema zadaje muke prevodiocima, pošto u srpskom jeziku ne postoji adekvatan prevodni ekvivalent kojim bi se iskazao takav odnos između učesnika u komunikativnom činu. Slična situacija je i sa leksemama *abi*, *abiciğim* koje imaju široku, raznoliku upotrebu u turskom. U beogradskom frajerskog govoru mladi se međusobno oslovljavaju sa 'brate', 'brale', ali i 'bratiću moj' i 'batice' što predstavlja prevodilački ekvivalent za *abiciğim*. Kako je teško naći zamenu za nemarkiranu leksemu, još je teže prevesti i izvedenicu koja je formirana dodavanjem deminutivno-hipokorističkog sufiksa *-cik* na tu leksemu. Termini kojim se iskazuju rodbinski odnosi (sa i bez deminutivnog nastavka) prevode se u skladu sa kontekstom.

Gel, ablacığim, sen de gel!

Dođi, sestrice moja (sestro moja), dođi i ti!

Abiciğim, merak etme sen!

Ne brini ti, bratiću moj (komšo / družę ...).

Leksema *teyze* 'tetka' označava tetku po majci, ali predstavlja i reč koja se upotrebljava pri obraćanju starijim ženskim osobama (onim koje bi mogle da nekome budu majka).

Kolay gelsin, teyzeciğim!

Srećan rad, tetice (komšinice)!

Ako postavimo ovu rečenicu u konkretan kontekst, kao što je na primer odlazak na pijacu, onda dolazimo do situacije u kojoj ne smemo zanemariti činjenicu da su neki jezički sadržaji u velikoj meri kulturno uslovljeni. U prevodu na srpski jezik se, u ovom slučaju, ne bi mogao zadržati leksički ekvivalent¹⁵⁹ turske reči *teyzecik* (*teyze* + deminutivni sufiks *-cik*) koji je upotrebljen za obraćanje prodavačici na pijaci (a koja je starija od govornika), već se mora pronaći rešenje koje bi u ciljnom jeziku, ovoga puta u srpskom, oslikalo odgovarajući jezički ambijent – na srpskom bi bila adekvatna upotreba lekseme 'komšinica', s obzirom na to da je ta leksema deo strategije pozitivne učtivosti u srpskom jeziku. Ukoliko je u pitanju dosta starija žena, prevod bi tada mogao da glasi i 'bako'.

Sledeće pitanje koje se postavlja kod ovog primera jeste da li u prevodu na ciljni jezik ima smisla zadržati deminutivni oblik u obraćanju koji postoji u izvornom tekstu. S pragmatičkog aspekta, u turskom jeziku taj deminutiv ima vrlo važnu ulogu u govornim činovima jer se njegovom upotrebom iskazuje višeslojnost međuljudskog odnosa, kao i stav ili namera govornika prema sagovorniku. Međutim, u srpskom jeziku bi eventualni deminutivni ili hipokoristični oblik lekseme 'komšinica' zvučao usiljeno i ne bi predstavljao odgovarajući prevodni ekvivalent.

¹⁵⁹ U srpskom jeziku se sve manje upotrebljava izraz 'teto' koji se može čuti u obraćanju dece nepoznatim starijim ženama.

Kada je u pitanju muški rod, u prevodu gornjeg primera postavljenog u isti kontekst situacija je nešto drugačija.

Kolay gelsin, dayıcığım¹⁶⁰!
Srećan rad, ujače / komšija / komšo!

Na turskom je upotrebljen deminutivno-hipokoristički oblik lekseme *dayı* (*dayı* + sufiks -*cık*), a neka od značenja koja daje rečnik Turskog lingvističkog društva su 'ujak' i 'vokativni izraz kojim se obraća starijem muškarcu'. Međutim, u međusobnom obraćanju između prodavca i kupca na pijaci je u duhu srpskog jezika upotreba leksema *komšija* / *komšinica*. Srpski jezik dozvoljava i upotrebu hipokoristika lekseme 'komšija', pa bi adekvatan prevodni ekvivalent glasio 'komšo'. S obzirom na to da je u pitanju obraćanje osobi starijoj od govornika, prevod bi eventualno mogao da glasi i 'deko' (naravno, obraćajući pažnju godine starosti sagovornika).

Može se zaključiti da je u ovakvim primerima ključno uvođenje društvenog konteksta i govornika.

Pišući o leksičkoj semantici¹⁶¹, Prčić navodi da se ona bavi „leksičkim jedinicama u najvećoj mogućoj meri lišenim konteksta“ (Prčić 2008: 117). Kada je u pitanju ekvivalencija u okviru leksičkog sistema, lekseme se u leksikografskoj ekvivalenciji posmatraju izvan konteksta u kojem se realizuju, a oslonac čine rečnici. Leksikografska ekvivalencija dalje podrazumeva denotativnu i konotativnu ekvivalenciju (Kostić-Tomović 2009 : 11).

Međutim, jasno je da leksikografski ekvivalenti ne mogu uvek da budu jednaki sa prevodnim ekvivalentima. Kostić-Tomović se osvrće na ovu problematiku i navodi da, pri prevođenju na neki drugi jezik, leksički ekvivalenti potencijalno mogu da zastupaju odrednice, posebno ističući reč „potencijalno“, jer se leksikografski ekvivalenti „sa svojom odrednicom „podudaraju“ samo pri izolovanom posmatranju, tj. van sintaksičkog i tektualnog konteksta“ (Kostić-Tomović 2009: 6).

Naredna dva primera preuzeta su iz pripovetke „*Alacakaranlığa İlenç*“ („Prokletstvo za sumrak“) vrhunskog satiričara Aziza Nesina koji je koristeći morfološka sredstva uspeo da postigne satiričan i ironičan ton u izrazu govoreći o ozbiljnim društvenim pojavama. Pitanje koje se postavlja je da li se u srpskom i turskom jeziku javlja podudaranje ili nepodudaranje ovih jezičkih pojava.

Rečenice sadrže lekseme koje predstavljaju neuobičajene spojeve osnova i nastavaka. S obzirom na to da za primere iz sledeće rečenice nema leksikalizovanih ekvivalenata, pri prevodu se mora pribeci upotrebi parafraza ili, eventualno, okazionalizama. Izvedeni oblici upotrebljeni u turskom jeziku su vrlo mudro upotrebljeni kako bi se putem ironije upravo takvim „oslabljenim“ ili „poljuljanim“ i „relativizovanim“ značenjima određenih pojmova postigla kritika pojedinih društvenih realija i pojava. Relativizovanje i atenuiranje tih pojmova skoro do granice obesmišljavanja istih postignuto je dodavanjem sufiksa *-(i)msı* i *-(i)mtrak*, koji u reč, na prvom mestu, unose semantiku sličnosti. A ta semantika sličnosti u ovim primerima ukazuje na nedovoljan stepen realizacije značenja motivne reči, pa se korišćenjem ovih nastavaka postiže efekat oslabljenog značenja a ne nužno sličnog.

İnsan hakları derler. Hani varımsı da yokumtrak.. Demokrasi: demokrasımsı... Sosyal adalet; sosyal adaletımsı... Varımtrak yokumsu... Tatlımtrak acımsı... Salımtrak ama çarşambamsı... Batılımsı da doğulumtrak... İlerımsı de biraz gerimtrak...

(A. Nesin, BK5, 2578)

Kažu „ljudska prava“. Znaće već ono, kao da malo postoje a malo ih nema ... Demokratija: podseća na demokratiju ... Socijalna pravda: liči na socijalnu pravdu ... Pomalo je ima, a malo

¹⁶⁰ Izrazi 'striko' ili 'čiča / čiko' su takođe prihvatljivi, ali se sve ređe upotrebljavaju u standardnom srpskom jeziku.

¹⁶¹ Pored leksičke semantike, Prčić se dotiče i leksičke pragmatike u čijem fokusu stoje leksičke jedinice upotrebljene u kontekstu (Prčić 2008: 117).

ne ... Pomalo slatka, pomalo gorka ... Malo kao da je utorak ali podseća na sredu ... Malo zapadnjak a malo istočnjak ... Pomalo napredan ali i malkice nazadan ...

Upotreba ovakvih primera je ograničena na ekspresivnu sferu jezika, iako teorijski gledano ne izlaze iz okvira tvorbenih normi turskog jezika.

Oblici o kojima je reč nisu leksikalizovani, stoga ni ne postoje njihovi leksički ekvivalenti. Zato bi „doslovan“ prevod, koji bi sadržao okazionalizme, podrazumevao upotrebu istih sredstava radi postizanja stilske ekvivalencije u tekstu prevoda. Međutim, to nije uvek moguće jer ciljni jezik ne dopušta uvek takve bravure.

Kažu „ljudska prava“. Znači već ono, *postojkast a *nepostojičast... Demokratija: *demokratičast ... Socijalna pravda: *socijalno pravdičast... *Postojičast, *nepostojkast ... Slatkast, gorkast ... *Utorkast ali *sredičast ... *Zapadnjast a *istočnjačkast ... *Naprednjast a pomalo *nazadnjast ...

Kod ovakvih primera treba obratiti pažnju na autorov stil pisanja i, ukoliko je moguće, na ciljni jezik preneti stilske i estetske odlike polaznog teksta.

Iako su neobične i iz ugla gramatičke i semantičke spojivosti morfema, ovakve i slične izvedenice su vrlo zanimljive i s pragmatičkog, stilskog i estetskog aspekta. Njihovi prevodni ekvivalenti zavise od njihove realizacije u tekstu.

Bizim aydınlığa, işığı kavuşmamız karanlıktakilerden çok daha zordur. Çünkü, alacakaranlık insanlara karanlığın «aydınlıktır» diye yutturulmasıdır: Karanlığımı da aydınlığımtrak...

(A. Nesin, BK5, 2578)

Nama je teže od onih koji su u mraku da dođemo do svetlosti, svetla, jer pomračina je ono kada se ljudima mrak prodaje kao „svetlost“: pomalo mračan a ipak pomalo svetao (dosl. mračnjikav a svetličast) ...

Pri prevođenju određenih pridevskih i priloških deminutiva sa turskog na srpski, prevodilac može biti doveden u situaciju u kojoj mu neće biti lako da pronađe adekvatan ekvivalent u ciljnom jeziku. Naime, u turskom jeziku je naširoko rasprostranjena upotreba pridevske (i priloške) deminutivne izvedenice *kısacık* u svim funkcionalnim stilovima. Međutim, kada je reč o srpskom jeziku, ne možemo se oteti utisku da se sve ređe upotrebljavaju stilski markirani pridevi poput 'kraćušan', 'kraćan' ili 'kratašan' (koji predstavljaju leksički i prevodni ekvivalent turskog prideva *kısacık*), a koji se u srpskom u najvećoj meri vezuju za književni stil. Stoga prevodilac mora napraviti izbor koji nije uvek lak, i to je ono što predstavlja samo jedan od mnogobrojnih problema koji se moraju razrešiti na nivou teksta, oslanjajući se na kontekst i stil.

Prevođenjem primera sa turskog na srpski jezik mogu se, pre svega, primetiti sličnosti i razlike u izboru jezičkih sredstava. Uprkos tome što se često javljaju problemi u vezi sa ekvivalencijom, naročito na stilističkom nivou, težnja bi trebalo da bude usmerena ka funkcionalnoj ekvivalentnosti u okviru postojećeg jezičkog konteksta.

9. ZAKLJUČAK

Rezultati dobijeni u ovom istraživanju pokazuju da deminucija ima vrlo živu ulogu u turskom jeziku. U disertaciji su opisani i analizirani deminutivno-hipokoristički sufiksi sa stanovišta tvorbe, semantičke i pragmatičke realizacije. Rezultati do kojih smo došli u ovom radu značajni sa lingvističkog i pragmatičkog stanovišta.

Značenja deminutiva se, na osnovu uporedivosti s onim što osoba smatra „normom“ ili „uobičajenim, normalnim“, načelno vezuju za dva aspekta: s jedne strane kvantitativni aspekt koji podrazumeva umanjenost (mala dimenzija, mali rast, mladost, malobrojnost, kratak vremenski period i sl), i s druge strane kvalitativni aspekt koji se prvenstveno odnosi na stav govornika u odnosu na neku osobu ili neki pojam (simpatija, saosećanje, blagonaklonost, omalovažavanje i sl). Ovaj drugi aspekt podrazumeva da se takva ekspresivna funkcija deminutiva ostvaruje kada se odbaci sema „malo“. Deminutivi poseduju vrlo širok raspon ekspresivne vrednosti – od najčešćeg, hipokorističnog značenja, do eufemističkog, ređe pejorativnog i ironičnog značenja, što se određuje na osnovu konteksta u kojem je izvedenica upotrebljena.

Pregledom referentne lingvističke literature došlo se do zaključka da termin „deminutiv“ u turskom nema jedinstven opšteprihvaćen ekvivalent u vidu jednočlanog termina poput eng. diminutive, fr. diminutif, nem. diminutiv, srp. deminutiv. Leksema koja se u savremenom turskom jeziku vezuje za termin „deminutiv“ je glagolska imenica *küçültme* 'umanjenje, smanjenje, (deminucija)' koja se javlja u sintagmama (poput *küçültme eki* 'deminutivni sufiks').

Uvidom u starija i novija istraživanja u sferi deminucije i hipokorizacije, utvrdili smo da nijedan od ekscerpiranih termina za odrednice „hipokoristik“ ili „hipokorističan“ nije prihvaćen kao deo terminološko-pojmovnog aparata u turskom jeziku. Imajući u vidu tu činjenicu, jasno je da se u turkološkoj literaturi hipokorističnost najčešće ne izdvaja kao posebna pojava koja zahteva dublju lingvističku analizu, već se javlja kao tihi pratilac deminutivnosti.

Deminutivno-hipokoristički sufiksi su u ranijim fazama turskog jezika tokom vremena doživljavali određene promene. Neki su vremenom dobijali na širini značenja, kod ponekih je značenje postalo suženo, dok se kod pojedinih sufiksa razvila drugačija semantika od prvobitne. S druge strane, neki sufiksi su od samog početka pa do danas imali široku značenjsku upotrebu koja zalazi u različite značenjske kategorije.

Kroz mnogobrojne primere iz književnih dela nastojali smo da ukažemo na frekventnost upotrebe deminutiva u različitim funkcionalnim stilovima. U turskom vokabularu su najzastupljenije deminutivne imenice, zatim deminutivni pridevi, priloz i zamenice su manje frekventni, dok se deminucija kod ostalih vrsta reči javlja vrlo retko. Sufiks *-cik* je ubedljivo najfrekventniji sufiks u kategoriji deminutiva, kako imeničkih, tako i pridevskih. Analizom primera iz književnosti pokazano je da se sufiksi *-ca* i *-cak* se češće javljaju kao sufiksi za građenje prideva i priloga. Slabije su produktivni u ulozi nastavaka kojim se grade imenice. U grupi nastavaka koji grade imeničke deminutive i hipokoristike posebno se ističe sufiks *-cağız* koji je isključivo hipokorističan i služi za unošenje značenja saosećanja i sažaljivosti u motivnu reč.

Među turkolozima se primećuje neujednačen stav po pitanju sistematizacije, klasifikacije i kategorizacije deminutiva. Različita razmišljanja lingvista po pitanju funkcije i značenja određenih tvorbenih formata u građenju pridevskih deminutiva (poput *-cik* ili *-ca*) ukazuju na fazičnost sistema pridevskih deminutiva u turskom jeziku. U novije vreme je napisano nekoliko stručnih radova u kojima se razmatra funkcija sufiksa *-cik* i *-ca* kada se dodaju na prideve i priloge. Autori preispituju funkciju ovih nastavaka iznoseći mišljenje da njihova funkcija nije deminutivna već da imaju ulogu intenzifikatora kada je reč o modifikaciji osnovnog pojma. Ta semantička istraživanja

ukazuju na suprotnu modifikaciju stepena svojstva kod izvedenih prideva i priloga sa sufiksima *-cik* i *-ca*, na intenzifikaciju a ne na atenuaciju.

Analizom primera prvenstveno iz razgovornog, a zatim i iz književnog stila, utvrdili smo da se deminutivni sufiksi u turskom jeziku dodaju i na vrste reči koje nisu podložne deminutivnoj sufiksaciji. Imajući u vidu činjenicu da se ti tvorbeno-morfološki obrasci javljaju u semantički nespojivim ili slabije spojivim vezama, jasno je da se u većini slučajeva pojavljuju izvedenice koje se tumače kao individualizmi ili okazionalizmi.

Još jedan zadatak ovog istraživanja je bio i da se utvrdi da li u turskom jeziku postoje dvostruki deminutivni sufiksi, međutim, dalja deminucija u turskom jeziku nije potvrđena. Razlog tome je vrlo ograničeni broj tvorbenih formanata za građenje deminutiva, kao i činjenica da se u turskom jeziku sufiksi za građenje izvedenica iste kategorije ne ponavljaju i ne kombinuju.

Iako ne spada u sufiksalsnu deminuciju, netipična deminucija je utvrđena na primerima sa leksemama *yarı* i *yarım* kojima se katkad ublažava sadržaj osnovne lekseme. Takvo slabljenje se ostvaruje u sferi kvantifikacije.

Glagolska deminucija u turskom jeziku do sada nije analizirana kao poseban proces. U pokušaju da se utvrdi uloga deminucije u kategoriji glagola u turskom, kao polazna tačka su uzeti deminutivni glagoli u srpskom jeziku, s obzirom na činjenicu da je deminucija kod srpskih glagola vrlo razvijena. Utvrđeno je da se deminucija kod glagola u turskom ne postiže sufiksacijom, kako bi se možda isprva očekivalo zbog aglutinativne prirode jezika. U radu je ukazano na leksičke i sintaksičke načine postizanja približnog deminutivnog značenja, što bi moglo da posluži kao osnova za dalje proučavanje ove zanimljive, ali do sada neistražene teme.

S obzirom na to da je semantički aspekt u referentnoj turkološkoj literaturi zastupljen u manjoj meri, u radu smo nastojali da ukažemo na široki semantički spektar deminutivno-hipokorističkih izvedenica u turskom jeziku i izvršili analizu različitih realizacija s aspekta leksike. Kao izvori su korišćeni jednojezični i dvojezični rečnici, opšti i specijalni (terminološki i žargonski) rečnici turskog jezika.

Ovo istraživanje imalo je za cilj da ispita i stepen leksikalizacije izvedenica sa deminutivnim sufiksima. Utvrđeni su različiti stepeni leksikalizovanosti kod određenog broja imeničkih deminutiva kod kojih je razvijena polisemantičnost. Veliki broj takvih imeničkih deminutiva u turskom jeziku razvija samostalna značenja na polju višeznačnosti, a zatim i nedeminutivna značenja kao rezultat potpune leksikalizovanosti. Na primerima je pokazan proces gubljenja deminutivne semantike i osamostaljenje leksema i sticanje terminološke vrednosti.

U vezi sa tim, u radu je ukazano na to da su formalno-deminutivni oblici vrlo zastupljeni u oblasti terminologije. Terminologizacija deminutivnih formi je vrlo karakteristična za turski jezik, i ogleđa se u velikom broju termina naročito u medicinskoj, zoološkoj i botaničkoj terminologiji koji su najčešće dobijeni putem metaforičkih asocijacija prema obliku ili izgledu osnovnog pojma. Pokazano je da se neretko kod termina javlja i homonimija sa realizacijom u različitim naučnim oblastima (poput *gelincik* u medicinskoj, zoološkoj i botaničkoj terminologiji). U radu su takođe utvrđeni i mnogobrojni toponimi koji su u formi deminutivnih izvedenica, među kojima su najzastupljeniji toponimi koji sadrže sufiks *-cik*.

Analizom žargonske leksike utvrdili smo da je u novije vreme pojačana ekspresivizacija jezika. Status nastavaka *-(i)ş*, *-oş*, *-o* i *-i* u tvorbenom sistemu savremenog turskog jezika je još nedovoljno jasan – jezička stvarnost ih za sada smešta na periferiju tvorbenog sistema turskog jezika. Uprkos činjenici da su ovi sufiksi sveprisutni u svakodnevnoj komunikaciji među (u najvećoj meri mlađim) govornicima turskog jezika, ovi sufiksi nisu u dovoljnoj meri proučeni imajući u vidu njihovu aktuelnost.

U turskoj lingvističkoj literaturi hipokoristici su retko obrađivani. Imenički deminutivi i hipokoristici se nekada mogu odvojiti na tvorbenom planu: sufiks *-cağız* je izrazito hipokoristički. S druge strane, sufiks *-cik* u sebi objedinjuje i deminutivnost i hipokorističnost, koje se realizuju u većoj ili manjoj meri u zavisnosti od denotata i konteksta u kojem se nalazi. Međutim, na

semantičkom planu je ponekad veoma teško povući liniju između prave deminucije i hipokorističke nijanse u značenju.

U radu je analizirana uloga deminutivno-hipokorističkih nastavaka u građenju ličnih imena. Pregledom korpusa imena u rečnicima, zaključuje se da se dodavanjem određenih sufiksa na skraćene osnove ličnih imena grade hipokoristici ličnih imena.

U cilju snažnijeg opisa određenih pojmova neretko se u turskom jeziku javlja pleonazam. Iako naizgled redundantan, pleonazam se vrlo često koristi kao sredstvo intenzifikacije. Deminutivi u određenim situacijama mogu predstavljati i sredstvo pomoću kojeg se naglašava ili pojačava značenje osnovne, motivne reči. U takvim slučajevima javlja se subjektivna kvalifikacija.

Deminucija u turskom jeziku se u najmanjoj meri proučavala s aspekta pragmatike. S obzirom na to da je upotreba deminutiva u funkciji iskazivanja komunikativnog stava govornika veoma česta, u istraživanju je stavljen akcenat na pragmalingvistički aspekt kako bi se raznolika upotreba deminutivnih formi bolje objasnila stranim govornicima koji uče turski jezik. Naime, strani govornici lako savladaju osnovnu upotrebu deminutiva, ali imaju poteškoća da shvate njegovu širu upotrebu.

Analizom primera iz književnosti, a naročito iz kolokvijalnog jezika, zaključuje se da oslovljavanje u pismenom i usmenom obraćanju u turskom jeziku vrlo često podrazumeva upotrebu deminutivno-hipokorističkih sufiksa. S aspekta komunikativne funkcije, u obraćanju nekoj osobi, pozicija imena koje je primilo deminutivni nastavak *-cik* u rečenici može da ukaže na to da li se ta osoba doziva ili se prema njoj iskazuje emocionalni stav. Upotrebom deminutiva se ublažava snaga iskaza. U radu se donosi zaključak da u činu umanjivanja nametanja u komunikacionim situacijama u turskom deminutiv predstavlja jedno od najčešćih sredstava za postizanje tog cilja. Takođe se, u konkretnom kontekstu, ostvaruju i eufemistično, a vrlo često i ironično značenje.

Vrlo je zanimljiva pojava deminutiva u kratkim formama narodne književnosti. U radu je prikazana i analizirana upotreba deminutiva i hipokoristika u zagonetkama, razbrajalicama, brzalicama i uspavankama i sl, koje predstavljaju jezgrovite forme koje se najčešće zasnivaju na igri rečima. Analizom velikog broja primera se došlo do zaključka da u nekim formama narodne književnosti deminutivne forme često imaju akustičku ulogu, naročito u slučaju brzalice i razbrajalica gde se gubi osnovno, deminutivno značenje, pa čak i ostala prateća značenja poput hipokorističnosti i dr.

Jedan od najvažnijih zaključaka ovog istraživanja je da se konkretno značenje izvedenica sa deminutivnim sufiksima ostvaruje isključivo u okviru konkretnog, određenog konteksta u kojem su su takve izvedenice upotrebljene. Stoga, analiza je pokazala da se značenje deminutivnih formi u turskom jeziku realizuje na nivou teksta. Podrazumeva se da pragmatici prethodi semantika, međutim, one su komplementarne i nerazdvojive.

LITERATURA

- Ahmed, O. (2008). *Вовед во морфологија на турскиот јазик*. Скопје: Филолошки факултет “Блаже Конески”.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözcükleri*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil. Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aktunç, H. (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arat, R. R. (1947). *Kutadgu Bilig I-IV*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aslan, S. (2002). Türkiye Türkçesinde Küçültme ve Pekiştirme Kavramları ve -Cik Eki Üzerine. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C: 2002/I, S: 603. Ankara: TDK Yayınları. 224-228.
- Aykut, K. (2007). *Turske postpozicije – „reči bez značenja“*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Aykut, K. (2011). *Kontrastiranje turskog i srpskog jezika*. Lapovo: Kolor Pres.
- Aykut, K. (2017). *Turski folklor*. Lapovo: Kolor Pres.
- Bajraktarević, F. (1962). *Osnovi turske gramatike*. Beograd: Naučna knjiga.
- Bakšić S. (2012). *Strategije učivosti u turskom jeziku*. Filozofski fakultet. Sarajevo.
- Balyemez, S. (2015). + CA Ekİ, Sıfatın Anlamını Güçlendirir mi?. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4(3). 899-917.
- Banguoğlu, T. (1957). Türkçede Benzerlik Sıfatları. Türk Grameri İçin Monografiler: II. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 5. Ankara: TDK. 13-27.
- Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V., & Znika, M. (1995). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Başgöz, İ. Tietze, A. (1999). *Türk Halkının Bilmeceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Belić, A. (2000). O istorijskom razvitku slovenskih deminutivnih i amplifikativnih sufiksa; Priroda i poreklo imenica subjektivne ocene. Uopredna slovenska lingvistika (1). *Izabrana dela Aleksandra Belića*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. 9-81.
- Bergamalı K. (1946). *Müyesseret-ül-ulûm, nşr. Besim Atalay*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Bilgegil, M. K. (1982). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bingölçe, F. (2001). *Kadın Argosu Sözlüğü*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bingölçe, F. (2011). *(Tanıklarıyla) Osmanlı Argosu Sözlüğü*. Ankara: AltÜst.
- Biray, H. (1999). *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Boratav, P. N. (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boz, E. (2012). *Türkiye Türkçesi biçimsel ve anlamsal işlevli biçimbilgisi:(Tasnif denemesi)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bugarski, R. (1991). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

- Bugarski, R. (2007). *Lingvistika u primeni*. Beograd: Čigoja.
- Buran, A. (2012). Bilim Alanlarında Terimlerin Önemi ve “Küçürek Öykü” Terimi. *Electronic Turkish Studies*, 7(4). 21-25.
- Caferoğlu, A. (1984). *Türk Dili Tarihi (Vol. 17)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Čaušević, E. (1996). *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Clauson, G. (2007). Türkçede Sekizinci Yüzyıldan Önce Kullanılan Ekler. (Çev. Uluhan Özalan). *Dil Araştırmaları*, 1(1). 185-196.
- Ćorić, B. (2008). *Tvorba imenica u srpskom jeziku*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- Ćorić, B. (2015). O daljoj deminuciji u srpskom jeziku. *Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga*. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti. 74-87.
- Çifci, S. (2016). Türkiye Türkçesinde Benzerlik İşleviyle Kullanılan Ekler. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (26).
- Daničić, Đ. (1860). *Srpska deminucija i augmentacija*. Beograd: Glasnik Društva srbske slovesnosti XII. 474-499
- Demirci, K. (2017). *Türkoloji İçin Dilbilim. Konular Kavramlar Teoriler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Deny, J. (1943). *Türk Dili Grameri: Osmanlı Lehçesi*. (prev. A. U. Elöve). İstanbul: Maarif Matbaası.
- Đinđić, S. (1989). *Udžbenik turskog jezika*. Beograd: Naučna knjiga.
- Đorđević, R. (2002). *Uvod u kontrastiranje jezika*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Dragičević, R. (2001). *Pridevi sa značenjem ljudskih osobina u savremenom srpskom jeziku: tvorbena i semantička analiza*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Dragičević, R. (2007). *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Dragičević, R. (2015). Недеминутивные значения деминутивов. *Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga*. Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. 88-101.
- Dragičević, R. (2018). *Srpska leksika u prošlosti i danas*. Novi Sad: Matica srpska.
- Dressler, W. U., & Barbaresi, L. M. (1994). *Morphopragmatics: diminutives and intensifiers in Italian, German and other languages*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Đukanović, M. (1969). *Kroz tursku narodnu poeziju*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog Univerziteta.
- Đukanović, M. Rajković, Lj. (1980). *Türk Bilmeceleri. Turske zagonetke*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Đurić, R. (2004). Deminutivni sufiksi u srpskom i njihovi prevodni ekvivalenti u engleskom jeziku. Novi Sad: *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 47(1-2), 147-164.
- Eckmann, J. (1953). Türkçede -Raq -Rek Ekine Dair. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. 49-52.

- Eckmann, J. (1988). *Çağatayca El Kitabı*. (çev. Günay Karaağaç). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ediskun, H. (1963). *Yeni Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, S. (2015). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Elçin, Ş. (1989). *Türk Bilmeceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Emre, A. C. (1943). *Türkçede İsim Temelleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Emre, A. C. (1945). *Türk Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Enciklopedija Leksikografskog zavoda (2)*. (1956). Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.
- Enciklopedija Leksikografskog zavoda (3)*. (1958). Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig Grameri*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Ercilasun, A. B. (2007). Türkçede Benzerlik Bildiren +m Morfemi. *Dil Araştırmaları*, 1(1), 9-20.
- Eren, H. (2010). *Yer Adlarımızın Dili*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım.
- Ersöz, S. (2009). Sancaklı Yörükleri Ağzında Bir Ayrıntı: + CA ve+ CIK. *Turkish Studies*, 4(3). Ankara. 938-951. Doi Number :10.7827/TurkishStudies.710
- Gabain, A. V. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. (çev. Mehmet Akalın). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Gece, M. (1995). Türkçede Sıfatı Derecelendirme Yolları. *Türk Dili*, 519, 240-250.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. İstanbul: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- Gortan-Premk, D. (2004). *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Gökdayı, H. Sebzecioğlu, T. (2011). Türkiye Türkçesinde -CA Biçimbiriminin Türleri. *Bilig*, 58. 147-172.
- Göksel, A. Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London And New York: Routledge.
- Grickat, I. (1955-56). Deminutivni glagoli u srpskohrvatskom jeziku. *Južnoslovenski filolog XXI, knj. 1-4*, Beograd. 45-96.
- Grickat, I. (1988). Značenja afiksne glagolske deminucije. *Prvi lingvistički naučni skup u pomen Radosava Boškovića. Naučni skupovi CANU*, 17. Titograd: CANU, 131-139.
- Grickat, I. (1995). O nekim osobenostima deminucije. *Južnoslovenski filolog 51*. 1-30. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu. onlajn rečník
- Gündüz, O. (2013). Küçürek Öykü, Kısa Kısa Öykü mü, Anlatı mı?. *Erdem*, (65), 11-22.
- Hasan, H. (2005). *Makedonya Türklerince Söylenen Bilmeceler ve Tekerlemeler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

- Hatiboğlu, V. (1981). *Türkçenin Ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hengirmen, M. (2002). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi
- İmer, K., Kocaman, A., & Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Janić, A. (2013). Leksikalizacija imeničkih deminutiva u srpskome jeziku. *Philologia Mediana*, V/ 5. Niš: Filozofski fakultet Univerzitetu u Nišu. 367–380.
- Jovanović, V. (2010). *Deminutivne i augmentativne imenice u srpskom jeziku*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Jurafsky, D. (1996). Universal tendencies in the semantics of the diminutive. *Language*, Vol. 72, No. 3. 533-578. Linguistic Society of America.
- Kanter, M. F. (2013). Öykünün İmkânsızlığı: Rasim Özdenören'in Öykümsüleri. *Erdem*, (65), 117-124.
- Karademir, F. (2007a). *Türk Halk Bilmecelerinin Yapı, Dil ve Üslup Özellikleri*. Dicle Üniversitesi. (doktorska disertacija)
- Karademir, F. (2007b). Kalıp Kullanımları Bakımından Türk Halk Bilmeceleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 7 (S 2). İzmir: Ege Üniversitesi. 103-132.
- Karademir, F. (2009). Dilbilgisel Görünümleri Açısından Çocuk Kitap Adları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9). 216-229.
- Karagöz, İ. (2018). *Tarihî Türk Lehçelerinde Sıfat ve Zarflarda Pekiştirme ve Derecelendirme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ketrez, F. N. & Aksu-Koç, A. (2007). The (scarcity of) diminutives in Turkish child language. *The Acquisition of Diminutives: A Cross-Linguistic Perspective*. John Benjamins.
- Kızılkaya, Y. (2017). Türk ve Arap Dilinde Küçültme (TASĞİR). *Turkish Studies*. Volume 12/7, p. 215-232.
- Klajn, I. (2002). *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku. Prvi deo. Slaganje i prefiksacija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Klajn, I. (2003). *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku. Drugi deo. Sufiksacija i konverzija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Кононов, А. Н. (1956). *Грамматика современного турецкого литературного языка*. Москва: Академии наук СССР.
- Kononov, A. N. (1968). İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 16, 81-88.
- Korkmaz, R. (2007). Küçürek Öykü (Short short story) Türü ya da Bir Çılgılığın Metinleşmesi. *Hece Öykü. 19: Öyküde Sözcük Ekonomisi: Kısa Kısa [Küçürek] Öykü 1*. Ankara: Hece Yayınları. 30-36.
- Korkmaz, R. Deveci, Mutlu. (2011). *Türk Edebiyatında Yeni Bir Tür: Küçürek Öykü*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1958). Türk Dilinde -ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. 41-68.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

- Korkmaz, Z. (1995). Türk Dilinde +ÇA Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, 1. C. Ankara: TDK Yayınları. 12-84.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri. Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2010). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kostić-Tomović, J. (2009). Jezička ekvivalencija i njeni tipovi (na primeru nemačkog i srpskog jezika). *Prevodilac* 61. Beograd. 21–40.
- Kristal, D. (1995). *Kembrička enciklopedija jezika*. Beograd: Nolit.
- Kuun, G. (1880). *Codex Cumanicus*. Bibliothecæ ad templum divi Marci Venetiarum primum ex integro edidit prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit come Géza Kuun. Editio Scient. Acadamæ Hung.
- Leech, G. (2014). *The Pragmatics of Politeness*. Oxford University Press, USA.
- Lewis, G. (2000). *Turkish Grammar*. Second Edition. New York: Oxford University Press.
- Mala enciklopedija Prosveta: opšta enciklopedija 1 (A-J)*. (1978). Beograd: Prosveta.
- Mala enciklopedija Prosveta: opšta enciklopedija 3 (R-Š)*. (1978). Beograd: Prosveta.
- Milenković, S. Dragojević, B. (2009). Metodicka korelacija razvoja govora i muzičkog vaspitanja. *Norma*, 14 (1), 103-110.
- Milinković, M. Čutović, M. (2016). Kraće usmene forme u funkciji razvoja govora kod dece predškolskog uzrasta. *Savremeno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: izazovi i dileme*. Jagodina: fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu. 77-85.
- Milošević-Đorđević, N. (2006). *Od bajke do izreke (oblikovanje i oblici srpske usmene proze)*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- Miljković, S. (2019). *Fonemske i tvorbene karakteristike žargonizma u turskom jeziku sa osvrtom na leksikografiju* (neobjavljena doktorska disertacija). Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Özçam, Ç. (1997). Türkiye Türkçesi İle İlgili Gramer Çalışmaları – Bibliyografya Denemesi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 110. 22-24.
- Öztürk, F. (2018). Esentepe Mahallesi Örneğinde Sarıveliler Ağzı ve Özellikleri. *Ermenek Araştırmaları* 2. 217-232.
- Özyaşamış Şakar, S. (2018). Eski Türkiye Türkçesinde Küçültme, Sevgi, Şefkat ve Acıma İşlevli Ekler. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 7/16. 19-30.
- Petrović, S. (2012). *Turcizmi u srpskom prizrenskom govoru na materijalu iz rukopisne zbirke reči Dimitrija Čemerikića*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU. Monografije 16.
- Prčić, T. (2008). *Semantika i pragmatika reči*. Novi Sad: ITP Zmaj.
- Püsküllüoğlu, A. (1974). *Yaşar Kemal Sözlüğü*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, A. (1994). *Öz Türkçe Kılavuzu*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, A. (2004). *Türkçenin Argo Sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, A. (2012). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

- Radić, P. (2001). *Turski sufiksi u srpskom jeziku (s osvrtom na stanje u makedonskom i bugarskom)*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Rečnik Srpske akademije nauka i umetnosti. (1966). *Rečnik srpskohrvatskoga književnog i narodnog jezika*. Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd.
- Ristić, S. (2000). Konkurencija nekih leksičkih i gramatičkih sredstava u gradiranju pragmatičke kvantifikacije. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane 29/1*, Beograd, 223-233
- Ristić, S. Milosavljević, B. Jovanović, V. (2005). Jedno moguće rešenje obrade deminutiva sa sufiksima-če i-(č) ić (leksikografsko-leksikološki pristup). *Srpski jezik X/1-2*. Beograd, 597-616.
- Ristić, S. (2009). *Modifikacija značenja i leksički modifikatori u srpskom jeziku*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Ristić, S. (2012). *O rečima u srpskom jeziku: Tvorbeni i leksikografsko-leksikološki aspekti*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Simeon, R. (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I, A-O*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Solar, M. (1987). *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Stanojčić, Ž. Popović, Lj. (2014). *Gramatika srpskog jezika: za gimnazije i srednje škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Stevanović, M. (1975). *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: Naučna knjiga.
- Šabanović, H. (1944). *Gramatika turskog jezika: s vježbenicom, čitankom i rječnikom*. Sarajevo: Knjižara H. Ahmeda Kujundžića.
- Šipka, D. (2006). *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.
- Škaljić, A. (1985). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Tartalja, I. (2000). *Teorija književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Taylor, J. R. (1991). *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford University Press.
- Teodosijević, M. (1995). *Jezik Fazila Husnija Dağlardže s osvrtom na pokret jezičkog purizma u Turskoj. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Dili – Türkçede Özleştirme Akımına Bir Bakış*. Monografije Filološkog fakulteta Beogradskog univerziteta, knj. LXIX. Beograd: Filološki Fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Teodosijević, M. (2004). *Turski jezik u svakodnevnoj komunikaciji*. Beograd: Čigoja štampa.
- Timurtaş, F. K. (1998). *Osmanlı Türkçesine Giriş*. İstanbul: Alfa.
- Tosun, İ. (2010). Türkiye Türkçesinde +CA Ekinin Kullanım ve Anlam Çeşitliliği. *Turkish Studies*, Volume 5/4 Fall 2010. 1472-1486.
- Türkçe Sözlük 1-2*. (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe-Sırpça Sözlük*. (1997). Hazırlayanlar: Prof. Dr. S. Đinđić, Doç. Dr. M. Teodosijević, Prof. Dr. D. Tanasković. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayını: 689.
- Uzun, N. E. (2006). *Biçimbilim, Temel Kavramlar*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Vardar, B. vd. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

- Veljković Stanković, D. (2011). *Reči subjektivne ocene u nastavi srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Filološki fakultet.
- Wierzbicka, A. (1985). *Different cultures, different languages, different speech acts: Polish vs. English*. *Journal of pragmatics*, 9 (2-3), 145-178.
- Vujaklija, M., Mirković, Č., & Brajović, S. (1954). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta.
- Zengin, D. (2001). Ortaöğretim ve Üniversitedeki Öğrencilerle Adlar Üzerine Bir Anket. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 41, 1. 69-93.
- Zeyrek, D. (2001). Politeness in Turkish and Its Linguistic Manifestations. *Linguistic politeness across boundaries. The case of Greek and Turkish*. 43-73. Amsterdam: Benjamins Publ. Co.
- Žugić, R. (2015a). Komparativna analiza imeničkih deminutiva srednjega roda na sufiks -če u bugarskom jeziku i prizrensko-timočkim govorima srpskog jezika. *Oktoih*. br. 5. 37–46.
- Žugić, R. (2015b). Semantička analiza pridevskih deminutiva u prizrensko-timočkim govorima srpskoga jezika. *Jezikoslovni zapiski*, volume 21, issue 2. 135-147. URN:NBN:SI:doc-IGR8YZDC from <http://www.dlib.si>
- Žugić, R. (2015c). Tvorba pridevskih deminutiva u prizrensko-timočkim govorima srpskog jezika i bugarskom jeziku. *Jezikoslovni zapiski*, volume 21, issue 1. 137-150. URN:NBN:SI:doc-H4O1JOCQ from <http://www.dlib.si>
- Zülfikar, H. (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

IZVORI

1. Abasıyanık, S. F. (2007). *Havada Bulut*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
2. Abasıyanık, S. F. (2007). *Seçme Hikayeler*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
3. Abasıyanık, S. F. (1952). *Son Kuşlar*. (Varlık 378, 1 Ocak 1952)
4. Adıvar, H. E. (1963). *Handan*. İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitaplık.
5. Ağaoğlu, A. (2014). *Hayır*. İstanbul: Everst Yayınları.
6. Ali, S. (2007). *Kuyucaklı Yusuf*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
7. Altan, A. (2004). *İçimizde Bir Şey*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
8. Altınok Akatlı, Z. (2011). *Yıldız İzi*. İstanbul: Doğan Kitap.
9. Anar, İ. O. (2005). *Puslu Kıtalar Atlası*. İstanbul: İletişim.
10. Asaf, Ö. (2011). *Kırılmadık Bir Şey Olmadı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
11. Asena, D. (2011). *Kadının Adı Yok*. İstanbul: Doğan Kitap.
12. Atılğan, Y. (2012). *Aylak Adam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
13. Boratav, P. N. (Ed.). (1969). *Az Gittik, Uz Gittik*. (Vol. 2). Ankara: Bilgi Yayınevi.
14. Bugra, T. (1990). *Yağmur Beklerken*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
15. Buğra, T. (2010). *Osmancık*. İstanbul: Ötüken.
16. Coşkun, Z. K. (2004). *Türkleri Anlama Kılavuzu 2*. İstanbul: Birharf Yayınları.
17. Cumalı, N. (1969). *Derya Güllü - Aşk Duvarı - Zorla İspanyol*. İstanbul: İmbat Yayınları.
18. Dağlarca, F. H. (1979). *Çukurova Koçaklaması*. İstanbul: Cem Yayınevi.
19. Dursun K., T. (1982). *Hasangiller / Rızabey Aile-Evi*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
20. Dursun K., T. (1984). *Ona Sevdiğimi Söyle*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
21. Dursun K., T. (2003). *Sabah Olmasın*. İstanbul: Bulut Yayınları.
22. Eray, N. (2004). *Aşk Artık Burada Oturmuyor*. İstanbul: Can Yayınları.
23. Erdinç, F. (2006). *Kalk Nazım'a Gidelim*. İstanbul: Yordam Kitap.
24. Esendal, M. Ş. (1984). *İhtiyar Çilingir*. İstanbul: Bilgi Yayın Evi.
25. Hikmet, N. (2008). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
26. Ilgaz, R. *Karartma Geceleri*. (e-knjiga)
27. Ilgaz, R. (1972). *Bunadı Bu Adam*. İstanbul: Sınıf Yayınları.
28. Ilgaz, R. (1984). *Cart Curt*. İstanbul: Çınar Yayınları.
29. Ilgaz, R. (1993). *Küçükçekmece Okyanusu*. İstanbul: Çınar Yayınları.
30. Karaibrahimgil, N. (2012). *Nil'in Kelebekleri*. İstanbul: Doğan Kitap.
31. Karaosmanoğlu, Y. K. (1999). *Sodom ve Gomore*. İstanbul: Birikim Yayınları.
32. Karaosmanoğlu, Y. K. (1980). *Yaban*. (e-knjiga)
33. Kemal, N. (1969). *Gülnehal*. Ankara: MEB Yayınları.
34. Kemal, O. (2012). *Ekmek Kavgası*. Su. İstanbul: Everest Yayınları.
35. Kemal, O. (2010). *Sarhoşlar*. İstanbul: Everest Yayınları.
36. Kemal, Y. (2011). *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*. Bir Ada Hikayesi 1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
37. Kemal, Y. (2008). *İnce Memed 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
38. Kemal, Y. (2008). *İnce Memed 2*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
39. Kemal, Y. (2008). *İnce Memed 3*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
40. Kemal, Y. (2008). *İnce Memed 4*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
41. Korkmazgil, H. H. (1991). *Oğlak (Bütün Şiirleri 2)*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
42. Kür, P. (2004). *Hayalet Hikayeleri*. İstanbul: Everest Yayınları.
43. Livaneli, Z. (2013). *Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm*. İstanbul: Doğan Kitap.
44. Necatigil, B. (1988). *Mektuplar*. 1000 Tane Yayınları.

45. Nesin, A. (1971). *Rıfat Bey Neden Kaşınıyor*. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.
46. Nesin, A. (1981). *Bütün Kitapları 1*. Karacan Yayınları.
47. Nesin, A. (1981). *Bütün Kitapları 2*. Karacan Yayınları.
48. Nesin, A. (1981). *Bütün Kitapları 5*. Karacan Yayınları.
49. Nesin, A. (2005). *Ben de Çocuktum*. İstanbul: Adam Yayınları.
50. Nesin, A. (1970). *Hadi Öldürsene Canikom!* İstanbul: İstanbul Matbaası.
51. Nesin, A. (2011). *Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
52. Nesin, A. (2017). *Aziz Dede'den Masallar*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
53. Nesin, A. (2018). *Ölmüş Eşek*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
54. Öz, E. (2000). *Sular Ne Güzelse*. İstanbul: Can Yayınları.
55. Öz, E. (2003). *Cam Kırıkları*. İstanbul: Can Yayınları.
56. Pamuk, O. (2013). *Kafamda Bir Tuhaflık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
57. Parlatur, İ. (Haz.). (2017). *Güzel Yazılar. Mektuplar*. Ankara: TDK Yayınları.
58. pinkfreud. (2012). *Sorun Bendeymiş*. İstanbul: Okuyan Us.
59. PuCCa. (2011). *Küçük Aptalın Büyük Dünyası*. İstanbul: Okuyan Us.
60. Şahin, O. (2014). *Kırmızı Yel – Acenta Mirza*. Can Yayınları.
61. Şafak, E. (2012). *Aşk*. İstanbul: Doğan Kitap.
62. Şafak, E. (). Ljubav. (Prevod M. Teodosijević). Beograd: Čigoja štampa.
63. Tahir, K. (2005). *Esir Şehrin İnsanları*. İstanbul: İthakı Yayınları.
64. Tahir, K. (1998). *Yol Ayrımı*. İstanbul: Adam Yayınları.
65. Talu, E. E. (1939). *Beyaz Şemsiyeli*. Kanaat Kitabevi.
66. Taner, H. (1987). *Hak Dostum Diye Başlayalım Söze*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
67. Taner, H. (2006). *Yalıda Sabah*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
68. Tanpınar, A. H. (2008). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
69. Tansel, F. A. (1967). *Namık Kemal'in Hususî Mektupları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
70. Tosuner, N. (1997). *Sisli*. Ankara: Derinlik Yayınları.
71. Temelkuran, E. (2015). *Devir*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
72. Temelkuran, E. (2013). *Düğümlere Üfleyen Kadınlar*. İstanbul: Everest Yayınları.
73. Temelkuran, E. (2013). *İçeriden Kıyıda Konumalar*. İstanbul: Everest Yayınları.
74. Temelkuran, E. (2010). *Muz Sesleri*. İstanbul: Everest Yayınları.
75. Uzun, B. (2002). *Su*. İstanbul: Everest Yayınları.
76. Yaşar, Ş. (2018). *Tarihi Hoşça Kal Lokantası*. İstanbul: Doğan Kitap.
77. Yıldırım, S. (2012). *Tekerleme Şekerleme*. İstanbul: Zafer Yayınları.

Izvori sa interneta:

<https://www.merriam-webster.com/>

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/cetin-altan/olaylar-bir-kordugum-cozdukce-dolasiyor-1207733> Pristupljeno 21.10.2019.

<http://www.istecanakkalegazetesi.com/yazar/6966-alli-gullu-hepicigi-de-yerli-mali> Pristupljeno 21.10.2019.

<https://www.yenisafak.com/yazarlar/ismailkilicarslan/bir-mezarin-peinde-2010681> Pristupljeno 20.10.2019.

<http://www.hurriyet.com.tr/aglamak-yok-16517068> Pristupljeno 20.10.2019.

<https://atadan.wordpress.com/category/sayismacalar/> Pristupljeno 20.05.2019.

Instagram

Ekşisözlük

Spisak skraćenica:

A	: Aşk (E. Şafak)
AA	: Aylak Adam (Y. Atılgan)
AABO	: Aşk Artık Burada Oturmuyor (N. Eray)
ADM	: Aziz Dede'den Masallar (A. Nesin)
AGUG	: Az Gittik, Uz Gittik (N. P. Boratav)
BBA	: Bunadı Bu Adam (R. Ilgaz)
BDC	: Ben de Çocuktum (A. Nesin)
BK1	: Bütün Kitapları 1 (A. Nesin)
BK2	: Bütün Kitapları 2. (A. Nesin)
BK5	: Bütün Kitapları 5. (A. Nesin)
BKBABÖ	: Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm (Z. Livaneli)
BŞ	: Bütün Şiirleri (N. Hikmet)
BŞ	: Beyaz Şemsiyeli (E. E. Talu)
CC	: Cart Curt (R. Ilgaz)
CK	: Cam Kırıkları (E. Öz)
ÇK	: Çukurova Koçaklaması (F. H. Dağlarca)
D	: Devir (E. Temelkuran)
DG	: Derya Gülü - Aşk Duvarı (N. Cumalı)
DS	: Derleme Sözlüğü
DÜK	: Düğümlere Üfleyen Kadınlar (E. Temelkuran)
EKS	: Ekmek Kavgası. Su (O. Kemal)
ELZ	: Enciklopedija leksikografskog zavoda
EŞİ	: Esir Şehrin İnsanları (K. Tahir)
FSKAB	: Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana (Y. Kemal)
G	: Gülnihal (N. Kemal)
GTS	: Güncel Türkçe Sözlük
H	: Handan. (H. E. Adıvar)
H	: Hayır (A. Ağaoğlu)
H/RA-E	: Hasangiller / Rızabey Aile-Evi (T. Dursun K.)
HB	: Havada Bulut (S. F. Abasıyanık)
HDDBS	: Hak Dostum Diye Başlayalım Söze (H. Taner)
HH	: Hayalet Hikayeleri (P. Kür)
HÖC	: Hadi Öldürsene Canikom! (A. Nesin)
İBŞ	: İçimizde Bir Şey (A. Altan)
İÇ	: İhtiyar Çilingir (M. Ş. Esendal)
İKK	: İçeriden Kıyıda Konumalar (E. Temelkuran)
İM1	: İnce Memed 1 (Y. Kemal)
İM2	: İnce Memed 2 (Y. Kemal)
İM3	: İnce Memed 3. (Y. Kemal)
İM4	: İnce Memed 4. (Y. Kemal)
KABD	: Küçük Aptalın Büyük Dünyası (PuCCa)
KAY	: Kadının Adı Yok (D. Asena)
KBŞO	: Kırılmadık Bir Şey Olmadı (Ö. Asaf)
KBT	: Kafamda Bir Tuhaflık (O. Pamuk)
KG	: Karartma Geceleri (R. Ilgaz)

KNG	: Kalk Nazım'a Gidelim (F. Erdinç).
KO	: Küçükçekmece Okyanusu (R. Ilgaz)
KY	: Kuyucaklı Yusuf (S. Ali)
KYAM	: Kırmızı Yel – Acenta Mirza (O. Şahin)
LSRI	: Leksikon stranih reči i izraza
M	: Mektuplar (B. Necatigil)
M	: Güzel Yazılar. Mektuplar. (İ. Parlatır)
MEP	: Mala enciklopedija Prosveta
MS	: Muz Sesleri (E. Temelkuran)
NK	: Nil'in Kelebekleri (N. Karaibrahimgil)
NKHM	: Namık Kemal'in Hususî Mektupları (F. A. Tansel)
O	: Osmancık (T. Bugra)
O	: Oğlak (Bütün Şiirleri 2) (H. H. Korkmazgil)
ÖE	: Ölmüş Eşek (A. Nesin)
OSS	: Ona Sevdigimi Söyle (T. Dursun K.)
PKA	: Puslu Kıtalar Atlası (İ. O. Anar)
RBNK	: Rıfat Bey Neden Kaşınıyor (A. Nesin)
RSANU	: Rečnik Srpske akademije nauka i umetnosti
S	: Sarhoşlar (O. Kemal)
S	: Sisli (N. Tosuner)
S	: Su (B. Uzuner)
SAE	: Saatleri Ayarlama Enstitüsü (A. H. Tanpınar)
SB	: Sorun Bendeymiş (pinkfreud)
SH	: Seçme Hikayeler (S. F. Abasıyanık)
SK	: Son Kuşlar. (S. F. Abasıyanık)
SNG	: Sular Ne Güzelse (E. Öz)
SO	: Sabah Olmasın (T. Dursun K.)
SVG	: Sodom ve Gomora (Y. K. Karaosmanoğlu)
TAK	: Türkleri Anlama Kılavuzu 2 (Z. K. Coşkun)
TBAS	: Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü
TDK	: Türk Dil Kurumu
THKL	: Tarihi Hoşça Kal Lokantası (Ş. Yaşar)
TSS	: Türkçe-Sırpça Sözlük
TŞ	: Tekerleme Şekerleme (Ş. Yıldırım)
TTG-ŞB	: Türkiye Türkçesi Grameri – Şekil Bilgisi
Y	: Yaban (Y. K. Karaosmanoğlu)
YA	: Yol Ayrımı (K. Tahir)
YB	: Yağmur Beklerken (T. Bugra)
Yİ	: Yıldız İzi (Z. Altınok Akatlı)
YNYNY	: Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz. (A. Nesin)
YS	: Yalıda Sabah (H. Taner)

BIOGRAFIJA

Smiljana Ristić Bojanić je rođena 22. aprila 1983. godine u Beogradu, gde je završila osnovnu školu, a potom i Muzičku gimnaziju „Stevan St. Mokranjac“. Godine 2001. upisala se na Grupu za turski jezik i književnost Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu, gde je diplomirala 2006. godine. Akademske 2007/2008. godine upisala je master akademske studije na istom fakultetu. Odbranila je master rad pod naslovom „Članci prof. dr Hamze Zulfikara u časopisu *Türk Dili*“. Posle stečenog zvanja master filolog upisala je doktorske akademske studije na Filološkom fakultetu (modul: jezik).

Godine 2004. dobila je stipendiju Vlade Republike Turske za pohađanje kursa turskog jezika u istanbulskom ogranku Centra za nastavu turskog jezika TÖMER pri Univerzitetu u Ankari. Godine 2005. je kao stipendista Univerziteta Bilkent u Ankari pohađala i završila kurs iz glotodidaktike „Metodika i tehnika nastave turskog jezika“ (*Türkçe Öğretimi Metod ve Teknikleri*). Dva puta (2010. i 2011. godine) je u Turskoj učestvovala na seminarima edukacije u oblasti kulture i turizma koje je organizovalo Ministarstvo kulture i turizma Republike Turske.

Posедуje višegodišnje radno iskustvo u nastavi turskog jezika. Od 2006. do 2012. godine radila je kao saradnik u nastavi na Grupi za turski jezik i književnost Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu. U zvanje asistenta za užu oblast Turkologija – predmet Turski jezik i književnost izabrana je 2012. godine, a u zvanje višeg lektora 2019. godine. U zvanju višeg lektora je angažovana na izvođenju časova vežbanja na predmetima Savremeni turski jezik G-1, Savremeni turski jezik G-2, Turski jezik 1, Turski jezik 2, Turski jezik 3, Turski jezik 4, Turski jezik 5, Turski jezik 6, Turski jezik 7 i Turski jezik 8.

Njena interesovanja su vezana prvenstveno za morfo-sintaksu turskog jezika.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Смиљана Ристић Бојанић

Број досијеа 08231 д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Проучавање деминуције у турском језику с творбеног,
семантичког и прагматичког аспекта

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација ни у целини ни у деловима није била предложена за стицање дипломе студијских програма других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 25.03.2020.

Смиљана Ристић Бојанић

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Смиљана Ристић Бојанић

Број досијеа 08231 д

Студијски програм Језик, књижевност, култура

Проучавање деминуције у турском језику с творбеног,

Наслов рада семантичког и прагматичког аспекта

Ментор Проф. др Мирјана Теодосијевић

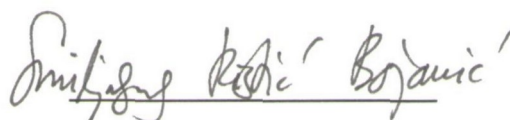
Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 25.03.2020.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Проучавање деминуције у турском језику с творбеног,
семантичког и прагматичког аспекта

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду, и доступну у отвореном приступу, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла:

1. Ауторство (CC BY)

2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)

3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)

5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)

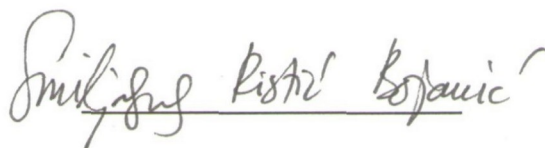
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.

Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 25.03.2020.

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.